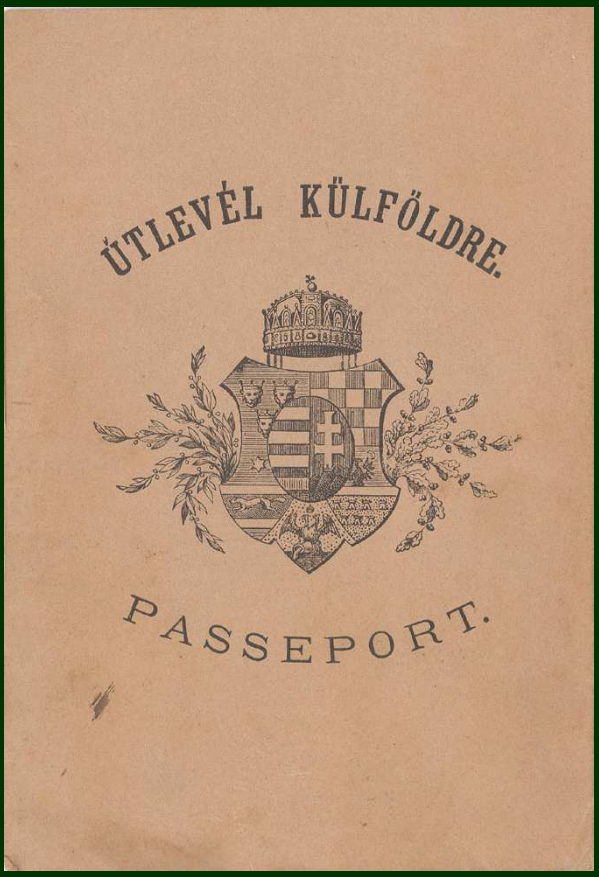
SOM Krisztián

A MAGYAR ÚTI OKMÁNYOK 1848–2012

SOM Krisztián

A magyar úti okmányok 1848–2012

Segédtudományok a magyar rendvédelem-történet szolgálatában
1

sorozatszerkesztő
PARÁDI József

sorozatgondozó
Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság
Budapest
HU ISSN 2064-5333

SOM Krisztián

A magyar úti okmányok 1848–2012

Budapest
2014

Nemzetbiztonsági Szakszolgálat
és
Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

HU ISBN 978-963-89-8283-4

A magyar úti okmányok
1848–2012

Ezúton szeretnék köszönetet mondani DÖME Márknak, illetve NAGY György hagyaték örökösének, NAGY Györgynének, akiknek gyűjteményei segítsége nélkül hiányos lenne ezen összeállítás. Továbbá köszönetemet fejezem ki mindazoknak is, akik segítették e könyv létrejöttét, többek között BEDŐ Józsefnek, BÍRÓ Ákosnak, EISRICH Zórának, GÁSPÁR Lászlónak, HAZAI Lászlónénak, HODOBAY Andornak, NÉMETH Péternek és SIMON F. Nándornak. Valamint köszönet illeti a Családomat is, akik lehetővé tették könyvem megírását.

Szerkesztő
PARÁDI József

Szakmai lektor
HAZAI Lászlóné

© SOM Krisztián 2014
© PARÁDI József: Előszó ; © HAZAI Lászlóné: Ajánlás

A mellékletek ábráit SOM Krisztián készítette. A gyüjteményeik darabjairól készült képek DÖME Márk, GÁSPÁR László és HODOBAY Andor engedélyével kerültek közlésre.

HU ISSN 2064-5333
HU ISBN 978-963-89-8283-4

Tartalomjegyzék

Előszó (PARÁDI József) 15

Ajánlás (HAZAI Lászlóné) 17

Bevezetés 19
- Szemelvények a Föld országainak útlevéltörténetéből, a XIX. század közepéig 19
- Az útlevelek ellenőrzése és hamisítása a XX. század elejéig 21

A magyar úti okmányok alaptípusai, 1848–2012 25
- Az útlevél az úti okmányok csoportjában 25
- A magyar úti okmányok típusai és csoportjai 26
- A magyar útlevelek műszaki és tartalmi fejlődése, 1848–1849, 1867–2012 29
- A kiállító hatóságok főbb változásai, 1867–2012 37
- A magyar útlevelek megszemélyesítése és annak védelmi megoldásai 39

Az első magyar útlevelek 47
- Erdélyi és magyarországi útlevélszabályok történeti áttekintése a XVII–XIX. században, és a reformkor magyarországi útlevelei 47
- Az első magyar útlevelek, valamint azok nemzetközi összehasonlítása, 1848–1849 49

Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyarországának útlevelei, 1867–1918 55
- Külföldre utazás a XIX. század utolsó harmadától a XX. század első évtizedéig 55
- Határok átlépéséhez kapcsolódó előírások a XIX. század utolsó harmadától a XX. század első évtizedéig 56
- Az Osztrák-Magyar Monarchia állampolgárságai és útlevelei 57
- Ausztria, valamint Bosznia-Hercegovina útleveleinek megjelenési formái, 1867 és 1918 között 58
- A magyar útlevelek jellemzői 1867 és 1877 között 60
- A magyar útlevelek jellemzői 1878 és 1905 között 63
- A magyar útlevelek jellemzői 1905 és 1918 között 66
- A magyar útlevelek megszemélyesítése 1867 és 1918 között 71
- A magyar 1905 M útlevélfüzetek alkalmazása az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlását követő években, 1918–1921 74
- Az I. világháborút követő új magyar útlevelek 77

A magyar 1937 M útlevél és nemzetközi összehasonlítása 79
- Az első nemzetközi útlevélszabvány, és a magyar útlevelek története az 1920-as évektől 79
- Útlevél-hamisítási módok az 1920-as, 1930-as években 80

A magyar 1937 M útlevél bevezetésének történelmi előzményei, okai 81
A magyar 1937 M útlevél leírása és összehasonlítása 83
A magyar 1937 M útlevél megszemélyesítésének védelmi jellegzetességei és összehasonlítása 91
A magyar 1937 M útlevél felülnyomatai és kiállításának hibái 1945 után 96
Észrevételek 99
Az 1937-ben bevezetett technikák utóélete 101

Utószó 103
Nemzetközi szabványok és hatásuk a magyar úti okmányokra 103
Az útlevél talán még sokáig füzet kivitelezésű marad 104

Összegzés 107

Summary, 'The Hungarian travel documents, 1848–2012' 109
Types of Hungarian travel documents, 1848–2012 109
The first Hungarian passports 110
Passports of Hungary during the period of Austro-Hungarian Monarchy, 1867–1918 111
The Hungarian passport type '1937' 112

Függelékek 113

Jegyzetek 167

Szakkifejezések 207

Mellékletek 209

Annotáció 313

In memoriam a hazájukért szolgálatteljesítésük során életüket áldozó magyar útlevélkezelőknek

„Veritas est viaticum vitae certissimum”
Az igazság az életben a legbiztosabb útravaló

Előszó

A könyv a *„Segédtudományok a magyar rendvédelem-történet szolgálatában”* című könyvsorozat első kötete. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság a sorozatot annak érdekében indította útjára, hogy a történelem segédtudományai körébe tartozó olyan tartalmú alkotások megjelentetése számára nyisson lehetőséget, amelyek a nemzeti rendvédelem-történetünket feldolgozó művek gyarapodását segítik elő. A könyvsorozat létrehozói úgy gondolják, hogy a történelemtudomány és segédtudományai összefogása nyomán jöhet létre az a kritikus tömegű ismeretanyag, amely az események és a folyamatok sokoldalú bemutatására alkalmas.

A magyar rendvédelem-történet – különösen annak XIX. és XX. századi időszakának egyes részterületei – ma még más szakterületek történetével együtt nemzeti történelmünk neuralgikus részeinek tekinthetők. A sorozatot létrehozó Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság helyteleníti a különböző politikai irányzatok szemléletéhez igazodó történelem-magyarázatokat. Álláspontunk szerint a múltat objektív történelem-szemléleten nyugvó módon szükséges feltárni. Elhatároljuk magunkat a prekoncepcionális történelemértelmezésektől. Megítélésünk szerint objektív szemléleten nyugvó egzakt feldolgozások nélkül nem lehet a politikai indíttatású nemtelen történelem-magyarázók porondjáról a témakört visszatéríteni az őt megillető helyre a történelemtudomány terrénumába. Ehhez olyan alkotások szükségesek, mint e sorozat első kötete is.

Bízunk abban, hogy a magyar rendvédelem-történetének különböző részeit feldolgozó alkotások előbb-utóbb el fognak jutni a nemzeti rendvédelmi testületek személyi állományához is. Ez is elősegítheti, hogy a magyar rendvédelmi testületek személyi állományának tagjai – akik ma még nem ismerik hivatásuk történetét – lehetőséget kapjanak nemzeti hivatástörténetük felfedezésére. Ezáltal pedig hivatásuk nemzeti fejlődéstörténetére büszkék is lehessenek ahelyett, hogy – a politikai propaganda-gépezetek káros következményeként – szégyelljék vagy elvessék azt, amit nem is ismernek.

A szerző alkotása eklatáns példa arra, hogy a rendvédelmi szakterületek legkiválóbb művelői akár autodidakta módon is képesek feltárni szakterületük történetének szeleteit, még akkor is, ha a képzésük a hivatástörténeti ismereteket mellőzte.

A magyar rendvédelmi testületek személyi állományának kiválóságai – összefogva más szakterületek művelőivel – egyre inkább feszegetik azokat a határokat, amelyek ma még mindig fennállnak a hivatástörténet művelése terén, igaz „csupán” a hivatástörténet műveléséhez szükséges feltételek hiánya által.

Vannak azonban már, akik ismét felfedezték, hogy a hivatástörténet a szakmai ismeretek szerves és elengedhetetlen része, amely nélkül nem működhet hatékonyan a szakterület művelése sem.

Számukra kívántunk egy új csatornát nyitni a *„Segédtudományok a magyar rendvédelem-történet szolgálatában”* című könyvsorozattal.

Okkal reméljük, hogy belátható időn belül – a magyar rendvédelem történetét más segédtudományok művelői által létrehozott – új alkotásokkal is gyarapodni fog a könyvsorozat.

Budapest, 2013. IX. 5.

dr. Parádi József
nyugalmazott főiskolai tanár
a Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja
a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti
Tudományos Társaság elnöke
a sorozat szerkesztője

Ajánlás

Az okmányvédelem, az okmányok biztonságának fejlesztése és megtartása nemzeti érdek. Ebbe a feladatkörbe tartozik a leginkább védett okmányok, az útlevelek és a személyazonosító okmányok folyamatos fejlesztése, és az egységes ellenőrzési módszerek kimunkálása.

Különös jelentőségű, kiemelt fontosságú okmányok az úti okmányok, útlevelek, melyek gyakran célpontjai a hamisítóknak.

Az okmányok védelmének tervezésénél fontos szempont az úgynevezett ellenőrzési szinteknek, ellenőrzési szituációknak az ismerete, illetve figyelembe vétele. Az ellenőrzési helyzeteknek megfelelően, az adottságoktól függően, vagyis hogy hol, milyen környezeti körülmények között, milyen felkészültséggel, és milyen technikai feltételek mellett végzi az ellenőrző a feladatot különböző szintű okmányvédelem kialakítására kell törekedni. Ez elsődlegesen az okmányok tervezését végző szakemberek feladata.

Ugyanakkor nagyon fontos eleme a hatékony ellenőrzésnek az okmányvédelem tervezésével, fejlesztésével foglalkozó, valamint az ellenőrzés feladatait végző szakembereknek a szoros együttműködése, az ellenőrzést végzők számára a szükséges ismeretek, információk átadása, illetve az ellenőrzés tapasztalatainak figyelembe vétele az okmányvédelem fejlesztésénél.

Az ipar fejlődése nem csupán ezen kiemelt jelentőségű okmányok, hanem általában a biztonsági okmányok előállítását, technológiáját és védelmét is nagy léptékben és nagymértékben átalakította, illetve alakítja napjainkban is. Fontos ismerni a fejlődés lépéseit, tudni a változás megnyilvánulásait. Ezen ismeret nélkül nincs biztos ellenőrzés.

Emellett a hamisítók is egyre fejlettebb technikai eszközöket alkalmaznak és a házilagosan kivitelezett, egyedi hamisításokról a hangsúly fokozatosan a nyomdai, illetve a számítástechnikai rendszereken, korszerű másolástechnikai eszközökön elkészített nagyobb példányszámú hamisítások irányába tevődött át, és ez a folyamat napjainkra is jellemző.

Az okmányvédelemmel foglalkozó, a hamisítások felfedésén munkálkodó szakembereknek a feladata ennek a kihívásnak megfelelni, és a lehetőségekhez mérten korszerű technológiák és anyagok felhasználásával maximálisan megnehezíteni az illegális termékek előállítását, illetve biztosítani a hamisítványok gyors felismerését és az azonosítás lehetőségét.

A könyv szerzője ebbe a folyton változó, izgalmas világba nyújt betekintést, és ad képet a hozzáértő őrző, az ellenőrzés felelősségének tudatában lévő útlevélkezelő szemszögéből.

A kötet áttekintést ad a magyar útlevelek műszaki és tartalmi fejlődésének történetéről, a változások fontosabb állomásairól, kiemelve a nemzetközi hatásokat is. A gondos gyűjtő, kutatómunka eredménye, hogy a tényszerű, táblázatba rendezett adatokból képet kapunk a magyar úti okmányok különböző nyom-

dai változatainak, típusainak megjelenési formáiról 1848-tól kezdődően egészen napjainkig.

Ajánlom e könyvet mindazoknak, akiknek hivatása ezen okmányok biztonságának védelme és ellenőrzése, és mindazoknak, akik az okmányvédelem, a rendészet e szeletének világát szeretnék megismerni.

Budapest, 2014. március 18.

Hazai Lászlóné dr.
dandártábornok
Nemzetbiztonsági Szakszolgálat
Szakértői Intézet
igazgatója

Bevezetés

A magyar útlevelek történetét feldolgozó munkák sorában e mű nem az első és remélhetőleg nem is az utolsó. A magyar úti okmányok jogi hátterét igen alaposan feldolgozta az 1990-es rendszerváltásig dr. BENCSIK Péter és dr. NAGY György, s számos kiadvány és tanulmány jelent meg az elmúlt két évtizedben, amelyek közvetlenül foglalkoznak az úti okmányok történetével. Az előző szerzőkön túl, többek között CSAPÓ Csaba, DIENES Istvánné, GÁSPÁR László, KRAHULCSÁN Zsolt, NAGY Pál, PARÁDI József, SIMOLA Ferenc, SIMON F. Nándor, SUBA János, VASS Ferenc dolgozta fel e témát vagy annak részletét. HODOBAY Andor 2013-ban megjelent könyvének egy fejezete az útlevéltörténetet az illetékbélyegek oldaláról ismerteti és részletezi.[1]

E könyv a távolsági utasforgalomban érvényes magyar úti okmányok tulajdonságai, védelmi jegyei és megszemélyesítési eljárásai fejlődésének általános bemutatásán túl három fejezetben három korszak magyar útleveleit mutatja be. Így az első magyar útlevelekét (1848–1849), majd az Osztrák-Magyar Monarchia magyar úti okmányait (1867–1918), amely során az egylapos kivitelezéstől a füzet kialakításon át a fénykép kötelező csatolásáig fejlődtek, végezetül a korszakában egyedi megoldásokban gazdag, 1937-ben bevezetett útlevélét (1937–195?). Utóbbi kettő egy–egy világháború időszakán is átnyúlik, s mint látható, azon évek eredményezte változások az útlevéltörténetre is jelentékeny hatást gyakoroltak. Ezen munka – több okból kifolyólag – nem foglalkozik mélyrehatóan részletességgel számos magyar útlevéllel, amelyeknek feldolgozása szintén gazdag eredményt adhat (így például a szinte évente változó 1958 M vagy a több altípusban gyártott 1964 M útlevél vagy a magyar diplomata útlevelek története).

Könyvem tartalmának jelentős részét a magyar úti okmányokat ismertető táblázatos függelékek teszik ki, amelyek a magyar úti okmányok altípusainak fejlődését, ismertetését a leginkább átlátható módon mutatják be. Ehhez nagy segítséget nyújtott DÖME Márk is. Szintén jelentősek az általános történeti ismertetés képmellékletei is, amelyek a ma már érvényben nem lévő magyar (magán)útlevelek megjelenési formáit mutatják be a legfontosabb részleteiken keresztül, természetesen a rendelkezésre álló terjedelem miatt az altípusok teljességének igénye nélkül.

Szemelvények a Föld országainak útlevéltörténetéből, a XIX. század közepéig

Az első úti levelek és útlevelek már a régmúlt közigazgatásnak is részei voltak, azonban a mai értelemben vett, személyhez kötött úti okmány kiállítása a középkorban kezdett elterjedni és az újkorban vált általánossá és kötelezővé. A kezdetben egy utazáshoz kötött okmány a küldő vagy a fogadó állam vezetőjének levele volt, amely a szabad mozgás elősegítését kérte az ellenőrző személyektől bel- és külföldön egyaránt. Az útlevél gyökerei az ókori Indiában és

Perzsiában eredtek. Már a Biblia Ószövetsége Nehémiás könyvében is említést tett úti okmányról, egy i. e. 450-ben tett utazás kapcsán:[2] „[…] adasson nékem leveleket a folyóvízen túl lakó tiszttartókhoz, hogy hagyjanak engem utazni, míg Júdába érek”[3]. Az utazás okmányokkal való elősegítése a Római Birodalomban is fennmaradt,[4] s később is szükséges volt „ajánló levél” kikérése, ha az utazó kevésbé akadályoztatva kívánta megtenni országok közötti útját. A Mongol Birodalom állami küldetésben utazóinak vagy fontosabb vendégeinek – szöveges, de név nélküli, madzagra fűzött, fémből öntött – függőt („paizi” vagy „pajdza”) biztosítottak, amely a belsőbb területeken vezető út zavartalanságát volt hivatott biztosítani.[5]

Európában az újkor közepéig nemcsak saját állam polgárai részére adtak ki ajánló- vagy útlevelet, számos példa maradt fenn, amikor az államfőhöz (vagy képviselőjéhez) utazó fontosabb személyek részére küldtek útlevelet, hogy utazásukat elősegítsék. A XVII. század úti okmányainak minden része még kézzel íródott, mindig aláírással és gyakorta pecséttel is hitelesítették. A XVIII. század közepére – az utazók részére az okmány kötelező birtoklásának előírásával – megnövekedett az útlevélre való igény. Így Európa mind több államában jelent meg az előre nyomtatott formaszövegeket tartalmazó úti okmány nyomtatvány (azaz „útlevélűrlap” vagy „útlevélfüzet”)[*], amelyen a kitöltendő részeknek üres helyet hagytak, s a szövegen túl ábrákat, díszítéseket általában még nem tartalmaztak. A XVIII. század végére Franciaországban már megjelent az állami címer (királyi jelkép) ábrázolása is az útleveleken, ez már a kor színvonalán megnehezítette az utánzást. Az útlevél-kiállítás joga a királyé volt, aki továbbra is minden külföldre szóló okmányt aláírásával hitelesített, természetesen a francia államfői rend megváltoztatásával vezető hivatalnokok hitelesítették az okmányt. Más európai állam is kezdte az előre nyomtatott szövegen[*] túl megjeleníteni állami vagy uralkodói jelképeit, egyszerűbb mintázatokat (például vékonyodó–vastagodó egyenes vagy hullámvonal), vagy eltérő betűtípusokkal alakították ki az előre nyomtatott szöveget. A XIX. század első évtizedeiben általánossá vált az okmány mintázott keretezése, részletgazdag állami címerrel történő ellátása (az utánzás elleni védekezésül és eredetiségének alátámasztására is) és az útlevél kezdte Európa-szerte elnyerni közel egységes külalakját. A keretvonalon belül – gyakorta függőleges vonallal leválasztva – a baloldali keskeny sávban az okmány adatainak és a jogosult személy leírásának rovatait alakították ki. A jobboldali széles felületben felül a címer és gyakorta az illetékbélyegző lenyomata helyezkedett el. Alatta pedig – a kiállításra jogosult az állam(fő)re vagy hatóságra hivatkozást követően – az okmányra jogosult személy megnevezése és utazásának adatai kerültek rögzítésre az előre nyomott formaszöveg(ek) üres mezeiben. Mindezt alul a keltezés és hitelesítés(ek) zárták. A külképviseleteken kiállított okmányok ettől gyakorta eltértek (például a követ, nagykövet címere és a rá történő hivatkozás szerepel), keretvonalat nem tartalmaztak. Az ismerte-

[*] Lsd. Szakkifejezések.

tett „egységes” útlevél külalakot alkalmazták Perzsiában is a század közepén, perzsa nyelven. A XIX. század első évtizedeiben jelent meg a hivatali védelemre is szolgáló biztonsági elemként a bal oldalon (majd a nagyalakú, félbehajtott okmányok megjelenésével, a jobb oldalon), 90 fokkal elforgatott szöveg előre nyomtatása. Ennek célja az volt, hogy az okmány baloldali (vagy jobboldali), minden szükséges okmány- és személyadatot tartalmazó – hivatal részére visszamaradó – nyilvántartó szelvényt az elforgatott szöveg mentén ollóval átvágva választották le. Így a két darab összeillesztésével akár bizonyítható volt a hivatali kiállítás hitelessége. Az útlevelek papírja vízjelet általában tartalmazott, mivel ez a korszakban igen gyakori volt, hiszen ez a papírgyár azonosítójaként szolgált.

Az útlevelek a XIX. század közepéig általában csak egy színnel, feketével kerültek nyomtatásra (a legelterjedtebb magasnyomtatás* eljárással), a kitöltendő rovatok felületén még kezdetleges alnyomat sem védett a hamisítástól. A Magyarországon kiállított útlevelek már 1848-ban tartalmaztak kétszín-nyomást: piros alnyomaton fekete előre nyomtatott szöveg és domború hatású díszes keret kőnyomtatással kialakítva. A kétszín-nyomást (fekete-kék, -zöld vagy -sárga) elsők között az osztrák kormányzat is alkalmazta az 1850-től kiállított úti okmányokon. Ráadásul a második színnel kialakított mintázott, majd domborhatású (relief) alnyomat a rovatok kitöltendő felületét lefedték, ezzel a törlést, mint hamisítási módot is kellőképpen felfedhetővé tették. A külképviseleten kiállított okmányok egyszerűbb kivitelűek voltak, de részletgazdag címerrel kerültek kialakításra. Az úti okmányok idővel a magasnyomáson kívül más nyomtatási eljárással – kő- vagy ritkábban mélynyomtatással – készült részleteket is tartalmaztak, ez az összetettség is az utánzás megnehezítését, megdrágítását szolgálta.

Az útlevelek ellenőrzése és hamisítása a XX. század elejéig

Az útlevelek mindig is a hatóságok által gyakran ellenőrzött okmányok közé voltak sorolandóak. Hiszen határátlépés során a határforgalom-ellenőrző hatóságok, vízumkötelezettség esetén a külképviseletek és tartózkodás meghosszabbításakor az idegenrendészeti hivatalok is minden esetben vizsgálták, ellenőrizték érvényességüket. Ebből eredeztethető, hogy az adott korszakok felfedett vagy vélelmezett közokirat-hamisítás elkövetési módjaihoz igazodva fejlesztenek az okmányokat gyártó (állami) nyomdák. A nagyobb utasforgalom, illetve az úti okmányokkal visszaélő, államhatárt átlépni szándékozók számának növekedésével mindig szükség volt és van olyan nyomdatechnikai, megszemélyesítési* és védelmi eljárásokra, amely az ellenőrző hatóságok számára könnyebben felismerhetővé teszik a jogosulatlan beavatkozások jeleit.

A határforgalmat és külföldieket ellenőrző hatósági személyeknek mindig is feladatuk volt az úti okmány érvényességének ellenőrzése, amelyet az erede-

* Lsd. Szakkifejezések.

tiség vizsgálatával kezdtek, azaz ellenőrizték, hogy az okmány eredeti nyomtatványon, az arra jogosult hatóság által, az előírásoknak megfelelően került-e kiállításra, illetve nem történt-e benne jogosulatlan módosítás. Mindezek eredményes végrehajtásához az útlevelet ellenőrző személynek az úti okmányok és védelmi jellegzetességeinek, valamint eredetisége, hamisítottsága ismertető jegyeinek ismerete nem (volt) nélkülözhető. Az útlevelek hamisítóit, utánzóit és a hamis, hamisított úti okmányok felhasználóit több évszázada büntetni rendelik. Ezt magyarországi törvényben már 1723-ban rögzítették.[6]

Az úti okmányok védelmi jellegzetességeinek fejlesztése és fejlődése sokáig szoros kapcsolatban volt hamisításának módjaival és minőségével. Az egyre összetettebb biztonsági jegyekkel bíró újabb útlevelek bevezetését általában a felfedett hamisítások tapasztalatai befolyásolták, törekedve arra, hogy a lehető legkönnyebben felismerhetővé tegyék az illetéktelen beavatkozást, illetve a minőségi elkövetéssel szemben a legtöbb nehézséget támasszák.

Az úti okmányok hamisításának módozatai folyamatosan bővültek – ahogy újabb és újabb biztonsági elemmel nehezítették meg a tartalom jogellenes változtatását –, miközben a közelmúlt okmányait továbbra is hamisítják évszázados módszerekkel is. Ennek oka az azonos célokban és sokszor a változatlan lehetőségekben rejlik. Az első – a meghamisítás felismerése érdekében alkalmazott – jelentősebb előrelépés volt a kitöltendő rovatok területén alkalmazott alnyomat[*], majd annak az egész oldalakra kiterjedő kivitelezése. Ezt követően az egyedi vízjeles[*] útlevelek bevezetése is jelentős előre lépésnek számított. Korszakot indító változtatást a fénykép kötelező elhelyezése jelentette az 1910-es évek közepétől. Majd az 1920-as évektől fokozatosan, az egyes országok által alkalmazott félig vagy ritkábban egészében rejtett varrás volt jelentős újítás. Természetesen napjainkban is az okmánytervezés és -gyártás folyamatosan vezet be újítást.

Az útlevelek technikai fejlesztése során folyamatosan szem előtt tartják a felfedett okmányhamisítások megoldásait, minőségét. A magyar útlevél illetéktelen személyek részéről történő, utánzás elleni védelme általában megfelelő, esetenként magas színvonalú volt. Az okmányok régi időkben történt utánzásának lehetőségeit vizsgálva támpontot jelenthet az adott korszak bankjegy-hamisításaival történő összehasonlítás, hiszen ez gyakrabban elkövetett bűncselekmény volt. Bár a hamis bankjegy felhasználása közvetlen nyereséget jelent(het)ett, az utánzott úti okmányok haszna – anyagi értelemben – közvetett: „csupán" előnyökhöz juttatja a felhasználót. Magyarországon a bankjegyek a XX. század közepéig általában finomabb kidolgozottságúak voltak, fokozottabb védelmi jegyekkel bírtak, mint az akkori útlevelek.

Az okmány egészének vagy részletének utánzása a XX. század utolsó évtizedéig nem volt gyakori, mivel nyomdai úton történő előállítás rendkívül költséges gépeket és nagy szakmai ismereteket igényelt. Az 1870-es évektől kezdő-

[*] Lsd. Szakkifejezések.

dően, a bonyolultabb alnyomattal rendelkező útlevelet, ha utánozni kívánták, akkor az átlagos embernek nem sok lehetősége volt. Ismert az 1850-es és az 1870-es évekből bankjegyek utánzása, kézzel, színes ceruzákkal vagy tintákkal rajzolva, amelyek minősége – különösen a szakavatott személyek részére – kezdetleges volt.[7] Ennél több lehetősége az útlevelet utánozni szándékozó hétköznapi emberek sem volt, azonban a hamisítást esetenként nyomdák is végezték, a korszakban magas színvonalon.[8] A XIX. és XX. század fordulójának bankjegy hamisítványaiból egyértelműen következtetni lehet – ezen évek lehetőségeit ismerve –, hogy nyomdában, tanult nyomdászok készítették a hamisításhoz szükséges nyomófelületeket és magukat a hamisítványokat is. Ennek ellenére egyes példányok könnyebben felfedhetőek voltak.[9] Ebből adódóan – amennyiben előfordult – az úti okmányok ilyen módon történt hamisításának felfedése nagy körültekintést kívánt meg a határforgalom-ellenőrző és más hatóságoktól. Az okmányok részleges vagy teljes utánzása az 1990-es években kezdett nagyobb arányban előfordulni, amikor a színes másolatok vagy számítástechnikai úton történő előállításuk a kereskedelemben beszerezhető eszközökkel mind kevesebb nehézséget okozott.

Gyakoribb hamisítási mód volt az okmány bejegyzéseinek jogtalan megváltoztatása. Ez történhetett hozzáírással önmagában vagy törlést követően is; így például elsősorban az okmány tulajdonosáról és / vagy úti társairól szóló bejegyzések módosításával, az útlevél-láttamozások megváltoztatásával, hozzáírásával. Az 1870-es években megjelenő füzet alakú útlevelek lapjai még a XX. század első két évtizedében is csak madzaggal kerültek összefűzésre (ezt rögzítették és hitelesítették címkével és bélyegzőlenyomattal). E megoldás azonban lehetővé tette az okmány szerkezetének megbontását és új lapokkal való cseréjét, oly' módon, hogy az nehezen legyen felismerhető, különösen, hogy az okmány egyedi sorszáma csak egyetlen oldalon jelent meg. Az útlevélben 1915 elejétől megjelenő fénykép meghamisítása (cseréje) új korszakot indított. Hiszen a személycserével (azaz más adataira szóló okmány felhasználásával) történő elkövetési módot megnehezítette, hogy nem csak egy átlagos személyleírásnak kellett megfelelni, hanem egy egyedi vonásokkal rendelkező személyről készült képhez kellett hasonlítani. Ezzel egyidőben megjelent a fényképek cseréje is, amely esetenként együtt járhatott a személyleírás módosításával is. Ezen elkövetési mód oka elsősorban az, hogy az elkövetők általában előnyben részesítették, ha saját képmásuk szerepel az okmányban, ezzel nagyobb magabiztosságra tehettek szert.

Szintén gyakori elkövetési mód (volt) a más nevére szóló okmány felhasználása, ez esetben az okmányra jogosult és / vagy úti társa nem volt azonos az útlevélben szereplő személlyel. Különösen azok esetében volt nehezebb ezek felfedése, akikről az okmány nem tartalmazott fényképet (1914-ig általánosan, majd azt követően sokáig a 10 év alatti gyermekek esetében). Ezt gyakorta a kivándorlók alkalmazták, akik részére a már külföldre távozott eredeti kivándorlók postán visszaküldték útlevelüket, hogy újabb személyek használhassák fel.

Nem volt példa nélküli az sem, hogy az okmányra jogosult személy a bejegyzett családtagok helyett más személyeket kívánt átjuttatni az államhatáron.

Már a XIX–XX. század fordulója előtt is felfedésre kerültek személyazonosságot igazoló, közokirat látszatát keltő valótlan iratok, mai elnevezéssel fiktív okmányok. Az 1898. év nyarán már ismertté vált, hogy az osztrák Wilhelm LUKSCH arcképpel, aláírással és bélyegző lenyomattal ellátott úgynevezett „Nemzetközi igazolójegy" elnevezésű iratokat állított ki Magyarországon is, amely lehetőséget adott, hogy az útlevélszabályokat kijátszhassák az ezeket felhasználók.[10] A nevezett férfi korábban már más országban is folytatott ilyen tevékenységet.

A magyar úti okmányok alaptípusai, 1848–2012

Magyar útlevél alkalmazásának kezdetének az első független magyar kormány belügyminisztere által hitelesített úti okmány létrehozását tekintem, amelynek első kiállítási keletje 1848 áprilisában volt.[11] Magyar útlevelet – a következő fejezet elején részletezett – szempontjaim szerint 1849 és 1867 között nem adtak ki. Magyar nem, csak magyarországi útlevél került kialakításra 1860 és 1867 között. A magyar úti okmányok 1867-től napjainkig, megszakítás nélküli időszakát tekintem át.

Az útlevél az úti okmányok csoportjában

Az útlevél és úti okmány meghatározását a jelenleg hatályos, külföldre utazásról szóló 1998. évi XII. törvény fogalmazza meg. E szerint – ezen sorok írásának lezárásakor – az útlevél „Magyarország tulajdonát képező hatósági igazolvány, amely birtokosának személyazonosságát és állampolgárságát, valamint a világ összes országába utazásra, illetve hazatérésre való jogosultságát hitelesen igazolja". Az úti okmány „a magánútlevél, a hivatalos útlevél, valamint nemzetközi szerződésben, továbbá a Kormány rendeletében meghatározott, a külföldre utazásra, illetve az onnan való visszatérésre jogosító hatósági igazolvány, bizonyítvány vagy irat".[12] Az idézett jogszabályi meghatározás területi érvényességre vonatkozó része csak 1988-tól volt általánosságban érvényes Magyarországon (addig a kiállító hatóság gyakorta csak meghatározott országokba vagy földrészekre engedélyezett utazást), s a „kivándorló útlevél" esetében a magyar kommunista kormányzat a hazatérést nem tette lehetővé.

A magyar jogszabályok az 1940-es évek közepéig alkalmazták a kitöltetlen, de készre gyártott útlevelekre az „útlevélűrlap" vagy az „útlevélnyomtatvány" kifejezést. Azonban ezen elnevezés az egylapos úti okmányok idejéből származik és a kifejezés is ezen megjelenési formát sugallja. A fenti kifejezést az 1945. évi rendeletekben váltják fel az „útlevélkönyvecske" szóval. Jelen összeállításban a többlapos úti okmányokra a kifejezőbb „útlevélfüzet" kifejezés került alkalmazásra (tekintet nélkül a borítóra).

Útlevél alaptípusok csoportosítását ezen összeállításban általános megjelenési formájuk (elsősorban az alnyomat mintázatának összképében történt változások) szerint alakítottam ki. (Ez alól csak az 1899-ben új alnyomattal legyártott 1878 M útlevelet[13] veszem kivételnek, amely minden más szempontból azonos a korábbiakkal.) Szintén külön alaptípusként került itt feldolgozásra az az okmány, ahol az alnyomat összképében kevés változtatás történt, de tartalma vagy elrendezése a korábbihoz képest jelentősen megújult (például 1998 M útlevél).

Ezen könyv csak azon útleveleket és úti okmányokat tartalmazza, amelyeket magyar állampolgárok részére állítottak ki magyar hatóságok, és azok tulajdonosukat feljogosították az úgynevezett távolsági (tehát a határövezettől távol eső területekre, általában több országba történő) utazásra. Ezeken túlmenően

csak az útlevél-kiállító hatóságok által – bel- és / vagy külföldön – alkalmazott nyomtatott, egységes útlevélűrlapokat és -füzeteket dolgoztam fel. (**1. sz. függelék**) Tehát nem dolgoztam fel a – szintén gazdag történettel rendelkező – határszéli úti igazolványokat, határátlépési engedélyeket, alkalmi útilapokat, stb. Ezek – bár jogosítottak a magyar államhatár átlépésére, de – a szomszédos országnak is csak meghatározott területeire és általában csak rövid idejű tartózkodásra voltak érvényesek. Nem ismertetem továbbá a magyar külképviseleteknek az 1950 előtti, egységes szabvány híján vagy attól eltérően tervezett saját gyártású, általában hazatérésre jogosító úti okmányait sem. Sajnálatos módon az egyes okmányok kiállítására, módosítására vonatkozóan nem maradtak fent jogszabályok, intézkedések, ezért számos esetben bevezetésének és kivonásának időpontja csak a fennmaradt okmányokból következtethető. Több okmány esetében a jövőbeni kutatás és feldolgozás hozhat újabb eredményeket.

A magyar úti okmányok típusai és csoportjai

Az útlevéltörténet során kezdetben „általános" útlevelet állítottak ki. Az hogy utazója hivatalos, állami megbízatással utazik az csak az utazás célja rovat kitöltéséből derült ki. A magyar **hivatalos útlevelek** közül a szolgálati útlevelek 1940 utolsó napjaiban jelentek meg, s mindvégig a magánútlevelek részben (színükben és valamennyire tartalmukban) módosított változatai maradtak, – az 1945 és 1946 közötti időszakot nem számítva – 1989. december 31-én került megszüntetésre a szolgálati útlevél (csak a hajós és külügyi szolgálati maradt alkalmazásban), de a korábbiak lejárati napjukig még érvényesek maradtak. Ismételt bevezetésére majd csak 1998. szeptember 1-jén került sor.[14] A XIX–XX. századok fordulóján már igény jelentkezett, hogy a nagyszámú utazók közül okmányukban is megkülönböztessék a diplomáciai testületek és a kormányhivatalok vezetőinek szolgálati úton lévő tagjait. Az önálló magyar külügyminisztérium első **diplomata útlevelei**t 1919 során állította ki. Megjelenésében 1945-ig több részre hajtott nagy alakú lap volt, majd azt azév nyarától egyszerű, nyomat nélküli papírra, írógéppel kialakított – a korábbival azonos oldalelrendezés szerinti, tűzőkapoccsal egybe rögzített – okmánnyal váltották fel; 1946-tól már könyvecske kivitelezésűeket vezettek be. Egészen 1983 végéig a diplomata és külügyi szolgálati útlevelek (azaz összefoglaló nevükön **külügyi hivatalos útlevelek**) megjelenésükben és felépítésükben eltértek a magán- és más hivatalos útlevelektől, majd ezekkel egységes, de az előre nyomtatott szövegükben és részben a színükben eltérőek 1984 első napján jelentek meg (1984 M).

A **csoportos úti okmány** (itt értendő az egymással rokoni kapcsolatban nem álló személyek közös okmánya) kiállítására a Kiegyezést követően is lényegében bármelyik magyar útlevél kitöltése során lehetőség volt. Azonban 1904-től már csak az egy háztartásban élő családtagok voltak bejegyezhetőek (erre alkalmazandó a „családi útlevél" meghatározás; lsd. alább kifejtve). Hosszabb szünet után 1925-ben jelent meg ismét a csoportos úti okmány („kollektív névjegyzék"). A kezdeti években csak a vallási célú csoportos utazáshoz

Olaszországba, a meghatározott feltételek egyidejű teljesítése során adott felmentést az útlevél-kötelezettség alól.[15] Az 1930. év végétől már szélesebb körben és további célokból kifolyólag is elérhető volt a csoportos utazás adta könnyítés, de csak Ausztriába,[16] majd 1936 nyarától már számos európai országba – Ausztria kivételével csak a belügyminiszter egyedi engedélyével – lehetőség nyílt.[17] Az 1930-as évek legvégéig alkalmazott ilyen okmánynak nem volt szabványos nyomtatványa, minden kiállító hatóság maga állította vagy állíttotta elő a rendeletben meghatározott tartalmi követelmények szerint. A megkövetelt több példányos okmányt általában írógéppel és indigóval alakították ki (az Ausztriába való utazáshoz 3, egyéb országba 8 példányban kellett kiállítani, amiből egy–egy a kiállító hatóságnál illetve a láttamozó külképviseletnél maradt). A csoportos névjegyzék a két világháború között mindvégig vízumkötelezett maradt még azokba az országokba is, ahova útlevéllel már előzetes láttamozás nélkül is lehetett utazni.[18] A szabványos csoportos útlevél csak 1950-től került megszemélyesítésre (1950 csoportos M), majd történt ez ebben a formában az okmánytípus megszüntetéséig, 1983 utolsó napjáig.[19] A csoportos útlevél kiállítási és utazási szabályai, korlátai itt nem kerülnek ismertetésre.[20]

A magyar úti okmányok történetében külön csoportot alkotnak a Magyar Szent Korona másik országának, **Horvát-Szlavónországoknak honosai részére kiállított útlevelek**. Ők is magyar állampolgárok voltak,[21] azonban belügyüket külön irányították,[22] így az útleveleik a magyarországitól – kezdetben több, majd kevesebb – eltéréssel bíró úrlapokon kerültek kiállításra, rovatai a horvát mellett francia vagy német nyelven voltak olvashatóak, s elhelyezésre került rajtuk a horvát-szlavón címer is.[23] (**2. sz. függelék**) A magyar és a horvát útlevélhatóságok által kiállított okmányok egységessé majd csak 1905-től váltak, de utóbbi nyelvezete horvát-francia maradt (azonban címerként már csak az 1896. évi magyar középcímer került ábrázolásra).[24]

Elkülönülő csoport a **hajós / tengerész szolgálati könyvek**. Ezek elsődleges feladata sok évtizeden keresztül a jogosult szolgálatának (be- és kihajózások, megszerzett képesítések, beosztások) nyilvántartása volt, úti okmányként hosszú idő után majd csak 1932-től került ismét elfogadásra,[25] s az ezt követő évtizedekben külön bejegyzés tette alkalmassá a magyar államhatár átlépésére. Az okmány céljában és a kialakításában a változást majd csak az 1970-es év hozta meg. Ekkor megjelenésében a magánútlevelével lett azonos, egyúttal kifejezetten úti okmányként került kialakításra (a dunai hajós okmányoknál már 1958-tól megkezdődött a változás), a szolgálati bejegyzések rovatait továbbra is számos oldalon keresztül tartalmazta a láttamozásoké mellett. (**3. sz. függelék**) A szolgálati események nyilvántartására az 1984-től alkalmazott hajós szolgálati útlevelek már nem voltak alkalmasak.

Szintén külön csoportot alkotnak az átléptető-bélyegző lenyomatok elhelyezésére nem alkalmas úti okmányok, azaz a **személyazonosító igazolványok**. Ezek önmagukban jogosítottak határátlépésre (ide nem sorolható az 1955 és 1971 közötti időszak, amikor a személyi igazolvánnyal történő határátlépés

alapfeltétele volt az úgynevezett útlevéllap, amely ezen okmánnyal együtt érvényes „kiutazási engedély" volt és ezt bélyegezték is a határátkelőhelyeken). Az első okmány, amely útlevél helyett külföldre utazásra szolgált az a kiskorúak „személyazonossági igazolvány"-a volt. Ezek csak az Országos Gyermekvédő Liga által – Belgiumba, Hollandiába, Svájcba, az Egyesült Királyságba, Svédés Finnországba – szervezett, gyakran alultáplált, rossz sorban élő gyerekek felerősítését, és üdültetését lehetővé tevő utazásokra voltak érvényesek. A Magyar Királyi Rendőrség Budapesti Főkapitánysága által kiállított ezen igazolványok magyarul és a fogadó állam nyelvén tartalmaztak előre nyomtatott szövegeket; összesen több mint 61 ezer gyermeknek állítottak ki ilyen okmányt.[26] A magyar belügyminiszter 1927-ben vezette be – a korábbitól eltérő, füzet kialakítású és a 10 év felettiek részére immár fényképpel ellátott – úgynevezett „igazoló-jegy"-et, amely személyazonossági igazolvány volt;[27] birtoklása vagy kiváltása nem volt általánosságban kötelező. Önálló úti okmányként a kezdeti években nem volt alkalmazható, azonban a csoportos úti okmányokban (úgynevezett „csoportos névjegyzék"-ben) szereplő személyek gyakorta ezzel igazolták személyazonosságukat a külföldre utazásuk során. Az igazoló-jegy úti okmányként első alkalommal a 15. életév alatti személyek részére került bevezetésre 1930 decemberétől – az osztrák illetve német „Kinderausweiss" okmány egyenértékű megfelelőjeként –,[28] azonban csak Ausztriába és Németországba történő, bármilyen célú utazáshoz, ahova ekkor ezt a kölcsönös vízummentességi megállapodások már lehetővé tették.[29] Csehszlovákia felé az igazoló-jegynek úti okmányként történő alkalmazására 1935 júliusától vált lehetőség, szintén a 15. életévüket be nem töltött személyek részére, amennyiben az okmányra külön felvezették az állampolgárságot is (e rovattal az okmány nem rendelkezett), s a 10 év felettiek esetében csak fényképpel volt érvényes. Azonban északi szomszédunk területére történő beutazáshoz az igazoló-jegybe is vízumot kellett bejegyeztetni, mivel az okmányban mindössze egy oldal maradt a megszemélyesítést követően üresen, ezért abba a kiállító hatóság minden esetben pótlapot csatolt.[30] Ezen viszonylatban az úti okmányok egy évig voltak érvényesek, amely időn belül többszöri utazásra is felhasználhatóak voltak. A II. világháború kitörése 1939-ben megváltoztatta az igazoló-jeggyel történő utazás szabályait is. Visszaállt a húsz évvel korábbi általános vízum- és útlevélkényszer. A magyar személyazonosító igazolvánnyal (kártya formátumú, egységes méretű okmánnyal), mint önmagában érvényes úti okmánnyal történő utazást a külföldre utazásról szóló törvény 1999. december 23-án életbe lépő módosítása engedélyezte, ha nemzetközi szerződés ez lehetővé tette.[31] Azonban elsőként ez a 2000. április 8-án, a korábban Svájccal és Liechtensteinnel kötött egyezmény kiegészítése alapján[32] kezdődött, Magyarországról e két ország irányába közvetlen utazás esetén. Majd 2000. június 29-án a magyar-horvát kölcsönös megállapodás hatályba lépésével nőtt a lehetőség,[33] végül Magyarország 2004. május 1-jei Európai Unióhoz történő csatlakozásával bővült ki jelentősen. A 2012. év őszén az Európai Gazdasági Térség akkori 30 tagállamán kívül már

további kilenc ország fogadta el úti okmányként a magyar személyazonosító igazolványt.[34] (**4. sz. függelék**)

Szintén elkülönül a magyar úti okmányok egy csoportja, ez a magyar állampolgárok **hazatérésre jogosító úti okmány**a, **amelyet Magyarország képviseletében idegen állam állít ki**. A magyar konzuli hatóságot – megszűnt vagy még létre nem jött diplomáciai kapcsolatok miatt – az I. világháború alatt és az azt követő néhány évig számos államban másik ország konzuli kirendeltsége képviselte, ez elsősorban Svédországé, ritkábban Hollandiáé volt. Az egyesült államokbeli svéd konzulátusok magyar érdekeket képviselő irodái által kiállított hazatérési okmányok több példányban is fennmaradtak. Hasonló helyzet alakult ki a II. világháború alatt és azt követően is. A XX. század első felének ilyen úti okmányai még szabvány nélküliek voltak. Jelenlegi időszak Magyarországnak az Európai Unióhoz történő csatlakozását, 2004. május 1-jét követően kezdődött – a közös konzuli képviselet elvén alapuló szabályok szerint[35] – azon államban, ahol magyar konzuli iroda nem működik, ott az Unió másik tagországa egységes, úgynevezett „ideiglenes úti okmány"-t állít ki a magyar hatóságokkal történő egyeztetést követően.[36] A magyar külképviseletek ezen okmányokat csak nem magyar uniós állampolgárok részére állítják ki másik tagország képviseletében. (**5. sz. függelék**)

Az okmányok egy különleges csoportját alkotják a **több ország által alkalmazott úti okmányok**, amelyeket külföldön és Magyarországon is kiállítottak, s nem csak magyar állampolgár részére. Ide tartoznak, egyes olimpiák személyazonosító igazolványai is, amelyeket a nemzetközi játékokat szervező állam hatóságai gyártatták le és a küldő ország útlevélhatóságai – a sportért felelős szakhatóság bevonásával – személyesítenek meg. Ezek – a rendezvényeken való részvételi jogosultság igazolása mellett – úti okmányokként az útlevelet is helyettesítették és több nemzetközi játék esetében is vízummentes beutazást biztosított a szervező országba. (Az 1952-es helsinkii és az 1956. évi melbourne-i félbehajtott karton lapon kialakított olimpiai személyazonosító igazolványok franciául és angolul tartalmazták az előre nyomtatott szöveget, megszemélyesítése is elsősorban ezeken volt kívánatos. Az 1964-es tokiói olimpiára is a korábbiaktól eltérő, de egységes útiokmánnyal utaztak a résztvevő országok küldöttei.)

A magyar útlevelek műszaki és tartalmi fejlődése, 1848–1849, 1867–2012

A magyarországi jogszabályok – amelyek elsődleges feladata az okmányra jogosultság és az eljáró hatóságok szabályozása volt – gyakran ismertették az útlevél kötelező adattartalmát, azonban a megjelenéséről csak ritkán adtak képet. Valamelyest részletes okmányleírást csak 1904-ben és az 1920-as és az 1930-as évek elejének pénzügyminiszteri rendeleteiben lehet fellelni.[37] Magyarország Európai Unióhoz 2004. május 1-jén történt csatlakozásával az egységes, uniós szabályok és jogszabályok – amelyek elsősorban az egységes megjelenési és

tartalmi formát, valamint a minimum biztonsági előírásokat rögzítették – is kihatással lettek a magyar útlevélszabályokra.[38]

A magyar útlevelek története igen gazdag, mivel gyakorta változtatták az űrlapok majd a füzetek alaptípusait. Magyarországon az 1867 és 1989 közötti 122 éves időszakot tekintve 16 alkalommal került bevezetésre új magánútlevél alaptípus.[39] (**I. sz. melléklet**) Ugyanezen időszakban, Ausztriában csak 6 alkalommal,[40] Németországban szintén csak 6,[41] az Egyesült Királyságban 7,[42] Görögországban 8[43] és az Egyesült Államokban 13 alkalommal[44] vezetek be magáncélú utazáshoz új úti okmányt. Csehszlovákia fennállásának 1919 és 1989 közötti időszakának (1939 és 1945 között az államszövetség nem állt fenn) hatvannégy éve során 5 útlevél alaptípust alkalmaztak, bár ezek némelyike jelentősebb változás nélküli volt.[45] A délszláv állam (a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, majd Jugoszlávia) 1919 és 1989 közötti fennállásának hatvanhat éve alatt 6 útlevél alaptípust személyesítettek meg, de több esetben csak kisebb változtatások történtek.[46]

A magyar útlevél műszaki fejlődése jelentős újításainak legfőbb állomásai a következők voltak: 1878-ban bevezetik a füzet kialakítást, 1905-től minden lapja vízjelet hordoz, 1915-től fényképet kötelezően tartalmaz, 1928-tól a lapokat sorszámozzák (már ekkor lyukasztással), 1937-től varrással fűzik a lapokat, 1984-től általánosan fóliával biztosítják a fényképeket, 1998-tól az adathordozó oldal lapjába égetve hordozza a megszemélyesítést, 2006-ban megjelenik az elektronikusan tárolt adattartalom.

Az okmányok műszaki fejlődése az okmánygyártás 1930-as években alkalmazott sorrendje szerint kerül bemutatásra. A könyvecske formátumú okmányok gyártása során először a papírra nyomtatják a kívánt nyomatokat, a meghatározott oldalpár és elforgatás szerint, majd az íve(ke)t többrét hajtják és fűzik. Ezt követően méretre vágják és a lapokat sorszámozzák, majd az így keletkezet füzet első oldalainak (azaz az előzéklap) külső részét ragasztják a fedőlap belső oldalához. A füzet formátumú okmányok esetében a lapfüzet borítóhoz történt ragasztását követően vágják méretre és utolsóként sorszámozzák lyukasztással az okmányt. Ezen gyártási folyamat szerint tekintjük át az alábbiakban a magyar útlevelek egy–egy elemének első megjelenése szerinti fejlődését.

A Monarchián belül önálló magyar állam első útlevélűrlapjait – intézmény és technikai feltétel híján – kezdetben a bécsi Császári Királyi Udvari és Államnyomda (német nevén: k. k. Hof- und Staatsdruckerei in Wien) **gyártotta le**. Az újonnan felállított Magyar Királyi Államnyomda (e néven működött 1900 utolsó napjáig, majd Magyar Királyi Állami Nyomda néven folytatta tevékenységét)[47] nagy valószínűséggel már 1876-ban átvette az úti okmányok nyomtatására vonatkozó megbízást és feladatot.[48] Ezen intézmény végezte az útlevelek rendelésre történő gyártását egészen 1947-ig, utolsóként az 1948 M útlevél-család[49] sorozatait készítették itt. Azonban 1949 második felében, az államforma

és -jelkép változása miatt is indokolt új útlevél (1950 M) gyártására már a Magyar Nemzeti Bank Pénzjegynyomdája kapta a megbízást,[50] e vállalat azóta is, folyamatosan állítja elő az útlevélfüzeteket. A magánútlevéltől eltérő úti okmányokat esetenként más nyomdák is előállították. Többek között az 1930-as és 1940-es évek elején a diplomata útleveleket a Rigler József Ede Papírneműgyár R.T., majd vitéz SZÉNÁSY Béla budapesti üzeme készítette. Az Állami Nyomda a következő években továbbra is kapott megrendeléseket egyes úti okmányok gyártására is, még az 1960-as években is készített „hajós szolgálati könyv"-eket és 2000 óta a személyazonosító igazolványokat gyártotta. A magyar úti okmányok gyakorta tartalmaztak nyomdai jelzeteket, amelyet a nyomda megnevezése (vagy rövidítése), a gyártási év és a sorozat nyilvántartó száma vagy ezek közül egy vagy több megjelölések alkottak.[51] Nyomdai jelzet az 1873-ig, illetve az 1913-tól gyártott magyar útleveleken minden esetben olvasható volt 1953-ig, majd az 1983-ban legyártott új útlevéllel (1984 M) tért vissza ismét, s – az 1991-ben gyártott 1992 M útlevélfüzetet nem számítva – máig megtalálható tulajdonság.

Az 1905-ben bevezetett (1905 M) útlevél **papír**jánál alkalmazták első alkalommal minden lapon megjelenő egyedi vízjelet. Ez még negatív vonalas vízjel volt, s feliratot tartalmazott. A pozitív vízjel 1950-ben jelent meg (1950 M) néhány évre, ez az állami címert ábrázolta. Az egyidőben pozitív és negatív részleteket tartalmazó vízjelet 1958-tól (1958 M), míg árnyaltat 1961-től vezettek be első alkalommal („1958/magán/1961" útlevél altípus; ezek férfi és nőalak mellképét ábrázolták; U21. vízjel). Az 1960-as évek közepén visszatértek a kéttónusúhoz (1964 M). Az 1984-ben bevezetett útleveleknél alkalmaztak először többtónusú (többárnyalatú) vízjelet, a több mint két évtizedig alkalmazott vízjel hullámvonalak alkotta, gyűrűsen sávos rozettát mutatott átmenő fényben. Árnyalt vízjelet a 2006 augusztusában bevezetett (2006 M) útlevélnél alkalmaztak ismét: szőlőleveleken fürtöt ábrázolva; s ekkor jelent meg a meghatározott oldalhoz tartozó vízjel is: az oldal száma az adott oldal felől nézve válik megfelelően olvashatóvá. (**II. sz. melléklet**) A legkevésbé jó minőségű vízjelet – lényegében alig észrevehető tulajdonsága az ellenőrzését rendkívül megnehezítette – az 1948-ban bevezetett útlevelekkel (1948 M) kezdték alkalmazni, s még az 1950 hazatérési M úti okmánynál is megmaradt (ez négy, dombon álló kettős-keresztet ábrázolt – amelyek a „domboldalaik" által érintkeztek – negatív kivitelezéssel; úgynevezett négyszeres kettőskereszt; U14. vízjel).[52] A papír gyártása során a pépbe kevert színes (úgynevezett jelző) rostok közül a csak ibolyántúli [uv] sugárzásban láthatóak már 1961-ben, a „portré" (férfi- és nőalak mellképét ábrázoló; U21.) vízjeles lapoknál megjelentek (igen kis mennyiségben), míg a normál megvilágításban láthatóak először 1984-ben bevezetett okmányoknál voltak alkalmazva. A biztonsági szál a 2006 M útlevéllel került bevezetésre (átlátszó szálon a nemzeti színek és mikroírások váltakoznak). Az útlevelek papírját gyakorta a miskolci Diósgyőri Papírgyár Zrt. készítette / készíti, 1904-ig saját gyári vízjellel (jogelőd vállalati címerpajzsa két változat-

ban), majd ezt követően a megrendelésben előírt képpel. A hajós okmányok esetében a tölgyfa-levél mintázatos diósgyőri vízjel még az 1960-as években is alkalmazásban volt.

Az okmány **nyomtatása** során a kezdetektől magasnyomással alakították ki a kívánt tartalmat, majd helyét 1848-ban a síknyomás (kőnyomtatás*) vette át. Azonban 1867-től ismét a magasnyomtatás volt az alkalmazott eljárás a magyar útlevelek esetében és az alnyomat tekintetében ez egészen 1950-ig megmaradt. A metszett mélynyomtatást elsőként az 1950 M útlevélnél alkalmaztak (az alnyomathoz egészen 1983-ig, majd csak részletekhez), 1955 és 1957 között (1955 M) ezen eljárás segítségével, írisznyomással* alakították ki az oldalak képét (a későbbi típusokat ismét egyszínű festékkel gyártották). Az ibolyántúli (uv) sugárzásban láthatóvá váló nyomatréteget (ekkor még csak a belső előzéken) az 1955-ös útlevél-alaptípustól (1955 M) kezdődően alkalmaztak. Az alnyomat síknyomtatással (ofszet) történő kialakítása az 1984-ben bevezetett (1984 M) útlevélnél jelent meg ismét, s egyúttal az írisznyomás eljárást is újból bevezették. A laphiánynak és -cserének felismerését elősegítő, oldalpárra kialakított alnyomat-kép 2006-ban jelent meg (2006 M) első alkalommal, addig az összkép csak egy–egy oldalra terjedt ki. A magyar okmányok **előre nyomtatott szövegrészei, rovatai** 1869-től magyar-német-francia nyelvűek voltak, majd 1878-tól magyar-francia kétnyelvűek lettek, amelyek mellett 1915 és 1918 között forgalomban voltak magyar-német nyelvű útlevelek is. A francia rovatok pontos fordítására és kitöltésére utasított – a külügyminiszter nehezményezése miatt – a belügyminiszter 1933 decemberében, „mert ezen főleg külföldön való használatra szolgáló okiratnak épen a francia szöveg a legfontosabb része”.[53] A magyar útlevelek kitöltésének nyelvei 1950-től magyar-orosz-francia, 1957 nyarától visszatért a kétnyelvűség: a magyar és a francia, majd 1964-től a rovatok ismét magyar-orosz-francia háromnyelvűek lettek (ekkortól már csak magyarul kerültek kitöltésre). Hosszú idő után változás 1992 legelején állt be, amikor az okmányokat magyar-angol nyelvűeké változtatták és a rovatok tartalmait is e nyelveken vitték fel (a rovatcímek külön ismertetése magyar, angol, francia, kínai, orosz, spanyol és arab nyelvű volt). A magyar útlevél 2006 nyarának végétől – igazodva az Európai Uniós előírásokhoz – az Unió valamennyi tagországának hivatalos nyelvén hordozza a tartalmát (2006-tól 21, 2012-től 23 nyelven), azonban az adathordozó oldalon a rovatcímek csak magyar-angol-francia nyelvűek és kitöltésük magyar-angol nyelvű. A nyomtatással kialakított védelmi elemek közül mikroírást és rejtett képet is az 1984-ben bevezetett útlevéllel (1984 M) egyidőben alakítottak ki. Irizáló (színváltó) nyomatot a 2006 nyarától megszemélyesített (2006 M) úti okmányok tartalmazzák.

A magyar útlevél – akárcsak a Föld bármely államában – kezdetben egylapos, majd esetenként félbehajtott okmány volt, a XIX. századra már előre nyomtatott feliratokkal és rovatcímekkel. Magyarországon 1878-ban – az elsők

* Lsd. Szakkifejezések.

között – belügyminiszteri rendeletre **füzet kivitelezésű okmány** került bevezetésre.[54] A többlapos útlevelek esetében kezdetben a színezett zsineggel történő kétöltéses fűzést alkalmazták, amit egyszerű csomóval biztosítottak a kioldódás ellen, ezen lapokat oldalról nemzeti színű fonott szállal fűzték át, amelyet egy lappal leragasztottak és bélyegző lenyomatával vagy pecséttel biztosítottak, 1920-tól már csak a fűzés zsinegét biztosították címkével és lenyomattal. Az újító változtatást 1929-től alkalmazták, ekkortól három fémkapoccsal rögzítették a lapokat és a borítót, amelyek közül a középső a borító által félig rejtett volt. A napjainkig is alkalmazott soköltéses gépi varrás az 1937 márciusában bevezetett (1937 M) útlevélnél jelent meg, s alkalmazzák napjainkban is. Mindössze két évig személyesítették meg azon magyar okmányokat, amelyek lapjait nem varrták, hanem harmonika-szerűen hajtották, majd ragasztották a gerinchez (1956 külföldön élő M). A fűzésben a konzuli útleveleknél egyedi megoldást alkalmaztak, amely szerint nem a gerinc menti lapot ragasztották a borítóhoz, hanem a másodiknak és a harmadiknak a felét (az eredeti 3. és 4. oldalt), ezzel a varrás mindkét oldaláról nyitott volt. A csoportos útlevelek (1950–1983) ellenben nem gyárilag voltak fűzve; a külön tartalmú és kitöltött lapokat a hármas lyukasztás segítségével a kiállító személy egybefűzte és a nemzeti színű madzagot címkével a borítóhoz rögzítette, majd bélyegző lenyomatával hitelesítette. A kifutó varrásnál jobban biztosított visszaöltött varrás a 2006 M útleveleknél jelent meg 2009-től. A diplomata útlevél 1945-ig volt egylapos, négyrét hajtott, majd a hazatérési igazolványok (magyar állampolgárok részére) egészen 2007-ig voltak félbehajtott lap megjelenésűek. Az egylapos úti okmányok – különleges esetekre, korlátozott használatra – máig fennmaradtak, igaz ma már csak a külföldiek részére egyszeri utazásra jogosító okmány kivitele ilyen.

Az útlevelek előre nyomtatott **sorszámozás**át az 1890-es évek közepétől alkalmazták, de csak az első oldalon. A lapok mindegyikének gyári számmal történő ellátását 1928 januárjában kezdték meg – amelyet a kezdetektől a varrást követően alakítottak ki –, s 1963-ig tűs lyukasztással (perforálással*) hajtották végre, majd 1964 és 1991 között a lapok egyik oldalán magasnyomással alakították ki (ez 1958-ban már egy rövid ideig alkalmazásban volt; azonban a konzuli útlevelek 1979 végéig még perforáltak maradtak). A tűs perforálás majd csak 1992 elején bevezetett útlevéllel (1992 M) tért vissza – immár a borító-kötészeti eljárásokat követően kivitelezve –, de itt is csak a 16. oldalig terjedően, 2006 augusztusától (2006 M) ezt már minden számozott lapoldal és a hátsó belső előzék esetében lézerfénnyel égetett lyukakkal oldják meg.

Az úti okmányok meghatározásánál el kell különíteni **a füzet és a könyvecske kialakítás**t. Ezen összeállításban a füzet forma esetében a borító és a lapoldalak azonos méretűek, azokat okmány gyártása során egyidőben, a varrást követően vágják a kívánt méretre. E megoldást 1878 és 1937 között, majd

* Lsd. Szakkifejezések.

1964-től napjainkig alkalmazzák. A könyvecske kötési technika esetében a borító fedőlapjai (táblái) a lapoknál általában nagyobbak. Kivitelezése során először a lapokból varrással füzetet hoznak létre, s méretre vágják, majd ennek első és hátsó oldalának (azaz az előzéklapok hátoldalának) ragasztásával rögzítik a borító tábláihoz. Magyar (magán) útlevelek esetében ez 1937 márciusa és 1963 decembere között volt alkalmazásban, illetve ezt követően, egészen 1979 végéig a konzuli útlevelek esetében. A fenti ismertetés szerint a napjainkban is forgalomban lévő útlevelek könyvkötészeti eljárással is kialakított füzetek (a borító réteg-szerkezete okán). A füzet formátumú okmányoknál a **borító** kezdetben egyszerű papírlap majd karton volt, amelyre a szöveget és a címert fekete magasnyomással alakították ki, 1929-ben a kartonlapra vásznat ragasztottak és erre nyomtatták a kívánt részleteket. A könyvecske kivitelezésű útlevek esetében az okmányfedél kartonlapjára vontak festett, majd 1940-től, illetve 1948-tól apró mintázattal préselt műanyaggal bevont vásznat, amelyre fémfólia meleg nyomással a borító szövegét és címerét alakították ki, 1955-től a magán- és szolgálati útlevelek fedőlapok dombornyomással (préseléssel) tartalmazták ezt, a konzuli útlevelek esetében 1979, a magán és hivatalos útlevelek esetében csak 1963 végéig. A borító fólianyomtatása 1964 M útlevelekkel tért vissza, s ezt alkalmazzák napjainkig is.

A magyar útlevéltörténet jelentős időszakában az úti okmány kiállításának díját vagy az útlevélűrlap illetve -füzet árát **illetékbélyeg**gel, különböző módon tüntették fel az okmányokban. Ezek ismertetése a kiállítási díjakat is bemutató megszemélyesítés részletes tárgyalásánál olvasható.

A magyar úti okmányok történetének két fejezete is a **nemzetközi szabvány**hoz, előírásokhoz illetve ajánlásokhoz kapcsolódik. A magyar kormányzat elsőként az 1920 októberi párizsi (és az 1922 januári graz-i) útlevélkonferencia határozmányait alkalmazta,[55] a bevezetését időzítve Magyarországnak a Népszövetséghez 1922 októberében történt csatlakozásához.[56] A nemzetközi szabványnak – a mérettől való 5 mm-es eltérést nem számítva – maradéktalanul megfelelő magyar útlevéltípust (1922 M) 1937 februárjáig alkalmazták. Ezt követően az egységes okmánytól több szempontból is eltérő oldalszerkezetű és méretű okmány bevezetésére került sor (1937 M), amelyet később már teljesen eltérő típusok követtek (így az 1955 M okmány már hat oldalon tartalmazta a személyes és érvényességi adatokat). Magyarországon a következő, nemzetközi szabványhoz ismét kötődő időszak kezdete 1992 első napja volt, amikortól a magyar útlevelek már megfeleltek a Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet (International Civil Aviation Organization; ICAO) által ajánlott kritériumoknak, s az okmány már az egységes, gépi olvasásra alkalmas adatsort is tartalmazta (1992 M). Magyarország 2004. május 1-jén csatlakozott az Európai Unióhoz, így az okmánytervezés során figyelembe kellett venni annak előírásait is. Ezzel a nemzetközi szabványon túl már az – azzal harmonikus – uniós szabályoknak is megfelelő magyar útlevélfüzet (2006 M) került megszemélyesítésre a meghatározott egységes határidőtől, 2006. augusztus 29-től kezdődően.[57]

A magyar útlevelek történetében – mint számos más állam esetében is – előfordult az államforma változása következtében, a korábbi útlevélkészletek felhasználhatósága végett, hogy az érvényét vesztett **szövegrészleteket és / vagy címereket kitakarták, felülnyomták** vagy **új tartalmú címkével felülragasztották**.[58] I. Ferenc József király halála után, 1916 novemberében trónra lépő IV. Károly idején, még kiállították a korábbi államfő nevét hordozó úti okmányokat is, közben már 1917 elején legyártották az új uralkodó megnevezésével rendelkező okmányokat. A korábbiak visszavonását a megszűnt útlevélhatóságoktól majd csak 1918 február elején rendelték el.[59] Azonban az eredeti nyomtatott tartalom utólagos nyomtatott vagy felülragasztott módosításának négy időszaka ismert.

1) Az ötven éve fennálló Osztrák-Magyar Monarchia sorsát megpecsételte az I. világháború utolsó szakasza. Ausztriában és Magyarországon is 1918 őszén megszűnt a HABSBURG-monarchia és független államma váltak. Magyarországon 1918. november 16-án kikiáltották a (nép)köztársaságot. Ennek hatására – a magyar okmányok történetében első alkalommal – 1918 végén, a készleten lévő okmányokat – I. Ferenc József illetve I. Károly nevében szövegrészeket a koronás magyar középcímerrel – felülragasztották egy útlevél-lapoldal részlettel, amelyre előzőleg az 1918. évi (úgynevezett Kossuth) címert[60] és a „A Magyar Népköztársaság nevében." szöveget magyarul és franciául nyomtatták. Az államforma „Nép" szótagját 1919 áprilisától, a Tanácsköztársaság kikiáltásától az okmánykiállítás részeként kihúzták és „Tanács" tagot írták fölé. 1920 márciusától ugyanezt tették, csak az egész „Népköztársaság" szót írták felül „Királyság"-ra (és francia megfelelőjére). („1905/magyar-francia felülragasztott" altípus) A megszemélyesítés során, kézzel eszközölt államforma-változtatásokkal bíró okmányok nem önálló altípusok, csak eltérő megszemélyesítési változatok.

Szintén ezen időszakhoz kapcsolódik a Magyar Nemzeti Kormány útlevelének módosítása, amely során e kormánynak és az okmány típusának megnevezését 1920 után törölték. Ezen okmánytípust, mint „személyazonossági igazolvány"-t a Szovjet-Oroszországban hadifogságban, vagy azt követően „szabadon" élő magyar állampolgárok hazautazásához állították ki („1919/felülnyomtatott" magyar útlevél).

2) A következő módosítás 1945 közepén kezdődött, amikor – miután a királyság államforma felülvizsgálata a magyar politika egyik kiemelt témájává vált – a „királyi" jelzőt az intézmények és az általuk kiadott okmányok megnevezéséről törölni kellett.[61] Ennek eleget téve kezdetben csak a „Királyság" szót húzták ki / bélyegezték felül, majd központilag felülragasztással és felülnyomással államforma-semleges „Magyarország" feliratot alakítottak ki, s 1946 februárját követően a borítóra egyszerű címkét ragasztottak az állam új megnevezésével: „Magyar Köztársaság", magyar és francia nyelven. („1937/1938/ felülragasztott" illetve „1937/1945" altípusú magyar útlevelek)

3) A harmadik alkalomra a népköztársaság államforma és az új állami jelvény („címer")[62] 1949. augusztus 20-ai bevezetése[63] miatt került sor. Ekkor az

okmányok borítóját egy kör alakú kék címkével – az új megnevezéssel és jelképpel – ragasztották felül, ellenben az első oldal 1946. évi címer ábrázolását nem változtatták meg. („1948/magán/felülragasztott" és „1948/kivándorló/felülragasztott" útlevél illetve „1949 romániai magyar/felülragasztott" magyar úti okmányok)

4) Eddig utolsó alkalommal 1957 nyarán módosítottak a korábbi útlevelet, az 1957. évi címer azév májusi bevezetése[64] miatt. A magánútlevelek meglévő füzeteit a kötészet során már az új állami címerrel dombornyomott borítóra ragasztották, illetve a külföldön élők útlevelének borítóját – amelyek mind az 1949. évi „címer"-rel kerültek kialakításra – felülpréselték (így a korábbi jelkép egyes részletei az új domborfelület környezetében láthatóak maradtak). („1955/magán/1957" illetve „1956 külföldön élő/újrapréselt" magyar útlevelek)

Az 1989. október 23-án kikiáltott köztársaság új megnevezése, és az 1990. július 11-én bekövetkezett címerváltozás – amikor ismét a korábbi magyar kiscímer lett az állami jelkép[65] – miatt a korábbi útlevélfüzetek nem lettek módosítva. Az 1984 M útlevélből 1991-ben legyártott, immár „Magyar Köztársaság" feliratú okmányok címerképeit sem változtatták meg (!). Az új állami jelkép majd csak az 1992. január 1-jén (1992 M) bevezetett új útlevél-családdal jelent meg. A korábbi útlevelek címerképük ellenére érvényességi idejük lejártáig külföldre utazásra felhasználhatóak voltak.[66] A 2012. január 1-jétől hivatalos „Magyarország" államnevezést tartalmazó útlevélfüzeteket 2012. március 1-től állítja ki a magyar honi útlevélhatóság, a külképviseletek által kiállított ideiglenes útlevél esetében még 2012 őszéig a korábbi hivatalos névvel került megszemélyesítésre (csak azév novemberének elejétől kezdték meg az új feliratú okmányok kiadását, azonban külképviseletenként nem azonos időpontban és egyes konzulátusokon párhuzamosan a korábbi altípussal).[67]

A magyar útlevelek történetében eddig egy okmány, az 1937 M útlevél esetében ismert, két, egymástól eltérő nyomda által készített **hasonmás változat** (az 1919 M útlevél csak felépítésében volt azonos, de papírja, alnyomata, kötészeti megoldása is eltért az 1905 M-tól). Hasonmás változatnak tekintem ez esetben azt, amikor nem központi megrendelésre és nem az okmányt eredetileg készítő nyomdánál gyártatják le az okmányokat.

- A berni Magyar Királyi Követség egy svájci nyomdától rendelte meg az 1937 M útlevél legyártását, miután kifogyó készleteit más módon pótolni nem tudta. Ezen okmány számos magyar helyesírási hibát hordoz, valamint hiányzik a fényképrögzítő megoldás, a illetékbélyeg képe és a lyukasztott sorszámozás is. Azonban borítója és alnyomata is az eredetivel majdnem megegyező.

- A magyar népköztársasági közigazgatástól függetlenül működő madridi Magyar Királyi Követség 1951 körül egy spanyolországi nyomdától rendelte meg az 1937 M útlevél hasonmás gyártását – ekkor Magyarországon már több mint 3 éve nem alkalmazták ezt az okmányt. Azonban több hibát is hordozott: az első két oldalán a sorszámozás az eredetitől eltért, s vászonnal bevont borítója sem volt tökéletes.

Az útlevélfüzetek szükség miatti hasonmás utángyártása igen ritka a Föld országainak útlevéltörténetében, azonban nem példa nélküli, s még a XX–XXI. század fordulóján is előfordult.

Rövid időszak volt amikor a betelt útlevelekhez **pótlapok**at csatoltak egyes útlevélhatóságok. Elsősorban az I. világháború derekától, részben a szűkösebb évek eredményezték azt az eljárást, hogy az időben még érvényes útleveleket, a láttamozásoknak rendelkezésére álló öt oldal beteltét követően pótlapokkal látták el. Ezek egyszerű papírlapok voltak, amelyeket tűzőkapoccsal tűztek össze, félbehajtottak és az útlevélbe ragasztottak, majd a hatóság bélyegzőlenyomatával hitelesítette. Ennek számos hátránya volt: alnyomat és vízjel hiánya, gyakorta a kézzel írt oldalszámokat sem tartalmazták, lefedte a fűzést biztosító címkét, stb. Hamisítása (például lapcsere, aminek oka a vízum áthelyezése vagy bélyegzőlenyomatok eltávolítása is lehetett) igen könnyű volt. Ezért a magyar belügyminiszter 1917-től már csak az útlevéllappal azonos lapokból készült pótlapok alkalmazását engedélyezte.[68] A pótlapokkal történő kiegészítést már az 1920 októberében, Párizsban megtartott nemzetközi útlevél-konferencia záróokmányai sem támogatták.[69] Magyarországon a belügyminiszter 1921-ben már nyomatékosan tiltotta a pótlapok csatolását. Ennek ellenére elvétve továbbra is előfordult az alkalmazása – akár egyszerű fehér papírok méretre vágásával is –, ezért a miniszter 1922 őszén, majd 1923-ban[70] ismételten felhívta a figyelmet e tilalomra.[71] A pótlap alkalmazása hosszabb idő után a 15. életévüket be nem töltött személyek részére az úti okmányként használható igazoló-jegynél jelent meg ismét. Mivel Csehszlovákia felé fennállt a vízumkötelezettség és az igazoló-jegy terjedelme nem volt alkalmas láttamozások bejegyzéséhez ezért a belügyminiszter minden oda szóló okmány esetében pótlap csatolását rendelte el.[72] Ez a megoldás 1938 végéig maradt fenn.

A személyi igazolványokhoz alkalmazott úgynevezett útlevéllap nem tekinthető pótlapnak, mivel az a kiutazás engedélyezésére, a vízumok és a határátlépések tényét rögzítő bélyegzőlenyomatok elhelyezésére szolgáló különlap volt. Maga a személyi igazolvány hasonló célú lapokkal nem bírt.

A kiállító hatóságok főbb változásai, 1867–2012

Az útlevelek kiállítására jogosult hatóság 1848 március végétől a Magyar Királyi Belügyminisztérium lett. Az útleveleket maga a miniszter írta alá. E minisztérium 1848. október 2-án megszűnt, feladatait ideiglenesen az Országos Honvédelmi Bizottmány vette át, majd 1849. április 14-én visszakerült a Belügyminisztériumhoz, s maradt ott az önálló magyar közigazgatás fennmaradásáig, 1849. augusztus 11-éig.

Az Osztrák-Magyar Monarchián belül az önálló Magyarország útlevélszabályai a magyar jog szerint alakultak, és ennek megfelelően került kijelölésre az útlevélhatóság is. Az útlevél kiállítás joga 1867 tavaszától kezdődően a belügyminiszterhez került[73] – 1872-ig Erdélyben a Királyi Biztossághoz[74] –, Hor-

vát-Szlavónországokban 1868-ban a bán ügykörébe rendelték (Ausztriában benyújtott kérvények esetén a király személye körüli miniszter, külföldön az osztrák-magyar közös külképviseletek voltak jogosultak a kiállításra). Ebben változás majd csak az első magyar útlevéltörvény hatályba lépését követően történt.

Az 1903. évi útlevéltörvény 1904. augusztus 1-jén életbe lépett,[75] ezzel jelentős változás állt be az útlevélhatóságok terén is. Útlevél kiállítására Magyarországon jogosult lett vármegyékben és a rendezett tanácsú városokban az alispán, törvényhatósági joggal felruházott városban a rendőrkapitány, Budapesten és a Magyar Királyi Államrendőrség hatósága alá tartozó településeken[76] a főkapitány, valamint Fiumében és területén a királyi kormányzó; Horvát-Szlavónországokban a horvát-szlavón kormánynak közvetlen alárendelt városokban a rendőrhatóság vezetője, egyéb városokban és a községekben az alispán.[77] Az útlevélhatóság másodfokú szerve a belügyminiszter illetve a bán volt.

Az I. világháború kitörésének idején jelentős változás állt be az útlevélrendészet terén is. Az Európára kiterjedő háborús feszültség miatt, már 1914. július 27-én a miniszterelnök a belügyminiszter illetve a bán hatáskörébe utalta az útlevél-kiállítás jogát Magyarország erdélyi és déli vármegyéinek, Fiumének illetve Horvát-Szlavónországok területén,[78] amelyet néhány nap múlva, 1914. augusztus 1-jén kiterjesztettek az ország egész területére.[79] Ezen intézkedésekre a felhatalmazást az 1912-es, háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló törvény adott.[80] Változás majd csak a háborút követően, a magyar belpolitikai helyzet megszilárdulásának idején következett be.

A Tanácsköztársaság időszakának első felében még megpróbálták a központi útlevél-kiállítás megszüntetését, s útlevélhatósággá tették a Vörös Őrség Parancsnokságának útlevélosztályát és munkás-, katona- és földműves-tanácsokat. Azonban hamarosan a központosítást véglegesítették, az Országos Útlevélügyi Hivatal felállításával.[81] A Tanácsköztársaság bukását követően, az útlevélkiállító jogkör területi hatóságok részére történő visszaadásának első lépése az 1919. év szeptember legelején történt meg, amikor a budapesti rendőrség jogköre visszaállt. A háború előtti állapotához történő visszatérés – azaz az alispánok hatáskörének úti okmány kiállításra kiterjesztése – 1921 első napján megvalósult. Mindemellett bizonyos utazási vagy úti célú útlevelek kiállítását belügyminiszteri engedélyhez kötötték.[82] A független Magyarország létrejöttével, 1918 őszétől a Külügyminisztérium lett jogosult a diplomata útlevelek kiállítására. A II. világháború során az útlevél-kiállítás rendje csak kis mértékben változott a korábbi évek gyakorlatához képest, azonban számos esetben külön kiutazási engedélyhez kötötték egyes személyek külföldre utazását.

A II. világháborút követően új politikai rendszer lecsökkentette az útlevélkiállító hatóságokat és jogkörüket, így azok már csak a területileg illetékes budapesti, megyei és törvényhatósági joggal felruházott városi rendőrkapitányok lettek és az okmányt csak a belügyminiszter engedélyével adhatták ki, s 1947-től már csak a fővárosi főkapitány maradt jogosult, ellenben megszűnt a miniszter által történő jóváhagyás. Az 1948. szeptember 10-én felállított Államvé-

delmi Hatóság (ÁVH) ügykörébe rendelték az útlevél-kérelmek ügyintézését és az okmányok kiállítását is, amely szerv 1950-től a Belügyminisztériumtól függetlenül végezte tevékenységét.[83] Az 1953-tól ismét a Belügyminisztérium alá rendelt Államvédelmi Hatóság kizárólagosságát a szocialista országokba érvényes úgynevezett útlevél-lap esetében enyhítették, s egyes megyei rendőr-főkapitányságok jogosultak lettek azok kiállítására.[84] Az ÁVH 1956 őszén történt megszüntetésével az útlevél-kiállítási feladatokat a Belügyminisztériumon belül felállított Útlevélosztály vette át, később a megyei – majd a szocialista országokba a városi – rendőrkapitányságok is jogot kaptak erre. Az Útlevélosztályt 1971-ben a BM Igazgatásrendészeti Csoportfőnökség alá szervezték. Az új változás majd 1990. első napján került bevezetésre, ekkortól elsőfokú útlevélhatóság a Rendőrség területileg illetékes helyi szerve, a rendőrkapitányság lett.[85] Az útlevél megszemélyesítését 1992 első napjától ismét központosították, bár igényelni a helyi szerveknél (az illetékes jegyző hivatalánál) is lehetett, azonban az okmányfüzetek kitöltését a BM Adatfeldolgozó Hivatal, illetve a diplomata és a külügyi szolgálati útlevelek esetében a Külügyminisztérium Konzuli Főosztálya végezte. Magyarországon 1992. január 1-től a területileg illetékes Köztársasági Megbízott is jogosult volt útlevél kiadására rendkívüli méltánylást érdemlő sürgős esetekben,[86] ezen joga 1993. november 30-áig állt fenn.[87] A központi útlevélhatóság szervezeti elhelyezkedése és elnevezése ezt követően több ízben változott: először 1999. február 1-jétől a BM Központi Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatal – amelyet az útlevelek megszemélyesítésének kizárólagos jogával (az ideiglenes útlevelet ide nem sorolva) 2006. szeptember 28-ától ruházták fel[88] –, majd 2007. első napjától Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala (KEK KH).[89] A diplomata és külügyi szolgálati útlevelek esetében 2006. augusztus 28-áig a Külügyminisztérium került megnevezésre kiállító hatóságként, utána ez azonos lett a magánútlevelekben olvashatókkal, de ezen útlevelek hatósági eljárását továbbra is a külkapcsolatokért felelős minisztérium látja el.

A magyar útlevelek megszemélyesítése és annak védelmi megoldásai

Az 1867. évi Kiegyezést követő első magyarországi, útlevélrendészethez (is) kapcsolódó törvény nem is az útlevelekről, hanem **az állampolgárság**ról szólt. Az 1879-ben elfogadott jogszabály meghatározta a magyar állampolgárság megszerzésének és elvesztésének eseteit,[90] ez által meghatározta azok körét, akik így magyar útlevélre – más jogszabályok által meghatározott feltételek mellett – jogosultak voltak; azonban a „magyar állampolgár" bejegyzést majd csak az 1905-ben bevezetett magyar úti okmány tartalmazta.[91] Az útlevélügyet elsőként az 1903. évi VI. törvénycikk szabályozta részletesen, meghatározva, hogy a külföldre utazásra jogosító útlevél csak magyar állampolgárok részére adható ki, s felsorolja azon személyek csoportjait, akik részére nem volt kiállítható.[92] Amennyiben a kérelmező állampolgársága hitelt érdemlő módon nem volt megállapítható, akkor az útlevélkérelmet e végből a belügyminiszterhez

kellett felterjeszteni. Indokolt és sürgős esetben ettől eltekinthetett a kiállító hatóság és kiadhatott útlevelet, ha abban rögzítésre került, hogy „az útlevél tulajdonosának magyar állampolgársága kérdéses”.[93] Ez az eljárásrend egészen az 1930-as évek végéig fennmaradt.

A magyar útlevélhatóságok 1878 és 1937 eleje között a **bevezetett új útlevelek** alap- vagy altípusát csak akkor kezdték el megszemélyesíteni, amikor a korábbi készlete már kifogyott.[94] Az alkalmazás első napja 1904 után igen változatos volt, mivel az ezt követő időszakban bevezetett újabb okmányok idején a több kiállító hatóságnál eltérő időben jutottak a korábbi készlet végére. Az új okmányok bevezetésével a régiek kiállításának tilalma 1937. március 1-jétől lépett életbe[95] és ez az elv a magyarországi hatóságoknál máig megszakítás nélkül megmaradt, ettől eltérést csak a külképviseletek által kiállított, hazatérésre jogosító okmányok esetében jelentettek.[96]

A magyar – és a Föld minden országa – útlevelének **megszemélyesítés**e során a XX. évszázad elejéig kézírást és tollat tintával alkalmaztak. Ez persze magában hordozta annak hátrányát, hogy egy idegen nyelven kitöltött útlevél ellenőrzése nehezebb lehetett a rovatok kézírásos, esetleg körülményesebben olvasható meghatározásai által. Bár az első írógépeket az 1870-es évektől kereskedelmi forgalomba hozták és tömeges, olcsóbb változatai már a századfordulóra elérhetővé váltak, azonban magyar útlevelek megszemélyesítéséhez először csak a diplomata útleveleknél alkalmazták, az 1920-es évek elejétől. Magánútleveleket már 1964 májusától kezdődően gépírással, egyedi felépítésű karakterek és egyedi festéktartalmú szalag segítségével töltötték ki. Az ezt követő másfél évben még előfordult a kézi megszemélyesítés, majd az 1972 M útlevelek esetében is egy rövid ideig. Az 1992-ben bevezetett útlevél (1992 M) már gépi olvasásra alkalmas adatsort is tartalmaztak, kitöltése is géppel történt; azonban a Köztársasági Megbízott illetve a külképviseletek által kiállított, azonos típusú útlevelek megszemélyesítésére tintával, kézírással került sor, a fénykép hitelesítése körbélyegző lenyomatával történt. Jelentősebb változás 1998 szeptemberében állt be, amikortól az okmányok adathordozó oldal rovatainak kitöltéséhez és a fényképfelvitelhez kizárólagosan úgynevezett lézergravírozást[*] alkalmaztak, amely során a lapba égették a megszemélyesítést; s jelenleg is változatlan eljárással történik. A magyar útlevélnek napjainkban is történhet kézzel történő kitöltése, mégpedig a külképviseletek által kiállított ideiglenes útlevelek (2007 ideiglenes M útlevél) esetében, amennyiben a számítógépes rendszer vagy eszközök hibájából kifolyólag nem lehetséges az adathordozó címke nyomtatása.

Az útlevelek ellenőrzése során az okmányra jogosult személy beazonosítására kezdetben egyedül a rendelkezésre álló **személyleírás** adott lehetőséget. Azonban számos esetben előfordult, hogy ennek rovatait részlegesen vagy egészében kitöltetlenül hagyta a kiállító hatóság, egy vonallal kihúzva a bejegyzés

[*] Lsd. Szakkifejezések.

lehetőségét.[97] Ez természetesen általában a jobb módú személyek úti okmányánál volt gyakori, azonban az útitársak esetében még általánosabb volt. A Kiegyezés utáni magyar útlevelek jogosultjának ismertetése az életkorból, termetből, az arc alakjából, a haj és szem színéből, az orr meghatározásából, az ajkak leírásával és a különös ismertetőjelekből állt. Az 1905 M útlevelek rovatai bővültek a bajuszra és a szakállra vonatkozó adatokkal (e rovatokat később, a fényképek csatolása mellett sokáig szintén ki kellett tölteni.) Változás a nemzetközi útlevél-elrendezés bevezetésekor történt, az 1922 M útlevélnél – a máig kötelező születési adatokon túl – már csak a termet, az arc formája, szem és haj színe valamint a különös ismertető jegyek leírása került feltüntetésre. Ez több évtizeden keresztül változatlanul alkalmazásban maradt, azonban a személyleírás adatai 1964-től (1964 M útlevél) már csak a termetre (immár cm-ben), szem- és hajszínre korlátozódtak. 1984-től már csak a termet és a szemszín leíró adatait tartalmazta, amelyek az 1992 M okmányokkal végleg eltűntek. Új személyazonosító elemként, 2009. június 28-tól megjelent a magyar útlevelekben is az elektronikus adattartalom részeként tárolt ujjlenyomat képe,[98] (több állam, elsősorban közép- és dél-amerikai, az ujjlenyomat képét eredetben vagy nyomtatásban már évtizedek óta elhelyezi az úti okmányokban). A magyar úti okmányok a rovatok többnyelvűségének megfelelően a megszemélyesítést idegen nyelvű fordításban is tartalmazták, ide értve az utónevek lefordítottását is francia (illetve német) nyelvre, ez az útlevelek esetében egészen 1963 legvégéig változatlanul történt, ezt követően már csak magyarul töltötték ki a rovatokat. Az I. világháború idején megváltozott utazási lehetőségek a német nyelvet előtérbe helyezték a franciával szemben. Ennek megfelelően 1915-től a kiállító hatóság a magyar-francia nyelvű okmányokba esetenként az előzékre, német nyelvű előre nyomtatott rovatokat tartalmazó, alnyomat nélküli lapot ragasztott, amely kitöltését követően bélyegző lenyomatával hitelesített.[99] Bár a magyar útlevelek nem tartalmaztak előre nyomtatott rovatokat, de a II. világháborút követően lehetőség volt kérelmezni az útlevél adatainak arab nyelvű megszemélyesítését is, amely meglétét néhány közel-keleti ország megköveteli. Az okmány legtöbb rovatának arab nyelvű fordításait tartalmazó bélyegző lenyomatát töltötték ki arab betűs átirattal illetve fordításban. Ezen lehetőséget máig igénybe lehet az útlevél kérelmezésekor illetve azt követően, sokáig a magyar külképviseletek is ugyanígy eszközölték ezt.

A személyek arcának eredményes beazonosítását lehetővé tevő **fénykép**ek az 1870-es években már szélesebb körben elérhetőek, de még költségesek voltak. A későbbi évtizedben a fényképezkedés már olcsóbbá és ezáltal mind gyakoribbá vált, azonban a magyar útlevéltörvény 1903 januári országgyűlési vitája során a jogosult fényképének úti okmányba csatolásának előírását még elvetették a képviselők.[100] Azonban az I. világháború és az ezzel együtt érkezett általános gyanakvás már új megközelítésbe hozta az útlevél-ellenőrzés szigorát is. A „tulajdonos […] sajátkezű névaláírásával ellátott élethű fényképét” 1915. január 20-tól tartalmazzák a magyar úti okmányok[101] (azokban a hónapokban

hasonló intézkedést hozott a legtöbb ország is), de annak csatolásához kötött tartalmi követelményt tartalmazó előre nyomtatott terület csak 1920-tól vezették be. A fénykép csatolása alól csak egyes esetekben volt kivétel (például kiskorúak útitársként történt bejegyzése az 1910-es és 1930-as évek között, stb.). Kezdetben az arckép beragasztását és bélyegző lenyomatának elhelyezését írták elő a fénykép csatolásának hitelesítéséhez, 1920 decemberétől utóbbi kialakításához elsősorban a szárazbélyegző lenyomatát* nevezték meg,[102] azonban több kiállító hatóság nedves-bélyegzőlenyomatot (is) alkalmazott valamint nevesítették a már korábban, kötelező elemként alkalmazott gyűrűkapoccsal* történő rögzítést. (A Magyar Királyi Rendőrség Budapesti Főkapitánysága által kiállított az Országos Gyermekvédő Liga szervezésében utazók személyazonossági igazolványának megszemélyesítése során az okmány rovatait kitöltötték, majd bélyegző lenyomatával és aláírással hitelesítették, azonban a fényképet csak ezt követően csatolták!) A száraz- és nedves-bélyegző lenyomatának egyidejű alkalmazása vált általánossá 1946 végétől, amikor az útlevélhatóságokat ismét központosították, majd 1964-től kezdődően a nedves lenyomatot már nem alkalmazták (az előző eljárás kizárólag a konzuli útlevelek esetében maradt meg, 1979 végéig). A fénykép szegeccsel történő rögzítését 1955-től a ragasztás váltotta fel, majd ez 1992-től előre elhelyezett kétoldalú öntapadó címke segítségével történt. Ezen eljárás 1998 közepén, az új fényképfelviteli technológiával megszűnt. A jelentős újítást a fénykép öntapadó fóliával történő biztosítása jelentette (1980-tól a külföldön élő magyar állampolgárok útlevelénél, majd 1984-től általánosan), ezzel egyidőben a fénykép hitelesítését már nedves-bélyegzőlenyomattal hajtották végre. Majd 1992-ben az adatok és fénykép egy oldalra rendezésével egyidőben a gépi olvasásra alkalmas adatsor jelent meg[103] (ekkortól a fényképet már nem hitelesítették bélyegző-lenyomattal, kizárólag az ideiglenes útlevelek esetében fordult még elő). A magán- és a hajós szolgálati útlevelek 1997. december 22-től történő megszemélyesítése során újításként jelentkezett a lézergravírozás, mint kiegészítő megszemélyesítési eljárás (az 5. oldalra, beragasztott érvényesítő címke esetében), majd 1998. szeptember 1-étől, az új okmánycsalád (1998 M) valamennyi darabjánál már az adathordozó oldalt töltötték ki e módszerrel, így az arckép, az adatok és az aláírás már az okmánylap rétegébe égetve került kialakításra. Az Európai Unió előírásához igazodva 2006. augusztus 29-től – a korábbi technika megtartása mellett – a borítóba ágyazott elektronikus adattároló tartalma fokozta az okmánybiztonságot.[104] (A külképviseleteken a számítástechnikai eszközök meghibásodása esetén kézzel kitöltött és fénykép csatolásával kiállított ideiglenes útleveleknél a fényképet továbbra is nedves bélyegzőlenyomattal hitelesítik.) A magyar útlevél védelmét fokozta az 1997. december 22-én megjelent, és csak 1998. augusztus 31-éig alkalmazott úgynevezett érvényesítő címkén alkalmazott arckép, azaz a jogosult fényképének ismételt elhelyezése. A csak a magán- és a hajós szolgálati útle-

* Lsd. Szakkifejezések.

vélnél alkalmazott kiegészítést egy, az okmány 5. oldalára, lézergravírozással megszemélyesített (arcképet, az azt ábrázoló aláírását, érvényességi és okmányadatot tartalmazó) címke beragasztásával oldották meg.[105] Az érvényesítő címkéket a lejárt magánútlevelek meghosszabbítására illetve az újonnan kiállítottak érvényesítésére alkalmazta a magyarországi kiállító hatóság. Ezen kiegészítést az 1998 őszétől kiállított magyar útlevelek már nem tartalmazták.[106]

A magyar útlevelekbe – akárcsak a korszak legtöbb úti okmányába – **úti társakat is be lehetett jegyezni**. Egészen 1904-ig az útitárs lehetett bárki, aki együtt utazott az okmányra jogosult személlyel, s nem kellett, hogy rokoni kapcsolat álljon fenn köztük. Ezek még – a mai értelemben – csoportos útlevelek voltak. Azonban az első útlevéltörvény alkalmazásától, 1904-től kezdődően ugyanabban az útlevélben úti társként „csak az egy háztartásban élő családtagok vehetők fel”[107] (úgynevezett családi útlevél). Róluk részletes személyleírást 1905-től (1905 M) kellett eszközölni,[108] bár előfordult, hogy a kiállító hatóság hibásan csak a névre és életkorra vonatkozó adatokat töltötte ki. A családi útlevelek népszerűségének az egyik oka az volt, hogy az úti társak bejegyzése illeték és díjmentes volt.[109] Már 1920-ban több ország is korlátokat állított az útitársként bejegyzett személyek beutazása elé, volt amelyik a házastárstól, s volt amelyik a meghatározott életkor feletti személyektől követelte meg külön okmány felmutatását.[110] A 14 év feletti gyermekek bejegyzését tiltotta meg a belügyminiszter 1920-ban,[111] amelyet már 1923 nyarán módosított aszerint, hogy a 15. életévét be nem töltött, egy háztartásban élő családtagokat útitársként be lehet jegyezni, továbbá a feleséget is.[112] A feleség bejegyzésének lehetősége a magánútlevelek esetében 1963-ban megszűnt (az okmány már nem tartalmazott részükre rovatokat), a hazatérési igazolványok (1958 hazatérési M) azonban 1983 végéig még rendelkeztek a házastárs bejegyzésének rovataival.[113] A gyermekek bejegyzésére még igen sokáig lehetőség volt, azonban a külföldre utazásról szóló 1987. évi törvényerejű rendelet már nem tette lehetővé az útlevélbe úti társak bejegyzését.[114] A magyar útlevélfüzeteket ennek megfelelően az 1988 második felétől kezdődően már úgy gyártották le, hogy – a korábban a gyermekbejegyzésre szolgáló oldal helyett – a magyar hatóságok részére fenntartott oldal került kialakításra. Az Európai Unió – több tagországa gyakorlatát megszüntetendő, ezáltal is fokozva az okmányok felhasználásához kapcsolt biztonságot – 2012. június 26-tól vezette be az „egy okmány, egy személy” elvét, azaz a gyermekek részére is külön okmányt kell kiállítani.[115] Magyarország ekkor már több mint 22 éve ezt az eljárást alkalmazta.

A magyar útlevelek **területi érvényesség**e a kezdeti időktől kezdve a meghatározott országokra voltak érvényesek. A Kiegyezést követően jelentek meg az egész Európába, vagy a „a világ minden részébe” utazásra érvénnyel bíró útlevelek. A területi érvényesség korlátozása a két világháború között is, majd egészen 1987 utolsó napjáig fennmaradt. Magyar állampolgárok utazásának lehetőségeit a kommunista kormányzat idején idővel megkülönböztették az úti cél szerint. Az úgynevezett szocialista országokba gyakrabban és könnyebben,

a „nyugati államokba” ritkábban és több szabálynak megfelelve lehetett utazni. Ez a keleti országokba 1955-től, az útlevéllap bevezetésével már eltérő okmánnyal (pontosabban a személyi igazolvány csatolt mellékletével) történt 1971 utolsó napjáig, amelyet 1972-től – a magánútlevéltől eltérő – piros borítójú és alnyomat-mintázatú útlevél (1972 M) bevezetésével váltottak fel. Az úti cél szerinti két útlevélfajta az 1984 első napján bevezetett új okmánycsaláddal (1984 M) ismét egyesült. A meghatározott államokba, földrészekre szóló területi érvényesség 1988 első napján megszűnt, ekkortól kiállított, vagy ezután meghosszabbított magyar útlevelek a „világ összes országára” érvényesek lettek.[116] Máig ezen területi érvénnyel kerülnek kiállításra, s ezt 1991 óta („1984/magán/1991” altípusú magyar útlevél) már előre nyomtatott szöveggel jelölik. A külföldre utazás a 1919-ben, majd 1940-től 1946-ig, majd 1948 és 1987 között csak a megfelelő kiutazási engedély birtokában volt gyakorolható, amelyeket az úti okmány kiállítása során vagy az követően helyeztek el.

A magyar útlevelek **meghosszabbítás**ára az 1867. évet követő évtizedekben sem volt lehetőség. A lejártak, vagy az érvényüket vesztő úti okmányok helyett újat kellett igényelni. Ezen rendelkezés alól kizárólag a király személye körüli miniszter és az osztrák-magyar közös külképviseletek voltak kivételek, akik az útlevelek érvényét megújíthatták.[117] A meghosszabbításra – előre nyomtatott rovatban – először lehetőséget az 1922-ben bevezetett (1922 M) okmány és az ehhez kapcsolódó jogszabályváltozás kínált.[118] A meghosszabbításokat és az illetéketbélyegeket kezdetben külön, vízumoknak és bejegyzéseknek fenntartott oldalakra vezették fel, azonban 1937-től kezdődően a magyar útlevelek külön meghosszabbítási rovatokat tartalmaztak (így előre kialakított rovatban tölthették ki a meghosszabbítás minden megkívánt adatát és ameddig kellett, addig az illetékbélyegeket is beragaszthatták). A meghosszabbításokat 1937-től kezdődően mindig csak az újként is kiállítottakkal azonos útlevelekben lehetett eszközölni, a korábbi típusok esetében, azok érvényességük lejártával erre már nem volt mód. Az úti okmányok meghosszabbítására a magyar jogszabályok 1998. augusztus 31-éig adtak lehetőséget[119] (bár előre nyomtatott rovatot csak 1991 decemberéig tartalmaztak az okmányok). Ez 1997. december 22-től egy, az okmány 5. oldalára – arcképet, az azt ábrázoló aláírását, érvényességi és okmányadatot tartalmazó – címke beragasztásával történt.[120] Az útlevélszabályok változásának értelmében ezt követően minden esetben új okmányt kell kiállítani a lejártak helyett.

Az **útlevelek kiállítási díja** a Kiegyezéstől egészen 1945 őszéig jövedelemfüggő volt. A szerény bérezéssel rendelkezőknek (a napszámot meg nem haladó keresetűek), a nyugdíjasoknak és a közalkalmazottaknak, majd az 1930-as évektől további állást vagy hivatást betöltőknek is jelentős mértékben csökkentett útlevél- és bélyegilletéket* kellett megtérítni. Ez időszakonként változó arányú volt, de általában a kedvezményes díjak nem haladták meg az alapille-

* Lsd. Szakkifejezések.

ték 25 %-át. A háború lezárását követő rendszerváltozás meghozta az útlevéllilleték rendszerének átalakítását is, s 1947 végén már csak kiállítási időtől függő illeték került meghatározásra, jövedelmi helyzet alapján eltérés nem volt.[121] A fiatal- és az időskorúaknak, saját okmányuk esetében csak 1995 nyarától vált lehetővé, hogy kevesebb összeget fizessenek.[122] Az útlevél kiállításának díját és / vagy illetékét több évtizeden keresztül **illetékbélyeg** útján rótták le. Az 1848. és 1849. év során kiállított magyar útlevelek még nem tartalmazták a lerótt díj bejegyzését. Az 1863-tól hatályos illeték-rendelet alapján, az 1867-es kiegyezést követően kiadott magyar útlevelek űrlapján már lerótták a bélyegilletéket.

- A kezdeti évtizedekben meghatározott címletű szabvány okmánybélyeget ragasztották az útlevél lapjára, amelyet a kiállító hatóság bélyegző lenyomatával érvénytelenítettek. Ezen módszert 1867-től kezdődően egészen 1905-ig alkalmazták.

- A következő évtizedekben, 1905 és 1948 között kiállított útlevelek esetében az okmány gyártása során nyomtatták a meghatározott oldalra az illetékbélyeg képét. Ennek lényege az volt, hogy a lapok nyomatainak két alapszínén (zöld és fekete) túl további színeket vittek fel (időszakonként és bélyegképenként eltérőt), ráadásul 1937-ig az alnyomattól eltérő nyomtatási eljárással. Ezzel is az okmány utánzását nehezítették. Külön alfejezetnek lehet tekinteni a benyomott illetékbélyeg-képek mellett alkalmazott – a bélyegilleték változásai miatt szükséges – további bélyegek beragasztását. Ezen eljárást alkalmazták több időszakban, 1918-tól egészen 1932-ig, majd 1943-tól 1948-ig.

- A következő, egyben utolsó időszakban, 1948 januárjától az okmányok nem tartalmaztak előre nyomtatott illetékbélyeg-képet. A lerótt útlevéldíjat (ekkor már nem csak a bélyegilletéket) az okmányba beragasztott és bélyegző lenyomatával érvénytelenített bélyeggel jelezték. Ezen eljárás a magánútlevelek esetében 1963 végén szűnt meg, kivándorló útlevelek esetében még továbbra is fennmaradt.

Az első magyar útlevelek

A magyar útlevél alkalmazásának kezdetét több szempont alapján is meghatározhatjuk. Magyar útlevélnek megközelítésem szerint az tekinthető, amelyet magyar útlevélhatóság, a magyar országgyűlés vagy az annak felelős magyar kormány által alkotott jogszabályok szerint, az ország egész területén (vagy külképviseletein) állít(ott) ki.

Ezek alapján az erdélyi fejedelmi úti okmányok még nem teljességgel tekinthetőek elsőnek, részben mert Magyarországnak csak egy részén alkalmazták azokat. A HABSBURG uralkodók és a nekik felelős magyar kormányszervek rendeletei alapján kiállított úti okmányok „magyarországi" útleveleknek tekintendőek, de nem kizárólagosan „magyar"-nak. (Ezek az útlevelek a magyarországi úti okmány történet szerves részét képezik, akárcsak a későbbiek.) Természetesen e szempontot kiegészítheti, vagy más megközelítésbe hozhatja a magyar állam polgárainak, vagyis a magyarországi illetőségűek külföldön kiállított útlevele. Hiszen az osztrák császári királyi külképviseletek ugyanazon okmányűrlapot alkalmazták az osztrák és a magyar alattvalók részére, s ez később, a Monarchia időszakában sem volt másképpen a hazautazók úti okmánnyal történő ellátása esetén.

A fentiek alapján az első magyar útlevélnek az 1848-as BATTHYÁNYI Lajos kormányának belügyminisztere által hitelesített úti okmányokat tekinthetjük. Az első kiállításának keletje 1848 áprilisában volt.[123] Magyar útlevél 1849 őszétől nem került kiállításra. Azonban, 1860-tól megkezdődött a magyarországi útlevelek megszemélyesítése, majd 1867-től napjainkig a magyar úti okmányok történetének megszakítás nélküli időszaka következik.

Erdélyi és magyarországi útlevélszabályok történeti áttekintése a XVII–XIX. században, és a reformkor magyarországi útlevelei

A magyarországi útlevélszabályok igen sokáig nem voltak törvényi szinten szabályozva, gyakorta más rendelkezések csak érintették azokat, azonban már a XVII. század során is úti levéllel lépték át a határt a külföldre utazó magyarországi illetőségűek. A XVII. századi Erdélyi Fejedelemségben számos – a korszakában rendkívül újszerű megközelítéssel is bíró – úti okmányokról és külföldre utazásról szóló rendelkezés született.

A „salvus conductus"-ként („ajánló levél") megnevezett okmányok – lévén a korszakban ez önmagában elegendő volt úti okmányként – ajánlólevelek voltak, amelyek a jogosult személyét meghatározták és a kiállító annak utazásának zökkenőmentes elősegítését kérte. Az első erdélyi törvény 1653-ban került kibocsátásra, amely előírta, hogy a határokat csak a fejedelem által kiadott úti okmánnyal lehetett átlépni (kivételt képeztek a kolozsváriak, akik a tanács útlevelével is utazhattak távoli országokba, illetve mentesültek a szabály alól a határ közelében élők és a kereskedők is, ha csak határon túli vármegyébe mentek).[124] Azonban az útlevélszabályok megszegőinek az országgyűlés előtt kel-

lett felelniük, s akár vagyonelkobzással is sújthatták őket. A következő – a korábbinál megengedőbb – törvény 1669-ben jelent meg, mely már azt rögzítette, hogy a külföldre utazás (itt értendő: keresztény országokba) joga nemhogy korlátozva, de „annak tilalma […] örökre emlékezetben se légyen", mindemellett fenntartva az útlevél-kötelezettséget, azonban ha az útlevél kiállítását a fejedelem megtagadja vagy halogatja, akkor a kérelmező anélkül is kiutazhatott![125] A rendelkezés „örökös és visszavonhatatlan" volt, aki mégis hatálytalanítaná, azt a törvény szövege az alábbiakkal sújtotta: „a jövendő világon Istentől átkozott légyen, e világon pedig becsületvesztett".[126] Mindezek ellenére Mária Terézia magyar királynő és erdélyi fejedelem – mivel az említett szabadságjogokat úgy ítélte, hogy az „sérelmes és botrányos" – 1752 végén visszavonta / visszavonatta és az ausztriai szabályok szerint korlátozta a külföldre utazást: az erdélyi főkormányszék vagy a főkormányzó útleveléhez kötötte azt.[127]

A HABSBURGok által felügyelt és irányított magyarországi közigazgatás 1725-től a Magyar Királyi Helytartótanács által – a Magyar Királyi Udvari Kancellária[128] felhatalmazása és eseti engedélyei alapján – kiállított útlevelekhez kötötte a külföldre (azaz a HABSBURG uralkodók fennhatósága alá nem tartozó területekre) utazást már a diákok részére is.[129] A területi vagy helyi közigazgatási szervek utazásra jogosító okmányai 1794-től már nem voltak elegendőek a birodalmi határon túli utazáshoz. Magyarországról az osztrák tartományokba a vármegye vagy a városi tanács úti okmányával lehetett utazni, az iparos tanulóknak az e célra láttamozott vándorkönyvvel kellett rendelkezniük.[130] A külföldre szóló útlevél kiállításáért 1816-tól, minden egyes hónap érvényességi idő után 4 forint díjat és további 30 krajcárt váltócédulában kellett fizetni, azonban a szegények, igazolás alapján térítésmentesen kaphatták ezen úti okmányt.[131] Ekkortól mindenkinek külföldre érvényes útlevelet kellett kérelmeznie. Változást majd csak 1829 áprilisa hozott, amikortól a céhek tanulói ismét láttamoztathatták e célra – az immár 13 éve rendszeresített, egységes – vándorkönyveiket.[132] Az államhatárok átlépéséhez – még a német államok közöttiek esetében is, akárcsak az itáliaiaknál – egészen a XIX. utolsó harmadának kezdetéig elengedhetetlen volt az úti okmány felmutatása és az előzetes láttamozás beszerzése is. (A Magyarországon illetve a birodalmon belüli távolsági forgalomban utazókat 1832-ben a következő útmutatással látták el: „ki a császári és királyi gyorskocsin [postakocsin; a szerző] akar utazni, annak mindenekelőtt az illető törvényhatóságtól vagy policiadirekciótól [rendőrigazgatóság; a szerző] való útlevéllel kell felkészülve lennie […]".[133] Vagyis a szervezettszerű fuvarozók, később a gőzhajó- és vasúttársaságok is, valamelyes felelősséggel tartoztak az általuk szállított személyek útleveleinek meglétéért.)

A reformkorban a külföldre – azaz a HABSBURG-birodalom határain túlra történő – utazásra érvényes magyar útlevelet a – Magyar Királyi Helytartótanácson keresztül vagy közvetlenül felterjesztett kérelem alapján – Magyar Királyi Udvari Kancellária állította ki.[134] Ez az okmány fektetett téglalap alakú papírra került nyomtatásra, az előre nyomtatott szöveg és a megszemélyesítés latin

nyelvű volt, amely Magyarországon a hivatali nyelv volt 1844-ig, ekkor ezt a magyar váltotta fel.[135] A fejléc bevezető szövege ismertette a Kancellária vezetőjét és címeit, rangjait, aki által az útlevél kiállításra került. Így például 1820 és 1826 között „Comes Franciscus Koháry de Csabrág et Szitnya", 1828-tól 1836-ig „Comes Adamus Reviczky de Revisnye", majd 1839-től „Antonius e Comitibus Mailáth de Székhely". Az okmány középső harmadát az utazásra jogosult megnevezésének és személyleírásának rovatait az utazás helyének (azaz területi érvényesség) feltüntetése követte, amelyet kihagyott szavakkal további érvényességi tartalmú, hatóságokbak címzett sorok zártak. A kancellária útlevelein keretvonal, mintázat vagy címer nem került kialakításra, akárcsak alnyomat sem. Ezen okmányok a fejléc tartalmának esetleges változásától eltekintve meglehetősen egységes megjelenésűek voltak. Az okmányt tintával, tollal töltötték ki és papírlappal fedett viaszpecséttel, valamint a kiállító személy aláírásával hitelesítették.[136] A császári-királyi osztrák külképviseletek[137] látták el a magyar alattvalók konzuli képviseletét is. A tovább- vagy hazautazni szándékozó magyarországi illetőségűek részére ugyanazt az okmányűrlapot állították ki, mint bármelyik osztrák örökös tartománybeli részére.[138] Ezen úti okmányok az általában álló alakú egylaposak, esetenként félbehajtottak voltak; a rendkívül díszes, kidolgozott osztrák birodalmi címersas alatt a külképviselet vezetőjének nevét és címeit, rangjait ismertették, az alsó részben az utazó személyleírására és az okmány érvényességére vonatkozó rovatokat alakították ki. Egy vagy több nyelven készültek ezen útlevelek (elsősorban a fogadó államnak nyelvén).

Számos országban már ezekben az évtizedekben is kezdett elterjedni az álló alakú, kerettel szegélyezett és címerrel ellátott útlevél. Bal oldalán, egymás alatt a személyleírás rovatai, jobbra a kitöltendő egyéb, érvényességi adatok előre nyomtatott szövege volt olvasható.

Az első magyar útlevelek, valamint azok nemzetközi összehasonlítása, 1848–1849

A magyar közigazgatás életében rendkívül jelentős változás indult el 1848 márciusának második felétől. A március 15-ei pesti forradalom hatására harmadnap szentesítette V. Ferdinánd magyar király gróf BATTHYÁNY Lajos – az Ellenzéki Párt elnökének, s országgyűlési képviselőnek – miniszterelnöki kinevezését. A Magyar Királyi Udvari Kancellária és a Magyar Királyi Helytartótanács 1848. április 11-én megszüntetésre került. Feladatait az egyidejűleg felállított felelős magyar minisztériumok vették át,[139] a külföldre szóló útlevelek kiállítási jogát a Magyar Királyi Belügyminisztérium ügykörébe rendelték, a kérelmek intézése a Rendőri Osztály feladata lett.[140] A kezdeti hónapokban még csak a HABSBURG-birodalmon belüli teljes önállóságra törekvő BATTHYÁNYI-kormány az osztrák tartományokba történő utazáshoz 1848 nyarán is lehetővé tette egyes helyhatóságok által e célra kiállított úti okmánnyal történő utazást, s az Országos Rendőri Hivatal azév végén kiadott útleveleinek előre nyomtatott szövege alapján azok még bírhattak érvénnyel oda.[141] Az országban való tartózkodáshoz

és utazáshoz 1848 június közepéig nem volt szükség úti okmányra. Ekkor belügyminiszteri rendelettel Buda-Pest városokba belépéshez a külföldieknek már útlevéllel vagy „igazolvány"-nyal kellett rendelkezniük és tartózkodási engedélyt kellett szerezniük az ott tartózkodásukhoz.[142]

Az első magyar útleveleket a Magyar Királyi Belügyminisztérium már a működésének kezdetén megrendelte – az 1845 óta Pesten kőnyomdát fenntartó, a magyarországi színes síknyomtatást meghonosító[143] – SZERELMEY Miklós[144] nyomdájától, a Műkőnyomda Intézettől. Ez igen gyorsan, alig két hét leforgása alatt elkészítette és átadta azokat. Az első úti okmányokat így már 1848 áprilisának végén[145] kiadhatta SZEMERE Bertalan[146] belügyminiszter. Ezek a korábbi évtizedek külföldre szóló útleveleihez képest merőben új megjelenésűek lettek.

A korábbiaktól igen eltérő megjelenésű, 490×426 mm méretű fektetett téglalap alakú, vékony papírra készült útlevélűrlap kőnyomtatással készült, téglavörös és fekete színnel. Az elsőként nyomtatott téglavörös nyomatréteg 364× 296 mm méretű, s ismétlődő keretmintázatán belül vékony vonalakból épült fel, amelyek közepén nyomathiánnyal kialakított, többsoros, nagyméretű betűkkel folyóírást utánzó felirat olvasható. A fekete keret legnagyobb mérete 413×393 mm volt (**III. sz. melléklet**), s ismétlődő sablonok segítségével készült. Ezek mintázata igen vékony vonalakkal kialakított, kidomborodó hatású bőségszarukat gyümölcsökkel és kagylóval ábrázol. A 23,5 mm vastagságú keretvonalban két oldalt két–két hosszúkás levélmintázat alkotta keretet és a vízszintes felezővonalon egy–egy ovális koszorút alakítottak ki, mindezek belső felületén egy–egy balra néző papagáj látható. A vízszintes keretvonalakon is elhelyeztek két oldalt egy–egy levélmintázatos keretet, amelyek „a Magyar Királyi Belügyminisztérium által" szöveg német, angol, illetve francia és olasz fordítását tartalmazza.[147] A felső keretvonal közepén Magyarország nagycímerét dús levélmintázat övezi, az ovális pajzsot szalagokkal átkötött kislevelű cserfa- és olajágak szegélyezik, a pajzson a Magyar Szent Korona nyugszik; a kilenc – részben történelmi magyar területek jelképeit, de Erdélyét nem ábrázoló[148] – mezőre osztott pajzson fekszik a hosszúkás magyar kiscímer. A keret alsó sávján a függőleges középtengelytől kissé balra eltolva, a 15 mm szélességű levél- és folyondármintázat keretezte 64×68 mm-es négyzet a hitelesítő pecsét vagy bélyegzőlenyomat helye volt.

A középső mező bal felső sarkában a sorszámnak illetve a bal alsó negyedben, párhuzamos sávban az időbeni érvényességnek felülete finoman kidolgozott, fekete színű nádfonat-mintázatú volt. A rendkívül díszes (szőlőlevél és -fürt, valamint további levél- és folyondárminta díszítményű) kezdőbetűvel kialakított fejléc – első sorának többi részén egyszerű, stilizált levél díszítménnyel körbevett – előre nyomtatott szövege* a következő volt: „Ő FELSÉGE A' MAGYAR KIRÁLY' ∫ nevében, ∫ BELÜGYMINISTERE ∫ által ∫ ugy ez országbeli, mint a külföldi illető hatóságok megkerestetnek miképen", amely alatt

* Lsd. Szakkifejezések.

látható pontozott vonal fölé az utazó nevét vezették fel. A középső harmadot a személyleírás és az adatok rögzítésére szolgáló magyar és német nyelvű rovatok tették ki,[149] rovatonként kapcsos zárójellel összefogva azokat és nyelvenként pontozott vonallal segítve a kitöltést. Majd a „kinek részére" kifejezés és a területi érvényességnek szánt pontozott vonalai láthatóak; a „jelen útlevél kiadatik, tartván egyébiránt magát mindenütt a szabályokhoz és törvényekhez, szabadon és háboritatlanul utazhassék." feliratot követő sorban az érvényességi idő magyar és német nyelvű rovatait helyezték el (utóbbi rovatcíme úgynevezett gót betűkkel kialakítva), amelyet a budapesti keltezés zárt. A nyomdai jelzet, „SZERELMEY MIKLÓS INTÉZETÉBŐL PESTEN" a keretvonalon kívül a jobb él alsó szakasza mentén volt elhelyezve.[150] Az okmány semelyik nyelven sem tartalmazta az „útlevél" szót, mint okmány fajtáját meghatározó címszót, azonban a magyar nyelvű előre nyomtatott szöveg tartalma azt megnevezi.

A XIX. század első felében a leggyakoribb nyomdai eljárás a magasnyomtatás[*] volt, e módszerrel könnyen és olcsón tudtak az akkori nyomdák nagy mennyiségű terméket előállítani. A kőnyomtatás az 1840-es években még nem volt fél évszázados, s a többszínű magyarországi nyomatok csak ekkor jelentek meg, amely igen nagy szakmai ismeretet és gépi hátteret igényelt. Így ezen útlevél utánzását nagyban hátráltatta – a kevés kiállított példányon túl – az előállítás nehézsége és igen aprólékos mintázat-rendszere is.

A **megszemélyesítését** kézírással, tintával végezték – a magyar-német kétnyelvű személyleírás- és adat-rovatokat e két nyelven, a többit csak magyarul –, amelyet jobb oldalt alul „Magyarország' Belügyministere." aláírása hitelesített, a keret alsó, középső üres négyzetében a miniszter a vörös viaszpecsétjét, vagy szárazbélyegzőjének lenyomatát[151] helyezte el. Az első útlevelet 1848. április 29-én állították ki,[152] s a Belügyminisztérium 1848 októberéig – a rendelkezésre álló kiállítási dátumokból következtethetően – megközelítőleg 870–890 úti okmányt személyesített meg.[153] Az okmányok egy része hivatalos utazás céljára[154] került kiadásra. (Gróf SZÉCHENYI István miniszter 1848 júniusának második felében szintén ezen típusú útlevéllel utazott a királyi udvarhoz, a személyleírás rovatait elnyújtott spirál vonallal kihúzták – feltehetően az utazó személy által betöltött hivatala és ismertsége miatt –, s területi érvényessége csak az utazás céljának megfelelő városba és vissza volt érvényes, azaz lényegében a megjelölt útvonalra bírt érvénnyel.)[155] Az előnyösebb használhatóság miatt több részre, általában felezését követően három részbe hajtották, de ismert $^{1}/_{12}$-edre hajtott okmány is.

Az 1840-es évek független vagy részben független országai közül 27-nek[156] *külföldre szóló útlevelét vizsgálva elmondható, hogy azok egylaposak, esetenként félbehajtott okmányok voltak. Az okmányok papírja több esetben is tartalmazott vízjelet, de ez ekkor még nem volt általános. Az előrenyomtatott szövegek (keret, címer, feliratok és rovatcímek) szinte általánosan magasnyomással*

[*] Lsd. Szakkifejezések.

készültek, amely a korban a legelterjedtebb nyomtatási mód volt. Az okmányok szövegezése gyakorta díszes keretvonalon belül került kialakításra, és még gyakrabban – de nem kivétel nélkül alkalmazott – állami címer általában igen díszes kivitelű volt. Az osztrák (és az ismertetett magyar) okmányokat kivéve az útlevelek alnyomatot nem tartalmaztak! A díszítmények megnehezítették az érdemi utánzást és megkönnyítették annak felismerését, de az alnyomat hiánya a tartalmi hamisítás felfedését hátráltatta, bár az írás ismerete nem volt általános a XIX. század közepén. Az ellenőrzés hatékonyságát befolyásolta, hogy több állam évente vagy néhány évente újratervezte útleveleit, vagy a tartalom és kiállítás nyelve kevésbé volt nemzetközileg ismert (például norvég egynyelvű, vagy román-török kétnyelvű stb.), a kétnyelvű okmányok igen ritkák voltak. A sok ország által alkalmazott, egységes megjelenést általában a baloldali keskenyebb oszlopba rendezett személyleírás rovatai és a címer alatti jobb oldali általános és érvényességi tartalom jelentette. Az okmányokat általánosan kézírással, tintával töltötték ki és szinte minden esetben pecséttel vagy bélyegző lenyomatával hitelesítették, amely a korban az okmányok hitelességének elengedhetetlen eleme volt.

A Magyar Királyi Belügyminisztérium 1848. október 2-án – a BATTHYÁNY-kormány lemondásával – megszűnt, feladatait ideiglenesen a képviselőház honvédelmi bizottsága, immár Országos Honvédelmi Bizottmány (OHB) néven vette át, amelyet KOSSUTH Lajos vezetett. E testület a korábbi tárcákat egybefogó kormányként működött, amely testületi kormányzást valósított meg. A külföldre szóló útlevelek kiállítása az OHB Rendőri és Postaosztály ügykörébe kerülnek.[157] Így az 1848 tavaszától alkalmazott, a megszűnt Belügyminisztériumra utaló szövegrészek miatt új okmányűrlap bevezetése vált szükségessé. Az 1848. év őszének közepén legyártott útlevelek – korábban a királyra és a belügyi főhivatalra utaló rész helyett – a következőket tartalmazták: „MAGYAR ORSZÁG ∫ HONVÉDELMI BIZOTTMÁNYA ∫ altal ∫ ugy ez országbeli, mint a külföldi illető hatóságok megkerestetnek, miképen". A hitelesítő személy előre nyomtatott megnevezése „Magyarország Honvédelmi Bizottmányának tagja." lett. A felhívás első sorának, azaz az állam megnevezésének mintázata – a kezdőbetűét kivéve – a korábbival szinte azonos.[158] Az okmány adathordozó felületének mérete csak szélességében változott, s továbbra is fekete kőnyomtatással került kialakításra az előre nyomtatott szöveg. A korábbi altípus keretvonalon belüli felületét díszítő piros alnyomat ezúttal már nem lett kialakítva; keretvonala egyelőre nem ismert,[159] azonban méretében és elhelyezkedésében mindenképpen eltért az előzőtől. A középső harmadnak a személyleírás és az adatok rögzítésére szolgáló magyar és német nyelvű rovatok elrendezése, tartalma, kialakítása, betűfajtája és helyesírása a korábbival azonos, akárcsak a sorvezető nyelvenkénti pontozott vonalak jelenléte is. Változatlan a záró mondatrész, az érvényesség a keltezés szövegével együtt; eltérést mindössze az érvényesség rovat fekete alnyomatának markáns hullámvonal rendszere jelent. A nyomtatáshoz felhasznált papír vízjelt nem tartalmazott. (**IV. sz. melléklet**)

Az OHB Rendőri és Postaosztályának vezetője, MADARÁSZ László[160] 1848 decemberének végén az utazásra és útlevél kiállításra vonatkozó rendelkezéseket módosította, amelyek 1849. január 1-től léptek életbe, s a határátlépést ekkortól minden esetben érvényes útlevélhez, vagy az „útlevél erejű", külföldre utazásra láttamozott vándorkönyvhöz kötötte (a korábban, a határszéli forgalomban vagy az osztrák tartományok területére alkalmazott okmányok többé már nem voltak elfogadhatóak).[161] Az életbelépő új szabályok értelmében, Magyarország államhatárát átlépő magyarországi illetőségűeknek az Országos Honvédelmi Bizottmány által kiállított útlevéllel kellett rendelkezniük. Az utazni szándékozóknak ezen úti okmányért a helyhatóságoknál a Bizottmányhoz, annak Rendőri Osztályán keresztül kellett folyamodni, vagy utóbbinál közvetlenül, az elöljáróságok által – ennek ügyintézése céljából – kiállított belföldi útlevéllel tehették meg. Az eljárás díja 4 forint[162] volt.[163] Az Országos Honvédelmi Bizottmány 1849. április 14-én szüntette meg tevékenységét, de a SZEMERE-kormány majd csak május 2-án kezdte meg működését, amelynek belügyminiszteri teendőit is a kormányfő látta el. A Magyar Királyi Belügyminisztériumban napokon belül ismét felállításra került a Rendőri Osztály HAJNIK Pál[164] vezetésével, aki egyúttal betöltötte az országos rendőrigazgatói tisztséget is.[165] A Belügyminisztérium újonnan kiadott rendelettel módosította a belföldi útlevélszabályokat, s csak Buda-Pesten tartották fenn az úti okmánnyal történő igazoltatást, azonban a külföldre szóló útleveleket továbbra is csak miniszteri aláírással lehetett kiadni.[166] Az 1849. április 14-ei trónfosztás miatt a korábbi, 1848-as belügyminisztériumi útlevélűrlapok tovább már nem voltak alkalmazhatóak az „Ő Felsége a' magyar király' nevében" kifejezés miatt. Ekkor bevezetésre került a korona nélküli kiscímer ábrázolása is hivatalos iratokon, bankjegyeken.[167]

A független, felelős magyar kormány – és így a Magyar Királyi Belügyminisztérium is – 1849. augusztus 11-én szűnt meg. Azonban az ezt követő napokban HAJNIK Pál még adott ki belföldi útlevelet a menekülni szándékozók részére.[168]

A BATTHYÁNY- és a SZEMERE-kormány, valamint az OHB korábbi tagjai közül sokan külföldre, elsősorban Törökországba – majd sokan hamarosan onnan más országokba – távoztak a „világosi fegyverletétel" időszakában. Azonban közülük senki sem ismert, aki a felelős magyar kormányok valamelyikének útlevelét akkor, és a későbbi hónapok során használta, annak ellenére sem, hogy az Oszmán Birodalom feltehetően elfogadta volna az utazók, menekülők személyének azonosítására. Sőt. Többek között 1849 augusztusának második felében KOSSUTH Lajos egy angol névre kiállított brit útlevéllel, álruhában lépett Törökországba.[169] SZEMERE Bertalan utolsó magyarországi tartózkodása során, Orsován szert tett hét külföldi, hitelesített, de kitöltetlen útlevélre Belgrádból, amelyeket majd Vidinben tartózkodása idején – egyet magának, majd később egyet HAJNIK Pálnak is fenntartva – sorstárai rendelkezésére bocsátott, s céljuknak megfelelően személyesítettek meg.[170] KOSSUTH Lajos menekülő fe-

lesége Zimonyból Belgrádba átkelését követően – Ilija GARAŠANIN[171] szerb belügyminiszter közbenjárására –, Thomas DE FONBLANQUE belgrádi brit főkonzul[172] által, angol álnévre és illetőséggel kiállított brit útlevéllel utazott 1849 decemberében Szerbián, majd rövid tartózkodás után Törökországon keresztül.[173] (A KOSSUTH-házaspár 1852 júliusában szintén álnévre kiállított útlevéllel utazott az Egyesült Államokból az Egyesült Királyságba, hogy útjukat rejtsék az esetleges osztrák kémek előtt.)[174] Azonban a más nevére szóló úti okmány felhasználása már ekkor sem volt példa nélküli cselekmény közismert személyeknél, XVI. Lajos francia király 1792 decemberében tartott büntető eljárása során a neki felrótt vádpontok között szerepelt, hogy családjával 1791 júniusában útlevéllel visszaélve (álnéven, álruhában) igyekezett elmenekülni. (A XIX. század második felétől több eset is ismerté vált, amikor leendő vagy korábbi királyok hamis / hamisított úti okmányokat használtak fel.)

Az 1849 nyarát követő időszakban a magyarországi osztrák közigazgatás Bécsben központosította a külföldre szóló útlevél kiállítását, amely jogot majd 1860 októberétől – az ismét felállított – Magyar Királyi Helytartótanács alá rendelték. Ez majd csak a magyar-osztrák kiegyezést követően, 1867-ben került ismét a Magyar Királyi Belügyminisztérium hatáskörébe.

Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyarországának útlevelei, 1867–1918

E fejezetben tárgyalt időszak meghaladja a fél évszázadot, ami alatt rendkívül sok – fontosabb és kevésbé fontos – esemény történt, amelyek esetenként befolyásolták a határforgalmat és az úti okmányok szerepét Európa közepén és azon túl is. Ebből eredendően ezeknek áttekintése fontos az útlevéltörténet kellő mélységű átláthatóságához.

Külföldre utazás a XIX. század utolsó harmadától a XX. század első évtizedéig

A XIX. század közepe Európa sok országában jelentős változásokat hozott a közlekedésben. Az első közforgalmú vasúti közlekedés óta, 1825-től alig telt el 15 év, és 1841-ben már európai országhatárt szelt át a vaspálya. A történelmi Magyarországot (ide értve a külön igazgatott Határőrvidéket és Erdélyt is) 1846-ban mindössze egy postakocsi-járat hagyta el nem-osztrák tartomány irányába: Szebenből a Vöröstoronyi-szoroson keresztül hetente egy alkalommal a havasalföldi Ciineni-be.[175] Az Osztrák-Magyar Monarchiának létrejötte évében, 1867-ben még összesen 13 államhatáron áthaladó vasúti kapcsolata volt szomszédjaival, addig 1899-ben már 42.[176] Magyarország esetében az első határforgalom-ellenőrzés alá eső nemzetközi vasútvonal és annak Orsovában lévő határátkelőhelyének átadása 1878. május 20-én történt, magyar-román viszonylatban;[177] 1902-től – a Nagyszeben–Piatra vonal teljes szakaszának üzembe helyezésével – már négy vasútvonal volt Románia, és továbbra is egy Szerbia felé (Magyarország vasúthálózatának összhossza 1867-ben 2.285 km volt, 1887-ben már 10.132 km, s 1907-ben pedig már 18.944 km).[178] A Monarchiának a századfordulót megelőző évtizedben osztrák vagy magyar határszakaszokon – Ausztria-Magyarországgal közös vámterületet alkotó Liechtensteint[179] nem számítva – vámellenőrzés mindenhol volt, azonban útlevél-ellenőrzés és -kötelezettség csak Oroszország, Románia és Szerbia felé megnyitott útvonalakon állt fenn. A vasúti menetjegyek ára a XIX–XX. század fordulója körül fokozatosan csökkent,[180] megnyitva mind szélesebb társadalmi rétegnek az utazás lehetőségét, ezzel rohamosan fejlődött a vasúti utasforgalom, s a kor kizárólagos gyors utazási lehetőségévé vált. Míg az 1830-as években a leggyorsabbnak számító postakocsin a Buda és Bécs közötti távolságot 38 óra alatt lehetett megtenni,[181] addig 1901-ben ehhez vasúton, gyorsvonattal már csak 5 óra 50 perc kellett,[182] azaz az utazási idő az egyhatodára csökkent.

A Magyar Királyság Adria parti – a Magyar Szent Koronához csatolt külön testét képező – Fiume[183] kikötője az 1870-es évek során indult fejlődésnek, s a XX. század első évében már jelentős kikötőnek számított, igaz a hajózó utasforgalom nagyobb része a közeli Trieszten keresztül bonyolódott le. A magyar tengeri kikötőváros már 1900-ban hajókat indított – számos európai ország mellett, ahová jelentős forgalom irányult – Oroszország, Törökország, Brit-In-

dia, Japán, az Amerikai Egyesült Államok és Brazília városai felé is illetve fogadott is innen;[184] ezen viszonylatok egy részébe az áruforgalom mellett jelentős volt a személyforgalom is.

A XIX. század utolsó harmadában a közlekedési lehetőségek és igények növekedésével egy időben az európai szabadságjogok is bővültek. Egyre több országban vált egyszerűbbé a külföldre utazás és a határátlépés is.

Határok átlépéséhez kapcsolódó előírások a XIX. század utolsó harmadától a XX. század első évtizedéig

Az Egyesült Királyság már 1826-ban eltörölte az útlevélkényszert a Brit Birodalom területei között utazók részére.[185] A vasút országok közötti térhódításával egyidőben a külföldre utazás szabályai is jelentősen változtak. Európában az 1860-as évek során mind több állam szüntette meg az addig általános láttamozási kényszert, s sok ország az útlevelet sem követelte már meg. Így Norvégia határát 1859-től léphették át úti okmány nélkül, a következő évben Svédországét és Olaszországét, majd 1863-tól Portugáliáét is.[186] Franciaország és Ausztria által kölcsönösen, 1866-ban megszüntetett vízumkényszert 1871 nyarán a párizsi kormány visszaállította, amely még sok évig továbbra is fennállt. Azonban az osztrák és magyar rendelkezés értelmében a francia állampolgárokkal szembeni – a viszonosságon alapuló – vízumkötelezettség ellenőrzésére Ausztria nyugati, külső (Olaszországgal, Svájccal, Liechtensteinnel és Németországgal közös) határain, az 1867 áprilisára már megszüntetett „utlevél-vizsgálás”-t nem vezették be újra.[187] Franciaország a Belgiummal közös határán és a La Manche-csatornai kikötőiben az 1880-es évek elején szüntette meg az útlevél-ellenőrzést, a francia vízumkényszer teljesen majd csak az 1890-es években szűnik meg.[188] Dánia egészen 1887-ig követelte meg útlevél felmutatását a területére lépő személyektől.[189] A XIX. század végére a – külföldi munkaerőre is támaszkodó – Amerikai Egyesült Államok még a bevándorlás céljából beutazóktól sem követelte meg az úti okmányt.

Európában az úti okmányok előzetes, kötelező láttamozása a XIX. század utolsó évtizedére – néhány országot leszámítva – megszűnt és általában viszonossági alapon állt fenn. Ezen időszakban, Európában Oroszország és Törökország követelte meg a hozzájuk beutazni szándékozóktól, hogy útlevelüket a külképviseleteik által láttamoztassák (vízummal láttassák el), Románia ezt 1891-től követelte meg, amelyet a századfordulóra enyhítettek úgy, hogy csak azoknak írta elő, akik lakóhelyén konzulátust tartottak fenn.[190] A szerb-magyar határszakaszon mindkét fél csak útlevelet követelt meg a határain átlépő személyektől,[191] s 1910 és 1912 között még ennek felmutatására sem volt szükség.[192] Azonban általánosságban elmondható, hogy a korszakban sem vízumra, és legtöbbször útlevélre sem volt szüksége az Európában utazni szándékozónak, ha Kelet-Európát nem kívánta érinteni. Ezen időszak útlevélszabályait jól példázza POKORNY Hermann visszaemlékezése is egy 1910-es utazása kapcsán: „[…] amikor a bécsi francia konzulátuson vízumot kértem útlevelemre, meg voltak

botránkozva. Kijelentették, hogy Franciaország nem Balkán, és francia földön oda utazhatok, ahová akarok – vízum nélkül."[193] Azonban az útlevél-kötelezettség eltörlésével az általában megszüntetett úti okmány ellenőrzés nem jelentette a vámellenőrzés eltörlését, azokat a vámhatárokon továbbra is fenntartották.

Bár, mint látható Európa legtöbb államába történő beutazáshoz nem volt láttamozási- és gyakran útlevél-kényszer sem, azonban az országok határait továbbra is csak a kijelölt útvonalakon lehetett átlépni, hiszen vámvizsgálatra kiterjedő határforgalom-ellenőrzés továbbra is fennállt. Ez az európai államok afrikai védnökségein (gyarmatain) sem volt másként. Így még a brit fennhatóság alatt álló, egymással határos Kenya és Uganda védnökségek között utazóknak is jelentkezniük kellett a határhoz legközelebb eső vámhivatalban, amely esetenként a határvonaltól távol helyezkedett el.[194] A belga király igazgatása alatt álló Kongó Szabad Államba belépő külföldieknek jelentkezniük kellett a legközelebbi közigazgatási (határ)állomáson és ott belépési- (és tartózkodási) engedélyt kellett kérelmezniük, ezen hivatalok gyakorta szintén az államhatártól több napi járásra feküdtek.[195] Az „anyaország" és a gyarmatai között, illetve a különböző nemzetek védnökségeinek viszonylatában utazóktól gyakorta megkívánták útlevél, vagy külön engedély birtokban tartását.

A dél-amerikai államok nagy része a XIX. század végére kiemelt jogként kezelte az útlevél nélküli utazást, amelyet a külföldiek részére is biztosítottak.[196] Az Európán kívüli más államok szintén általában vízummentességet biztosítottak a belépő külföldiek részére, azonban számos „zárkózott" ország megkövetelte bizonyos belső utazáshoz a belföldi útlevelet, amelyet gyakorta az utazó állampolgársága szerinti helyi külképviseleten kiadott igazolás alapján állítottak ki az igénylőnek.[197] A Sziámi Királyság azon túl, hogy fenntartotta az útlevél- és láttamozási kényszert, a meghatározott belső területeire csak külön engedély birtokában lehetett utazni.[198] A brit Indiába történő beutazáshoz és tartózkodáshoz az 1914 utolsó harmadában életbe lépett úgynevezett véderő törvény rendelte csak el a határain átlépő személyektől az útlevél kötelező birtokban tartását,[199] hasonló döntés született, azonos időszakban Ausztráliában is a külföldiekkel szemben.[200]

Az Osztrák-Magyar Monarchia állampolgárságai és útlevelei

Ausztria és Magyarország 1867 márciusában elfogadta, majd nyár közepén jogerőre emelkedett az úgynevezett Kiegyezés, amely rendezte a két ország viszonyát valamint a vám- és kereskedelmi szövetséget is megalkotta. A létrejött Osztrák-Magyar Monarchiát alkotó két állam közös ügye volt azonban a külügy, a hadügy a közös hadsereg ügyével és az ezek költségvetését irányító pénzügyek.[201] Ehhez 1878-ban Bosznia és Hercegovina igazgatása járult, amelyeket a közös pénzügyeken keresztül valósított meg Ausztria-Magyarország. Azonban a társországok – egyebek mellett – a belügyeiket önállóan igazgatták.

Az Osztrák-Magyar Monarchia lakosai magyar vagy osztrák állampolgárok voltak, a társországok állampolgársági törvényeiket önállóan alkották meg, de

azok sok közös vonással bírtak. Ezek között az egyik volt, hogy a nem saját állampolgárságú férfival házasodó nő a házassággal elvesztette magyar (vagy éppen osztrák) állampolgárságát[202] (a XX. század elején az ausztrál jog is a férj honosságát tartotta irányadónak az útlevélkérelem teljesítése során[203]). A magyar állampolgársági törvény elismerte a többes állampolgárság fennállását, és kevesen, de voltak olyan személyek is, akik egyszerre voltak osztrák és magyar állampolgárok is.

Az útlevélszabályok megalkotása és azok végrehajtása a Monarchia két államnak saját belügye volt. Így Magyarországon és Ausztriában, majd Bosznia és Hercegovinában külön jogszabályok és intézkedések szerint rendezték e tárgykört, amely az okmányok megjelenésében az 1870-es évek végétől kezdve mindvégig szembetűnő volt. A Monarchia mindkét társult állama állampolgárai részére a távolsági utazáshoz útlevelet adott, azonban a határaikhoz közeli külföldi úti célok eléréséhez egyéb úti okmányokat is rendszeresítettek az ott élők részére. Magyarországon a századfordulón az arra jogosult hatóságok határátlépési igazolványokat vagy szelvényes külföldi úti igazolványokat állítottak ki az utazás időtartamának és szándékának megfelelően.[204]

A közös, osztrák-magyar császári és királyi külképviseletek a külföldön tartózkodó és továbbutazni szándékozó – ausztriai vagy magyarországi illetőségű – személy állampolgársága szerinti útlevelet személyesítették meg. Azonban e konzuli hatóságok a külföldön tartózkodó magyar és osztrák állampolgárok hazautazása céljára gyakorta a saját megrendelésükre, egy székhelyük szerinti nyomda által készített úti okmányt állítottak ki.

A magyar illetve osztrák állampolgárok azon körének, akik jogosultak voltak diplomáciai útlevélre (többek között a két társult állam miniszterei, a nagykövetségek és követségek vezetői), az osztrák-magyar Császári és Királyi Külügyminisztérium állított ki – mindvégig egylapos kivitelezésű – úti okmányt (bár az „útlevél” szót nem tartalmazta, de a hatóságoknak címzett, a szabad utazás elősegítésére történő felhívás az előre nyomtatott szöveg lényegi része volt). Ez a Monarchia kezdetétől német egynyelvű volt. Azonban amikor 1915 végén az osztrák-magyar közös intézmények bevezetik az új közös címerváltozatokat, akkor már német és magyar nyelven kerültek legyártásra, illetve megszemélyesítésre a diplomata útlevelek, a fényképet viszont a külön lapra, egyszerű kivitelben nyomtatott, francia nyelvű fordításra helyezik el.

Ausztria, valamint Bosznia-Hercegovina útleveleinek megjelenési formái, 1867 és 1918 között

Az osztrák tartományok útleveleinek egységesítése az 1850-es években történik meg (bár egyes közigazgatási területen már az 1840-es években alkalmazták): a félbehajtott lap kialakítású úti okmány fekete, díszes keretén belül az előre nyomtatott szövegei felett az osztrák birodalmi címer került kialakításra, a kitöltendő rovatok és a keltezés felületét általában domborhatású de mindig kék alnyomat fedi (akárcsak a második oldalon táblázatosan kialakított úti társak

rovatokét). Ezen útlevelek – tartománytól függően – német egynyelvűek vagy a helyi hivatali nyelvekhez illeszkedően kétnyelvűek (például német-olasz vagy német-lengyel) voltak. Ausztria tartományainak útlevélhatóságai által az 1870-es évek végétől megszemélyesített, immár füzet kialakítású útlevelet is a bécsi Császári Királyi Udvari és Államnyomda gyártotta, teljesen egységes alnyomattal és tartalommal. Természetesen a korábbi gyakorlattal azonosan a német egynyelvű okmányok mellett alkalmazták a tartományonként eltérő nyelvi összeállításúakat is, attól függően, hogy ott melyek voltak a hivatali nyelvek. Így egyes tartományokban két- vagy háromnyelvűeket alkalmaztak, azonban minden esetben az egyik a német volt.[205] A borító barna nyomatának közepén az osztrák kiscímer helyezkedett el kör közepén, a körülötte elhelyezett, téglalap alakú mintázat keretének sarkain kör „bástyák" kerültek kialakításra; a lapok alnyomata zöldeskék színű volt, a keret és sarokbástyáin belül apróbetűs írás hullámvonalakkal elválasztva volt látható, amelyek közepén az osztrák kiscímer – a borítónál nagyobb méretben – került ábrázolásra. Az első oldal előrenyomtatott felületén a kiscímer alatt az uralkodó megnevezése volt olvasható, amelyet a névnek és illetőségnek rovatai követtek, második oldalon a személyleírást, a harmadikon a területi és időbeni érvényességet, valamint a keltezést vezették fel; negyedik oldalon az úti társak táblázatos rovatai voltak találhatóak. Az 5-től a 16. oldalig a láttamozások kerültek bejegyzésre. A tizenhat oldalt alkotó négy lapot és ezeket a borítóhoz két nagy öltéssel, fehér madzaggal rögzítették, oly' módon, hogy középen futottak össze a szálak, és ott csomózásra kerültek; az összeöltött lapokat oldalról sárga-fekete színű sodort szállal átfűzték, azt csomózták, majd a megszemélyesítés során, a hátsó belső előzékre a kiállító hatóság címkéjével hitelesítették. A két- vagy háromnyelvű útlevelek megszemélyesítése történhetett németül vagy valamelyik másik, előre nyomtatásban is alkalmazott nyelven. Az I. világháború második felében gyártották le Bécsben azt a német egynyelvű útlevelet, amely valamennyi címerrészlete az 1915. évi közös kiscímer (az osztrák és a magyar között a HABSBURG-ház címere) volt, ennek megszemélyesítését csak az osztrák-magyar közös hadsereg, utazásra jogosult katonáinak végezték, magyar vagy osztrák állampolgárságra illetve boszniai illetőségtől függetlenül (ezen okmány-altípus korábbi változtata csak a császári címerrel bírt).

A Monarchia megszállása alatt álló, majd a Monarchia egységének részét képező **Bosznia és Hercegovina**[206] illetőségével rendelkezők – mivel polgárai sem osztrák, sem magyar állampolgárok nem voltak – útlevele eltért a Monarchia két államának okmányaiétól. Az úti okmány borítóján barna színnel, díszes sarokkereten belül, osztrák császári koronával, cserfa- és olajágakkal övezve, az uralkodó nevének rövidítését – „F. J. I." – tüntették fel. Az első oldalon a császári korona alatt úgynevezett gót betűkkel, németül „az uralkodó nevében" mondat olvasható, alatta németül és horvátul az útlevél szavakat e két nyelven a rovatcímek követtek (a német szavak minden esetben gót betűkkel). Az okmány felépítése azonos az osztrák útlevéllel: első oldalon a jogosult és illetősé-

gének rovatai, a második oldalon a személyleírás olvasható, a harmadikon az érvényesség, a negyediken az úti társak táblázatos személyleírása, amelyet az ötödik oldalon a kiállítás keltezése zár. A lapok alnyomata: az okmány méreténél kisebb téglalap alakú mintázat közepén kialakított, Bosznia címere – pajzson elhelyezett szablyát tartó kéz – nyitott koronával. Az útlevél terjedelme 16 oldal, a lapok tűzőkapcsos fűzését, oldalról fekete és vörös színű sodort szállal átfűzve, azt csomózva és bélyegezve hitelesítették. A keltezés előre nyomtatott sora Szarajevó települést nevezi meg, amelyet ettől eltérő kiállítás esetén kihúztak és a megfelelőt fölé írták, továbbá az évszám rész „19" kezdetű. Az 1910-es évek elején legyártott készlet első oldala a korábbitól elsősorban attól tért el, hogy az uralkodó nevében szöveg német és horvát nyelvű lett és ezek már egyszerű betűvel kerültek kialakításra.

Az osztrák útlevél megjelenési formája szolgált mintául több európai állam első füzet kialakítású úti okmánya esetében. Az 1906 után alkalmazott montenegrói, füzet kialakítású útlevél – amelyet a cetinjei állami nyomda gyártott – oldalai alnyomatának összképe (az eltérő állam igényeiből fakadó változtatásokkal) azonos volt az osztrákéval. A szerbiai útlevél az alnyomat kialakításán túl 1914-ig a rovatok elrendezésében is az osztrákkal mutatott azonosságot.

Liechtenstein és Ausztria 1852-től posta-, pénz-, adó- és vámügyi szerződések révén ezen igazgatás szempontjából egységes területet alkotott (ehhez a kiegyezést követően Magyarország is csatlakozott).[207] *Az 1850-es évek liechtensteini útlevele a korszakban általános megjelenésű volt (díszes keretvonalon belül az államnegnevezés ívelten és a címer, amelyet a „REISE- PASS" szótagok fognak közre, amelyet a rovatok követnek, s az alsó félben az érvényesség és vaduzi keltezés előre nyomtatott szövege követ, kék alnyomat csak az okmányszám, név és időbeni érvényesség rovatok kitöltendő felületén található),*[208] *és a korabeli osztrák diplomáciai útlevelekkel azonos nyomdában készültek*[209] *(a hercegség útleveleit majd csak 1916-tól gyártották Svájcban).*

A Magyar Királyság útlevelei esetében a magyarországi és a horvát-szlavónországoki egészen 1905-ig eltértek rovataik elrendezésében és megjelenésükben is, bár gyakran azonos vonással bírtak (például alnyomat összképe), annak ellenére, hogy a Magyar Szent Korona országaiban illetőséggel bíró személyek mindegyike magyar állampolgár volt.[210] A magyarországi útlevelek az alábbi alfejezetekben kerülnek ismertetésre.

A magyar útlevelek jellemzői 1867 és 1877 között

A Magyar Királyi Helytartótanács 1860 októberét követően került ismételten felállításra, a HABSBURG-birodalom belső eseményeinek, válságainak hatására végrehajtott reformok eredményeként. E hatóság jogkörébe utalták a Magyarországon (ekkor még a külön tartományként igazgatott Erdély, a Határőrvidék és temesi Vajdaság területei nélkül) honos személyek útlevelének kiállítását is. A Magyar Királyi Helytartótanács által alkalmazott útlevélűrlapok az 1859-től forgalomban lévő osztrák úti okmányok alapján készültek 1860-ban. Félbehaj-

tott lap kivitelezésűek voltak, azonban a magyarországiak magyar-német kétnyelvűek, és ehhez igazodva kéthasábos kialakítással készültek. Az igen díszes kereten belül felül az osztrák birodalmi címert ábrázolta, alatta az előrenyomtatott szöveg a kiállító hatóságot nevezte meg, majd az uralkodó nevében felszólítás olvasható. A személyleírás rovatai körül ismétlődő körök és ívelt vonalak alkotta zöld díszítést tartalmazó alnyomat látható, alatta zöld sávban a keltezésnek fenntartott sor helyezkedett el (az osztrák okmány alnyomata kék volt, és a kör közepén elhelyezett osztrák címernek domborhatást kölcsönző vonalaiból álló alnyomattal rendelkezett). Az első oldal jobb éle mentén zöld alnyomaton, fekete, díszes betűkkel kialakított, nagybetűs szöveg („MAGYAR KIRÁLYI HELYTARTÓTANÁCSI ÚTLEVÉL") olvasható, amelyet a megszemélyesítés során, ollóval vágtak ketté; a levágott darab a rovatokat és kitöltéseit tartalmazó nyilvántartó-szelvény volt, amely a kiállító hatóságnál maradt. A második oldalon az úti társak táblázatos rovatai alatt tájékoztató, figyelmeztető szöveg olvasható (az osztrák okmány csak az úti társak megfelelő részével bírt). Az okmányt a budai Magyar Királyi Egyetem nyomdájában, majd – új keret mintázat és egyszerűbb zöld alnyomat által – módosított változatban a bécsi Császári Királyi Udvari és Államnyomdával (k. k. Hof- und Staatsdruckerei in Wien) gyártatták le.[211]

A Magyar Királyi Belügyminisztérium újbóli felállítására – egyúttal a Magyar Királyi Helytartótanács megszüntetésére – 1867. május 1-jén került sor, az 1867 február végén meghatározott ügyrend szerint e minisztériumhoz került a külföldre szóló útlevelek ügye is.[212] Horvát-Szlavónországok (horvátul: Hrvatska i Slavonija) közigazgatásának helyreállítására a horvát-magyar kiegyezést követően került sor, 1868 nyarán, amely a Dráván túli területeknek belügyi – valamint igazság- és oktatásügyi – önigazgatást biztosított,[213] azonban az úgynevezett Katonai Határőrvidék ezt követően is még különleges igazgatás alatt ált egészen az 1873-ban történt felszámolásáig.[214]

Az 1867. évtől, a Magyar Királyi Belügyminisztérium által megrendelt és kiállított magyar útlevelek űrlapjainak típusait Bécsben, a Császári Királyi Udvari és Államnyomda (k. k. Hof- und Staatsdruckerei in Wien) gyártotta. Mindegyik itt készült úti okmánynál a fekete keret és előre nyomtatott feliratok, valamint a zöld alnyomat magasnyomással volt kivitelezve. Az 1867-től alkalmazott, a fekete osztrák állami jelképpel egyidőben a zöld alnyomatban már a magyar kiscímert is megjelenítő útlevél a Magyar Királyi Helytartótanács 1860-as űrlapjának – a megváltozott közigazgatás miatt – módosított változata, elvileg altípusa volt, amely első oldalán magyar és német nyelvű rovatok továbbra is hasábosan kialakítva láthatóak (1867 M). Az Osztrák Császárság állami címere az 1869-ben bevezetett magyar útleveleknél (1869 M) került eltávolításra, helyére lebegő angyalok által tartott magyar kiscímert helyezték. Az okmány szerkezete is megváltozott. Első oldala csak magyar nyelven tartalmazta az előre nyomtatott szöveget; ezek francia és német nyelvű megfelelői a második oldalra kerültek, az úti társak táblázatos rovata mellé, alatta a tájékoztató

szöveg három nyelven olvasható. (**I./A sz. melléklet**) Ezen okmányon még a bécsi Császári Királyi Udvari és Államnyomda nyomdai jelzete olvasható magyar nyelven. Ezen űrlap altípusából az erdélyi Királyi Biztosság, 1871-ben 8071-et állított ki.[215]

Az 1873-ban gyártott magyar útlevél továbbra is félbehajtott lap kivitelezésű volt. Az igen díszes, piros kereten belül fekete színű előre nyomtatott felület felett, az okmánymegnevezés mellett, középen a magyar kiscímert ábrázolta, amelynek koronájának abroncsa alól törtek elő a cserfa- és olajágak, alatta az uralkodó nevében felszólítás olvasható; a személyleírás két hasábba rendezett rovatai körül vonalmintázaton elhelyezett, cserfa- és olajágak övezte magyar kiscímert ábrázoló zöld díszítést tartalmazó alnyomat látható, alatta zöld sávban a keltezésnek fenntartott sor helyezkedett el. Az első oldal jobb éle mentén zöld alnyomaton, fekete, díszes, nagybetűs szöveg („MAGYAR KIRÁLYI BELÜGYMINISTERI ÚTLEVÉL") olvasható, a levágott nyilvántartó-szelvény maradványaként. A második oldalon fekete kevésbé díszes keretvonalon belül, a felső kétharmad részt kitevő, vonalmintázat alkotta zöld alnyomaton bal oldalt a rovatok, illetve kitöltéseik német és francia nyelvű fordításai olvashatóak, ettől jobbra az úti társak táblázatos rovatai helyezkednek el; ezek alatt tájékoztató, figyelmeztető szöveg olvasható: a magyar nyelvű rész alatt két hasábban németül és franciául is. Ez az okmány már nyomdai jelzet nélkül készült.

A magyar útlevelek gyártását nagy valószínűséggel már 1876-ban (de feltehető, hogy már 1873-tól) a Magyar Királyi Államnyomda végezte.[216] E nyomda, Budapesten, a budavári Kapisztrán tér 1. szám alatt álló klasszicista épületében kezdte meg működését, amely már 1869-ben átvette a magyar postabélyegek gyártására vonatkozó megbízást, azonban a megfelelő minőségű késztermékeket csak 1871 tavaszán tudták átadni.[217] A nyomda elsősorban kormányzati kiadványokat, különféle hivatalos formanyomtatványokat (többek között anyakönyvi kivonatokat), bélyegeket és postai értékcikkeket (például levelezőlapokat) állított elő, s mindezek mellett számos könyvet is nyomtatott.[218]

Az 1876-ban gyártott magyar útlevél az előzőektől igen eltért. A továbbra is félbehajtott lap kivitelezésű okmány kifelé „tüskés" mintázatú kereten belüli felületet egészében szürke alnyomat fedi: közepén díszes pajzson kialakított kiscímert cserfa- és olajág övezi, amelyeken két oldalt külön–külön pajzson a Magyar Szent Korona további országainak címere látható, s két oldalán elforgatva az „ÚTLEVÉL" és a „KÜLFÖLDRE" felirat olvasható, amely összképet az alnyomaton belül kialakított mintázatos keretvonal vesz körül. A fekete előre nyomtatott terület felső részében az okmány-megnevezést és sorszám rovatot belső, díszes keret foglalja magába, amelyek alatt az állami címer látható szintén egyedi módon: az egyesített magyar középcímer mögül (!) cserfa- és olajágak törnek elő. Az egyszerű, dőlt betűkkel kialakított, két hasábban olvasható magyar nyelvű rovatok alatt a keltezés előre nyomtatott sora következik. Az első oldal jobb éle mentén a nyilvántartó-szelvény maradványaként, alnyomaton, fekete egyszerű betűkkel kialakított, nagybetűs szöveg („MAGYAR KIRÁLYI

BELÜGYMINISTERI ÚTLEVÉL") olvasható. A második oldalon fekete tüskemintázat nélküli keretvonalon belül, a felső háromnegyed részt kitevő alnyomaton bal oldalt a rovatok illetve kitöltéseik német és francia nyelvű fordításai olvashatóak, ettől jobbra az úti társak táblázatos rovatai helyezkednek el; ezek alatt, a fennmaradó részen, tájékoztató, figyelmeztető szöveg olvasható: a magyar nyelvű rész alatt két hasábban németül és franciául is.

A Föld országainak útleveleire a XX. század harmadik évtizedéig még nem volt szabályozott, egységes külalak meghatározva vagy javasolva, bár több ország úti okmánya egymáshoz hasonló elrendezésű volt már a XIX. században is. A kétféle egységes külalak közül a gyakoribb megjelenése egylapos (kettő vagy négy oldalas, utóbbi esetében félbehajtásra került), álló téglalap alakú volt, az első oldal keretvonalon belüli, baloldali, keskenyebb hasábjában a személyleírás rovatait alakították ki, a címer alatti, jobboldali, szélesebb mezőben a jogosult neve, foglalkozása, úti célja, valamint az okmány érvényességei kerültek kitöltésre, az úti társak a második oldalon voltak felvezetve. Ezt a megjelenést a XIX. század középső harmadában sok ország alkalmazta.[219] *A másik, ritkábban alkalmazott változat fektetett okmányelrendezés volt és két oldalra rendezve egy–egy nyelven tartalmazta a személyleírást és az érvényességi adatokat, középen felül pedig az állami jelképet.*

A magyar útlevelek jellemzői 1878 és 1905 között

A Föld országai által alkalmazott egylapos (gyakorta félbehajtott), nagy alakú (akár 40×25 cm méretű) útlevelek számos nehézséget okoztak. Általános volt, hogy többrét hajtották, s például az Egyesült Királyságban bőrtokba ragasztották, hogy az összehajtott okmány külső felületei ne szennyeződjenek. Az ellenőrzések során a szét- és összehajtogatás gyakorta az okmány szakadozásához vezettek és időigényes volt. Az utazók és az ellenőrző személyek részére egyszerűbb, füzet kialakítást először az Észak-német Szövetség vezette be 1868-ban (a hamarosan egyesített Németországban is ezt alkalmazták tovább), majd már 1875-re Oroszország és belső önkormányzattal rendelkező Finn Nagyhercegsége is átvette e formát. Azonban sok ország ezen kivitelezési módot majd csak az I. világháborút követő években (!) kezdte alkalmazni.[220] Az 1867-es kiegyezést követően Magyarországon a több részre hajtott egylapos úti okmányokat a belügyminiszter 1877. december 12-én kelt rendelete értelmében 1878. január 1-jén váltotta fel – a Föld országai közül az elsők között – az egységes füzet kialakítású útlevél.[221] A bécsi székhelyű, Őfelsége Személye Körüli Magyar Királyi Minisztérium ezen okmánytípust 1878. május 1-jétől alkalmazta.[222]

A magyar 1878 M útlevelet szintén a Magyar Királyi Államnyomda (neve 1901-től Magyar Királyi Állami Nyomda) gyártotta, továbbra is a Magyar Királyi Belügyminisztérium megrendelése és igénye szerint. A kiállító hatóságoknak a kitöltetlen okmányok darabjáért 5 krajcár gyártási költséget kellett megtéríteniük.[223] Az új mintájú útlevél megjelenése, felépítése a Magyar Szent Korona

országaiban, azaz Magyarországon és Horvát-Szlavónországokban eltérő volt, az eltérő – saját belügy keretében szabályozott – útlevél-előírások miatt.

A lapok alapanyaga kezdetben tojáshéj-szín árnyalatú merített papír volt. A papír gyártása során a merítőeszköz bordázata által kialakított vízjelet tartalmazott. Az 1894 körül gyártott okmányokhoz („1878/12 oldalas–nagy angyalokkal" altípus) már vízjel nélküli gépi papírt használtak, azonos árnyalattal, amely kissé könnyebb volt a korábbi merített változatokhoz képest. Az utolsó években nyomtatott útlevelek esetében ismert, hogy egyes okmányok valamelyik oldalán – átmenő fényben – látható az Első Magyar Papíripari Részvénytársaság gyári vízjele vagy annak részlete: címerpajzsban tornyos bástya „M P I" betűkkel és a pajzs felett kitárt szárnyakkal lúd emelkedik, alatta „TRADE MARK" illetve római szám olvasható. Az okmány világosbarna, vékony borítólapja vízjel nélküli volt.

Az oldalak nyomtatásához, az alnyomathoz és az előre nyomtatott szöveghez egyaránt, magasnyomtatás eljárást alkalmaztak. A színek alapján két szín nyomtatással készültek a magyar útlevelek, az alnyomat mintázatára fekete színű előre nyomtatott szöveget nyomtattak.

A borítón ívelt „ÚTLEVÉL KÜLFÖLDRE." és „PASSEPORT." feliratok között az egyesített magyar középcímer látható többször ívelt pajzson, amelyek mögül (!) cserfa- és olajágak törnek elő. A borítónyomat összes eleme 1887-től kezdődően megszűnt, ellenben a figyelmeztető szöveg a borító első belső oldalára került át.

Az útlevéllapok alnyomata pozicionáltan (az oldal éleihez illesztetten) került kialakításra, a lefedett felület kisebb volt a lap méreténél: 113×68 mm; díszített sarkú keretbe foglalt hálós minta közepén koronás kiscímert ovális kialakítású cserfa- és olajág-koszorú keretezi, felette és alatta a „UTLEVÉL" és „KÜLFÖLDRE." felirat olvasható, vonalrendszerrel kialakítva. Az alnyomat mintázata tekintetében 1899-ben vezettek be változást, e szerint az 1896. évi magyar középcímer képe körül új, vonalak és virágok alkotta mintázat látható, a korábbival megegyező kereten belül. Az alnyomat színe több ízben is változott: a kezdeti kékeszöld árnyalatot 1887-től piros illetve barna váltotta fel, 1889-től a zöld színt vezették be, amelyet 1894-ben a kék követett, végül 1897-ben a zöldet véglegesítették.

Az első füzet kialakítású magyar útlevél terjedelme 16 oldal volt, amelyet 1887-ben – a figyelmeztető szöveg borító belső oldalára helyezésekor – 12 oldalra csökkentettek. Az első oldalon az oldalszámok meghatározása alá a címer került elhelyezésre,[224] amelyet a „király nevében" felszólítást magyarul, illetve az „útlevél" szó magyarul és franciául követett, majd a nyilvántartás számát és a jogosult nevét tartalmazó kitöltendő felületek kerültek kialakításra (az okmányszám majd csak 1897-től kerül sorszámozó készülékkel felvitelre). A második oldalon a jogosult foglalkozásának („polgári állásának"), illetőségi helyének, születési évének és sajátkezű aláírásának rovatait helyezték el. A harmadik oldalon a területi és az időbeni érvényességet vezették fel, a negyedik

oldalra az utazó személyleírásának rovatait nyomtatták (termet, arc forma, haj és szem színe, a száj és orr leírása és különös ismertetőjegyek). Az ötödik oldalra a hat lehetséges úti társ bejegyzésére szolgáló táblázat lett kialakítva (név és kor rovataival), amely alatt a budapesti keltezés előre nyomtatott szövege olvasható.

A figyelmezető / tájékoztató szöveg elhelyezkedése, terjedelme és tartalma több esetben is változott. Kezdetben a 6. oldalon nyelvenként külön oszlopban, egy–egy bekezdés összesen 54 sorában (24+30 sor) alakították ki a szükséges tudnivalókat, majd 1881-ben már a 6–7. oldalon két–két bekezdés összesen 67 sorában (31+36 sor) volt olvasható. Az újabb változást 1887-ben vezették be, ekkor a két–két bekezdés már csak összesen 27 sora (12+15 sor) az első belső előzékre került nyomtatásra, 1889-ben két–két bekezdés 18 sorára (8+10 sor) csökkent, s e terjedelem maradt az útlevéltípus gyártásának végéig.

A sötétszürke / fekete színű előre nyomtatott szövegek azonos betűtípussal kerültek kialakításra, meghatározott rendben álló vagy dőlt betűkkel; a pontozott vonalak egyes esetben közvetlenül a rovatcímet követően kezdődnek, általában azonban kisebb távolságot tartanak. Az útlevelek nyomdai jelzet nélkül készültek.

A magyar útlevelek 1905-ig nem tartalmaztak előre nyomtatott bélyegképet, azonban a szabályok értelmében lerovandó bélyegilletéket beragasztott illetékbélyeggel kellett kiegyenlíteni. Ezeket a Magyar Királyi Belügyminisztérium a megszemélyesítést megelőzően ragasztotta be és egyúttal téglalap alakú bélyegző-lenyomattal érvénytelenítette is. Ezen illetékbélyegek mindvégig megegyeztek a forgalomban lévő okirati bélyegekkel.[225]

Kötészet során alkalmazott eljárások. A tizenhat, majd 1887-től tizenkettő oldalt alkotó négy illetve három lapot a borítóhoz két, 45–50 mm-es öltéssel, fehér madzaggal fűzétek össze, oly' módon, hogy középen futottak össze a szálak, ott csomózásra kerültek. A fűzött lapokat oldalról piros-fehér-zöld színű sodort szállal átfűzve, azt csomózták, majd a megszemélyesítés során, a hátsó belső előzékre papírlappal leragasztását követően száraz bélyegező lenyomatával hitelesítették. A fűzést követően a füzetet 141–143×95 milliméter méretűre vágták, az 1900-ban gyártottat már 146×95 milliméter volt. (**I./B sz. melléklet**)

Mivel az útlevélügyet magyar törvény ekkor még nem szabályozta, ezért az okmányok megjelenését belügyminiszteri hatáskörben szabályozták. Ennek megfelelően a magyarországi és a horvát-szlavónországi útlevélfüzetek a XIX. század utolsó harmadában és a XX. század első éveiben még nem voltak egységesek, kezdetben több, majd mind kevesebb eltérést mutattak. (Az egységességet az első magyar útlevéltörvény hozta meg,[226] azonban csak az annak végrehajtásáról intézkedő rendeletekkel valósult meg.) Az 1870-es évek végétől alkalmazott **horvát-szlavónországi útlevél** 16 oldalt tartalmazott, oldalainak alnyomata koronás magyar kiscímer volt, amelyet ovális kialakítású cserfa- és olajág-koszorú övezett, felette és alatta a „PUTOVNICA ZA INOZEMSTVO" felirat olvasható. Az első oldalon Horvát-Szlavónországok címere látható, az

adatok az 1–7. oldalig terjednek, rovatai horvát-német nyelvűek voltak. Az 1882 körül bevezetett új okmány már több hasonlósággal bírt a magyarországi-akkal. Kékesszürke borítója 130×100 mm méretű volt, továbbra is rajta az okmánymegnevezéssel és a magyar középcímerrel. Terjedelme 16 oldal, vízjel nélküli papír az oldalainak alnyomata koronás magyar középcímer és az azt övező cserfa- és olajág-koszorú volt, felette és alatta a „PUTOVNICA ZA INOZEMSTVO" felirat olvasható, köztes részt átlós hálómintázat teszi ki; a lapok piros-fehér-kék sodort szállal vannak fűzve. Az első oldalon továbbra is Horvát-Szlavónországok díszes címere került elhelyezésre, a jogosult adatai az 1–2. és 4–5. oldalig terjedtek, úti társak táblázatos rovata és a keltezés a 7. oldalra került, rovatai horvát–német nyelvűek. Kezdetben a 8. oldalon kialakított tájékoztató szöveg egy–egy bekezdésben 26 sorba (11+15 sor) volt rendezve, később azonban az első belső előzékre helyezték át, itt már két–két bekezdésben összesen 17 sor (7+10 sor) lett. Ezen utóbbi útlevelet 1892-ben annyiban módosították, hogy a borítón már Horvát-Szlavónországok címere látható koszorúval és nyelvezete horvát-francia. Az itt ismertetett okmányokat a zágrábi „Narodnih Novinam" Nyomda (azaz Hivatalos Lap Nyomda) készítette.

A német füzet kivitelezésű okmányok – amelyek 1868 és 1922 között nem változtak – minden oldalon apróbetűs vonalmintázat alkotta alnyomattal bírtak, a lapok vízjelet nem tartalmaztak, azokat zsineggel, csomózás útján rögzítették egymáshoz és a borítóhoz. Az orosz okmányok alnyomattal csak néhány oldalon voltak ellátva, a vízumoknak és átlépések bejegyzésére fenntartok lapok nyomat nélküliek voltak, a lapokat két tűzőkapoccsal rögzítették össze. A bolgár útlevelek lapjainak nagy részét az állami címert és apróbetűs feliratot ábrázoló alnyomat fedte, a lapokat tűzőkapoccsal fűzték.

A magyar útlevelek jellemzői 1905 és 1918 között

Bár maga az új okmány néhány szempontból elsőként bevezetett eljárás tárgya lett, kiemelten fontos a **jogi hátterének előzménye** is. Már az 1896. év legelején foglalkozott a belügyminisztérium egy útlevéltörvény megfogalmazásával, azonban még több mint fél évtizednek kellett eltelnie, ahhoz, hogy az Országgyűlés elé kerüljön.[227] Az útlevélügy átfogó jogi szabályozása a határrendészeti törvénycsomag részeként valósult meg. Már a XX. század első éveiben is mind több gondot okoztak az – elsősorban a kivándorlók által elkövetett – visszaélések, amelyek abból eredtek, hogy a fénykép nélküli személyleírás túlzottan általános, több emberre is illő megfogalmazású volt. (**V. sz. melléklet**) Az Ung vármegyei alispán – indokait is ismertetve – már 1902. év utolsó napján kérte a belügyminisztert, hogy rendelje el a fényképek kötelező alkalmazását az útlevelekben.[228] Az útlevélről szóló törvény tervezetét 1902. november 5-én terjesztette elő a miniszterelnök,[229] amelynek kétnapos vitája 1903 január közepén zajlott le a magyar Országgyűlésben. Ennek során több módosító hozzászólás is történt, s ezek közül is egy kiemelkedik. Az 1903. január 13-ai, 182. ülésén gróf WILCZEK Frigyes képviselő – hivatkozva az útlevélben szereplő személy-

leírás általános mivoltára – indítványozta, hogy az útlevél kötelező része legyen a fénykép. BORNEMISSZA Lajos képviselő felszólalásában felhívta a figyelmet, hogy a világon egyedülállóan a magyar útlevélben elhelyezendő arcmás alkalmazásával, nehogy „oly intézkedést teremtsünk, amely az útlevélrendszert egész Európában, tehát a nemzetközi forgalomban megváltoztatja". SZÉLL Kálmán miniszterelnök és egyben belügyminiszter az útlevelek fényképpel történő ellátásáról szóló indítványra reagálva közölte, hogy az megvitatásra került már a közigazgatási bizottságban, ahol úgy találták, hogy „[…] ne nehezítsük meg az útlevelek kiadását ilyen formalitásokkal. Ha már egyszer ki akarjuk valakinek adni [ti.: az útlevelet], ne kössük fölösleges nehézségekhez. […] Különben valami nagy biztosíték abban a fényképben nincsen, mert azok a kivándorló […] hazánkfiai lefotografáltatják magukat ott a falun, hogy azok valami különös, ki nem cserélhető fotográfiák volnának, azt nem tudom belátni és így gyakorlatilag nem is lenne valami nagy haszna ennek." Ezek alapján a miniszterelnök gróf WILCZEK Frigyes módosítási javaslatát nem támogatta és erre kérte a képviselőket is. Az Országgyűlés többsége a fényképek útlevélbe történő elhelyezését elutasította.[230] Mindeközben a magyarországi, félárú vasúti jegy váltására jogosító igazolvány már 1898-ban is (!) tartalmazott gyűrűkapoccsal[*] (más néven lyukszeg vagy ringli) biztosított és szárazbélyegző lenyomatával[*] hitelesített fényképet. Megjegyzendő azonban az is, hogy az I. világháború kibontakozásáig a Föld országainak útlevelei csak személyleírást tartalmaztak, képmást azonban nem. A magyarországi 1903. évi VI. törvényt, az útlevélügyről 1903. március 11-én szentesítette I. Ferenc József magyar király,[231] amely 1904. augusztus 1-jén lépett életbe.[232]

Az 1905-től alkalmazott útlevél bevezetése több szempontból is szükséges volt, azon túlmenően, hogy az útlevéltörvény követelményei azt megkívánták. Egyrészt a bejegyzett, megnövelt számú családtagokról részletes személyleírás volt bejegyezhető, s a jogosult személyleírása pedig kiegészült a bajusz és szakáll esetleges leírásával. Másrészt az okmány előre nyomtatott rovatai már lehetővé tették az okmányra jogosult utazása útvonalának meghatározását, bár ezt csak a kivándorlók esetében alkalmazták.

A magyar 1905 M útlevelet – a belügyminiszter aláírásával meghatározott leírás alapján a pénzügyminiszter megrendelésére[233] – szintén a Magyar Királyi Állami Nyomda gyártotta, Budapesten. Az új mintájú útlevélfüzetek „alakja" Magyarországon teljességgel azonos lett a Horvát-Szlavónországok hatóságai által kiállított útlevelekkel, mindössze a rovatcímek és a kitöltés nyelvében volt eltérés.[234] Az útlevéltörvény szövege részletesen ismertette mindazokat a rovatokat és adatokat, amelyeket az útlevélnek tartalmaznia kellett.[235]

A lapok alapanyaga törtfehér árnyalatú okmánypapír volt. A papír gyártása során ismétlődő, vonalas kivitelezésű, negatív vízjelet alakítottak ki, amely háromszoros hullámvonalak által elválasztott sorokban, egymás alatt olvasható

[*] Lsd. Szakkifejezések.

„ÁLLAMKINCSTÁR” feliratot keretes betűkkel ábrázolt (egyes sorokban a szót nem szóköz hanem „⌑” jel közepén „V” számmal követi); a vízjel a kivágott lapokon véletlenszerűen helyezkedett el. (**II. sz melléklet**, U11. vízjel.) Az 1915-ben gyártott útlevelekkel kezdődően az okmánypapír vízjel-képe megváltozott. Immár kétszeres, levélmintázatot ábrázoló hullámvonalak által elválasztott sorokban ábrázol egymás alatt olvasható „ÁLLAMKINCSTÁR” feliratot keretes betűkkel; a vízjel a kivágott lapokon ez esetben is véletlenszerűen helyezkedett el. (**II. sz melléklet**, U12. vízjel.) A Monarchia fennállása során az osztrák útlevelekhez használt papír mindvégig vízjel nélkül készült, akárcsak a császári német úti okmányé is az azonos időszakban.

Az okmány világosbarna, vékony borítólapján esetenként, véletlenszerűen (többnyire töredékként) elhelyezetten láthatóvá válik a két méretben készített, Első Magyar Papíripari Részvénytársaság gyári vízjele, amely a címerpajzsban tornyos bástyát „M P I” betűkkel és a pajzs felett kitárt szárnyakkal ludat ábrázol.[236]

Az oldalak nyomtatásához, az alnyomathoz és az előre nyomtatott szöveghez egyaránt, magasnyomtatás eljárást alkalmaztak. A színek alapján három szín nyomtatással készültek a magyar útlevelek, az alnyomat zöld mintázatára piros színű bélyeg-alnyomatra fekete illetve barnára sötétzöld képet vittek fel, illetve az okmány többi részén fekete színű előre nyomtatott szöveget nyomtattak.

A világosbarna borítón kizárólag az első belső előzékén helyeztek el fekete színnel előre nyomtatott szöveget, amely az útlevélre jogosultaknak szánt figyelmeztetést tartalmazta: a címsoron kívül két bekezdés kilenc sorában magyarul és ugyanennyi bekezdésben, de 10 sorban franciául olvasható, mindkét nyelv szövegét egyszerű díszítmény zárja; a horvát-francia nyelvű okmány hat illetve nyolc sorban két–két bekezdésben összefoglalva tartalmazza ugyanezt.

Az útlevéllapok világoszöld alnyomata pozicionáltan (illesztetten) kerültek kialakításra, a nyomtatott felület kisebb volt a lap méreténél: 158×89 mm; díszített sarkú keretbe foglalt térhatású hálós, virágokkal kiegészített minta közepén aprólékosan kidolgozott, a Magyar Szent Korona országainak 1896. évi egyesített, cserfa- és olajágak övezte középcímere helyezkedik el. Az alnyomat illetve az első oldal címer rajzolatát az okmányban nem módosították azt követően, hogy 1915 novemberében a magyar középcímer nagypajzsába foglalták Bosznia és Hercegovina címerét.[237]

A magyar 1905 M útlevél terjedelme – az előző sorozattal azonosan – 12 oldal. Az első oldalon, az előre nyomtatott felület részeként a Magyar Szent Korona országainak egyesített, csertölgy- és olajágak övezte középcímere felett a számozott oldalak meghatározása és az iktatószám rovata volt elhelyezve; a címer alatt a „király nevében” felszólítást az „útlevél” szavak és az okmány gyári száma követte, majd a jogosult nevét és az okmány érvényességét tartalmazó kitöltendő felületek kerültek kialakításra. A második oldalon a jogosult foglalkozásának, lakhelyének, életkorának és sajátkezű aláírásának rovatait he-

lyezték el. A harmadik oldalon a területi érvényességet, útvonalat és az utazás célját vezették fel, a negyedik oldalra az utazó személyleírásának rovatait nyomtatták (termet, arc forma, haj, szakáll és bajusz adatai, szem színe, a száj és orr leírása és különös ismertetőjegyek). Az ötödik oldalt és a hatodik felét, elforgatva az 5+3 lehetséges úti társ bejegyzésére szolgáló személyleírás-táblázat foglalja el (név, az utazóval való rokoni kapcsolata, kora, termet, arcforma, haj, szakáll és bajusz adatai, szem színe, a száj és orr leírásának rovataival), a hatodik oldal alsó fele a kiállítás keltének és hitelesítésének helye volt, amelytől balra az illetékbélyeg képét nyomtatták. A hetediktől a tizenkettedik oldalig terjedő hat oldal a hatósági bejegyzések, a vízumok és az átléptető-bélyegzők lenyomatának elhelyezésére szolgált, ezen oldalak – az alnyomaton kívül – előre nyomtatva csak az oldalszámot tartalmazták, a felső negyedben, középre igazítva. A hátsó belső előzék előre nyomtatott szöveg nélkül került kialakításra.

A sötétszürke / fekete színű előre nyomtatott szövegek azonos betűtípussal kerültek kialakításra, meghatározott rendben álló vagy dőlt betűkkel; a pontozott vonalak egyes esetben közvetlenül a rovatcímet követően kezdődnek, általában azonban kisebb távolságot tartanak. Az útlevélfüzetek kezdeti darabjai nyomdai jelzet nélkül készültek, majd 1913-tól az első belső előzék alján tüntették azt fel, 1917-től ezt a 12. oldal alján kiegészítették; viszont az 1917-es magyar-német változat kizárólag a 12. oldalon bírt vele. (**I./C sz. melléklet**)

Az 1903. évi útlevéltörvény Magyarországon magyar-francia, Horvát-Szlavónországokban horvát-francia nyelvű, de egységes kialakítású útlevél alkalmazását írta elő.[238] Az első oldali kialakítás és részben annak tartalma eltér a magyarországi és a horvát-szlavónországoki okmányokon, amely az alkalmazott megfogalmazások terjedelméből adódik. Az állami címer alatt a „király nevében" mondat eltérő tartalmú volt: a horvát-szlavónországi esetében az államfő ismertetett címe kiegészült a Drávától délre eső területek felsorolásával. Az „útlevél" szó honi nyelvű megnevezései miatt a horvát nyelvű útlevélben ez két sorban került feltüntetésre, ezáltal az okmányszám rovatától kezdődő rész lejjebb került.[239]

Az első oldalon elhelyezett sorszám a magyar-francia nyelvűeken betűjel nélküli, vagy „A" illetve „A.", majd az 1917-es altípus esetében „B." előre nyomtatott betűt követően hat vagy hét számjegy volt (kétszer hármas csoportban, ponttal elválasztva, valamint csak az 1917-ben nyomtatottaknál ezt megelőzte egy „hetedik" számjegy, vesszővel elválasztva). A későbbi magyar-német nyelvűek esetében a számsor betűjel nélkül vagy „C." betűt követően öt számjegyből (kettő / három csoportban, ponttal elválasztva) állt. A horvát-francia nyomtatványok esetében a gyári sorszám csak egy változatban, betűjel nélkül hat számjeggyel került legyártásra (kétszer hármas csoportban, ponttal elválasztva).

Az 1905. évben bevezetett, bélyeggel ellátott útlevelek a forgalomban lévő okirati illetékbélyegek képétől eltérő kialakításúak voltak. A barna-sötétzöld 30

filléres illetve a piros-fekete 2 koronás bélyegképe igen jól kidolgozott és részletgazdag volt, s a középrész az 1896. évi magyar középcímert hordozta.[240]

A világháború eseményei jelentősen megváltoztatták az utazási lehetőségeket, mind az útlevélre jogosultak körét, mind a lehetséges célállomások tekintetében. A központi hatalmak állampolgárai – értelemszerűen – az ellenséges államok területére nem utazhattak be, így a magyar honosok úti céljai közül kiemelkedett Németország és a német nyelvterület. Ennek megfelelően, a korszakban nemzetköziként (világnyelvként) alkalmazott francia helyett időszerűbbé vált német tartalommal is rendelkező útlevélfüzetek forgalomba hozatala (is). Az útlevéltörvénynek az okmány nyelvi megjelenésére és tartalmának „egyéb kellékeire" vonatkozó előírásaitól történő eltérésre a felhatalmazást – a háború időtartamára – az 1915. június 15-én életbe lépő, több jogszabályt módosító törvény adta a miniszterelnök részére.[241] Ez (utólagosan) lehetővé tette az útlevelekbe a képmás kötelező csatolásának előírását, illetve ezt követően, a korábbiak mellett bevezetésre kerülhettek a magyar-német és horvát-német nyelvű útlevelek is. Az útlevélfüzetek magyar-német nyelvű változatainak gyártása során az ekkor már kötelezően csatolandó fényképek helyét és annak igazolásának szövegét nem nyomtatták előre[242] („1905/1915/magyar-német" és „1905/ 1915/horvát-német" altípusok) és azt a későbbi változatoknál sem tették (sem a németnél, sem a franciánál). Így ezek tartalmukban azonosak voltak a korábbi kiadásokkal, azonban a francia szövegrészek és rovatcímek helyett azok német változatát alkalmazták,[243] valamint az első belső előzékre esetenként nem nyomtattak figyelmeztető szöveget.[244]

Ő császári és apostoli királyi Felsége, I. Ferenc József 1916. november 21-én, este 9 órakor Bécsben, a schönbrunni kastélyban elhunyt. Ekkor Ausztria-Magyarország államfői tisztét HABSBURG-LOTHARINGIAI Károly Ferenc József főherceg, trónörökös, immár uralkodói nevén Károly király és császár vette át (magyar királyok sorában a negyedik, osztrák császárként az első).[245] Ez alapján a magyar (és Ausztriában természetesen az osztrák) útlevelek gyártása során az **első oldal szövegét az új uralkodó neve miatt módosítani kellett**.[246] Az új okmányok nyomtatására 1917 elején került sor („1905/1917/magyar-német" altípusú útlevél), amelyet még az év nyaráig magyar-francia készlettel egészítettek ki („1905/1917/magyar-francia"; **VII. sz. melléklet**). Az új magyar-német nyelvű okmányok első belső előzékei figyelmezető szöveg nélkül kerültek nyomtatásra. A magyar-francia változatok az első belső előzék és a 12. oldal alján eltérő nyomdai jelzetet (1914-est illetve 1917-est) tartalmaznak, a magyar-német útlevelek pedig csak az utolsó oldalon (1917-est).

Kötészet során alkalmazott eljárások. A tizenkettő oldalt alkotó három lapot a borítóhoz két, 45–50 mm-es öltéssel, piros madzaggal öltötték össze, oly' módon, hogy középen futottak össze a szálak, ott csomózásra kerültek és a hátsó belső előzékre futottak ki. (A két kifutó szálat később a kiállító hatóság egy egyszerű papírlappal leragasztotta, és bélyegzőlenyomattal biztosította és

hitelesítette.) A fűzést követően a füzetet 109–110×178–180 milliméter méretűre vágták.

A magyar útlevelek megszemélyesítése 1867 és 1918 között

A magyar útlevelek megszemélyesítését a vizsgált ötven év tekintetében célszerű egy fejezetben, tárgyalni, mivel abban csak egy esetben történt jelentős eltérés, amikor 1915-ben bevezetésre került a fényképek kötelező csatolása.

A közigazgatás életében, 1867-ben bekövetkező jelentős változások eredménye képpen, azév május 1-jén a Magyar Királyi Belügyminisztérium hatáskörébe rendelték a külföldre szóló **útlevelek kiállításának jogát**,[247] amelyet Erdélyben 1867 és 1872 között a Királyi Biztosság hajtott végre.[248] A Belügyminisztériumban az útlevelek ügyéért is felelős rendőri osztályt 1870 nyarától, huszonöt éven keresztül JEKELFALUSSY Lajos tanácsos[249] vezette, s az ott kiállított úti okmányok aláírással történő hitelesítését – a belügyminiszter megbízásából – a legtöbb esetben maga végezte. Horvát-Szlavónországokban a külföldre szóló okmányok kiállítása 1868 után a bán illetékességébe került. Külföldön az útlevél kiállítására a császári királyi, majd a császári és királyi[250] külképviseletek voltak jogosultak, illetve az Ausztriában élő magyarországi illetékességűek esetében a bécsi székhelyű Őfelsége Személye Körüli Magyar Királyi Minisztérium. Az 1903. évi törvényi szabályozás e tekintetben jelentős változást rendelt el. Az 1904. augusztus 1-jén életbe lépő jogszabály[251] értelmében Magyarországon a vármegyében és rendezett tanácsú városban az alispán, a törvényhatósági jogkörrel felruházott városokban a rendőrkapitány, míg a fővárosban és meghatározott elővárosaiban[252] a Budapesti Magyar Királyi Államrendőrség főkapitánya illetve Fiumében és kerületében a magyar királyi kormányzó lett; Horvát-Szlavónországokban a vármegyékben és városaiban az alispán, az „országos kormánynak közvetlen alárendelt városokban" pedig a rendőrhatóság vezetője volt jogosult.[253] Ennek megfelelően, 1904 nyarától 91 útlevélhatóság kezdte meg működését (ebből 63 alispáni, 26 rendőrkapitányi hivatal) Magyarországon és 12 Horvát-Szlavónországokban.[254] A külföldön működő magyar illetve osztrák-magyar útlevélhatóságok rendje nem változott. Az I. világháború kitörésekor Magyarországon, 1914. augusztus 1-jével a belügyminiszter kizárólagos hatáskörébe vonták az útlevél-kiállítás jogát,[255] amelyre felhatalmazást az 1912-es, háború esetére szóló kivételes intézkedéseket meghatározó törvény adott.[256] Ez az állapot az Osztrák-Magyar Monarchia fennmaradó éveiben változatlan maradt.

Az útlevélkérelem kiállítási költsége jogszabályban meghatározott személyek részére kedvezménnyel 70 fillér kiállítási díj és további 30 fillér bélyegilleték volt, mindenki másnak 8 korona, amelyből 2 korona volt a bélyegilleték; az úti társak bejegyzése illeték- és díjmentes volt.[257] Az útlevélügy kiadása és bevétele 1878-ban jelenik meg a magyar állami költségvetésben, mint külön részletezett tétel, és egészen 1904-ig szerepelt ott (ekkor az útlevél-kiállítás joga a Belügyminisztérium közvetlen hatásköréből a területi és egyes helyi ha-

tóságokhoz került át). (**VI. sz. melléklet**) Az útlevelek kiállítása kapcsán a magyar költségvetésben többnyire állandó számok találhatóak, ennek oka, hogy a külföldre utazás szabadsága nem korlátozódott az adott időszakban. A kiadás és bevétel messze nem egyensúlyi szám, a vizsgált időszak kezdeti éveiben a kiadások a bevételeknek csak 52,5–42 %-át tették ki, addig 1890-től – a háromszorosára növekedett bevételek okán – csak 18,2 %-át, és marad e szám mindvégig. A Belügyminisztérium részére, az útlevelek vonatkozásában 1904-ben a korábbi évek számainak felét rendelték, mivel az útlevéltörvény végrehajtása ebben az évben vált esedékessé. A kiadások 1890-es években történő kiigazítása végül ismét állandó számokat eredményezett. Az egyedüli, gyakrabban változó összeg az Őfelsége Személye Körüli Magyar Királyi Minisztérium előirányzott bevétele, amely 1880-tól került a költségvetésbe, és 1888 és 1893 között igen ingadozó volt.

A Magyar Királyi Belügyminisztérium 1876 folyamán harmincezer útlevél megszemélyesítését végezte, és azonos mennyiséget értek el a következő évben is.[258] A bécsi székhelyű Őfelsége Személye Körüli Magyar Királyi Minisztérium az 1878 M útlevelekből 1878-ban 432 darabot, a rákövetkező évben 514-et állított ki.[259] A századfordulót követően a Magyar Szent Korona országaiban, 1900-ban 81.101 darab (1878 M) magyar illetve 39.829 darab (1885 M) horvát útlevelet állítottak ki,[260] 1902-ben 110.204 illetve 44.747 darabot állítottak ki;[261] a magyarországi útlevél-kiállítások mindegyikét a Magyar Királyi Belügyminisztérium végezte, amely igen nagy ügyforgalmat jelentett. Míg a következő két évben a magyarországi megszemélyesítés 145.555 darabra nőtt (1904-re), addig Horvát-Szlavónországokban ez 28.247 darabra csökkent (szintén azonos év).[262] Az 1905. és az 1906. év adatai már nem adnak pontos képet a fentebb említett két útlevél alaptípus kiadására vonatkozóan, mivel ekkor már bevezetésre került az 1905 M útlevél, de annak kiállítását majd csak az előző készletek elfogyását követően kezdték meg.[263]

Az 1905 M útlevelekből 1907 januárja és 1913 decembere között összesen, Magyarországon 943.796, Horvát-Szlavónországokban 211.294 füzetet személyesítettek meg a kiállító hatóságok, legtöbbet 1907-ben (237.607, illetve 49.461), legkevesebben 1911-ben (89.055, illetve 16.515). A háborús időszakot és korlátozásait jól jellemzi, hogy 1915. év 12 hónapja során mindössze 17.632 útlevelet állítottak ki magyarországi és 344-et horvát-szlavónországoki kérelmezőknek.[264] Az Őfelsége Személye Körüli Magyar Királyi Minisztérium 1906 és 1910 közötti útlevél-kiállítása 498–592 darab között mozgott,[265] s természetesen ezen felüliek az osztrák-magyar császári és királyi külképviseletek által kiállított okmányok számai.

A bélyegképpel nyomtatott útlevélfüzeteket (1905 M) a kiállító hatóságoknak a Magyar Királyi Állampénztárnál vagy a területileg illetékes adóhivatalnál kellett igényelniük, s a bélyegilleték összegét a rendeléskor meg kellett téríteniük.[266]

Az útlevél **megszemélyesítés**e az útlevélkérő nyomtatvány és a csatolt igazolások és igazolványok alapján történt tintával, kézírással. (Bár az első írógépeket az 1870-es évektől kereskedelmi forgalomba hozták és tömeges, olcsóbb változatai már a századfordulóra elérhetővé váltak, azonban azokat még külföldön sem alkalmazták útlevél kiállítására.) Az útlevélfüzeteket Magyarországon magyarul és franciául, Horvát-Szlavónországokban horvátul és franciául „pontosan és olvashatóan" kellett kitölteni, ez 1915-től a magyar-német nyelvűek megjelenésével azok esetében magyar és német nyelvre módosult. A magyar mellett az útlevelek hibátlan idegen nyelvű kitöltését elősegítendő a Magyar Királyi Belügyminisztérium egységes útlevél-szótárat bocsátott a kiállító hatóságok részére, amely bővítését az igények és észrevételek szerint folyamatosan végrehajtották. A magyar-francia mellett 1915-ben kiadták a magyar-francia-német szótárat is, hogy a magyar-német nyelvű okmányok pontos kitöltését elősegítsék. A szótárak kiegészített kiadása is idővel megjelent.[267] A megszemélyesített úti okmányokat az útlevél kiállítására jogosult személy által megbízott vezető vagy annak kijelölt helyettese az aláírásával és 1905-től nedves bélyegző lenyomatával hitelesítette.

Mint fentebb ismertetésre került, a személyleírás meglehetősen általános volt, s az utazó érdemi beazonosítását így gyakran nehezítette. Az úti társak személyleírásának ismertetésére csak az 1905-ben bevezetett útlevéllel (1905 M) vált lehetővé, addig az ellenőrző személy részére a nevükön és a korukon kívül bővebb adat nem állt rendelkezésére.

Az első útlevéltörvény és az annak végrehajtására vonatkozó jogszabályok értelmében „útlevél" csak magyar állampolgár részére volt kiadható. Amennyiben a kérelmező állampolgársága hitelt érdemlő módon nem volt megállapítható, akkor az útlevélkérelmet e végből a belügyminiszterhez kellett felterjeszteni. Indokolt és sürgős esetben ettől eltekinthetett a kiállító hatóság és kiadhatott útlevelet, ha abban rögzítésre került, hogy „az útlevél tulajdonosának magyar állampolgársága kérdéses".[268]

Az útlevél érvényességi ideje mindvégig egy év volt, amely indokolt esetben, vagy az igénylő kérésére ennél rövidebb idő is lehetett. Ez annyiban változott 1904-ben, hogy egy évnél hosszabb időre, de legfeljebb három évig érvényes útlevelet is ki lehetett állítani, de csak külön kérésre, alaposan alátámasztott esetben lehetett, ha más korlátozó rendelkezések ezt egyébként lehetővé tették.[269] Az úti okmányt meghosszabbítani nem lehetett, ez alól kivételt csak a külföldön tartózkodó magyar állampolgárok útlevelei jelentettek, amelyeket a király személye körüli miniszter vagy a császári és királyi külképviseletek meghosszabbíthattak.[270] A megszemélyesített útlevelet a kiállító hatóság által késedelem nélkül kellett kézbesíteni a kérelmező részére,[271] s azt a kézbesítéskor, az arra jogosulttal alá kellett íratni, amennyiben írástudatlan volt, akkor a „kézbesítő közeg által" az aláírás helyénél ezt rögzíteni kellett.[272]

Az útlevéltörvény országgyűlési vitáján – mint az említésre került – már javasolva volt a fénykép kötelező csatolása, elsősorban a kivándorlók gyakori

visszaélése miatt, azonban az 1905-ben bevezetett magyar útlevél fényképet továbbra sem tartalmazott. Az I. világháború új megvilágításba hozta e kérdéskört, hiszen a kémkedés megakadályozása fontos feladattá vált, mindez előtérbe került amikor előírásszerűen, csatolt arckép nélküli, eredeti amerikai egyesült államokbeli útlevéllel az Egyesült Királyság Írországában tartóztattak le egy német titkos ügynököt, akire ráillett az okmányban szereplő személyleírás és megfelelő amerikai angolsággal beszélt.[273] A **fénykép** kötelező csatolását a miniszterelnök 1915. január 20-tól írta elő,[274] abban az időszakban, amikor a legtöbb ország is – a kiteljesedő háborúval járó fokozódó gyanakvás és ellenőrzés miatt – ezt kötelezővé tette.[275] Ennek részleteit a miniszterelnök és a belügyminiszter rendeletben szabályozta. A kérelemhez minden, az útlevélben szereplő 15. életévét betöltött személyről csatolni kellett fényképet, amely követelménye, hogy „élethű, lehetőleg kemény lapra fel nem ragasztott és legfeljebb 9×14 centiméter" méretű legyen. A képmást az elsőfokú hatóság összevetette az igénylő személlyel, majd aláíratta azt. A képet a kiállító hatóságoknak az útlevélfüzetbe kellett ragasztania és oly módon látták el bélyegző lenyomattal, hogy az félig a fényképre, félig az útlevéllapra essék.[276] A hatóság a fénykép útlevélbe történt rögzítését követően bélyegző lenyomatával és aláírással hitelesített záradékban igazolta, hogy a fénykép az útlevél tulajdonosát ábrázolja.[277] (**VII. sz. melléklet**) Az osztrák-magyar császári és királyi külképviseletek az előírtaknak megfelelően 1915 elejétől szintén csatolták az arcképeket az általuk kiállított magyar útlevelekbe, azonban a figyelmeztető szöveg nélküli magyar útlevélfüzetek esetében előfordult, hogy nem a Magyarországon általánosan alkalmazott 7. oldalra, hanem – a fényképnek előnyomott rész nélküli osztrák útleveleknél alkalmazottal azonos módon – a belső előzékre ragasztották és hitelesítették. A gyűrűkapocs – már korábban fennálló – kötelező alkalmazását 1920 decemberében a belügyminiszter rendeletben ismertette.[278]

A korábbi, I. Ferenc József császár és király nevét viselő útlevelek, az uralkodó halála folytán eredeti állapotukban megszemélyesítésre nem kerülhettek 1916 végét követően, az „I. Károly király nevében" feliratúakat néhány hónap múlva bevezették. Az 1918 február elején kelt belügyminiszteri rendelet intézkedett arról, hogy a korábbi útlevélhatóságok – amelyek 1914 nyarától útlevelet ki nem állíthattak – a náluk lévő útlevélkészletet küldjék meg a Magyar Királyi Belügyminisztériumnak.[279]

A magyar 1905 M útlevélfüzetek alkalmazása az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlását követő években, 1918–1921

Az Osztrák-Magyar Monarchia az I. világháborúban kimerült, hatalmas emberáldozatokat szenvedett, a férfilakosság $^{1}/_{20}$-a esett el vagy tűnt el, s tízezrek szenvedtek maradandó sérüléseket. A Monarchia 1918. november 3-án aláírta a fegyverszünetet, majd a magyar kormány megbízottja Magyarország nevében 1918. november 13-án írt alá egy új egyezményt. Az őszirózsás forradalom napjait követően 1918. november 16-án kikiáltották a (nép)köztársaságot.[280] Az

ország határain belül mind mélyebbre hatoltak a győztes megszálló hatalmak, esetenként az antant által meghatározott vonalat is túllépve. Azonban a belpolitikai események hamarosan újabb fordulatot vettek, amikor 125 nap elteltével, 1919. március 21-én magyarországi kommunisták vették át a kormányzást, és bevezették a „tanácsköztársaság" elnevezést,[281] amelyet 1919. június 23-ától a „szocialista szövetséges tanácsköztársaság" váltott fel.[282] Azonban a proletárkormány 133 nap után megbukott, s 1919. augusztus 1-jei megszűnését követően, másnap ismét a „népköztársaság" államformát vezették be,[283] azonban a „királyság"-ot majd csak, 1920. március 18-án állították vissza.[284]

Az útlevélhatóság 1919 tavaszának elejéig továbbra is a Belügyminisztérium volt; azonban a Tanácsköztársaság idején egy rövid ideig a Vörös Őrség útlevélosztályán kívül felhatalmazást kaptak a Munkás-, Katona- és Földmívestanácsok vidéki szervei is, azonban 1919 júliusától a Belügyi Népbiztosság által létrehozott Országos Útlevélügyi Hivatal kizárólagos jogává vált a külföldre szóló útlevelek kiállítása.[285] A tanácskormány bukását követően visszaállították a Belügyminisztériumot és annak útlevél-kiállító jogát. Majd már 1919 szeptemberének első napján a budapesti rendőrség illetékességi területén belül ezt a főkapitány jogkörébe utalták. A vármegyékben az útlevelek kiállítására 1920. június 28-tól ismét az alispán, a törvényhatósági joggal felruházott városban a rendőrkapitány lett jogosult.[286]

Az útlevéltörvénynek – az útlevelek nyelvi megjelenésére vonatkozó – előírásától történő eltérés engedélyezéséről szóló felhatalmazás[287] a világháború fegyverszünettel történő lezárásával még nem szűnt meg, azonban a magyar-német (és a horvát-német) nyelvű útlevélfüzetek megszemélyesítését beszüntették. Ez alól kivétel volt Magyarország bécsi külképviselete, ahol a magyar-német nyelvű okmányokat még esetenként továbbra is kiállították. A magyar belpolitika és államforma gyors változásai a készleten lévő, illetve a visszavont útlevelek módosításait eredményezték, amelyhez mindegyik nyomdai jelzetű magyar-francia nyelvű okmányt felhasználták. E megoldást indokolta az általános nehéz anyagi helyzet és az alapanyagok szűkössége is.

A Népköztársaság 1918. november 16-ai kikiáltását követően, 1918 utolsó heteiben, az Állami Nyomdában a meglévő és a visszagyűjtött összes magyar-francia nyelvű útlevélfüzet királyságra utaló szövegét és koronás középcímerét felülragasztással kitakarták. Ezt úgy oldották meg, hogy egyes füzetek fekete nyomat nélküli lapjait keresztben felezték, az alnyomat nélküli részeit levágták – az így kapott papírlap és alapnyomatának minősége azonos volt a füzetben lefedni szánt felülettel –, és arra a díszítmények illetve korona nélküli kiscímert[288] és az új államformának megfelelő „A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN." illetve egyszerű vonaldísz alatt „AU NOM DE LA RÉPUBLIQUE HONGROISE." feliratot nyomtatták. Az így kialakított lapok (címkék) hátoldalát ragasztóval vonták be, majd az oldalsó keretvonal segítségével az eltakarni kívánt részre illesztették. („1905/magyar-francia felülragasztott" altípusú magyar útlevél; **VIII. sz. melléklet**) Az utazási lehetőségek és a rövid

köztársasági időszak miatt e változat igen ritka. A független Magyarországnak bécsi konzuli képviselete a korábbi útlevélkészlet királyokra utaló szövegrészleteit saját megoldással takarta le: egyszerű fehér lapot ragasztottak a címerre és a „király nevében" szövegrészekre, majd ezt követően tintával, kézírással vezették fel az adott magyar államformát; e változat a magyar-német nyelvű okmányokon ismert. Fennmaradtak felülragasztott példányok is, amelyek oldalainak összeöltését piros madzag helyett, még az Állami Nyomdában piros-fehér-zöld, nemzeti színű sodort fonállal készítették („1905/magyar-francia felülragasztott/nemzeti színű" altípusú útlevél).[289] (**IX. sz. melléklet**)

A Tanácsköztársaság kikiáltását, 1919. március 21-ét követően az – 1918 végén felülragasztott – útlevelek megszemélyesítése során, az okmányt kitöltő személy, a rovatok kitöltéséhez használt tintával, tollal kihúzta az első oldali kitakaró címke nyomatán lévő felirat „Nép" szótagját, és fölé a „Tanács" szót írta. Az utazási lehetőségek és a rendkívüli korlátok miatt e kétszeresen módosított változat rendkívül ritka. Bár 1919. június 23-ától Magyarország hivatalos megnevezése „Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság" volt, erre felülírt vagy átragasztott útlevél kiállítása azonban nem ismert.

A Tanácsköztársaság bukását, 1919 augusztus 1-jét követően a felülragasztott kitöltetlen útlevelek megszemélyesítése során a „Magyar Népköztársaság" feliratot nem módosították, mivel az államfolma ettől eltérően nem volt meghatározva. A „királyság" visszaállítását, 1920. március 18-át követően – az 1918 végén felülragasztott útlevélfüzetek megszemélyesítése során –, az okmányt kitöltő személy, a rovatok kitöltéséhez használt tintával, tollal kihúzta az első oldali kitakaró címke nyomatán a „Népköztársaság" államformát, és fölé a „Királyság" szót írta. A francia nyelvű részt általában a következő kétféle képen húzták ki: „AU NOM ~~DE LA~~ ~~RÉPUBLIQUE~~ HONGRØIŞE." vagy „AU NOM ~~DE LA~~ ~~RÉPUBLIQUE~~ HONGR~~OISE~~." a jelző fölé „du", az államforma fölé „Royaume" kifejezéseket, és utóbbi változat esetében az országnév fölé „ie" betűket írták. (**VIII. sz. melléklet**) Ettől eltérően módosította az útleveleket Magyarország bécsi külképviselete, ahol formabélyegzőt gyártattak le, amely lenyomatát alkalmazták: vonalkázott kihúzással kiegészítve, összesen nyolc sorban volt olvasható „A MAGYAR KIRÁLYI KORMÁNY NEVÉBEN. AU NOM DU GOUVERNEMENT ROYAL DE HONGRIE." felirat.

A felülragasztás korona nélküli kiscímerét egyik átírás-változat esetében sem módosították, igaz a Tanácsköztársaság idején – állami jelképre vonatkozó módosító rendelet híján – továbbra is a népköztársasági kiscímer volt érvényben a vörös csillag használatával párhuzamosan. A felülragasztott 1905 M úti okmányok megszemélyesítésére még 1921 augusztusából is ismert magyarországi példa, holott ekkor már kitöltésre kerültek az új magyar, 1920 M útlevelek is. Azonban az előírás szerint az új típusú okmányokat továbbra is a régi készletek kifogyása után lehetett kiállítani.[290]

A trianoni békediktátum rendelkezéseit, szigorát sokféleképpen élték meg a magyarok, így az útlevélkiállítás egyes szakaszait végrehajtó személyek is el-

térő módon dolgozták fel a magyarság e sorsfordító eseményét. Vidéken 1921 elejéig az útlevélben a képmás elhelyezését és ennek záradékolását (ritkán a lapok fűzésének biztosítását is) a törvényhatóság, esetenként a rendőrség helyi szerve végezte, miközben az okmány többi részét a Belügyminisztérium kijelölt hivatalnokai személyesítették meg.[291] Ezen fényképrögzítési és -hitelesítési folyamat során, 1921 januárjában a cinkotai „Magyar Királyi Államrendőrkapitányság" rákoscsabai kirendeltségének egyik tisztviselője engedély nélkül, irredenta feliratokat bélyegzett a kezén átmenő útlevelek néhány lapjára.[292] Az ilyen tartalmú útlevelekbe a csehszlovák konzulátus vízumot nem adott, az esetleg figyelmetlenségből bejegyzett láttamozásait pedig érvénytelenítette. Miután a belügyminiszter – egy panaszos révén – tudomást szerzett az esetről, január 26-án utasította Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánját, hogy derítse fel, melyik hatóság vezette be a nem engedélyezett lenyomatokat, és egyúttal azok használatát megtiltotta.[293] Az útlevél-kiállítás szabályainak ilyen módon történő megsértése egyediként ismert.

Az I. világháborút követő új magyar útlevelek

Új magyar útlevél legyártására az önálló Magyarország létrejöttét követően csak idővel valósulhatott meg. Bár az államformák gyakori változása illetve a köztársasági címer bevezetése megkívánta volna új úti okmány legyártását, azonban az ehhez szükséges anyagi háttér hiányzott.

Az első, új útlevél bevezetését a tanácskormány ellenkormánya, a szegedi Magyar Nemzeti Kormány rendelte el, annak ellenére, hogy e kormány törvényessége megkérdőjelezhető és nemzetközi elfogadottsága sem igen volt. A lehetőségek miatt ezek gyártására Szegeden a Várnay Lipót Nyomda és Könyvkereskedés üzemében került sor, 1919-ben. Az okmány szerkezete, és rovatelrendezése az 1905 M útlevéllel azonos volt, azonban a felhasznált papír anyaga és vízjele, valamint a nyomtatás minősége elmaradt attól. A magyar **1919 M útlevélfüzet** borítója zöld kartonból készült, a fehér oldalak vízjele nem mindegyik lapon látható: véletlenszerűen elhelyezkedő lánc-szakasz. A zöld színű, magasnyomással készített egyszerű alnyomata elnagyolt: négy részre osztott sávozás egyszerű kereten és sarokdíszítéseken belül, amelyek a középpont felöl harántoltak, a lapok vas tűzőkapoccsal lettek rögzítve. Az útlevél terjedelme 12 oldal; az 1. oldalon „MAGYAR NEMZETI KORMÁNY nevében" felirat olvasható magyarul és franciául, a 7. oldalon a fénykép helyét jelölő keretvonal került kialakításra, amelyen belül az arckép követelményeit felsoroló szöveg olvasható, a nyomdai jelzet ezen oldal alján található. (Az útlevél külföldre utazás során történt felhasználásáról ez idő szerint nincs ismeretünk; azonban az 1920-as évek folyamán „Személyazonossági igazolvány" szöveggel, írógép által felülírt és nem kívánt szövegrészleteiben kitakart változatát Szovjet-Oroszországból hazatért magyar hadifoglyok részére kiállították, és azokkal utaztak is haza a jogosult személyek.)[294]

A budapesti magyar kormány az 1905 M felülragasztott útlevélfüzetek egyre erőteljesebb fogyása okán új úti okmány legyártását rendelte el; ezen útlevél már az új igényekhez igazodott. A trianoni békediktátum 1920 májusára körvonalozódó szigora – mind a kártérítés, mind a területveszteség miatt – a magyar államot további gazdasági nehézségek elé állították, ennek ellenére 1920-ban bevezetésre került az új magyar útlevél. A magyar **1920 M útlevél** borítója már az állami címert és az okmány meghatározását is tartalmazta, bár alnyomata még az 1896. évi magyar középcímert ábrázolta, a címoldal fekete előre nyomtatott szövege felett a koszorúval övezett kiscímert helyezték el. Terjedelme 16 oldal lett, a rovatokat némileg átrendezték (a területi érvényesség és utazási cél a 2. oldal rovatai alá kerültek áthelyezésre), a negyedik–ötödik oldal az úti társak táblázatának volt kialakítva, az ötödik a keltezés és illetékbélyeg képével egészült ki; a hatodik oldalon a fénykép helyét jelölő keretvonalat, illetve a hatósági záradékot előre nyomtatták.

Az 1920-as év nemzetközi téren is változást hozott az útlevél-történetben. Azév őszén, Párizsban a Népszövetség szervezésével útlevél-konferenciát tartottak, amelyen meghatározták azon egységes útlevél-szabványt, amely majd számos ország számára alapul szolgált évtizedeken át. Magyarország 1922 őszén vezette be azon okmányt, amely igazodott e nemzetközi szabványhoz (magyar 1922 M útlevél).

A magyar 1937 M útlevél és nemzetközi összehasonlítása

Az első nemzetközi útlevélszabvány, és a magyar útlevelek története az 1920-as évektől

Mivel a háború alatt bevezetett általános útlevélkényszer állandósult minden ország esetében, ezért az újonnan létrejött Népszövetség az 1920-as évek során több nemzetközi értekezletet is tartott útlevelek tárgyában, amelyek egyik célja az úti okmányok tartalmának, elrendezésének egységesítése volt. Az elsőt már 1920. október 15-e és 21-e között megrendezték, a Népszövetség szervezésével Párizsban „Útlevelek, Vámeljárások és Átutazójegyek Konferenciája" címmel, amelyet 1926. május 12. és 18. között Genfben újabb szakmai konferencia követett hasonló céllal. A közép-európai államok részvételével útlevelek és vízumok ügyének egységesítése témakörében, Graz-ban megtartott tanácskozást 1922. január 27-én megállapodás zárta[295]. Az 1929-es genfi értekezlet záró dokumentuma az átutazó kivándorlók úti igazolványát szabályozta. Már az első konferencián meghatározásra került az egységes (úgynevezett „nemzetközi" vagy „szabványos") útlevél mintája. Borítója kartonpapír, az első oldala a címen túl a nevek és az állampolgárság jelölésére szolgált, második a személyleírások és gyermekek bejegyzésének volt kialakítva, a harmadik oldal az okmány birtokosának és feleségének fényképét, aláírását tartalmazta, míg a negyedik oldal a területi és időbeni érvényesség felvezetésére volt hivatott; mérete 155×105 cm-ben, terjedelme 32 oldalban lett meghatározva.[296] A rovatcímeknek és azok kitöltésének kétnyelvűnek kellett lennie, amelyek közül az egyik esetében a francia példaként szerepelt a kiállító ország hivatalos nyelve mellett. A betelt útlevelek helyett új kiállítása került meghatározásra, azaz a pótlapok alkalmazását nem támogatták.

A Népszövetség 1920-as szakértekezletén meghatározott egységes útlevelet a Magyar Királyi Belügyminisztérium 1922 őszén – Magyarországnak a Népszövetséghez történő csatlakozásához is időzítve – vezette be (1922 M),[297] amely – a borító puhább kivitelét és az 5–5 milliméterrel megnövelt nagyságát nem számítva – maradéktalanul megfelelt az előírásoknak.[298] Azonban az egységes külalakot több ország is csak a későbbi években kezdte meg alkalmazni: utolsók között a Népszövetség alapító tagja, Franciaország amely csak 1928-ban kezdte meg a füzet formátumú útlevelek kiállítását, azonban ez még eltért a párizsi konferencián ajánlott szerkezettől[299] (azt majd csak az 1931-től kibocsátott sorozatoknál alkalmazták), addig összehajtott lap formátumot alkalmaztak.

A magyar **1922 M útlevél** számos módosításon esett át 1936-ig. Ezek egy része a bélyegilleték címlete vagy képe miatt történt, de néhány esetben az okmánybiztonság fokozása indokolta a változtatást, és ezen okok eredményeztek lényegi eltéréseket. A korábbi vízjelet 1927 végén módosították: a hullámvonalak által elválasztott sorokban már az állam megnevezése volt olvasható.[300] A lapoldalak sorszámozása lyukasztással 1928-ban kezdődött meg (az okmány gyári számának betűjel nélküli számsorával),[301] kezdetben nagyobb, majd ha-

marosan kisebb méretű kialakítással. A lapok fűzését 1929-től módosították, az addigi zsinegfűzés helyett immár fémkapcsozást alkalmaztak, mégpedig a középső esetében középről kifelé lett tűzve, oly módon, hogy majdan a borító rejtse a kapocs záródását, az alsó és felső kapocs a borítót is rögzítve, annak külső része felöl középen záródik. Ugyanekkortól a borító keményebb kartonból készült, amelyet ragasztva, vászonnal vontak be.[302] A magyar 1922 M útlevél és későbbi módosított változatai kezdetben a kor jó minőségű útlevelei közé tartozott, számos ország még majd' két évtizeddel később sem vezetett be korszerűbbet.

Magyarországon, az 1920-as és 1930-as évek során magyar állampolgár részére kétféle útlevelet állítottak ki az általános távolsági utazáshoz: útlevelet és diplomata útlevelet. Az útlevél kiváltásának alap illetéke helyett, ha a kérelmező „a szokásos napszámot meg nem haladó keresetből él,[303] vagy ha közszolgálatban lévő alkalmazott vagy nyugdíjas, és ezek ellátást élvező hozzátartozója",[304] akkor a díjak egészének jelentősen mérsékelt összegét kellett csak megfizetnie (amely 1934-től 20 helyett 4 pengő, majd 1937-től 15 helyett 3,50 pengő volt).[305] Az állami szolgálati feladattal külföldre utazók 1940 végéig (magán)útlevelet kaptak, az utazási cél rovatban azonban jelölésre kerül(hetet)t, hogy az: „hivatalos – officiel"; a magyar tengerészek szolgálati könyveit sok ország elfogadta (útlevélpótló) úti okmányként. A diplomata útlevelet a Magyar Királyi Külügyminisztérium állította ki,[306] és csak a tényleges diplomáciai feladatokat ellátó személyek és közvetlen családtagjaik részére, jogosult volt még ezen úti okmányra a kormányzó felesége – az államfő útlevél nélkül, diplomáciai bejelentés alapján lépte át az államhatárokat – és a HABSBURG-LOTHARINGIAI-ház magyar állampolgárságú tagja is.[307] A kormány tagjai és az Országgyűlés két házának elnökei csak hivatalos útjaikon használhatták a diplomata útlevelet, a képviselő- és felsőház más tagjai ezen okmányra nem voltak jogosultak, sőt a (magán)útlevél csökkentett illetékének igénybevételére is csak az általános feltételek fennállása esetén voltak jogosultak.[308] (Az említett útleveleken kívül a távolsági utazásban részt vevők meghatározott köre útlevél nélkül első alkalommal 1925-ben, csoportos úti okmánnyal utazhattak ki Magyarországról, majd ezt tágabb körnek 1936 nyarától engedélyezték.[309] A 15 éven aluliak 1930 végétől Ausztria és Németország felé úgynevezett igazoló jeggyel is utazhattak.[310] A tengeri hajón szolgálatot teljesítők 1932-től tengerész szolgálati könyvvel is átléphették a magyar államhatárt.[311])

Útlevél-hamisítási módok az 1920-as, 1930-as években

A hamis közokirat készítőjét vagy valódinak tartalmát meghamisító személy cselekményét az – 1930-as években is hatályos – 1878. évi büntető törvénykönyv „büntettként" minősítette és öt évig terjedő börtönnel sújtották.[312] Azonban eredeti útlevélnek meghamisítását, illetve ennek felhasználását a szabálysértések közé sorolták, s egy hónapig terjedhető elzárással és 200 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel sújtották;[313] változást majd csak az 1903. évi útlevél-

ügyről szóló törvény 1940-es módosítása hozott, amikortól már vétségnek minősült és egy évig terjedhető fogházzal büntették a hamisított úti okmányok felhasználóit.[314]

A bejegyzések, láttamozások, bélyegzőlenyomatok esetében a törlés, törlés–átírás, átírás, hozzáírás, és az utánzás továbbra is egyaránt előfordult, amely célja általában belépési vagy tartózkodási jogosultság megszerzése volt (érvényességi vagy tartózkodási időnek, beutazások számának, jogosultak neveinek módosításával). Az 1920-as, 1930-as években elkövetett fényképcsere hamisítást úgy valósították meg, hogy az arcképet vagy a lyukszeggel együtt eltávolították és az új képpel újat helyeztek el, vagy a gyűrűkapcsot körbevágták és az új fényképen lyukat alakítottak ki, amelyet ráigazgattak a lyukszeg peremére / pereme alá. Az okmányok egészének vagy egyes lapjának utánzása ezen évtizedekben jelentős nyomdatechnikai gyakorlati tudást és sok ráfordítást igényelt, az eszközök / berendezések értéke és méretei miatt nyomdai hátteret követelt; ezért ezt a megoldást csak nagyobb mennyiség előállítása során alkalmazhatták. A bankjegyek esetében tapasztalható volt, hogy a hamisítás során alkalmazott módszerek még az 1920-as évek második felében is kihívást támasztottak az állami megrendelőknek és nyomdáknak.[315] Ebből adódik, hogy az útlevél lapjainak utánzása a XX. század elején síknyomtatással megoldható volt, de a hamisítóknak csak nagy mennyiségben lehetett kifizetődő.

A magyar 1937 M útlevél bevezetésének történelmi előzményei, okai

I. Sándor jugoszláv király 1934. október 9-én hadihajó fedélzetén kéthetes hivatalos látogatásra érkezett Franciaországba. Marseille-ben, a délutáni partraszállást követően, Louis BARTHOU francia külügyminiszterrel gépkocsiba ülve megkezdték hivatalos programjukat. Azonban a francia kikötőváros fellobogózott utcáin, népes tömeg sorfalai között haladva, egy férfi lépett a járművükhöz és maroklőfegyverét elsütve halálosan megsebezte az államfőt és a francia külügyminisztert, majd a tömeg irányába is leadott lövéseket. A gyilkos a merényletet követően szerzett sérüléseibe halt meg. A királygyilkosság kapcsán azonnal több nyomozás is indult Európa számos országában, így Német- és Olaszországban, s Csehszlovákiában is, mivel az egyik elkövető csehszlovák útlevelet használt, mint kiderült hamisítottat. A francia hatóságok hamar megállapították, hogy a merénylő maga bulgáriai macedón származású, szélsőséges forradalmár volt, s bűntársak segítették cselekményét.

A királygyilkosság kapcsán Európa több országnak sajtója számos alkalommal is magyarországi szálakat tárt a nyilvánosság elé – a merényletben részt vevőket Jankapusztán[316] képezték ki –, amelyhez hasonló következtetéseket vontak le a nyomozásban érintett egyes államok kormányhivatalai is.[317] Az elkövetők részben nem-magyar állampolgárnak, de budapesti lakosnak vallották magukat, illetve két, az ügy kapcsán vádolt személy vallomásában azt közölte, hogy magyar útlevelet használt fel. A magyar rendőrségi nyomozás eredménye ezeket hivatalosan cáfolta és feltételezte, hogy ha magyar útlevél birtokában is

voltak, akkor az hamis / hamisított lehetett. A magyar kormány nem tagadta, hogy Magyarországon élő délszláv emigránsok közül lehettek páran, akik részt vettek a merényletben, azonban erről tudomásuk nem volt, s magyar hatóság vagy magyar állampolgár nem érintett e bűncselekményben.[318]

A magyar útlevél minősége és hamisíthatósága nemzetközi előtérbe került – bár az akkoriban kiállításra kerülő „1922/1929–28 soros" altípus-változatú magyar úti okmány minőségét tekintve sok országétól nem volt elmaradva –, ezért a magyar kormány annak felülvizsgálatát és fejlesztését kezdte meg, annak ellenére, hogy Európa több állama sem vezetett be később előnyösebb kivitelű okmányt.

Az útlevél igénylésének és kiadásának folyamatát – szintén nemzetközi észrevétel miatt – szigorította a belügyminiszter 1935 legelején kiadott rendelete.[319] Az útlevéligénylő lap kiállításakor a kérelmezőnek személyesen kellett megjelenni – ami alól csak „komoly oknál fogva" adhattak felmentést –, és személyesen kellett a csatolt két fényképet aláírni; igazolnia kellett továbbá a hatóság illetékességi területén fél évnél hosszabb idejű tartózkodását és okmányokkal kellett bizonyítani állampolgárságát[320] és személyi adatainak valódiságát is. A miniszter továbbá megtiltotta, hogy útlevelet egy évnél hosszabb időre kiállítsanak vagy meghosszabbítsanak, mivel „lehetőleg rövid időn belül a jelenleg forgalomban levő útlevélnyomtatványok helyett, melyek a szerzett tapasztalatok szerint könnyen hamisíthatók, új mintájú, a hamisítást a lehetőségig kizáró útlevélnyomtatványok bevezetését" szándékozott elrendelni.[321] Az új magyar útlevél bevezetését később kihirdető rendelet indoklásában is az „egyre gyakrabban előforduló útlevél-hamisítások" kerültek megemlítésre.[322]

A Magyar Királyi Belügyminisztérium felügyelete alatt már 1934 utolsó heteiben megkezdődött a leendő új magyar útlevél tervezése, amely során vizsgálhatták a korszak úti okmányait és ezek alapján számos egyedi, újszerű vagy új megoldás felhasználása mellett döntöttek. Ezek közül is kiemelkedhetett az akkor már közel két év óta kiállított, csak a román útlevélnél alkalmazott, első belső előzékre négy, félig rejtett gyűrűkapoccsal rögzített fénykép megoldása, amely alapul szolgálhatott egy továbbfejlesztett, előnyösebb magyarországi változathoz. A tervezés és kísérletezés elhúzódott, így az „1922/1929–38 soros" altípusú magyar útlevélből még 1936-ban is kellett készletet gyártani. Eközben, 1936 augusztusában a Magyar Királyi Belügyminisztérium „bizalmas értesülés" útján tudomást szerzett arról, hogy a prágai állami nyomda a magyar útlevelek utánzására tett előkészületeket. A hamisítványokkal a csehszlovák kormány a hírszerző ügynökeit kívánta ellátni. Ezért a magyar belügyminiszter valamennyi határforgalom-ellenőrző rendőrhatóságot utasított az útlevelek fokozottabb vizsgálatára, s a „nem egyéni érdekből elkövetet egyéni hamisítás" felfedése esetén a Belügyminisztérium illetékes osztályát azonnal értesíteni kellett.[323]

A magyar 1937 M útlevél leírása és összehasonlítása

A magyar 1937 M útlevelet, majd a szolgálati útlevelet – a belügyminiszter aláírásával meghatározott leírás alapján a pénzügyminiszter megrendelésére[324] – a Magyar Királyi Állami Nyomda gyártotta, akárcsak a korábbi alaptípusokat is. A széles, több részbe hajtott ívből álló magyar diplomata útleveleket ellenben – a különleges hordozóanyaga miatt is – a Rigler József Ede Papírneműgyár R.T., majd az 1930-as évek legvégétől vitéz SZÉNÁSY Béla budapesti üzeme készítette.[325]

A magyar 1937 M útlevelek több változatban kerültek legyártásra, amelyek okainak bemutatásához fontos megismerni ezen okmány gyártásának folyamatát is.[326] Az okmánypapírt ívekben nyomtatták alnyomattal és a nyomtatott szövegekkel, majd a hajtogatott ívet varrták, ezt követően méretre vágták, végül sorszámmal lyukasztották. Az így létrejött füzet (könyvtest) első és utolsó lapjának külső részét hozzáragasztották a külön legyártott, vászonnal bevont borítófedélhez (kötéstáblákhoz), azaz „kötötték". A magyar 1937 M útlevelek részletenkénti nemzetközi összehasonlítása során az azonos időszakban (1936 és 1939 között), az akkori 73 független állam közül hat kontinens 29 országának honi útlevélhatóságai által kiállított útleveleit vettem figyelembe.[327]

A magyar 1937 M útlevélből 1936-ban gyártottak először, majd az azt követő három évben újabb készleteket állítottak elő. Az első sorozatból készítettek mintaokmányokat is – a magyar útlevél-kiállító hatóságok, a magyar társszervek és a külföldi hatóságok tájékoztatása céljára –, amelyek a „000000" gyári sorszámot viselték és az oldalakat ferdén, nagy méretű betűkkel kialakított „MINTA" szóval felülbélyegezték.[328] Az útlevélből a Magyar Királyi Állami Nyomda 1936 és 1938 vége között összesen kb. 365.000 darabot gyártott le. (**X. sz. melléklet**) Több szempontból kiemelkednek az 1939-es nyomdai jelzettel legyártásra került okmányok, amelyből igen jelentős mennyiség (kb. 200.000 darab) készült, s ezen jelzettel előfordult visszaszámozott – azaz forgalomba nem került korábbi sorszámokkal újragyártott – útlevél is. Azonban az egyötödmilliós példányszámnak a nyomtatás évében csak kisebb részét látták el borítóval, a fennmaradó összevarrt, sorszámozott füzet-készletet ezt követően raktározták, és az útlevélkészlet kifogyása előtt kötöttek be újabb, jelentősebb mennyiséget, amelyek részben az eltérő borítónyomatok alapján ismerhetőek fel. (A füzetek II. világháború alatti elhúzódó tárolása elsősorban a lecsökkent igény miatt történt, aminek az oka a külföldre utazás lehetőségének jelentős csökkenése volt [eredetileg kb. 2,5 évre tervezhették az 1939-es jelzetű készletet]. A borítót azért nem ragaszthatták a füzethez, mert a szegecs készítéséhez szükséges fém rudacskák nem tették lehetővé a kész útlevél teljes összecsukását, így nagyobb mennyiség hosszú távú tárolását sem.)

A lapok alapanyaga törtfehér árnyalatú „a szokásosnál kisebb mértékben enyvezett, vegyszerekkel preparált" okmánypapír volt.[329] A papír gyártása során ismétlődő, vonalas kivitelezésű, negatív vízjelet alakítottak ki, amely egyszeres hullámvonalak által elválasztott sorokban, soronként eltolva olvasható

34×310 mm méretű „MAGYAR KIRÁLYSÁG” feliratot keretes betűkkel ábrázolt, s a kivágott lapokon véletlenszerűen helyezkedett el. (**II. sz melléklet**, U13. vízjel.) Ezen típust 1927 vége óta alkalmazták az útlevélgyártás során.[330] Az okmánypapír – dr. PUSZTASZERI Ferenc írás- és papírszakértő által megalkotott – egyedi vegyi összetétele lehetővé tette,[331] hogy a vegyi törlések hatására a papír esetenként elszíneződjön,[332] továbbá a kitöltéshez rendszeresített vegytintától eltérőek alkalmazása során, több fajta esetében ez láthatóvá váljék (kissé szétfolyjon, „vérezzen”, vagy a lapon átüssön).[333]

A vízjel gyakori védelmi elem volt a vizsgált államok úti okmányai esetében, azonban ritkának számított annak gazdag képi megjelenése vagy kéttónusú kivitelezése, de nem volt példa nélküli a vízjel nélküli papír felhasználása sem. A vízjelek szempontjából a lengyel útlevelek okmánypapírja emelkedik ki, amely szöveget és többtónusú kivitelezéssel az állami címert tartalmazta, s mindezt a lapoldalon pozicionáltan (meghatározott elhelyezkedéssel) helyezték el; az olasz úti okmányok vízjele abban volt egyedi, hogy a lapok oldalszámai a megfelelő oldalról nézve olvasható volt a – szépen kidolgozott vonalas, szöveget, keretvonalakat és az állami címert ábrázoló – pozicionált vízjel részeként.

Az oldalak nyomtatásaihoz – mind az alnyomathoz, mind az előre nyomtatott szöveghez és a bélyegképhez is – magasnyomtatás eljárást alkalmaztak. A színek alapján két szín nyomtatással készültek a magyar útlevelek, az alnyomat zöld mintázatára fekete színű nyomtatott szöveget valamint sötétzöld illetve kék színű bélyegképet vittek fel.

A kifutó (azaz a vágandó éleken túl is kialakított) alnyomatot oldalpárok meghatározott rendben ismétlődő nyomtatásával alakították ki.[334] A lapok alnyomata – amelynek színe a különböző nyomdai jelzetűek csoportján belül is kissé eltér: halványzöld, zöldessárga, zöld vagy olajzöld – pozicionáltan (illesztetten) került kialakításra: középen 24 ágú, vonalkák alkotta csillagra „helyezett” 24 sugarú napkorongmintával övezve – amely külső és belső körvonala csak ¾-ed körív hosszú – a csertölgy és olajágak övezte magyar kiscímer volt látható. Az oldal többi részét kitöltő alnyomat – egymás mellett, és fél mintával eltolva egymás alatt – ismétlődő magyaros díszítményben elhelyezett, kissé díszes, dőlt betűs „MAGYARORSZÁG” felirat volt; ezen látszólag azonos minták soronként megegyezően kerültek kialakításra és minden sor az következő utáni sor mintájával mutat teljes azonosságot, az egymást követő sorok mintái között kisebb, de nyilvánvaló eltérések találhatóak (elsősorban díszítmény-részletek méretbeli eltérései, összefüggések alapján).[335] (**XI. sz. melléklet**) Az alnyomat díszítménye stílusjegyeiben azonos volt – az Állami Nyomdának grafikusművészként dolgozó – LÉGRÁDY Sándor által tervezett, 1934-ben bevezetett pengős illetékbélyegek és más bélyegtervek mintázat-részletével.[336] A zöld színű festék egyedi összetételű volt, amely a különböző vegyi anyagok jelenléte esetén elszíneződést mutathatott (úgynevezett reagens festék).[337]

A magyar 1937 M útlevél tartalmának felépítését módosították az 1920-as párizsi konferencián rögzítettekhez képest. Terjedelme 44 oldal lett, a szabvány

3. oldalának egész tartalmát – fénykép és aláírás – az első belső előzékre helyezték át, a területi és időbeni érvényességek rovatait így a 3. oldalon alakították ki (az „egységes" okmány ezt a negyedik oldalon tartalmazta). Ennek megfelelően a magyar 1937 M útlevél oldalai a következő tartalommal bírtak. Az első belső előzéken helyezték el az útlevélre jogosult(ak) arcképé(i)t és aláírásá(i)t, valamint a kiállító hatóság képviselőjének aláírását és nedves-bélyegzőlenyomatát. Az első oldalon az állami címer mellett az okmány terjedelmét, illetékkategóriáját és az illetékbélyeg képét tüntették fel, mindezek alatt az okmány és az állam megnevezése olvasható, amelyet egymás alatt az útlevél (iktató)számának, a tulajdonos és a vele utazó feleség nevének, valamint gyermekei számának rovatai követnek, mindezt az állampolgárság feltüntetése zárja. A második oldalon a személyleírás alábbi rovatai kerültek kialakításra (függőlegesen osztottan a tulajdonos és feleség részére is kitölthető módon): foglalkozás, születési hely és idő, lakhely, családi állapot, vallás, termet, arc (alakja), szem (színe), haj (színe), különös ismertető jel, mindezeket a három gyermek bejegyzésére szolgáló rész követi, ahol kitöltendő volt a kiskorúak neve, kora és neme. A negyedik oldalon került kitöltésre a területi érvényesség, az utazás célja, az útlevél lejárta, a kiállító hatóság megnevezése és a kiállítás kelte. A negyedik oldal a magyar hatóságok útlevél kiállításhoz, -érvényességhez kapcsolódó hivatalos bejegyzései vagy az azokra hivatkozások részére volt fenntartva. Az ötödik, hatodik és hetedik oldalon 2–2 meghosszabbítás-rovat volt kialakítva, külön felülettel a beragasztandó illetékbélyegeknek. Az előre nyomtatott szövegek eddig az oldalig magyar és francia kétnyelvűek voltak. A nyolcadik oldaltól a negyvenharmadikig a hatósági bejegyzések, a vízumok és az átléptető-bélyegzők elhelyezésére szolgált, ezen oldalak előre nyomtatva csak a gondolatjelek közé zárt oldalszámot tartalmazták a felső negyedben, középre igazítva. A negyvennegyedik oldal a külföldre utazók részére figyelmeztetést, a nyomdai jelzetet és az okmány gyári sorszámát tartalmazta. A hátsó belső előzék előre nyomtatott szöveg nélkül került kialakításra. (**I./F sz. melléklet**)

A sötétszürke / fekete színű előre nyomtatott szövegek azonos betűtípussal kerültek kialakításra, amely alól kizárólag az állampolgárságot jelölő: „magyar" illetve „hongroise" szavak és a meghosszabbítás rovatok „P. H." rövidítéseinek eltérő karakterei kivételek. Az előre nyomtatott szövegek szedései kisebb mértékekben némileg eltértek, például: a kettőspont írásjelek egyes jelzetek esetében szóközzel, mások esetében szóköz nélkül kerültek kialakításra, a 2. oldal gyermekrovatának „Âge:" ékezetének mérete és elhelyezése, vagy a kapcsos zárójelek eltérő kialakítású változatai.[338] A szövegnyomatok védelmi jellegzetessége a kapcsos zárójelek (összefoglaló jelek), amelyek közül az 1. oldal második, középső és a 2. oldal első jele – a többivel ellentétben – bal oldalra mutatnak. Az első oldal felső negyedében illetékkategóriát jelölő római szám is feltüntetésre került az előre nyomtatott fekete szöveg részeként, azonban ismert több példány is, ahol az „I." számjegy elé utólag egy „I" számot nyomtattak, hogy az megfeleljen a nyomtatandó 5 pengős bélyegképnek. Szintén az első ol-

dal esetében, a 965/1937. nyomdai jelzetű okmánynál ismert, ahol a szabványnak megfelelően írásjel (pont) az államnegnevezés francia nyelvű változatát követi illetve valamivel gyakoribb e változatnál, hogy az említett szót nem zárja írásjel. A 44. oldal alján elhelyezett nyomdai jelzet számjegyeinek esetében kétfajta betűtípus alkalmaztak: a 4039/1936. teljes illetve a 965/1937. jelzetek alsóbb gyári számú útlevélfüzeteinek számjegyei eltértek a 965/1937. jelzetek felsőbb sorszámúitól és a későbbi nyomdai jelzetekétől. Szintén a 44. oldalon, az előre nyomtatott figyelmeztetés szövege kissé eltérő szótávokkal, de azonos tördeléssel és sorszélességgel került kialakításra. A kezdeti változat módosulatai, a különböző sorozatok nyomdahibái kissé alább kerülnek ismertetésre.

Az útlevelek 50 fillér és 5 pengő címletű előre nyomtatott illetékbélyeg-képet tartalmaztak a 4792/1938. jelzetet kivéve, amely csak 5 pengős változatban készült. A nyomtatás utolsó szakaszában kialakított, sötétzöld 50 filléres és kék 5 pengős bélyegkép igen jól kidolgozott és részletekben gazdag, megegyezik az azonos címletű, 1934. november 1-én bevezetett általános illetékbélyegekével; a filléres címletet EGRY Zoltán, a pengőst LÉGRÁDY Sándor tervezte.[339] Az útlevél igénylésének, ügyintézésének illetéktétele, és így a bélyegilleték is 1943. július 1-től megváltozott (50 fillérről 1 pengőre, illetve 5 pengőről 10 pengőre).[340] Azonban új okmányokat új címletű bélyegképpel – a meglévő nagy mennyiségű, félkész készlet miatt – nem gyártottak le. A kiállító hatóságok továbbra is a meglévő útlevélkészletet használták fel ezt követően, de azokat kiegészítették 50 fillér illetve 5 pengő névértékű illetékbélyeg beragasztásával és lebélyegzésével. A (bélyeg)illetékmentes útlevelek kiállítása igényének megfelelően készültek bélyegkép nélküli okmányok is: a 4039/1936., 965/1937. és az 1683/1939. jelzetekben, azonban a legelső jelzetet kivéve mindegyiken szerepelt az „I." díjkategória jelölése.

Az alnyomat általános védelmi elem volt a vizsgált államok okmányai esetében, azonban ritkának számított a gazdag képi megjelenés. E szempontot vizsgálva a danzigi, a holland, a litván, a német (1937-ig, majd 1942-től) és a svájci útlevelek emelkednek ki igen gazdag részletekkel, a legkevésbé előnyös alnyomatot az argentin, a francia, a kínai és a svéd okmányok tartalmazták, míg a dán, a lengyel és a thai úti okmány alnyomat nélkül lett kivitelezve. Az alapnyomat és az előre nyomtatott szöveg általánosan két különböző szín nyomtatásával lettek kialakítva, ez alól az osztrák és az iráni útlevél kivétel, ahol három színt alkalmaztak egymásra rétegezve (az alnyomat két színrétegből állt, amelyre az előre nyomtatott szöveget vitték fel harmadik színnel,[341] *ez a német útleveleknél majd 1942-ben jelenik meg). Az írisz (fokozatmentes színátmenetes) nyomtatást a vizsgált időszakban kizárólag az európai brit útlevelek első belső előzékének díszítményéhez alkalmazták (ezt is csak az 1939-ben bevezetett sorozatnál).*

Az útlevelek adatot hordozó oldalainak elhelyezkedését és elrendezését figyelembe véve az országok többségének az okmányai – a vizsgált időszakban – az 1920-as útlevélszabvánnyal azonosak voltak; azonban számos ország rész-

ben vagy egészében eltért ettől;[342] *néhány állam az úti okmányait csak a saját nyelvén alakította és töltötte ki.*[343]

Az alaptípustól – 4039/1936. nyomdai jelzetű útlevelektől („1937/1936" altípusú magyar útlevél) – eltérően, a 4504/1938. jelzetű okmányok magasabb gyári számú példányaitól kezdődően[344] az előre nyomtatott szövegezésen részben módosítottak, amelyet tovább alkalmaztak az 1683/1939. jelzetűeknél is („1937/1938" altípus); legkorábbi ismert megszemélyesítése 1939 májusa. Az 1. oldalon az „útlevél" szavak nagyobb betűtávval lettek szedve, így az alatta lévő állammegnevezésekkel úgynevezett sorkizárt – azonos sorszélességű – lett; alább, az útlevélszám rovat francia szövegének „N°" rövidítésének „o" betűje lejjebb, a vízszintes középtengelyére került. A 2. oldalon korábban elhelyezett hatodik – a vallás feltüntetésére szolgáló – rovatot elhagyták, bár a korábbi altípus későbbi megszemélyesítése során továbbra is kötelező volt azok kitöltése; ugyanezen oldalon a lakhely rovatcím az altípus jelentős hányadánál egy betűvel hosszabb, „Lakhelye" lett (ez már nem sajátja az 1939-es jelzetű okmányoknak). A 3. oldalon az utazás céljának rovatát már nem alakították ki, helyébe a területi érvényesség rovatát három sorral, kilenc sorra bővítették ki. A 44. oldalon kialakított figyelmeztetés a korábbi jelzetűeknél 10 bekezdés összesen 36 sorában került megszövegezésre, a módosítás alapján ez 9 bekezdésben 33 sorra csökkent (a korábbi háromsoros 8. bekezdés teljes tartalmában elhagyásra került), valamint itt az oldalszám alatt kevesebb sortáv lett hagyva. A csökkentett tartalmú, 4504/1938. nyomdai jelzetű („1937/1938" altípusú) útlevélből készült perforált „000000" gyári számú (de felülnyomás nélküli) mintapéldány, amely a Magyar Királyi Belügyminisztérium részére felterjesztésre került, hogy az 1939-ben gyártandó útlevélfüzeteket e szerint véleményezze, módosítsa az arra illetékes személy.[345] A meghatározott módosításokkal jóváhagyott úti okmány 1939. április 21-ei keltezésű, ezen az első belső előzéken az addig sorkizártan tördelt „délivré le passe- port" szövegrészletet elválasztás nélkül rendeli (így az 1939-es nyomdai jelzetű útleveleken a „le passeport" szavak teljes egészében az utolsó sorba kerültek), illetve a második oldal „Lakhelye" rovatcím utolsó betűjének törlését írta elő (lsd. nyomdahibák alább).[346] Az 1939-es nyomdai jelzetű útlevél csekély mértékű módosítása tartalmi változást nem jelent, ezért önálló altípust nem képvisel, mindössze tördelési alcsoportot, így jelölése: „1937/1938 (1939)".

A magyar 1937 M útlevelek között ismert négy változat is, amelyeknek fekete, előre nyomtatott szövege szedési hibával, azaz nyomdahibával került forgalomba:

a) A 4504/1938. nyomdai jelzetű esetében, ritka előfordulással ismert, hogy a 7. oldalon található 5. meghosszabbítási rovat lejárati dátumát jelölő sor és a keltezés között háromsornyi többlettávolsággal lett kialakítva. (**XII. sz. melléklet**)

b) Szintén a 4504/1938. nyomdai jelzetű, de az 1938-as rövidített szövegtartalmú esetében, ritka előfordulással ismert, hogy a 2. oldalon található „Lak-

hely" rovat magyar címe birtokos jelzővel olvasható, azaz „Lakhelye". E nyomdai hiba előfordulása ritka, de e változatból mintaokmány is készült.[347]

c) A 4792/1938. nyomdai jelzetű esetében, igen ritka előfordulással ismert, hogy a 44. oldalon elhelyezett figyelmeztetés nyolcadik bekezdés kezdő sorában a negyedik szó „még" helyett „m g" módon, azaz „é" betű hiányával, az azt helyettesítő távközzel lett szedve.[348] (**XIII. sz. melléklet**)

d) A 1683/1939. nyomdai jelzetű esetében, ritkább előfordulással ismert, hogy az első belső előzéken – az akkor már szabvány szerint – elválasztás nélküli francia „passeport" szó helyett a korábbiakkal azonos változatban: „passeport" módon olvasható.

Kötészet során alkalmazott eljárások. A lapok fűzését az előzékeknek borító felőli felületén vászonnal megerősített közepénél – a 22–23. oldal felezésére nyomtatott két kis korong közé kialakított folytonos vonal segítségével – gerincvarrással alakították ki, esetenként eltérő öltéstávolsággal vékony, fehér varrószállal (ezen varrási mód ezzel az útlevéllel jelenik meg Magyarországon). Az összefűzött lapoldalakat derékszögű sarokkal 154–155×91 mm méretűre vágták, majd az előzéklap kivételével, az oldalszámozott lapoldalakat az okmány egyedi gyártási számával lyukperforálás* módszerével sorszámozták, az 1–22. és 23–44. oldalig két részletben. E hatjegyű számsor magassága 10 mm, a lyukak átmérője 0,9 mm volt, a lyukasztás minősége igen jó volt, kis kiemelkedő peremmel; az egyes számjegyek 6×4 lyukasztó tű által felosztott felületen lettek kialakítva. E sorszám a 44. oldalon kialakított figyelmeztetés szövege alatt, a nyomdai jelzet mellett sorszámbélyegzővel (magasnyomással), fekete színnel is feltüntetésre került.

Az okmány 159–160×94–95 mm-es kötéstábláit (borítóját) kemény, rétegezett–ragasztott karton lapok alkották, amelyek középső rétegének közepén széles lyukat alakítottak ki, ide helyezték a fénykép rögzítésének alapját képező egyszerű eszközt: téglalap alakú fém lapkára forrasztott kettő, 1 mm átmérőjű és 3 mm hosszú rudacskát, amelyek külső vége kúp alakúra volt eldolgozva (ezek alkották a fényképrögzítő szegecsek magját). Az olajzöld vászonnal borított fedőlap előoldalán aranyszínű fólianyomtatással lett kialakítva az állami címer és a szövegezés, amely az államra és az okmányra utal. Az előzék lap hátsó felületének ragasztóval történt felületkezelését követően rögzítették a füzetet a borítóhoz, így a varrás félig rejtett lett; az első belső előzék lapját átszúrták a fedőlapba rejtett talapzatú, 2,5 mm-re kiemelkedő kúpos fejű réz szegecs-rudacskák. Mivel a lapok mérete a merevebb borítóénál kisebb, ezért ezt kell az első magyar könyvecske kialakítású útlevélnek tekinteni. A kezdeti változat borító módosulatai kissé alább kerültek ismertetésre.

A könyvkötészeti eljárások közül általános volt a lapok egymáshoz rögzítésekor a tűzőkapcsos megoldás, a varrt kivitelezés ritkábbnak számított; azonban még ritkán, de előfordult a – már ekkor is elavultnak számító és könnyen

* Lsd. Szakkifejezések.

megbontható – zsineggel öltés is. A varrt okmányok közül a félig rejtett gerincöltés volt a gyakori, az oldalvarrást elsősorban a Brit Nemzetközösség tagállamai alkalmazták. A belga útlevelek lapjai egyedi módon kerültek rögzítésre: a borítóval együtt, a gerinchez közel három gyűrűkapoccsal oldalról tűzték össze. Ritkának számított hogy az okmányt nem tűzték és nem is varrták, hanem harmonika szerűen hajtogatott (leporelló), a belső felületén ragasztott lapból gyártották, így az egyes lapoldalak két rétegből álltak össze, ezt alkalmazta Olaszország, Románia és Törökország is.

A lapok (magas)nyomtatással történő sorszámozása gyakori volt, de nagyobb részben még továbbra is bármiféle sorszámozás nélküli megoldást alkalmazták (utóbbi megoldás hátránya, hogy egy adott lap nem volt egy adott okmányhoz köthető, így azt lapcserével könnyen felhasználhatták másik útlevélben). A szöveges lyukperforálás (ország-megnevezés vagy annak rövidítése) nem volt gyakori, az okmány egyedi sorszámával történő perforálás rendkívül ritka volt (a hollandok és a magyarok alkalmazták[349]*). A csehszlovák és román okmányok esetében alkalmazták, hogy a lapoldalt sorszámbélyegzővel sorszámozták és egyúttal a füzet lapjait az országot jelölő szóval / rövidítéssel lyukasztották. Egyedi és előnyös megoldást alkalmaztak az argentin útlevelek esetében, annak lapjait a megszemélyesítést követően csillagminták között okmányszámmal lyukasztotta ki a kiállító hatóság, így a beragasztott fénykép is magán viselte a részleteit.*

A magyar 1937 M útlevelek borítójának „útlevél" szavainak kialakítása 1938-től kezdődően – már az előre nyomtatott tartalmi változás bevezetése előtt – eltérő betűkkel készültek: vastagabbak lettek, valamint elsősorban az „Ú", az „A", az „S" és az „R" betűk eltérnek a korábbi kialakítástól. Az 1939-es nyomdai jelzettel legyártott nagy mennyiségű útlevélfüzetnek csak egy kisebb részét kötötték be, a fennmaradó részt csak a későbbi évek során látták el borítóval, ahogy az fentebb is ismertetésre került. Az 1683/1939. nyomdai jelzetűek közül, az 1943 tavaszán készre gyártott magas sorszámúak esetében (nem egymást követő sorszámcsoportból kerültek ki),[350] igen ritka előfordulással ismert, hogy néhánynak a borítók címere és feliratai több, kisebb eltérést is tartalmaznak. (A címer rajzolatában történt változás: a címerpajzs baloldali mezejének vörös sávjait felülről szegélyező vékony vonalak kissé távolabb helyezkednek el, a cserfa- és olajág alkotta koszorú levelei valamelyest eltérő vonalvezetésűek és a levelek erei vastagabbak, ezáltal nem illeszkednek egymáshoz oly' szorosan mint korábban. Az állammegnevezés kialakításában eltérő betűfajta figyelhető meg: a magyar szöveghez képest a francia szavak betűi kissé alacsonyabbak; továbbá az „Á" betűk ékezetei hosszabbak és az alapbetűtől távolabb helyezkednek el, az „R" betűk kissé szélesebbek, illetve az „O" betűk enyhén lapítottak.[351] Feltehetően a betű- és címermódosított borítóváltozatok csak néhány ezres példányszámban kerültek legyártásra, mivel ezen nyomdai jelzetűek vagy még a szabvány címerképpel és betűkkel, vagy 1945 közepétől új elrendezéssel és szöveggel, de a korábbi nyomóformák alapján készültek). Az új poli-

tikai berendezkedés miatt szükségessé vált államforma-semleges „Magyarország" felirattal kialakított 1945-ös borítóváltozat („1937/1945" altípusú magyar útlevél) nem egymást követő sorszámcsoportból került ki;[352] ez és a felülragasztásokkal forgalomba hozott útlevelek külön részben kerülnek tárgyalásra, mivel ezek az altípusok / változatok félig vagy egészében készre gyártott útlevelek utólagosan módosított változatai.

Az 1937 M magyar (magán)útlevél mellé 1940 végén **szolgálati útlevel**et vezettek be a „hivatalosan kiküldött közszolgálati alkalmazottak és az állami érdekből utazó magyar állampolgárok részére".[353] Ezen hivatalos útlevél kiállító hatósága a Magyar Királyi Belügyminisztérium V/b. osztálya volt, s amelyet a különböző minisztériumok elnöki osztály vezetőinek illetve helyetteseinek kérelmére állították ki. Az okmány – elsősorban a feladata miatt adódó egyes eltérésektől eltekintve – megegyezett a magyar 1937 M útlevél 1683/1939. jelzetű változatával, azonban a borító színe sötétkék, műanyaggal bevont, bőrhatású mintázattal préselt vászon volt[354] és azon „SZOLGÁLATI ÚTLEVÉL" / „PASSEPORT DE SERVICE" felirat eltérő betűtípussal volt olvasható. Az okmány 1. oldalán az „SZOLGÁLATI ÚTLEVÉL." / „PASSEPORT DE SERVICE." szavak kerültek elhelyezésre két sorban, függőleges, kettős vonallal elválasztva, ezáltal a címer és a terjedelem megjelölése feljebb került; díjkategóriát jelölő római számot nem helyeztek el, és csak 50 filléres bélyegképpel készült; az itt olvasható államnevezés magyar szövegét pont zárja. A 3. oldalon ezúttal kialakított „utazás célja" rovat tartalma, amely előre nyomtatva, kitöltve lett kialakítva: „állami kiküldetés." illetve „mission officielle.", akárcsak a kiállító hatóság megjelölésére szolgáló rovatban is dőlt betűkkel, eltérő betűtípussal a „M. Kir. Belügyminiszter." illetve „Ministre Royal Hongrois de l'Intérieur" szavak. A 44. oldalon elhelyezett figyelmeztetés szövege csak 2 bekezdésben 5 sor terjedelmű volt, a 1937 M magyar (magán)útlevélhez képest nagyobb betűmérettel és arányaiban kissé nagyobb sortávolsággal. („1937/szolgálati" altípus; **XIV. sz. melléklet**)

Az 1937 M magyar (magán)útlevélnek ismert két **helyi hasonmás utángyártású változat**ai is. A berni Magyar Királyi Követség a háborús idők és a fokozódó utánpótlási nehézségek miatt a forgalomban lévő magyar útlevél másolatát gyártotta le 1945-ben („1937/berni" altípusú útlevél), amelyet a Svájcban székelő magyar külképviseleteknél beadott útlevélkérelmek teljesítésekor, új útlevelek kiadásához használták fel. Ezen okmányok, az igénybe vehető alapanyagok, nyomdai berendezések és megoldások miatt több szempontból is eltérőek. A borítója középzöld színű vászon, amely szövegnyomata az alaptípushoz viszonyítottan nagyobb sortávokkal került kialakításra. Az okmány lapjai vízjel nélküli papír, a magasnyomtatással készített zöld alnyomata kevésbé erőteljes, de a mintázata szinte azonos a korábban Budapesten készültekével. Az 1683/1939. nyomdai jelzetű útleveleket alapul vevő előrenyomtatott szöveg az alap-okmányokkal közel azonos betűtípussal készült, a szövegek szedésében azonban több eltérő kivitelezéssel,[355] I. díjkategória-jelöléssel, de az illetékbé-

lyeg képe nem lett rányomtatva, helyette fél kerettel határolták a beragasztandó bélyeg helyét. A fénykép rögzítéséhez nem alakították ki a szegecs-rudacskát tartalmazó egyszerű szerkezetet (a képmást egyszerű gyűrűkapoccsal sem rögzítették). A lapok varrásához vastagabb varrócérnát, sűrűbb öltéssel alkalmaztak; a lapokat nem perforálták a gyári számmal, helyette magasnyomású sorszámot helyeztek el minden oldal felső részébe, ami miatt az oldalszámot áthelyezték alulra. A nyomdai jelzet eltérő betűtípussal és helyesírási hibával („Követseg") készült, a gyári számot mellette nem tüntették fel. Ebből az útlevélből ismert gyári szám „№ 000079" – amelyet a zürichi Magyar Királyi Főkonzulátus 1945. július 30-án állított ki és ezt követően az okmányra jogosult fel is használt tartózkodása során –, azonban a legyártott mennyiség meghaladta akár a néhány százat is.[356] (**XV. sz. melléklet**) Spanyolországban az 1937 M útlevelek hasonmás utángyártása már a magyarországi kormányok tudomása és engedélye nélkül történt, s ezt az e típus kivonását követően kezdték meg; bár a magyarországi szabályzások szerint ez nem tekinthető hivatalosan kiadott útlevélnek, azonban széleskörű külföldi elfogadottsága miatt mégis valós utánnyomtatásnak (hasonmásnak) kell tekintenünk. Az 1945 utáni Magyarország által el nem ismert, 1949 tavaszán („újra-") nyílt madridi Magyar Királyi Követség készlethiány miatt 1950 körül 1937 M útlevél gyártását rendelte meg egy spanyolországi nyomdától (lsd. a körülmények részletesebb ismertetését alább), amely hamarosan – feltehetően néhány száz darabos mennyiségben – el is készült. Az elkészült útlevélkönyvecskék („1937/madridi" altípusú útlevél) az alaptípushoz igen hasonlóak voltak, így rendelkeztek a fénykép rögzítésére szolgáló szegecs-rudacskákkal és lapjain az okmányszám lyukasztással került felvitelre, azonban minősége valamelyest kifogásolt volt (többek között a borító ragasztásának pontatlansága és a lyukasztással kialakított sorszám 2. illetve 3. lapon található hibája).[357]

A magyar 1937 M útlevél megszemélyesítésének védelmi jellegzetességei és összehasonlítása

A magyar 1937 M útlevél kiállítása egységesen 1937. március 1-én kezdődött meg, amelyet csak 1940 novemberétől követett a szolgálati útlevelek kiadása. A korábbi útlevelek még érvényben maradtak, de meghosszabbítani azokat már nem lehetett, s így az érvényességük legkésőbb 1938 február végén lejárt.[358] Azonban a kisebb magyar külképviseletek – amelyeket diplomáciai futár ritkábban látogatott – engedélyt kaptak az új okmányok megérkeztéig a régiek kiállítására, így azok a bevezetést követő hetekben még kiállításra kerülhettek, akárcsak a konzulátusoknak késve megküldött illetékmentes útlevelek esetében is az azonos eljárás engedélyezett volt.[359] Az 1937 M úti okmányok utolsó ismert magyarországi kiállítási dátuma 1948. február 12., amely borítóján és címoldalán is egyaránt nyomdai felülragasztott útlevél volt, s kivándorló részére személyesítették meg (ellenben az 1948 M magánútlevél[360] első ismert kiállítási

dátuma 1948. január 15.); külképviseletek esetében az utolsó keltezések későbbre, 1948 tavaszára tehetőek.

A Magyar Királyi Állami Nyomda által legyártott és raktározott útleveleket a kiállító hatóságoknak[361] – a pénzügy- és belügyminiszter hatályos rendelkezésében meghatározottak szerint – egyénileg kellett igényelnie és beszereznie a nyomda igazgatóságától, a bélyegilleték összegét pedig előre meg kellett téríténiük.[362] A magyarországi kiállító hatóságok már 1936 december elején megkapták a mintaokmányokat „a hozzátartozó fénykép megrögzítő lemezkékkel együtt", amelyek révén az illetékes személyek megismerkedhettek az új útlevéllel és megszemélyesítésének sajátosságaival; ezekből a Magyar Királyi Rendőrség Budapesti Főkapitánysága húsz darabot kapott.[363]

Az útlevelek megszemélyesítése során – azaz az okmány birtokosának személyes adataival történő kitöltéséhez – továbbra is az 1922-ben, és a fénykép új módon történő behelyezése miatt 1937-ben kiadott belügyminiszteri rendeleteteket kellett a kiállító hatóságnak követni.[364] Az egyes útlevelek kiadását a kiállító hatóságok vezetője vagy kijelölt helyettesei hagytak jóvá, az okmányok kitöltését általában az erre kijelölt ügyintézők végezték. A rovatok kézzel történő megszemélyesítése során egyedi összetételű – úgynevezett vasgallusz* –[365] fekete, Günther Wagner-féle Pelikan „Allwetter-Tinte" csekktintát alkalmaztak, amely a magyar útlevél lapjába megfelelően szívódott be és szinte eltávolíthatatlan volt.[366] A kézírásos kitöltés során külön ajánlották – a papírba itatott vegyi anyagok miatt is –, hogy „vékonyan író tollat" használjanak.[367] Azonban egyes kiállító hatóságok az előírttól eltérő tintát alkalmaztak, ami gyakorta megfolyt (vérzett). A magyar és francia kétnyelvű kitöltésnél az alkalmazandó magyar kifejezéseket és azok pontos francia nyelvű fordításait vagy megfelelőit útlevél-szakszótárban[368] tette közzé a Belügyminisztérium, amely tartalmát – szükség és igény szerint – esetenként módosították, kiegészítették.[369] A magyar belügyminiszter 1935 májusában leiratban ismertette az egységes, titkos jelzéseket, amelyeket a magyar külképviseleti hatóságok az „államrendészeti szempontból aggályos" – megfigyelendő vagy előállítandó – magyar állampolgárok úti okmányainak megszemélyesítése vagy meghosszabbítása során alkalmazott, ezzel segítve elő a határforgalmat ellenőrző magyar hatóságok ellenőrzéseinek hatékonyságát.[370] Az útlevél kiállítását hitelesítő vezető tisztviselő az első belső előzékre vezette fel aláírását, mellé helyezte el nedvesbélyegzőlenyomatát illetve több hatóság esetében a fényképre is;[371] az 1. oldali illetékbélyeg-képet szintén a körbélyegző nedves lenyomatával „érvénytelenítették" (ez alól kivétel például a Magyar Királyi Rendőrség, ahol az útlevelek kiadása során általában külön, dátumsorral ellátott bélyegzővel tették ezt).

A vonatkozó rendelet értelmében a fényképnek lehetőség szerint 5×7 cmnek kellett lennie, a kiállító hatóságnak élethű képmásokat lehetett befogadni, s amennyiben közös útlevelet kérelmeznek (házaspárral vagy családdal), akkor,

* Lsd. Szakkifejezések.

lehetőség szerint „közös fényképet kell bekívánni”.[372] **A fénykép rögzítése és biztosítása** a korábban alkalmazotthoz képest merőben új módszerrel történt. Az útlevél első fedőlapjának belső felén, a kötészet során kialakított, rejtett fém lapra forrasztott két, kúpos fejű szegecs-rudacskára („szögek”) feltűzték a fényképet, ezután egy–egy címer alakú műanyag alátétet, majd erre tízágú csillag alakú fémlapkát helyeztek. A magyar állami címert (a Magyar Szent Korona ferde keresztje nélkül) ábrázoló műanyag (celluloid) alátét átlátszó színtelen, zöld, olajzöld, kékeszöld vagy kék színű volt,[373] mérete 11×18 mm. Gyakrabban előfordult, hogy a címerlapkákat fordítva, hátlappal felfelé helyezték el,[374] de igen ritka volt, hogy egy okmányban két eltérő színárnyalatú címerlapkát alkalmaztak. A tízágú, csillag alakú, bronzzal futtatott vasból készített lapkáknak minden második ága volt kialakítása (egyedi gyártása) által karommal ellátva, s ezeket a begörbített hegyes végekkel lefelé kellett ráhelyezni a celluloid-címerekre.[375] A fénykép–alátét–csillaglapka rétegezést követően különleges szerszám, úgynevezett szegecsprés alá helyezték az okmányt, amely a szegecs-rudacskák végét lapítva lyukat mélyesztett, ez által azok a fém csillagokhoz feszültek, egyúttal a csillagokat lefelé nyomva, annak karmait a műanyag alátétbe mélyesztették (ezen eszköz hiányában kemény alátétre helyezve kalapáccsal is engedélyezett volt a szegecselés).[376] (**XVI. sz. melléklet**) Ennek lényege az volt, hogy a legyártott okmány már eleve tartalmazta a fényképrögzítő eszközt (a szegecseket), így a fénykép érdemi, minőségű cseréjéhez az okmány szerkezetét is meg kellett bontani. A műanyag alátét előnye abban rejlett, hogy egyrészt az okmány kiállítását követően annak részévé tett egy – a papír, a vászon és a cérna mellett – új alapanyagból készített részletet; másrészt ezen vékony lapkák a karmos kapcsok felfeszítése során sérülhettek vagy torzulhattak.

A fénykép hitelesítésének előírt eszköze a kiállító hatóság – fényképet és belső előzéket is érő – szárazbélyegző-lenyomata volt,[377] azonban számos hatóság szintén érintőlegesen elhelyezte a nedves bélyegzőlenyomatát is (ez jelentősen növelte a fényképcsere felismerésének lehetőségét). Amely hatóság „szárazbélyegző készülékkel” nem rendelkezett, annak azt, a meghatározott tartalommal – a Belügyminisztérium utólagos megtérítése mellett – még az új útlevéltípus kiállítását megelőzően be kellett szereznie.[378] Az arckép útlevélbe történő ragasztására vonatkozó előírást – amelyet ezen útlevélnél a legtöbb kiállító hatóság már eleve nem alkalmazott – a belügyminiszter 1937. október 29-én kelt körrendeletével megszüntette.[379] Ezáltal a határforgalmat ellenőrző hatósági személy olvashatta a képmás hátoldalára előzetesen felvezetett tartalmat (az ábrázolt személy neve, születési adatai, stb.). A fényképet, annak elő és hátoldalán az ábrázolt személynek alá kellett írnia, amelyet – az útlevélfüzet hatóság részéről történt kitöltését követően – a fénykép alatt, az erre a célra kialakított felületen meg kellett ismételnie. Azonban gyakorta előfordult, hogy a kiállító hatóság nem íratta alá a fénykép előoldalát és / vagy a fénykép alatt a megfelelő rovatot.

A megszemélyesítés során a kézírással történő kitöltés általános volt a vizsgált államok azonos időszakban kiállított okmányai esetében, igen ritkának számított az írógépi kitöltés (ezt csak az Amerikai Egyesült Államok és Kanada alkalmazta). A fényképek rögzítését néhány ország gyűrűkapcsokkal is állandó jelleggel kiegészítette (a román okmányokban az első belső előzéken elhelyezett fényképeket négy félig rejtett kapocs rögzítette), azonban még sok ország kiállító hatóságai gyakorta csak eseti jelleggel alkalmaztak gyűrűs- vagy tűzőkapcsos kiegészítést. A száraz- és / vagy nedves-bélyegzőlenyomattal történő fénykép-hitelesítés általános volt, amely közül az Amerikai Egyesült Államok útlevélhatóságainak megoldása emelkedett ki, ahol a címeres száraz körbélyegző mellett alkalmaztak háromsoros szöveges szárazbélyegző-lenyomatot, amelyet két színnel (pirossal és kékkel) festettek meg még a préselést megelőzően, így az mindkét lenyomat jellegzetességét magán viselte.

A kiállító hatóságok illetékességi területén igen eltérő számú népesség élt. A leggyakoribbak a Magyar Királyi Rendőrség Budapesti Főkapitányság Útlevél Osztályán[380] kiállított útlevelek, amely hatóság az ország legnagyobb ügyforgalmát bonyolította le.[381] Az országos új útlevélkiadásnak 54–60 %-a ott történt (a meghosszabbításokban ennél nagyobb arányban vették ki a részüket), 1937 június havában átlagosan napi 800 okmányt (!) személyesítettek meg.[382] Igen ritka a kis lélekszámú, és elsősorban a kettősbirtokos és / vagy kishatárforgalomban részt vevő lakossággal rendelkező Csanád, Arad és Torontál, valamint Szatmár, Ugocsa és Bereg közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék, illetve Bács-Bodrog vármegye alispánja által kiállított magyar útlevél. A külképviseleti kiállítások közül általában azok tekinthetőek igazán ritkának, ahol csekély számú útlevél-ügyforgalmat rögzítettek, ide elsősorban azon magyar konzulátusok tartoztak, amelyeknek székhelyének otthont adó államban kevés magyar állampolgár fordult meg, vagy az – a magyar 1937 M útlevél kiállítási időtartamán belül – csak részlegesen működött. A kiállított útlevelek száma alapján kiemelkedik az 1937. év, mivel – a belügyminiszter akkor már két éve nem engedélyezte egy évnél hosszabb időre kiállítani vagy meghosszabbítani az útleveleket, illetve 1937. március 1-jétől kötelezően az új úti okmányokat tölték ki – közel három és félszeresére ugrott az új útlevelek száma és utána következő két évben is a korábbi másfél–kétszerese maradt. (**XVII. sz. melléklet**) A kiállított útlevelek számában az 1940-es visszaesést az Európában kibontakozó II. világháború miatt hozott korlátozó intézkedések és a szigorodó külföldi vízumszabályok eredményezték. Az 1941. év jelentős növekedése a visszacsatolt Észak-Erdély okán bekövetkezett lakosságnövekedés és –összetétel miatt is történt (ekkor összesen 2.460.000 fővel, azaz 20 %-kal nőtt Magyarország lakossága, e lélekszámból 1,07 millió volt román nemzetiségű, akik közül gyakorta a délen maradt kapcsolataik fenntartása okán igényeltek úti okmányt). A terület-visszacsatolások miatt átrendeződő ügyforgalmakat jól mutatja, hogy a Magyar Királyi Rendőrség Budapesti Főkapitányság Útlevél Osztályának országos összesítésben 1939-ben, majd a rákövetkező évben jelentősen

csökkent a szerepe: csak 42 %-át adták ki az összes új útleveleknek (ez részben a visszacsatolt Felvidék és Kárpátalja hatása volt), s a részesedés 1942-ben, a vidéki útlevélhatóságoknál megugró számok miatt tovább csökkent.

A vallás és utazás célja rovatok nélkül legyártott útlevelek (a korábban ismertetett „1937/1938" altípus) megszemélyesítését 1939 tavaszán már az európai és a magyarországi vallási megkülönböztetések idején[383] kezdték meg. Mindez azok után történt, hogy – a németországi, majd az ausztriai izraeliták tömegeinek kivándorolása miatt – a franciaországi Évian-les-Bains-ben, 1938 júliusának elején 32 ország részvételével megtartott konferenciát követően sok állam elzárkózott a menekülők további befogadása elől. Svájc 1938 nyarától – az Anschluss-t követő izraelita közösséghez tartozó osztrákok nagyobb létszámú menekült csoportjai miatt – csak azzal a feltétellel tartotta fenn a német állampolgárok vízummentességét, ha a zsidó vallású németek útleveleibe – a németországi kormányzat szándéka ellenére – megkülönböztető jelzést bélyegeznek: vörös „J" betűt (a „Juden", azaz „zsidó" német szó kezdőbetűjét; az 1. oldalon és gyakran a borítón is).[384] A magyar hatóságok az új okmány-altípus alkalmazásával az izraeliták – az eléjük nehézséget támasztó országokba történő – kivándorlásának lehetőségét kívánták elősegíteni.[385]

Szolgálati útlevelet 1940 legvégétől állított ki a Magyar Királyi Belügyminisztérium; 1943 március eleje és 1944 február vége között megközelítőleg 520 darab került kiállításra, 1944 március elejéig körülbelül kétezer okmány lett megszemélyesítve.[386]

Megemlítendő, hogy már a magyar 1937 M útlevelek bevezetését követően, 1937 május végén a Magyar Királyi Belügyminisztérium V. (igazgatásrendészeti) osztálya foglalkozni kezdett az új úti okmányok meghamisítás felismerésének növelésével. Ezért már 1937. június 3-án az említett osztály értekezletet tartott, amelyen a Magyar Királyi Rendőrség részéről GÖMBÖS László rendőr tanácsos, a budapesti főkapitányság útlevélosztályának vezetője és PUSZTASZERI Ferenc rendőrségi szakértő vett részt.[387] Az elképzelés szerint az útlevelet „ellenőrző lapokkal", de pontosabban ellenőrző oldalakkal látták volna el, amely tartalmazná a jogosult személyes adatainak egy részét betű- és számtábla megfelelő lyukasztása révén.[388] A Rendőrség szakértői részére – a lefolytatandó kutatások céljából – nyolc mintaokmányt biztosított a Belügyminisztérium.[389] Azonban a szakértői vélemény szerint a magyar 1937 M útlevél kizárja a „tökéletes meghamisítás lehetőségét", így alkalmazását nem javasolta, valamint a név-lyukasztás elkészítéséhez becsült 1,5–2 perc igen nagy idő-ráfordítást eredményezne a nagy ügyforgalmat lebonyolító kiállító hatóságok részére. Szintén a bevezetés mellőzését támasztotta alá, hogy a rendelkezésre bocsátott nyolc mintaokmányon sűrűn voltak a betűk és számok, így a kötészet során kissé eltolódó nyomatfelületek miatt nem biztosított eléggé, hogy a lyukakon keresztül a valós név jelenik meg, esetenként csak egy eltolódott betűcsoport lenne látható.[390] A Magyar Királyi Belügyminisztérium végül elállt az ilyen irányú további újításoktól.

A magyar 1937 M útlevél felülnyomatai és kiállításának hibái 1945 után

A magyar királyi útlevélhatóságok a harci események közeledtével is működtek. Az útlevél-kiállítás és -meghosszabbítás, továbbá a kiutazások engedélyezése a magyarországi frontvonal fokozatosan nyugat felé húzódásával sem állt le.[391] Eközben 1944. december 22-én Debrecenben megalakult a magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány, ezáltal a magyar közigazgatás – a hadi események műveleti határai mentén – két részre szakadt. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány közigazgatási intézményei kezdetben elfogadták a korábban kiállított útleveleket és azokat meg is hosszabbították.[392] Az új kormányzat 1945 áprilisának során terjesztette ki működését a teljes 1937. évi országhatárokon belülre. A belügyminiszter 1945. augusztus 21-én kelt rendelete értelmében a magyar államhatárt magyar állampolgár már csak érvényes, 1945. május 1-je után kiállított vagy meghosszabbított útlevéllel léphetnek át.[393] E rendelet szigorát 1947. január 10-től némileg enyhítették, így nem kellett kiutazás előtt az útlevélhez jóváhagyási záradékot igényelni, azonban ezen kiegészítés nélkül csak az 1945. május 1-je után kiállított útlevéllel lehetett utazni.[394]

A magyar közigazgatásban 1945 tavaszán bekövetkezett változás a királyság államforma felülvizsgálatát is magával vonta, hamarosan megkezdődött az útlevelekben szereplő, királyságra utaló előre nyomtatott szövegrészek hatóság által történt kihúzása / kitakarása, államforma-semleges változatban.[395] Mindeközben már 1945 nyarának legelején a Belügyminisztérium – „Magyarország közjogi berendezésének" átszervezéséhez kapcsolódóan – egy külalakjában és tartalmában is a korábbihoz képest eltérő, új útlevél gyártását és bevezetését tervezte,[396] azonban még két és fél évnek kellett eltelnie egy új útlevél bevezetéséig. A Magyar Köztársaságot 1946. február 1-jén kiáltották ki, ezt követően az 1937 M útlevelek királyságra utaló szövegrészét szintén törölték / felülragasztották és az új megnevezés jelölését kezdték meg. A magyar 1937 M útlevelek új igényeknek megfelelő módosításának három változata ismert, amelyből az első az útlevélfüzet-készlet új borítóval történő ellátása során keletkezett, a másik kettő esetében a korábbi okmányok kész példányait módosították.

A borító nélkül raktározott útlevélfüzetek készleteinek felhasználása úgy történt, hogy azokat már egy **új borító**ra ragasztották, ez az 1683/1939. jelzetű nyomtatványokat érintette („1937/1945" altípusú magyar útlevél). Az új borító a korábbiaktól eltérő tartalmú arany színű fólianyomattal rendelkezik, amely készregyártása 1945 tavasza után, de még 1946 februárja előtt megtörtént.[397] A fedőlapon a koszorúval övezett koronás kiscímer (általános címerkép) feljebb került elhelyezésre, amely alá a „MAGYARORSZÁG" és „HONGRIE" szavak lettek nyomtatva; a korábbi „Magyar Királyság Royaume de Hongrie" szövegeket már nem alakították ki az „útlevél" szó felett. Korábban az állammegnevezést tartalmazó felületet – a legyártott, de forgalomba még nem hozott okmányok borítóira; a köztársaság kikiáltását, 1946 februárját követően – szabványos, de egyszerű kivitelű, tojáshéj színű téglalap alakú karton lappal felülragasztották, amelynek tartalma „MAGYAR KÖZTÁRSASÁG" „REPUBLIQUE DE HONG-

RIE" kétsoros felirat volt. Az első oldal módosításában, ritkább előfordulással készült a lapoldal-részlet nyomtatásával–felülragasztásával történő kitakarás, illetve az általánosabb esetben vastag sáv alá kialakított „MAGYARORSZÁG HONGRIE" szavakkal, fekete színnel nyomdai úton felülnyomtatták, oly módon, hogy a korábbi államnegnevezés egészében kitakarásra kerüljön. A negyedik oldal „kir." illetve „royales" szövegét, akárcsak a negyvennegyedik oldal nyomdai jelzetének „kir." rövidített részletét fekete, téglalap felületekkel nyomdai úton takarták el.

Az új államforma 1946 februári kikiáltását követően a korábbi évek – megszemélyesített vagy kitöltetlen – útleveleit a változásnak és előírásnak megfelelően **módosított**ák.[398] (**XVIII. sz. melléklet**)

1) A korábban kiállított útlevelek meghosszabbításakor a kiállító hatóság a borítón található „Magyar Királyság Royaume de Hongrie" feliratot téglalap alakú nedves-bélyegzőlenyomattal letakarta és fölé azonos tintával „MAGYAR KÖZTÁRSASÁG" „REPUBLIQUE DE HONGRIE" tartalmú kétsoros feliratot bélyegzett. Az első oldal államnegnevezését széles téglalap-bélyegző segítségével egészében takarták ki, ritkábban tintával, tollal kihúzták a királyságra utaló szövegrészt és a magyar nyelvűt „ország" szó hozzáadásával egészítették ki.[399] (Ezen útlevelek nem altípusok / alcsoportok, mivel a kiállítást követően módosították azokat.)

2) A készleten maradt, borítóval már ellátott útlevélfüzetek nyomdai úton történő felülbélyegzése / felülcímkézése elsősorban az 1683/1939. jelzetűeket érintette („1937/1938/felülragasztott" altípusú magyar útlevél). A borítón található „Magyar Királyság Royaume de Hongrie" feliratot téglalap alakú karton lappal felülragasztották, amelynek tartalma, két sorban „MAGYAR KÖZTÁRSASÁG" „REPUBLIQUE DE HONGRIE" volt. Az első oldal államnegnevezését korábbi útlevelekből vágott csíkkal ragasztották felül, amelyre azt megelőzően, fekete színnel rányomtatták vastag sáv alatt a „MAGYARORSZÁG HONGRIE" feliratot. A negyedik oldal „kir." illetve „royales" szövegét gumibélyegzők segítségével letakarták, akárcsak a negyvennegyedik oldal nyomdai jelzetének „kir." rövidített részletét. Ilyen útlevél még 1947. augusztus 5-én is megszemélyesítésre került.[400]

A II. világháborút követően jelentős **változások történtek az útlevél-kiállítás területén** is, 1945 júliusának elején a magánútlevelek tekintetében kizárólagos útlevélhatóságként a Magyar Államrendőrség területileg illetékes főkapitányságának vezetőit jelölték ki.[401] Azonban útlevelet „csak kivételesen és indokolt esetben", a belügyminiszter előzetes engedélye után lehetett kiállítani.[402] Az útlevél-kiállítás illetéke – a pengő egyre gyorsabb ütemű inflálódása miatt – mind gyakrabban változott, ennek megfelelően az útlevélbe az illetékbélyegeket közvetlenül a megszemélyesítést megelőzően ragasztották be és bélyegezték felül.[403] Az első hónapokban, több esetben is szabálytalanul lettek az útlevelek kiállítva, előfordult, hogy „francia szöveg nélkül, helyesírási hibával, szabályellenesen leragasztott fényképpel, fényképrögzítő kapocs és ez alá he-

lyezendő címer nélkül, közönséges ringlivel felerősítve, lebélyegzés nélkül" adtak ki úti okmányt.[404] A belügyminiszter 1945 novemberében engedélyezte, hogy a szükséges egyedi prés hiányában, a szegecs kialakítását „kalapáccsal is el lehet végezni", ez esetben száraz- és nedves-bélyegzőlenyomatának egyidejű alkalmazása is kötelező volt.[405] Azonban a kiállítás során továbbra is számos esetben mulasztásokat követtek el a kiállító hatóságok (leragasztották, szegecselték a fényképet, vagy azt nem íratták alá az ábrázolt személlyel, francia helyett az utazás szerinti ország nyelvén töltötték ki az okmányt, stb.), ezért a belügyminiszter 1946 szeptember végén ismét a szabályok betartására utasított újabb rendelete útján.[406] A megszemélyesítés során – igazodva az új államforma új címeréhez – az 1946-tól kiállított útleveleknél a műanyag címer lapkákról levágták a Magyar Szent Koronát (általában a korona alsó abroncsa visszamaradt), ritkán de előfordult ennek a változtatásnak hiánya is. Az útlevélhatóságok köre tovább szűkült, 1946 utolsó napjaiban a belügyminiszter rendelete értelmében magánútlevelet kizárólag a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága volt jogosult kiállítani vagy meghosszabbítani; az útlevélkérelmek teljesítésének okait, indokait tovább szűkítették, de a belügyminiszter előzetes jóváhagyása már nem kellett Európa legtöbb országába szóló úti okmány esetében.[407]

Az 1937 M útleveleknek ismert **az 1945 utáni Magyarország közigazgatási szabályaitól független megszemélyesítés**e illetve meghosszabbítása is. Az 1944 végén megalakult magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány, majd a köztársasági és népköztársasági kormányzat számos olyan állammal nem vette fel a megszakadt diplomáciai kapcsolatot, amellyel korábban fennállt, ennek elsősorban a politikai változás volt az oka; így Spanyolországgal és Portugáliával sem állt helyre. A lisszaboni magyar konzulátus az időközben megszűnt „királyi" Magyarország képviseletét továbbra is ellátta, BAJÁN Artúr konzul – e tisztében és ezen állomáshelyén 1938 júliusától dolgozott, a köztársasági magyar kormány csak 1948 februárjában mentette fel a szolgálat alól – a magyar úti okmányok (köztük diplomata útlevelek) meghosszabbítását folytatta. Bár azokat a SALAZAR vezette Portugálián kívül más ország általában csak úgy fogadta el, ha ezen ibériai állam tartózkodási engedéllyel látta el.[408] Spanyolországban, a FRANCO irányította kormányzat nem ismerte el Magyarország 1945 utáni kormányait, így azokkal diplomáciai kapcsolatot sem tartott fenn,[409] azonban a meglehetősen elszigetelődött államnak nem volt ellenére az emigráns kormányok képviseletének jelenléte.[410] Madridban Magyar Királyi Követség kezdte meg félig hivatalos működését 1949. március 4-től – miután a spanyol kormány átadta az 1945 tavaszán megszűnt, majd zár alá vett külképviselet épületét[411] – MAROSY Ferenc[412] vezetésével, amely a magyar érdekek és a Magyar Nemzeti Bizottmány képviseletét látta el, ezt a spanyol kormányzat ha jogilag nem is, de a gyakorlatban elismerte; működését az 1945 utáni Magyarország kormányai sohasem fogadták el törvényesnek. MAROSY a követség irodáinak átvételekor kisebb mennyiségű útlevelet és több „Hazatérési Igazolvány"-t vett leltárba, va-

lamint az ezek hitelesítésére szánt bélyegzők is előkerültek (azonban egy részükről eltávolították a királyságra utaló kellékeket, amelyek általa így nem voltak felhasználhatóak).[413] Kitöltetlen 1937 M útlevelekből 1949 novemberére már csak 6–8, a „Hazatérési igazolvány"-okból még 30–40 darab állt rendelkezésére, utóbbiakat általános úti okmánnyá úgy tettek alkalmassá, hogy a megnevezés első szavát áthúzva „Személyazonossági" szóval írták felül, s az ezekhez csatolt külön lapra vízumot is adhattak.[414] A korábban kiállított útlevelek meghosszabbításának nem volt akadálya (**XIX. sz. melléklet**), azonban a fennmaradt csekély kitöltetlen útlevelet már csak különleges esetekben állíthatta ki. Ezért MAROSY 1949 novemberében javasolta a Magyar Nemzeti Bizottmánynak, hogy az útlevelet nyomtatassák után hasonmás változatban, s végül Spanyolországban le is gyártattak ilyen készletet.[415] Ezen útlevelekbe, a fényképek rögzítéséhez címer alakú műanyag alátéttel már nem, de a tízágú csillag lapkákkal még továbbra is rendelkezett a követség. Az okmánykiállítást nem csak a Spanyolországban élő magyar emigránsok részére teljesítették, hanem bárkinek, aki olyan országban élt, ahol azt elfogadták.[416] A madridi magyar külképviselet vezetője tíz évig érvényes diplomata útlevelet is kiállított egy korábban hivatalban lévő, immár emigrációban élő volt magyar királyi követ részére.[417] Ezen Magyar Királyi Követség okmány-kiállítását a spanyol kormányzat nem gátolta, s azokat érvényesnek tekintette,[418] s a konzulátus által hitelesített / érvényesített útleveleket és hazatérési igazolványokat több állam – köztük Portugália, Olaszország, Svájc, Ausztria, a Német Szövetségi Köztársaság, az Egyesült Államok, Kanada, valamint számos dél-amerikai ország – hatósága is elismerte érvényes úti okmányként és azokba vízumot, tartózkodási engedélyt adott.[419] Értelemszerűen mindkét „külképviseleten" érvényesített „magyar királyi" úti okmányokat a magyar kormányzat és az azzal baráti kapcsolatokat ápoló államok nem fogadták el, így azok Magyarországra történő (haza)utazásra nem voltak érvényesek. Magyarország és Portugália között 1974 nyarán, Spanyolországgal 1977 elején álltak helyre a diplomáciai kapcsolatok (bár utóbbival a kereskedelmi kapcsolatok már 1958-tól éltek); azonban a lisszaboni „magyar királyi" külképviselet az 1950-es évek végétől már nem működött, a madridi pedig – a spanyol kormány szocialista államok felé nyitása miatt – 1969. október 20-án szűnt meg.[420] A II. világháborút követő évtizedekből – a lisszaboni és a madridi magyar királyi külképviseletek által kiállított vagy meghosszabbított útlevelek más országok által történő elfogadásához – hasonló példák néhány, függetlenségét vesztett állam tovább működő követségének, konzulátusának úti okmányai esetében is ismertek.[421]

Észrevételek

A magyar 1937 M útlevélnek az ismertetése és összehasonlítása nem lenne teljes, ha a többi ország esetében alkalmazott útlevélgyártási és megszemélyesítési eljárások alapján nem tennék kritikai észrevételeket is. Az új okmányoknál fokozta volna az utánzás elleni védelmet, ha vízjele két árnyalatú kialakítással

(esetleg ábrával együtt) készül. A különböző vegyi anyagok hatására az alnyomathoz alkalmazott zöld festék nem folyt szét, az okmánypapír a savakra és lúgokra eltérő módon reagált, azonban nem minden esetben színeződött el jelentősebben.[422] Szintén további előnyt jelentett volna, ha a magasnyomtatás mellett más nyomtatási eljárásokat is alkalmaznak (például a bélyeggyártásnál ekkor általános rács-mélynyomtatást,[423] vagy a bankjegyeknél már nem nélkülözött metszett mélynyomtatást), bár az útlevelek esetében a nyomtatási technikák párosítása ezen korszakban még nem volt jellemző. Az alnyomat színének esetenkénti erőssége a halvány bélyegző-lenyomatok vizsgálatát kissé nehezítette. Az okmány gyártását követő megszemélyesítési eljárásnál további előnnyel járhatott volna, ha kötelezően a száraz- és nedves-bélyegzőlenyomatot egyszerre alkalmazzák, és esetleg a szárazbélyegző pozitív felének kiemelkedő részét vékonyan festékezik (ez esetben e nyomó felület érintette volna a fényképet), valamint az okmány rovatainak kitöltéséhez – esetleg egyedi betűkarakterekkel rendelkező – írógépet használnak, amelyet az 1920-as évek eleje óta alkalmaztak a magyar diplomata útlevelek esetében. A fényképrögzítési eljárás a kelleténél talán szélesebb körben volt alkalmazva: a Magyar Államvasutak félárú jegy vásárlására jogosító igazolványaihoz szintén a műanyag címerlapka alátétet alkalmazták, a tízágúra préselt szegecsalátét pedig a cserkészigazolványokon fordult elő.

Az 1937-ben bevezetett magyar útlevélről a korszakban kritikaként fogalmazták meg, hogy a rovatok kitöltésére szolgáló része nem eléggé terjedelmes, valamint több ország vízumbélyegzője méreténél fogva alig volt elhelyezhető. Az útlevél kötését egyes vélemények hanyagnak találták.[424] Az 1937 M okmányfüzeteken a megszemélyesítésre rendelkezésre álló helyek valóban keskenyebbek lettek, az oldal szélességének 21 milliméterrel csökkentése miatt, amelyek – különösen a naponta sok okmányt kitöltő tisztviselők esetén – gyakran a feleség adatainak fenntartott rész igénybe vételét jelentette, elsősorban a családi állapot, vallás és személyleírás rovatokban. A gyakorlatban a lapok szélessége megfelelő volt a Budapesten működő magyar külképviseletek által alkalmazott vízumbélyegző-lenyomatok elhelyezésére; még a legszélesebbek közé tartozó egyiptomi, francia, holland és lengyel külképviseleté is elfért egy oldalon. A hivatalos rendőrségi állásfoglalás azonban a fénykép minőségi cseréjét nem tartotta megvalósíthatónak, s a különleges tinta miatt az adatok módosítását – látható jelek nélkül – szinte lehetetlennek ítélte.[425]

A magyar 1937 M útlevél egyik legnagyobb biztonsági kockázatává vált, hogy az annál alkalmazottal megegyező vízjeles papír 1938 szeptember közepétől hozzáférhető volt – megközelítőleg 20×30 centiméteres, csak a szélei mentén nyomtatott – ügyvédi meghatalmazás űrlapok formájában.[426] Az ilyen lapokból egy–egy útlevéllap (oldalpár) méret kivágható volt, s a nyomat nélküli felületre a hamisító az eredeti útlevéloldalakhoz hasonló képet készíthetett.[427] Ezért célravezető lett volna az útlevelek esetében egyedi vízjelképpel készített

papírt használni, vagy azok vízjelével rendelkező papírt jelentősebb, nyomat nélküli felülettel forgalomba nem hozni.

A magyar 1937 M útlevél nem vált maradéktalanul „a hamisítás lehetőségét kizáró" okmánnyá, mint ahogy egyik útlevél sem volt az. Azonban elmondható róla, hogy a vizsgált kor egyik legjobban védett úti okmányának számított. Bár egyes védelmi jellegzetessége fokozható lett volna, de az egységet tekintve élvonalbeli volt. A gazdag és az egész oldalt fedő alnyomat, a hivatalos bejegyzések (megszemélyesítés, vízumok, átléptető-bélyegző lenyomatok, stb.) törlésének, illetve a mintázat díszessége és rejtett eltérései az utánzásának felismerését könnyítette meg. A fénykép rögzítésének módja a fényképcserét nehezítette meg jelentős mértékben, az okmányban a jogosult többszöri aláírása szintén akadályokat okozhatott. (A korabeli, már 1933-tól kiállított, keményfedeles román útlevelekben az első belső előzéken elhelyezett fényképeket négy gyűrűkapocs biztosította. Ezekben a fényképcsere könnyebben kivitelezhető volt a ringlik körülvágásával, míg a magyar okmányokban az átlátszó műanyag lapkák mögötti fényképrészlet cseréje rendkívül nehéz volt, vagy annak cseréje nélkül könnyen észrevehető volt az új kép illesztése, a beavatkozás.) A füzet varrásának megbontása több sérüléssel is járt, a szinte egyedülállóan, perforált sorszámú lapoldalak a lapcserét tették felismerhetővé.

Az 1937-ben bevezetett technikák utóélete

A magyar 1937 M útlevélnél kialakított adathordozó és érvényességi oldal-elrendezést az 1948 M útlevélcsaládnál tovább alkalmazták, azonban az okmányt már eltérő alnyomattal és vízjellel alakították ki. (Az 1950 M útlevélnél az alnyomaton, vízjelen túl az adatokat hordozó előre nyomtatott szövegek elrendezését is átalakították; s ezt az okmányt már a budapesti Pénzjegynyomda készítette.[428])

A magyar 1937 M útlevélnél bevezetett fénykép-biztosítási eljárást (a tízágú karmos csillag alakú szegecseket műanyag címer alakú lapka alátéttel) az 1948 M és az 1950 M útlevelek esetében is alkalmazták, a műanyag alátét használatát csak 1951 körül szüntették meg. A magyar 1955 M útlevélnél már nem rögzítették szegeccsel a fényképet, hanem „csak" ragasztották. Az 1945 után központosított útlevélkiadás a kiállítási módokban tényleges egységesítést hozott, a fényképeket ezt követően száraz- és nedves-bélyegzőlenyomatával egyaránt hitelesítették.

A félárú vasúti kedvezményre jogosító igazolványokat az 1940-es évek legelején kezdték el a magyar 1937 M útlevélnél alkalmazott fénykép-biztosítási eljárással védeni (de itt tízágú helyett nyolcágú karmos lapkával kialakított szegecset műanyag címeralátéttel). A Magyar Államvasutak „közszolgálati alkalmazottak és családtagjaik részére" kiadott arcképes igazolványainak fényképrögzítése 1982-ig – az 1937-es útlevélnél először alkalmazott – karmos csillag lapkával kiegészített szegecsekkel történt, igaz mindvégig nyolcágúakkal, s ekkor már régóta címer-alátét nélkül.[429] Az 1939-től alkalmazott arcképes, köny-

vecske kialakítású magyar cserkészigazolvány esetében szintén a magyar útlevélnél alkalmazott fényképrögzítési és -biztosítási eljárást alkalmazták: rejtett talpú szegecs, tízágú csillag alakúra préselt lapkával és alatta műanyag, cserkészjelvény alakú alátét lapkával.[430]

Itt kell megjegyezni, hogy a magyar 1937 M útlevél fedőlapjának olajzöld színét alapul véve, az 1992-ben bevezetett okmánycsalád diplomata útlevelének borítójához – JESZENSZKY Géza akkori külügyminiszter kezdeményezésére – a zöld színt határozták meg,[431] amely azóta is alkalmazásban van.

Utószó

Magyarország útleveleinek története az 1940-es évek második felében új irányt vett. Az útlevél-kiállítás a teljes központosítást követően már politikai és állambiztonsági szempontok allapján történt. Az úti okmányok gyártása 1949-től új(abb) igények szerint alakult – ennek megfelelően lett megbízva a Pénzjegynyomda is –, és számos védelmi újítást vezettek be az 1950-es és 1960-as évek folyamán. Az újabb magyar útlevelek rovatainak elrendezése 1955-ig még az 1937 M magánútlevél szerint történt, azonban ez ezt követően új irányt vett, és a változó igények alapján alakították.

Nemzetközi szabványok és hatásuk a magyar úti okmányokra

Az útlevelek nemzetközi egységesítésében az 1920-as párizsi előírásokat 1927-ben követte újabb, ekkor a menekültek úti okmányaiét határozták meg.[432] A hatalmas emberáldozatokat követelő II. világháború a menekültek még nagyobb és a korábbiaknál vegyesebb tömegét eredményezte. Az 1945-ben alapított – hamarosan a Népszövetség helyébe lépő – Egyesült Nemzetek Szervezete keretén belül 1951-ben egyezmény született a menekültekről, úti okmányaik meghatározásával és leírásával,[433] majd az 1954-es hontalan személyek jogállásáról szóló egyezmény rögzített szabványos megjelenést és tartalmat.[434] Mindkettő az 1920-as útlevél-elrendezés elvét követi, de néhány módosítással (az első oldal kibővítése újabb rovatokkal, valamint a meghosszabbítások rovatainak alkalmazása az 5. és a 6. oldalakon). Az illetékes magyar hatóság a hontalan vagy menekült személyek részére egészen az 1960-as évekig állított ki a párizsi előírásoknak megfelelő elrendezésű úti okmányt, holott a magánútlevél már 1937-től eltért attól (Magyarország az 1951-es és az 1954-es egyezményekhez még sokáig nem csatlakozott, és az okmányokra vontakozó rendelkezéseit sem alkalmazta addig.)

A magánútlevelek ismételt egységesítését – más utazási előírások, mint a határellenőrzés és bejelentkezési kötelezettség témával egyidőben – tárgyalta az 1963. augusztus 21-e és szeptember 5-e között Rómában, „Egyesült Nemzetek Nemzetközi Utazási és Turizmus Konferenciája" címmel, 87 állam részvételével megrendezett értekezlet; azonban mindössze nem kötelező érvényű javaslatokat fogalmaztak meg, többek között az okmányok legnagyobb méretére és terjedelmére, valamint néhány általános alapkövetelményre vonatkozóan.[435] Ekkorra már egyre több ország tért el az útlevélszabványtól, illetve – a nem-szocialista országok esetében – a növekvő határforgalom miatt annak gyorsabb ellenőrzése kívánt egységes kialakításokat, s az okmányhamisítás elleni védelem is követelményeket támasztott. Az 1920-as útlevélszabványt még több ország az 1970-es és az 1980-as években is alkalmazta, igaz mérete tekintetében esetenként eltérő kivitelben.[436] Mindeközben az Amerikai Egyesült Államok útlevélhatóságai által 1961-től megszemélyesített, egyszerűbb és így gyorsabb ellenőrzést biztosító elrendezéssel bíró (a 2. oldalon a jogosult adatait és az ok-

mány érvényességét, a 3. oldalon a jogosult arcképét hordozó) útlevelek egyre szélesebb körben váltak elterjedté elsősorban a kapitalista országok körében.[437]

Hatvan év után, 1980-ban született ismét jelentős eredmény az útlevelek egységesítése területén, ekkor ezt már az Egyesült Nemzetek Szervezetének repüléssel foglalkozó szakszerve, a Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet (International Civil Aviation Organization; ICAO) irányította, hiszen a légi közlekedésben az okmányellenőrzésre fordított idő terjedelme jelentős anyagi előnyt vagy hátrányt eredményez(het). Ezt követően egyre több ország az ICAO ajánlásait követve alakította ki útleveleit, azonban az újabb ajánlások alapján módosított okmányok bevezetése sok esetben csak évek múltán jelent meg. Kezdetben a gépi olvasásra alkalmas útlevelek bevezetése volt a cél, ma már a legkorszerűbb technikák felhasználásához – köztük az elekronikai úton történő adattároláshoz – adnak ajánlást, egységes rendszert.

Magyarország a rendszerváltozást követően, az 1990-es évek legelején törekedett a kor nemzetközi előírásainak és igényeinek megfelelő útleveleket tervezni és gyártani, így került bevezetésre 1992. január 1-jén az első, gépi olvasásra is alkalmas magyar úti okmány, amely az ICAO akkori ajánlásainak is megfelelt.

Az Európai Közösség is törekedett a tagállamai útleveleinek egységes(ebb) megjelenésére. Az első közös szabályok 1981. június 23-án kerültek elfogadásra – többek között ekkor határozták meg az útlevél borítójának burgundi vörös színét és megjelenését, az oldalak tartalmát, stb. –, amelyet 1982, 1986 és 1995 nyarán, majd 2000 őszén és 2004 nyarán kiegészítettek.[438] Az egységes műszaki előírások körvonalazása 1982. június 30-án történt meg, amely ekkor még igen szerény követelményeket támasztott (például, hogy a lapok tartalmazzanak vízjelet,[439] továbbá az okmány számát perforáció útján alakítsák ki a lapokon, stb.),[440] ezt majd 2000 októberében pontosították és bővítették.[441] A korábbi előírásokat a 2004 decemberében kiadott rendeletben tovább részletezték és szabályozták, ennek végrehajtása pedig kötelező lett a tagországok számára.[442] Az aktuális előírásoknak megfelelő első, egységes megjelenésű útleveleiket számos esetben csak évekkel a szabályok elfogadása vagy az Európai Közösséghez (majd Európai Unióhoz) történt csatlakozásuk után bocsátották ki az érintett országok hatóságai.[443] Magyarország az Európai Unió magánútlevelekre vonatkozó irányelveinek és rendeleteinek (is) megfelelő úti okmányt a meghatározott határidőtől kezdve, 2006. augusztus 29-től állít ki.

Az útlevél talán még sokáig füzet kivitelezésű marad

Gyakorta felvetődik az utazók egy részében, hogy miért nem lesz kártya formátumú okmány az útlevél. Erre a válaszom igen egyszerű. Véleményem szerint még sokáig lesznek országok, akik más államok állampolgárainak beutazását előzetes láttamozáshoz (vízumhoz) kötik vagy a tartózkodás idejét meghatározott napra engedélyezik, ezek vízumok és átléptető-bélyegző lenyomatok formájában kerülnek az úti okmányban rögzítésre, ehhez pedig ezek hordozására

alkalmas felület szükséges. Természetesen ma már van törekvés, hogy a beutazás engedélyezését számítástechnikai úton intézzék (a beutazás előzetes regisztrációja, vagy a vízumilleték előre megfizetése, stb.), s talán a közeljövőben a határátlépések is nyilvántarthatóak lesznek így. Azonban mindig lesznek olyan országok, melyek nem fogják megosztani másokkal adatbázisukat, hogy kinek adnak vízumot és kit léptetnek át határaikon. Ennek látható módon történő nyomon követését más országok is előnyben részesítik, hiszen így az úti okmány alapján megtudhatják, hogy a területükre belépő személy a közelmúltban hová utazott (van ország, amelyik kizárja a beutazók köréből azokat, akik számukra el nem ismert vagy ellenséges ország területén tartózkodtak). Egyúttal az állampolgárok érdeke is lehet egy későbbi vitás ügyben, ha külföldön tartózkodásukat így igazolni tudják. Mindehhez egy olyan okmány szükséges, amely képes hordozni az államhatár átlépésére és a tartózkodási jogosultságra vonatkozó bejegyzéseket. Egyszerűen összefoglalva: a kártya formátumú okmányok kialakításuk miatt nem alkalmasak a kiállítást követő hatósági bejegyzések felvitelére.

Bár az Amerikai Egyesült Államok 2008 nyarán bevezette az úgynevezett „Passport Card" (azaz „útlevél-kártya") nevű kétoldalas, kisméretű okmányt,[444] azonban – jellegét és felhasználhatóságának lehetőségét tekintve – csak néhány ország fogadja el és csak meghatározott típusú határátkelőhelyen történő átlépés esetén. Véleményem szerint a „Passport Card" – európai mércével, adott feltételek teljesülése esetén – az államhatár átlépésére feljogosító személyazonosító igazolvány és nem útlevél.

Összegzés

Ezen könyv függelékeken keresztül bemutatta a távolsági utazásra, magyar állampolgárok részére kiállított úti okmányok fajtáit, gyártásuk és alkalmazásuk idejét 1848-tól napjainkig. Az általános úti okmányokon (útlevél, hazatérési engedély, útlevéllap személyi igazolványhoz) kívül bemutatásra kerültek a szintén magyar állampolgárságú horvát-szlavónországokbeli illetőségű személyek 1868 és 1905 közötti útlevelei, továbbá a tengerész úti okmányok, a személyazonosító okmányok, amelyek külföldre utazásra jogosítottak, illetve hazatérésre jogosító úti okmányok, amelyeket Magyarország képviseletében idegen állam állított illetve állít ki.

A magyar úti okmányok története rendkívül gazdag, számos országban hosszú ideig, változataltan, vagy csekély változtatásokkal volt forgalomban az útlevél. Magyar hatóságok útlevél alaptípust 25 évnél hosszabb ideig csak két esetben személyesítettek meg (1878 M és 1958 külszolgálati M útlevelek), de számos okmány 10 évnél is rövidebb ideig volt kiállítva.

A magyar útlevelek alkalmazásuk korában általában korszerűek voltak a többi ország úti okmányaihoz viszonyítva. A Belügyminisztérium igen korán, 1878-ban rendszeresítette a füzet formátumú okmányokat, s az 1905-ben bevezetett, jól azonosítható, egyedi vízjelet tartalmazó lapokkal rendelkező útlevél – ezen szempontból – egyedinek volt mondható a korszakában.

Magyarország igen korán, már 1922-ben csatlakozott azon országok köréhez, amelyek bevezették az egységes, úgynevezett nemzetközi útlevelet. Az 1937-től alkalmazott úti okmány számos egyediségével szintén a biztonságos okmányok közé emelte a magyar útleveleket. A magyarországi okmányok mindvégig nemzetközileg ismert nyelven is megszemélyesítésre vagy rovatai ismertetésre kerültek, elősegítve birtokosuk ellenőrzését és ezáltal gyorsabb határátlépését is.

A II. világháború után legyártott első útlevél a korábbinak számos részletét alkalmazta, de megjelenésében mégis a rendszerváltást tükrözte. Az 1948-tól alkalmazott (illetve még több másik) okmány vízjele nem volt megfelelő kivitelű abból a szempontból, hogy nehezen volt kivehető és csak az tudta azonosítani, aki a vízjelképet ismerte. Később a magyar vízjelek jó minőségűek lettek, s esetenként a kor színvonalát is megelőzte megjelenésük.

A Pénzjegynyomda bevonása az útlevélgyártásba – 1949-ben – új mérföldkövet jelentett. Az alnyomatok immár metszett mélynyomtatással készültek és megjelent az úgynevezett pozitív vízjel is, amely első alkalommal ábrát tartalmazott: az 1949. évi állami címert.

A Belügyminisztérium meglehetősen hosszú ideig volt a központosított útlevélkiadás hatósága, útlevélosztályán keresztül: 1848-ban és 1849-ben, 1867 és 1904 között, továbbá 1914 és 1919/1920, illetve 1956 és 1971 között. A rendőrség (területi és / vagy helyi szervei) szintén több időszakban, összeségében jelentős ideig volt útlevélkiállító hatóság: 1904 és 1914, valamint 1919 és

1948 között, majd később egészen 1991 végéig, a meghatározott úti okmányok erejéig. A megszemélyesítés központosítása 1992-ben következett be ismét, útlevél igénylésére ezt követően is az ország igen sok helyén lehetőség volt és van.

Summary
'The Hungarian travel documents, 1848–2012'

This book introduces the production and types of travel documents issued for Hungarian citizens from 1848 up to the present. Hungarian passports were issued by independent Hungarian governments in the following periods: during the Hungarian War of Independence 1848–1849 and then from the Conciliation of Austria and Hungary in 1867 up to the present.

Besides the general travel documents (passport, laissez-passer, passport page annexed to identity card, etc.; see **1. sz. Függelék**) between 1868 and 1905 travel documents were issued for Hungarian citizens, such as: passports for Hungarian citizens of Croatian-Slavonian origin (see **2. sz. függelék**), seaman travel documents (see **3. sz. függelék**), identity travel documents valid for travelling abroad (see **4. sz. függelék**) and laissez-passer documents issued by a different state on behalf of Hungary (see **5. sz. függelék**).

Types of Hungarian travel documents, 1848–2012

In 1867 Hungarian passports were **produced by** the Imperial Royal Court and State Printing House in Vienna. From 1876 (or possibly from 1873) passports were printed and made in the Hungarian Royal State Printing House until 1948 and from 1949 up to today the production is the duty of the Hungarian Banknote Printing (Shareholding) Company. When appropriate official orders were placed, smaller Hungarian printing houses also had the right to produce diplomatic passports (1918–1949) and some other travel documents.

The very first watermarks in the base **paper** for Hungarian documents were negative and appeared on each and every sheet from 1905. Positive watermarks and the picture of the state symbol were used in the new series of passports introduced in 1950. Toned watermarks appeared first in documents in 1961. (See **II. sz. melléklet**) In certain periods security papers were produced and delivered to the printing houses by Diósgyőr Paper Factory (present DIPA Inc.).

In 1848 Hungarian passports were produced by lithography **printing** and from 1867 letterpress printing was used exclusively. Intaglio printing was used first in the series of passports introduced in 1950 and then UV printing and rainbow printing were applied simultaneously from 1955. The language of passports had changed throughout the times. There were Hungarian-French bilingual documents between 1878 and 1949, and in later periods, Russian headings and legends were attached as well.

From 1905 the Hungarian travel documents were made with pre-printed revenue stamps whereas former standard revenue stamps were placed onto passports certified with an official wet stamp. From 1945 stick-in revenue stamps were used to pay the amount of revenue (as it was used between 1867 and 1905). This type of payment ceased in 1964.

From the 17th century documents were **personified** only by handwriting. Typed personification of Hungarian documents were first used only in diplomatic passports from the 1920s to 1940s, whereas from 1964 this technique was applied to almost all passports (except diplomatic and diplomatic service passports). Laser engraving, as a completely new method was first applied in the filling in of validation vignette from December 1997 and of biodata pages from September 1998. From 1992 Hungarian passports are machine readable. From 29 August 2006 data content of the biodata page are stored electronically that has been supplemented with the picture of the fingerprint since 28 June 2009.

Hungarian travel documents had first met the requirements of **international passport standards** in 1922. Concerning the forms of documents, these requirements were based on the decision of of the conference in Paris in 1920. These forms were used until the spring of 1937. Hungarian passports have met the standards of International Civil Aviation Organization since 1992.

The first Hungarian passports

Frontiers of the Principality of Transylvania were allowed to be crossed only with letters of recommendation ('salvus conductus') of the prince or of the city of Kolozsvár (Cluj). According to the law in 1669 the prince had no right to deny or defer issuing passports to the applicants. In 1752 this liberal measure was withdrawn when Transylvania was overruled by the HABSBURGs.

Until 1840s passports valid beyond the Austrian provinces were issued via the Royal Hungarian Council of Governor or directly by the Royal Hungarian Court Chancellery in Latin, the official language of administration in Hungary until 1844.

Within the establishment of the first Hungarian Government in April 1848 the Royal Hungarian Ministry of Interior was set up and it started the production of a brand new type of passports with red background printing and embellished frame that significantly differed from the ones of the previous decades. Some parts of the pre-printed Hungarian texts were indicated in German as well. Passports were printed by lithography printing in the printing house of Miklós SZERELMEY in Pest. (See **III. sz. melléklet**)

In October 1848 the place of the Ministry of Interior was taken over by the Hungarian National Defence Committee. It produced a new series of passports without background printing but the former pre-printed texts and style did not change at all.

In January 1849 very strict rules came into force and border-crossing was allowed only with passports or with signed and sealed booklets for craftsman trainees.

In August 1849, close to the end of the War of Independence, several members of the Hungarian government used alias passports to escape from the country. With the help and procurement of the British Consul in Belgrade (who

sent blank travel documents authenticated with his own signature and stamp) they could cross the borders safely.

In the times of the Austrian occupation of Hungary, the Hungarian administration system was subordinated to Viennese control. In 1860 some modifications in the system could only re-establish the conditions of the pre-revolutionary era.

Passports of Hungary during the period of Austro-Hungarian Monarchy, 1867–1918

After the Conciliation in 1867 between Austria and Hungary had established the Austro-Hungarian Monarchy, and concerning the internal affairs, the two parts of the empire were functioning separately and independently. Hereby, passport administration had worked in a different way, therefore, passports had differed significantly from 1878 until the Monarchy came to an end in 1918.

Passports introduced in 1869 had still been one-sheet papers folded into two. Within a fancy frame of a decorative cover page the inscriptions and headings were in Hungarian, whereas the other side of the page contained the same in German and French. There was a free space in the passports for the entry of fellow passengers and it also contained a trilingual text of notice. (See **I./A sz. melléklet**)

In 1878 Hungary was amongst the very first states in the world where passports of booklet format had been introduced. It was only Germany and Russia that issued such format of documents. It was not until the first two decades of the 20th century when most states had started to issue the booklet format instead of the one sheet documents. In the subsequent decades passports of booklet format were printed by the Hungarian Royal State Printing House in letterpress printing, whereas the motif of the background printing had still contained the coat of arms. (See **I./B sz. melléklet**)

In 1903 during the parliamentary dispute of the Hungarian Passport Law the necessity for a passport with a photograph had emerged but it did not pass eventually.

In 1905 a unified passport form was introduced in Hungary and in its associate state, Croatia-Slavonia. (Only its language differed from Hungarian-French to Croatian-French). Each page of this type of passport had watermarks. (See **I./C sz. melléklet**)

Photographs as obligatory elements of passports first appeared in Hungarian passports on 20 January 1915, during the World War I. In the subsequent weeks and months they were introduced in the travel documents of the United Kingdom and Australia as well.

In 1918 after the dissolution of the Austro-Hungarian Monarchy, Hungary became a republic and the signs referring to the kingdom on the first page of passports were covered with a pre-printed vignette. As well as the new state emblem, the new form of government were shown on it. (See **VIII. sz. melléklet**)

The Hungarian passport type '1937'

From the autumn of 1922 Hungarian authorities started to issue passports that met the requirements of international standards that had been set in Paris in 1920 and were applied until the beginning of 1937. Although, passports of different countries had had similar features, several passports were regarded as easy-to-falsify type of documents, however, they were gradually developed.

In the beginning of 1935, directed by the Royal Hungarian Ministry of Internal Affairs design process had been started of documents that were new from many aspects. Eventually in March 1937 the new type of Hungarian passport was introduced with green cover. (See **I./F sz. melléklet**) The pages had been worked out to minute details, contained clearly identifiable watermark and had monochrome background printing. The blank passport (penultimate stage when passport does not contain personal data) was made by two-layered printing to which three colours were used. Pages of the passport were seamed at the spine of the document and – uniquely at that time – the serial number of the document was perforated in them.

The photograph was fixed in the document in a distinctive manner as well. It was attached to the front endpage with plastic strips under the claw-like, star-shaped metal rivets. Photographs were authenticated by dry and often with wet stamps. Applicants had to sign both the photograph and beneath the picture. Out of the 1937 series, there are three (or four) kinds of passports known with typographical errors (see **XII. sz. melléklet** and **XIII. sz. melléklet**), mistakes such as these were rare.

After World War II the system of government in Hungary had changed (from kingdom to republic) and such changes were shown in the extended or newly issued passports by three different forms of over-printing or over-affixation. (See **XVIII. sz. melléklet**)

This chapter provides an overview and compares general and peculiar bindery and document securing solutions with the help of 29 passports of 73 independent states. (Number of states according to data in 1938.) Concerning the analysis of the Hungarian passport of 1937, it was a front-rank document of its time with several innovations that made forgery difficult.

There are some pieces of this type of passports that are real curiosities, such as passports produced by the Royal Hungarian Legation in Bern in 1945 (see **XV. sz. melléklet**) or the ones issued or renewed between 1949–1969 by the 'Royal Hungarian Legation' in Madrid (that was an authority not recognized by the Hungarian government at that time).

Függelékek

A függelékekben olvasható okmányleírások elsősorban olyan jellegzetességek rövid ismertetését tartalmazzák, amelyek alapján egy–egy altípus beazonosítható, illetve amelyekben később változtatás történt. Ebből eredendően nem került leírásra az összes tulajdonság és változtatás, illetve nem a jellegzetesség fontossága szerint került összeállításra. Az úti okmányok megszemélyesítésében történt változtatás – ha a gyártási eljárás során kialakított tartalmában módosulást nem eredményezett, akkor – itt nem került figyelembe vételre. A leírt vízjelek (vj.) képi bemutatása – a gyári vízjelek kivételével – a II. sz. mellékletben látható.

Az egyes okmányok feltételezett bevezetési, kivonási vagy gyártási évszámai kapcsos zárójel közé foglalva láthatóak és később ismerté vált adatok alapján módosulhatnak.

A függelékek jelentős részben gyűjtemények okmányainak feldolgozása során keletkezett adatokat tartalmaznak, azokat feldolgozták: DÖME Márk és SOM Krisztián, a táblázatokat SOM Krisztián szerkesztette.

1. sz. függelék
A távolsági forgalomban részt vevő magyar állampolgárok részére kiállított magyar útlevelek és úti okmányok alaptípusai és változatai. 114

2. sz. függelék
Horvát-szlavónországoki útlevelek magyar állampolgárok részére horvát-szlavónországoki hatóság által kiállítva, 1868–1905. 155

3. sz. függelék
Hajós szolgálati könyvek, mint útlevélpótló okmányok magyar állampolgárok részére magyar hatóság által kiállítva, 1904–1969. 157

4. sz. függelék
Személyazonosító okmányok, mint úti okmányok magyar állampolgárok részére, magyar hatóság által kiállítva, 1920-tól napjainkig. 163

5. sz. függelék
Egységes európai uniós úti okmányok magyar állampolgárok, mint az Európai Unió valamely tagállamának állampolgára részére, magyar hatóság képviseletében kiállítva 166

A távolsági forgalomban részt vevő magyar állampolgárok részére kiállított magyar útlevelek és úti okmányok alaptípusai és változatai

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
1848 M útlevél (alkalmazva: 1848–1849); útlevél; › a lap kialakítású okmány 426×490 mm méretű, fektetett téglalap alakú; › vízjel nélküli papíron; igen díszes fekete kerettel, rajta a történelmi tartományokkal egyesített magyar nagycímer díszítményekkel, az adatot hordozó felület alnyomata piros; fejlécben: „Ő Felsége a' magyar király' nevében, belügyministere által" felirat; az okmány magyar nyelvű, rovatai magyar és német nyelvűek (a keret levélmintázatos mezei közül négyben a kiállító hatóságra utaló német, angol, francia és olasz felirat).			
» **1848/BM** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	1848 április	SZERELMEY MIKLÓS INTÉZETÉBŐL PESTEN	
» **1848/OHB** az előző altípustól eltérően a fejléc szövege „Magyar Ország Honvédelmi Bizottmánya által"; az adathordozó felület alnyomat nélkül került kialakításra, és e felület valamivel szélesebb	1848 ősze	*nincs adat*	
1867 M útlevél (alkalmazva: 1867–1869); „Útlevél külföldre." (az 1860 végén, a Magyar Királyi Helytartótanács által bevezetett útlevélűrlap számos részletében módosított altípusa); › a lap kialakítású okmány nagy alakú, félbehajtott (négyoldalas); › az első oldal magasnyomással készült díszes kereten belül felül az osztrák birodalmi sas mellén egyesített osztrák és magyar címerrel; középső harmadban magyar kiscímert cserfa- és olajággal ábrázoló zöld színű térhatású alnyomat kőnyomtatással készült, alnyomat egészíti ki a sorszám és keltezés rovatát is; magyar-német nyelvű okmány, nyelvenként külön hasábba rendezve; hátoldalon úti társak bejegyzésének táblázata és tájékoztató szöveg, nyelvenként külön rendezve; a jobb szél élére nyomtatott nagybetűs szöveget a megszemélyesítés során, ollóval vágták ketté (ezzel leválasztva a nyílvántartó-szelvényt).			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1867	Aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei in Wien.	„ÚTLEVÉL" illetve „sz. külföldre." és német megfelelőik
1869 M útlevél (alkalmazva: 1869–1873); „Útlevél külföldre."; › a lap kialakítású okmány nagy alakú, félbehajtott (négyoldalas); › az 1867 M űrlapéval azonos díszes kereten belül, felül a magyar kiscímert két oldalról „beúszó" angyal tartja; középső harmadban 1867 M űrlapéval azonos kiscímert cserfa- és olajággal ábrázoló, zöld színű alnyomat található, valamint alnyomat egészíti ki a sorszám és keltezés rovatát is; magyar …			

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
… nyelvű okmány; a jobb szél élére nyomtatott nagybetűs szöveget a megszemélyesítés során, ollóval vágták ketté (ezzel leválasztva a nyilvántartó-szelvényt); az előoldal magyar rovatainak német és francia megfelelői a második oldalon, az úti társak táblázatától balra került elhelyezésre, ez alatt a figyelmeztető szöveg magyar változata (1 bekezdés 4 sor) alatt, két oszlopban a német és francia fordítása követi (1–1 bekezdés 10–10 sor), összesen 24 sorban. (**I./A sz. melléklet**)			
» **1869/BM/1869** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel; a jobb szél nyomata „MAGYAR KIRÁLYI BELÜGYMINISTERI ÚTLEVÉL”, a hitelesítő: „A magyar királyi belügyministertől”	{1869}	A cs. kir. udvari és álladalmi nyomdából.	
» **1869/BM/1870** az előző altípustól eltérően az első oldalon, felül díszes pajzson a magyar kiscímert hosszú szalaggal átkötött cserfa- és olajágak övezik, ezáltal az alatta lévő nyomatok kissé lejjebb kerültek	1870	A cs. kir. udvari és álladalmi nyomdából.	
» **1869/BM/1871** az előző altípustól eltérően a második oldal magyar nyelvű figyelmeztető szövege 1 bekezdés 5 sor, két oszlopban a német és francia fordítás 1–1 bekezdés 11–11 sor, összesen 27 sorban	1871	A cs. kir. udvari és álladalmi nyomdából.	
» **1869/ŐFSzKMKM/1869** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel; a jobb szél nyomata „Ő FELSÉGE SZEMÉLYE KÖRÜLI MINISTERI ÚTLEVÉL”, hitelesítő: „Ő cs. ’s apost. kir. Felsége Személye körüli magyar kir. Ministertől”	1869	A cs. kir. udvari és álladalmi nyomdából.	
1873 M útlevél (alkalmazva: 1873–1876); „Útlevél külföldre.”; › a lap kialakítású okmány 330×250 mm méretű, félbehajtott (négyoldalas); › díszes piros kereten belül, felül, fekete színű, kör alakú barokkos pajzson a magyar kiscímert két oldalról, a korona alól (!) előnyúló cserfa és olajágak övezik; középső harmadban díszes pajzson kialakított kiscímert cserfa- és olajággal ábrázoló zöld színű alnyomat található, alnyomat egészíti ki a sorszám és keltezés rovatát is, utóbbi részben előre nyomtatva; a jobb szél élére nyomtatott nagybetűs szöveget a megszemélyesítés során, ollóval vágták ketté (ezzel leválasztva a nyilvántartó-szelvényt); › az előoldal magyar rovatainak német és francia megfelelői a második oldalon, díszes kereten belül, zöld egyszerű mintázatos alnyomaton, az úti …			

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
… társak táblázatától balra került elhelyezésre, ez alatt a figyelmeztető szöveg magyar változata (1 bekezdés 4 sor) alatt, két oszlopban a német és francia fordítása követi (1–1 bekezdés 9–9 sor).			
» **1873/BM** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, a hitelesítője: „A MAGYAR KIRÁLYI BELÜGYMINISTER MEGBIZÁSÁBÓL:”	1873	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1876 M útlevél (alkalmazva: 1876–1877 / 1878);[445] „Útlevél külföldre.”; › a lap kialakítású okmány 328×250 mm méretű, félbehajtott (négyoldalas), vízjel nélküli; › a kifelé „tüskés” mintázatú kereten belüli felületet egészében szürke alnyomat fedi: közepén díszes pajzson kialakított kiscímert cserfa- és olajág övezi, amelyeken külön–külön pajzson a Magyar Szent Korona további országainak címere látható, s két oldalán elforgatva az „UTLEVÉL” és a „KÜLFÖLDRE” felirat olvasható; felül az egyesített középcímer mögül (!) cserfa- és olajágak törnek elő; az okmány-megnevezést és sorszám rovatot belső, díszes keret foglalja magába, a keltezés rovatát részben előre nyomtatták; jobb szél élére nyomtatott nagybetűs szöveget a megszemélyesítés során, ollóval vágták ketté (ezzel leválasztva a nyilvántartó-szelvényt). › az előoldal magyar rovatainak német és francia megfelelői a második oldalon, díszes kereten belül, szürke egyszerű mintázatos alnyomaton, az úti társak táblázatától balra került elhelyezésre, ez alatt a figyelmeztető szöveg magyar változata (1 bekezdés 4 sor) alatt, két oszlopban a német és francia fordítása követi (1–1 bekezdés 9–9 sor).			
» **1876/BM** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, a hitelesítője: „A MAGYAR KIRÁLYI BELÜGYMINISTER MEGBIZÁSÁBÓL:”	{1876}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	nagy valószínűséggel a Magyar Királyi Államnyomda által készített útlevél
1878 M útlevél (alkalmazva: 1878–1905);[446] „Útlevél külföldre.”;[447] (**I./B sz. melléklet**) › a füzet kialakítású okmány 140×95 mm méretű borítója puha (az első ilyen magyar úti okmány), borítónyomata az okmánymegnevezésen kívül az egyesített középcímer, amely mögül (!) cserfa- és olajágak törnek elő (az 1876 M útlevélnél alkalmazottal megegyező kép); › terjedelme 16 oldal, oldalainak kékeszöld alnyomata: koronás kiscímert ovális kialakítású cserfa- és olajág-koszorú keretezi, felette és alatta a „ÚTLEVÉL” és „KÜLFÖLDRE.” felirat olvasható, térhatású vonalrendszerrel kialakítva; vízjele: hosszirányban ritkán, kereszt irányban sűrűn vonalkázott; a lapok piros-fehér-zöld sodort szállal voltak fűzve; › az 1. oldalon díszes pajzson kialakított kiscímerrel (ágak vagy angyalok nélkül); a személyazonosító adatok az 1–2. és 4–5. oldalon olvashatóak, rovatai magyar-francia nyelvűek, tájékoztató a 6. oldalon található nyelvenként külön oszlopban, egy–egy bekezdés összesen 54 sorában (24+30 sor).			
» **1878/16 oldalas–54 soros** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel; az előre nyomtatott dátum rovatrész „187…” kezdetű	1877	[*nyomdai jelzet nélkül*]	

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
» **1878/16 oldalas–67 soros** [448] az előző altípustól eltérően a tájékoztató a 6–7. oldalon található, nyelvenként külön oszlopban, két–két bekezdés összesen 67 sorában (31+36 sor); az előre nyomtatott dátum rovatrész „188…” kezdetű	1881	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1878/12 oldalas–piros** az előző altípustól eltérően borítója külső felületén nyomtatás nélküli; az okmány terjedelme 12 oldal; a lapok alnyomata piros vagy barna színű; az 1. oldalon élmintázatos ovális középcímer cserfa- és olajággal; az előre nyomtatott dátum rovatrész „188…” kezdetű; tájékoztató szövege az első belső előzéken került elhelyezésre: kétnyelvű, 2–2 bekezdésben összesen 27 sor (12+15 sor)	1887	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1878/12 oldalas–zöld** az előző altípustól eltérően az alnyomata zöld színű; az első oldal előtt egy számozatlan, alnyomat nélküli lap (esetenként a borítóhoz ragasztva) belső oldalára van nyomtatva a figyelmeztető szöveg, terjedelme 2–2 bekezdésben összesen 18 sor (8+10 sor); az előre nyomtatott dátum rovatrész „18…” kezdetű	1889	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1878/12 oldalas–nagy angyalokkal** az előző altípustól eltérően az 1. oldalon fekete, középcímer angyalokkal, amelyek szárnyainak külső éle egyenes, ruhájuk sűrűn redőzött, amely nem ér a pajzs alsó élének vonaláig; alnyomata kék színű; figyelmeztető szöveg a borító első belső oldalára került nyomtatásra; a lapoknak vízjele nincs	{1894}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1878/12 oldalas–kis angyalokkal** az előző altípustól eltérően az 1. oldalon fekete, kisebb méretű 1896. évi középcímer angyalokkal, amelyek …	1897 legeleje	[*nyomdai jelzet nélkül*]	

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
… szárnyainak külső éle ívelt, ruhájuk ritkán redőzött, amely nem ér a pajzs alsó élének vonaláig			
» **1878/12 oldalas–középcímer alnyomattal** az előző altípustól eltérően az oldalainak alnyomata keretvonalon belül térhatású mintázat közepén az 1896. évi középcímer cserfa- és olajággal; az előre nyomtatott dátum rovatrész „19…” kezdetű	1899	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1905 M útlevél (alkalmazva: 1905–1921 / 1922);[449] „Útlevél.”;[450] › a füzet kialakítású okmány puha borítója 178–180×109–110 mm méretű; külső oldalai nyomat nélküliek; › az okmány terjedelme 12 oldal, az oldalak zöld alnyomata: díszes sarkú keretvonalon belül térhatású hálóminta közepén az 1896. évi magyar középcímer cserfa- és olajággal; a lapokat piros szállal fűzték; a lapok vízjele: háromszoros hullámvonalak között „ÁLLAMKINCSTÁR” szó (U11. vj.); › a személyazonosító adatok az 1–2. és 4–6. oldalon olvashatóak, az első oldalon „Első Ferencz József” felirattal, kétnyelvű okmány; tájékoztató a borító első belső előzékén 4 bekezdés 19 sorában került kialakításra; a 6. oldalon előre nyomtatott illetékbélyeg-kép látható. (**I./C sz. melléklet**)			
» **1905/1904/magyar-francia** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, magyar-francia nyelvű útlevél	1904–1912	[*nyomdai jelzet nélkül*]	bélyeg címlete: 30 fillér
			bélyeg címlete: 2 korona
	1913	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1913. – 757.	bélyeg címlete: 30 fillér
		M. kir. állami nyomda. Budapest, 1913. – 1190.	*nincs adat*
		M. kir. állami nyomda. Budapest, 1913– 3546.	bélyeg címlete: 30 fillér
		M. kir. állami nyomda. Budapest, 1913. – 4410.	bélyeg címlete: 30 fillér
	1914	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1914. – 889.	bélyeg címlete: 30 fillér
		M. kir. állami nyomda. Budapest, 1914. – 1190.	bélyeg címlete: 2 korona

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
» **1905/1904/horvát-francia** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, horvát–francia nyelvű útlevél	1904	[*nyomdai jelzet nélkül*]	bélyeg címlete: 30 fillér
			bélyeg címlete: 2 korona
» **1905/1915/magyar-német** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, magyar-német nyelvű útlevél; vízjele: kétszeres, levélmintázatú hullámvonal és „ÁLLAMKINCSTÁR” felirat (U12. vj.)	1915	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1915. – 4058.	bélyeg címlete: 2 korona
» **1905/1915/horvát-német** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, horvát-német nyelvű útlevél; vízjele: kétszeres, levélmintázatú hullámvonal és „ÁLLAMKINCSTÁR” felirat (U12. vj.)	{1915}	*nincs adat*	*fennmaradt példány eddig nem ismert, de gyártása valószínűsíthető*
» **1905/1917/magyar-francia** az előző altípustól eltérően magyar-francia nyelvű útlevél, az 1. oldalon „I. Károly” nevében feliratváltozat olvasható	1917	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1914. – 1190. *az első előzéken, és a 12. oldalon:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1917.	bélyeg címlete: 30 fillér
			bélyeg címlete: 2 korona
		M. kir. állami nyomda. Budapest, 1914. – 4018. . *az első előzéken, és a 12. oldalon:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1917.	bélyeg címlete: 30 fillér
» **1905/1917/magyar-német** az előző altípustól eltérően magyar-német nyelvű útlevél, az első belső előzéken előre nyomtatott szöveg nélkül	1917	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1917.	bélyeg címlete: 30 fillér
			bélyeg címlete: 2 korona
	1918	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1918.	bélyeg címlete: 30 fillér
» **1905/magyar-francia felülragasztott** az alaptípustól eltérően útlevéllap-részlettel felülragasztva, nyomdailag kialakított „NÉPKÖZTÁRSASÁG” megnevezések; magyar-francia útlevélfüzet	1904–1918 + 1918	valamennyi 1905 M, magyar-francia nyelvű útlevél altípusnak nyomdai jelzete	bélyeg címlete: 30 fillér és 2 korona; a megszemélyesítés során ismert a felülragasztáson lévő államnevezés módosítása is részleges vagy teljes áthúzással, föléírással

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
» **1905/magyar-francia felülragasztott/nemzeti színű** az előző altípustól eltérően az okmány lapjainak varrása piros-fehér-zöld sodort szállal volt öltve	*nincs adat*	valamennyi 1905/1917/magyar-francia útlevél altípus nyomdai jelzete	
» **1905/magyar-német felülragasztott** az alaptípustól eltérően magyar-német útlevélfüzet; üres lappal felülragasztás és kézzel írott „NÉPKÖZTÁRSASÁG” megnevezések	1915–1918 + 1918	valamennyi 1905 M, magyar-német nyelvű útlevél altípusnak nyomdai jelzete	csak külképviseleti (Bécs) kiállítású ismert; a bélyeg címlete: 30 fillér és 2 korona
1919 M útlevél (alkalmazva: 1919–{1932}); „Útlevél”; › a füzet kialakítású okmány borítója zöld kartonból készült; › az oldalak zöld színű, magasnyomással készített egyszerű alnyomata elnagyolt: négy részre osztott sávozás egyszerű kereten és sarokdíszítéseken belül; az okmány terjedelme 12 oldal, a lapok tűzőkapoccsal lettek rögzítve, a lapoldalak vízjele: nem mindegyik lapon, véletlenszerűen elhelyezkedő lánc-szakasz (gyári vízjel); › az 1. oldalon „MAGYAR NEMZETI KORMÁNY nevében” feliratok magyarul és franciául olvashatóak, a rovatelrendezés az 1905 M útlevelekével azonos, kiegészítve azt a 7. oldalon a fénykép helyét jelölő keretvonallal és ezen belül az arckép követelményeit felsoroló szöveggel (nyomdai jelzet ezen oldal alján található).[451]			
» **1919/1919** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	1919	Várnay L. Szeged. 19–273.	bélyegkép nélkül
» **1919/felülnyomtatott** az előző altípustól eltérően kitakarták a kormány nevében tartalmú részt és az okmánymegnevezést, utóbbi írógéppel „Személyazonossági igazolvány.” illetve „Carte de légitimation.” feliratra módosították	1919 + 1920	Várnay L. Szeged. 19–273.	bélyegkép nélkül
1919 diplomata M útlevél (alkalmazva: 1919); „Diplomata-útlevél”; › a lap kialakítású okmány vízszintesen négy részre hajtva; › csak a névnek, rangnak, keltezésnek és érvényességi időnek fenntartott felület rendelkezik vonalkázott alnyomattal, oldalainak többi felülete alnyomat nélküliek; › első oldalán a „A Magyar Tanácsköztársaság nevében” kezdetű felirat, a magyar felhívás a kitöltendő névvel és ranggal és az érvényességi rovatok találhatóak, második oldala az fényképnek és a személyi adatok oldala, harmadik oldalon egymás alatt a német és a francia nyelvű felhívást tartalmazta az első oldalival azonos tartalomban.			

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	1919	*nincs adat*	
1920 M útlevél (alkalmazva: 1920–1923);[452] „Útlevél.”;[453] › a füzet kialakítású okmány 170×100 mm méretű puha borítóján fekete nyomat (koszorús kiscímer az „útlevél” szavakkal); › az okmány terjedelme 16 oldal, az oldalak kékesszürke alnyomata közepén az 1896. évi egyesített magyar középcímer cserfa- és olajággal; öltése kendermadzaggal történt, amelyet a hátsó belső előzéken ragasztottak és bélyegző lenyomatával hitelesítettek; a lapok vízjele „ÁLLAMKINCSTÁR” felirat kettős, levélmintázatú hullámvonalakkal elválasztva (U12. vj.); › az 1. oldalon „A Magyar Királyság nevében” feliratok olvashatóak, a személyazonosító adatok az 1–2. és 4–5. oldalon olvashatóak, a fénykép és záradékának előre nyomtatott felirata a 6. oldalon található; az 5. oldalon előre nyomtatott illetékbélyeg-képpel. (**I./D sz. melléklet**)			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	1920	*csak az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1920.	„Szegénység miatt illetékmentes”
			30 fillér (középcímer)
			2 korona (középcímer)
	1921	*csak az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1921.	5 korona (középcímer)
			50 korona (középcímer)
		1921/1691. . *a borítón,* *és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1921.	5 korona (középcímer)
		1367/1921. . *a borítón,* *és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1921.	50 korona (középcímer)
		2692/1921. *a borítón,* *és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1921.	5 korona (középcímer)
	1922	1655/1922. *a borítón,* *és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1922.	5 korona (középcímer)

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
		1656/1922. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1922.	50 korona (középcímer)
		1981/1922. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1922.	50 korona (középcímer)
		2074/1922. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1922.	5 korona (középcímer)
{**1920**} **diplomata M útlevél** (alkalmazva: {1920}–{1933}); diplomata útlevél; › a lap kialakítású okmány nagy méretű, négy részre hajtogatva (nyolc oldalas); › alapanyaga papír, sárga alnyomata kerettel határolt négyszög minták, sugaras vonalmintákkal vagy lyukas háromszögekkel kitöltve.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	{1920}	*nincs adat*	
1922 M útlevél (alkalmazva: 1922–1937);[454] „Útlevél." az 1920-as párizsi útlevél-konferencián elfogadott szabvány szerint;[455] › a füzet kialakítású okmány puha borítója a 158–161×110 mm méretű, rajta fekete nyomat: koszorús kiscímer az okmány megnevezésével (az előzéke nyomat nélküli); › az okmány terjedelme 32 oldal, a lapok fűzése kendermadzaggal történt, amelyet a hátsó belső előzéken ragasztottak és bélyegző lenyomatával hitelesítettek; lapok vízjele „ÁLLAMKINCSTÁR" felirat kettős, levélmintázatú hullámvonalakkal elválasztva (U12. vj.); alnyomat: díszes sarkú keretvonalon belül térhatású kereszt- és virágminták közepén a magyar kiscímer cserfa- és olajággal; › az 1. oldalon az okmány és állam megnevezése olvasható a koszorús kiscímer alatt, a személyazonosító adatok az 1–3. oldalon olvashatóak, érvényességet a 4. oldalra vezették fel; az 1. oldalon előre nyomtatott illetékbélyeg-képpel (**I./E sz. melléklet**)			
» **1922/1922** [456] alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	1922	2495 *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1922.	5 korona (középcímer)
		2496. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1922.	50 korona (középcímer)
	1923	1125. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1923.	5 korona (kiscímer)

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
		2394. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1923.	1000 korona (kiscímer)
		2397. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1923.	5000 korona (kiscímer)
	1924	549. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1924.	bélyegkép helyén, hullámos keretben: „Szegénységi jogon illetékmentes”
		2363. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1924.	2.000 korona (kiscímer)
		2364. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1924.	20.000 korona (kiscímer)
	1925	1670. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1925.	2.000 korona (kiscímer)
	1926	1955. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1925.	2.000 korona (kiscímer)
	1927	875. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1927.	16 fillér (kiscímer)
		876. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1927.	1 pengő 60 fillér (történelmi személy arcképe)
		2646/1927. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1927.	16 fillér (kiscímer)
» **1922/1922/perforált** [457] az előző altípustól eltérően az okmány gyári száma perforálással a borító és lapok felső részén; altípus alcsoportja az 1,5 mm-es lyukakkal, 15 mm magas méretben illetve később a 0,9 mm-es lyukakkal, 10 mm magas méretben …	1927 illetve 1927 + 1928	875. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1927.	16 fillér (kiscímer)
		2646/1927. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1927.	16 fillér (kiscímer)

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
… készült lyukszámsor (ezek jelzése: „1922/1922/perforált–15 mm” illetve „1922/1922/perforált–10 mm”)		2647/1927. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1927.	1 pengő 60 fillér (történelmi személy arcképe)
» **1922/1927** az előző altípustól eltérően a lapok vízjele nagyméretű „MAGYAR KIRÁLYSÁG” felirat egyszeres hullámvonalak által elválasztva (U13. vj.), első oldalára nyomtatott sorszámát „A” betűjel előzi meg	1927	2647/1927. *a borítón, és az utolsó oldal alján:* M. kir. állami nyomda. Budapest, 1927.	1 pengő 60 fillér (történelmi személy arcképe)
» **1922/1929–19 soros** az előző altípustól eltérően a borítója vászonnal bevont karton; az első belső előzéken a figyelmeztetés 5 bekezdés 19 sor terjedelmű; a lapok három kapoccsal tűzve, 10 mm-es okmányszám-perforáció a borító kivételével a lapok felső részén	1929	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1929.	16 fillér (kiscímer)
	1930	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1930.	16 fillér (kiscímer)
			1 pengő 60 fillér (történelmi személy arcképe)
» **1922/1929–28 soros** az előző altípustól eltérően az első belső előzéken a figyelmeztetést két részre tagolt 9 bekezdés 28 sorába szedték	1929	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1929.	16 fillér (kiscímer)
	1930	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1930.	1 pengő 60 fillér (történelmi személy arcképe)
	1932	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1932.	50 fillér (kiscímer)
» **1922/1929–38 soros** az előző altípustól eltérően az első belső előzéken a figyelmeztetést három részre tagolt 10 bekezdés 38 sorába szedték	1934	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1934. – 3116.	50 fillér (kiscímer)
			5 pengő (koronás mellkép)
	1935	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1935.	50 fillér (kiscímer)
			5 pengő (koronás mellkép)
		M. kir. állami nyomda. Budapest, 1935. – 1906.	50 fillér (kiscímer)
			5 pengő (koronás mellkép)

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
		M. kir. állami nyomda. Budapest, 1935. – 2761.	5 pengő (koronás mellkép)
		M. kir. állami nyomda. Budapest, 1935. – 4078.	50 fillér (kiscímer)
	1936	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1936.	50 fillér (kiscímer)
			5 pengő (koronás mellkép)
		M. kir. állami nyomda. Budapest, 1936. – 2517.	5 pengő (koronás mellkép)

{**1933**} **diplomata M útlevél** (alkalmazva: {1933}–1945); diplomata útlevél;
› a lap kialakítású okmány 355×940 mm méretű, négy részre hajtva (nyolc oldalas; összehajtott mérete: 355×236 mm);
› alapanyaga felületkezelt vászon (géz), az oldalak sárga alnyomata kerettel határolt rácsos vonalmintázatú alnyomat közepén angyalos kiscímert ábrázol; az első oldalon magyarul, a másodikon franciául és németül olvashatóak a felhívás és keltezés adatai, mindegyik szövegcsoportot meghosszabbítás rovat zárja, 3. oldal a fénykép és személyleírás oldala.

» **{1933} diplomata/{1933}** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	{1935}	Rigler r.-t. Budapest	
	{1937}	SZÉNÁSY, BUDAPEST	
» **{1933} diplomata/{1939}** az előző altípustól eltérően a meghosszabbítás rovata(i) a 3. oldalra került	1939	39039. vitéz Szénásy. Budapest.	
	1940	39039/40. vitéz Szénásy. Budapest	
	{1942}	11774. vitéz Szénásy	

1933 hazatérési M úti okmány (alkalmazva: 1933–1946 / 1950-es évek);[458] „Hazatérési igazolvány” (csak Magyarországba hazautazásra jogosított;
› a lap kialakítású okmány 335–337×228–234 mm méretű, kétoldalas (egylapos);
› sújtás-mintázatú keretvonalon belül teljesen kitöltött zöld alnyomattal középen nagy méretben a magyar kiscímer cserfa- és olajággal; a vízjele egyszeres hullámvonalak által elválasztva nagyméretű „MAGYAR KIRÁLYSÁG” felirat (U13. vj.);
› előoldal az érvényesség és a címer alatt elhelyezett okmány megnevezés és a mellette kialakított fénykép helye alatt a személyes adatok rovatai következnek két oszlopban; a hátoldal a magyarországi lakcímnek, kiállítás alapjául szolgáló iratok felsorolásának és a keltezés rovatait tartalmazta öt nyelven (magyar-francia-német-angol-olasz), amelyet alul a keltezés zár.

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1932	M. kir. állami nyomda. Budapest. 1932 – 3441.	az előre nyomtatott dátum rovatrészek „193…” kezdetűek
	1940	M. kir. állami nyomda. Budapest. 1940 – 5007.	az előre nyomtatott dátum rovatrészek „194…” kezdetűek
		M. kir. állami nyomda. Budapest. 1940 – 6112.	
	1941	M. kir. állami nyomda Budapest 1941 – 2654.	
1937 M útlevél (alkalmazva: 1937–1948 / 1950-es évek);[459] útlevél-család;[460] › a könyvecske kialakítású okmány olajzöld vászonnal bevont, keménytáblás borítója 160×95 mm méretű, rajta arany színű, koronás kiscímer cserfa- és olajággal látható; › az okmány terjedelme 44 oldal, a lapoldalak mérete a 154–155×89–90 mm volt, a lapoldalak vízjele egyszeres hullámvonalak által elválasztva nagyméretű „MAGYAR KIRÁLYSÁG” felirat (U13. vj.); a lapok az okmány hatjegyű sorszámával felül perforáltak; › az okmányra jogosult fényképe az első belső előzéken került elhelyezésre, a személyazonosító adatok az 1–2. oldalon olvashatóak, a 3. oldalon az érvényesség, a 5–7. oldal a 2–2 meghosszabbítás rovatait tartalmazza, 44. oldali „Figyelmeztetés” 10 bekezdésben 36 sor, az 1. oldalon előre nyomtatott illetékbélyeg-képpel; magyar-francia kétnyelvű okmány. (**I./F sz. melléklet**)			
» **1937/1936** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	1936	M. kir. állami nyomda. 4039/1936.	illetékmentes (bélyegkép nélkül)
			a bélyeg címlete: 50 fillér
			a bélyeg címlete: 5 pengő
	1937	M. kir. állami nyomda. 965/1937.	illetékmentes (bélyegkép nélkül)
			a bélyeg címlete: 50 fillér
			a bélyeg címlete: 5 pengő

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
		M. kir. állami nyomda. 2533/1937.	a bélyeg címlete: 50 fillér
			a bélyeg címlete: 5 pengő
	1938	M. kir. állami nyomda. 4504/1938.	a bélyeg címlete: 50 fillér
			a bélyeg címlete: 5 pengő
			7. oldalának 5. meghosszabbítási rovata hibás szedésű
		M. kir. állami nyomda. 4792/1938.	a bélyeg címlete: 5 pengő
			a 44. oldal nyolcadik bekezdése hibás szedésű („m g”)
» **1937/1938** az előző altípustól eltérően a 2. oldali rovatok „vallás” és „utazás célja” nélkül, 44. oldali „Figyelmeztetés” 9 bekezdésben 33 sor	1938	M. kir. állami nyomda. 4504/1938.	a bélyeg címlete: 50 fillér
			a bélyeg címlete: 5 pengő
			a 2. oldal lakhely rovat téves szedésű („Lakhelye”)
	1939	M. kir. állami nyomda. 1683/1939.	illetékmentes (bélyegkép nélkül)
			a bélyeg címlete: 50 fillér
			a bélyeg címlete: 5 pengő
			az első belső előzék hitelesítő rovata téves szedésű („passe- port”)
» **1937/1938/felülragasztott** az előző („1937/1938”) altípustól eltérően a borító állammegnevezésének, szabvány, „Magyar Köztársaság” …	1938 + 1946	M. kir. állami nyomda. 1683/1939.	a bélyeg címlete: 50 fillér
			a bélyeg címlete: 5 pengő

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
… feliratú címkével, első oldal útlevéllap-csíkkal (rajta fekete sáv alatt „Magyarország” feliratok) történt felülragasztása			
» **1937/1945** az előző („1937/1938”) altípustól eltérően a borító „Magyarország” szóval történő kialakítása az állami címer alatt, szabvány, „Magyar Köztársaság” feliratú címkével történt felülragasztása, a királyságra utaló szövegek nyomdai kitakarása	1945 + 1946	M. kir. állami nyomda. 1683/1939.	a bélyeg címlete: 50 fillér a bélyeg címlete: 5 pengő
» **1937/berni** az alaptípustól eltérően az oldalakon magasnyomású sorszámmal, számos más eltéréssel; a berni m. kir. követség saját gyártású útlevele	1945	M. kir. Követseg Bern 563/1945	illetékbélyeg-kép nélkül, annak helyének félkeret-vonalával
» **1937/madridi** [461] az alaptípustól eltérően a 2. és 3. lapon a lyukasztott sorszám hibás, feltehetően számos más eltéréssel; a madridi félhivatalos m. kir. követség saját gyártású útlevele[462]	1951 körül	*nincs adat*	egy spanyolországi nyomda gyártotta
» **1937/szolgálati** [463] az alaptípustól eltérően borítója sötétkék, az okmány típusának megfelelő szövegváltozattal, az érvényesség oldalon az utazási cél és a kiállító hatóság rovata előre kitöltve, a 44. oldali „Figyelmeztetés” 2 bekezdésben 5 sor	1940	M. kir. állami nyomda 5185/1940.	„Szolgálati útlevél”; a bélyeg címlete: 50 fillér

1945 diplomata M útlevél (alkalmazva: 1945–1948); „Diplomata-utlevél.”

› a könyvecske kialakítású okmány kék színű, keményfedeles borítója 176×112 mm méretű, rajta arany színnel az okmánymegnevezés és koronás kiscímer, amelyet angyalok tartják;

› az okmány terjedelme 46 oldal, az oldalak sárga alnyomata négyzethálós egyszerű mintázat közepén a magyar kiscímert két angyal fogja közre; a lapokat tűzőkapcsokkal rög zítették, az előre lyukasztott lapokat nemzeti színű szalaggal fűzték át és a hátsó belső előzéken címkével biztosították és bélyegzőlenyomattal hitelesítették, az oldalak sorszámozás nélküliek;

› az első belső előzéken került elhelyezésre a jogosult fényképe, a felhívás nyelvenként (magyar-angol-francia-orosz) az 1–4. oldalon található, a személyazonosító adatok az 5. oldalon olvashatóak négy nyelven.

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
» **1945 diplomata** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	1945 ősze	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1945 diplomata/felülragasztott** az előző altípustól eltérően a borító címerét kék műbőr felülettel felülragasztották, amelyre előzőleg az 1946. évi címert nyomtatták	1945 + 1947	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1946 szolgálati M útlevél (alkalmazva: 1946–1950); szolgálati útlevél;[464] › *megjelenési formájáról nincs adat*			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	{1946}	*nincs adat*	
1948 M útlevél (alkalmazva: 1948–1949);[465] útlevél-család;[466] › a könyvecske kialakítású okmány vászonnal bevont, vastag, keménytáblás borítója 144–145×92 mm méretű, rajta az 1946. évi címer cserfa- és olajággal (kiscímer korona nélkül) látható, körben az állam megnevezése magyarul és franciául olvasható; › az okmány terjedelme 44 oldal, az oldalak kék alnyomata díszes, rombusz alakú mintázatban a az állam megnevezése olvasható két sorban; a lapok vízjele alig kivehető, egymással érintkező négy kettős kereszt ismétlődése (U14. vj.); a lapok az okmány hatjegyű sorszámával felül perforáltak; › az okmányra jogosult fényképe az első belső előzéken került elhelyezésre, a személyazonosító adatok az 1–2. oldalon olvashatóak, a 3. oldalon az érvényesség, a 5–7. oldal a 2–2 meghosszabbítás rovatait tartalmazza, 44. oldali „Figyelmeztetés” 9 bekezdésben 35 sor; magyar-francia nyelvű okmány. (**I./G sz. melléklet**)			
» **1948/magán** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, sötétkék borítóval, „Útlevél” felirattal	1947	Magyar állami nyomda. 15.076/1947.	magánútlevél („útlevél”)
» **1948/magán/felülragasztott** az előző altípustól eltérően a címert és a körülötte található állammegnevezést kék, kör alakú papírral felülragasztották, amelyen a Magyar Népköztársaság államnév fut körbe és középen az 1949. évi címer színes ábrája látható	1947 + 1949 szeptember	Magyar állami nyomda. 15.076/1947.	magánútlevél („útlevél”)
» **1948/kivándorló** [467] alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, barna borítóval, „Kivándorló útlevél” felirattal	1947	Magyar állami nyomda. 15.076/1947	„Kivándorló útlevél”

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
» **1948/kivándorló/felülragasztott** az előző altípustól eltérően a címert és a körülötte található állammegnevezést kék, kör alakú papírral felülragasztották, amelyen a Magyar Népköztársaság államnév fut körbe és középen az 1949. évi címer színes ábrája látható	1947 + 1949 ősze	Magyar állami nyomda. 15.076/1947	
1948 külügyi szolgálati M útlevél (alkalmazva: 1948–1949); külügyminisztériumi szolgálati útlevél;[468] › *megjelenési formájáról nincs adat*			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1948	*nincs adat*	
1948 diplomata M útlevél (alkalmazva: 1948–1949); „Diplomata útlevél”; › a könyvecske kialakítású okmány világosbarna bőr borítóján dombornyomással alakították ki az 1946. évi magyar címert cserfa- és olajággal (kiscímer korona nélkül) és a feliratokat; › az okmány terjedelme 60 oldal, az oldalak sárga alnyomata az okmánymegnevezést két hullámvonallal határolva illetve e sávok között, népművészeti minta körül ívelten az állammegnevezést tartalmazza, utóbbi ábrákat levélmintázatok választják el, középen kis körben az 1946. évi állami címer; a lapok vízjele alig kivehető, talpuknál érintkező négy kettős kereszt ismétlődése (U14. vj.); a lapokat a gyári számmal perforálták; › az első belső előzéken került elhelyezésre a jogosult fényképe, az 1. oldal a címoldal, a 2. a felhívást és a keltezést tartalmazó magyar nyelvű, a 3. ugyanennek francia oldala, a személyazonosító adatok a 4. oldalon olvashatóak két nyelven.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1948	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1948 csoportos M útlevél (alkalmazva: 1948–1950); „Csoportos útlevél” (illetve „COLLECTIF PASSEPORT”); › a halványbarna karton borítólap – rajta az 1946. évi állami címer cserfa- és babérkoszorúval, és az ezt keretező körvonal mentén az állammegnevezéssel – közé „ENGEDÉLY” feliratú alapoldalt, ezt követően a kiutazók számától függően – két személy fényképének helyeit és személyi adatok rovatait tartalmazó – pótlappal látták el, az egészet az előre kialakított lyukakon keresztül nemzeti színű szalaggal fűzték.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1948	*nincs adat*	
1948 hazatérési M úti okmány (alkalmazva: 1948–1950); „Hazatérési igazolvány” (csak Magyarországba hazautazásra jogosított); › a lap kialakítású okmány, kétoldalas (egylapos); › sújtás-mintázatú keretvonalon belül teljesen kitöltött kékeszöld alnyomat középen nagy méretben a magyar 1946. évi állami címer cserfa- és olajággal látható; vízjele alig kivehető, egymással érintkező négy kettős kereszt ismétlődése (U14. vj.); › előoldal az érvényesség és az 1946. évi címer (ágak nélkül) alatt elhelyezett okmány megnevezés és a mellette kialakított fénykép helye alatt a sze-…			

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
… mélyes adatok rovatai következnek két oszlopban; a hátoldal a magyarországi lakcímnek, kiállítás alapjául szolgáló iratok felsorolásának és a keltezés rovatait tartalmazta kettő nyelven (magyar-francia), amelyet alul a keltezés zár.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1948	Magyar állami nyomda. Budapest. 1948. – 4000.	
1949 romániai magyar M úti okmány (alkalmazva: 1949–1956); „Útiokmány magyar állampolgárságú, állandó romániai lakos számára”;[469] érvényessége csak Romániából Magyarországra és vissza történő, egyszeri utazásra jogosított; › a könyvecske kialakítású okmány kék, műanyaggal bevont, kemény borítója 145×94–95 mm méretű, rajta arany színnel az okmány megnevezése olvasható magyarul, alatta az 1946. évi címer cserfa- és olajággal (kiscímer korona nélkül), majd az állam megnevezése magyar és román nyelven; › az okmány terjedelme 12 oldal, a lapok alnyomata narancs színű, a díszes vonalvezetésű, csúcsára állított négyzet közepén „Magyar Köztársaság” felirat ívelten került kialakításra; a lapokat a gyári számmal perforálták; a lapok vízjele alig kivehető, talpuknál érintkező négy kettős kereszt ismétlődése (U14. vj.); › az első belső előzéken került elhelyezésre a jogosult fényképe, az 1. oldal a címoldal, a jogosult neve és gyermekeinek adatai a 2., személyleírás a 3., míg az érvényesség rovatai a 4. oldalon találhatóak, a tíz meghosszabbítás rovat kettesével a 6–10. oldalon kerültek kialakításra; magyar-román kétnyelvű okmány.			
» **1949 romániai magyar** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	1949 tavasza	Állami Nyomda n. v. 1949/6365/K.	
» **1949 romániai magyar/felülragasztott** az előző altípustól eltérően a címert és az alatta található államnegnevezést kék, kör alakú papírral felülragasztották, amelyen a Magyar Népköztársaság államnév fut körbe és középen az 1949. évi címer színes ábrája látható	1949 tavasza + 1949 ősze	Állami Nyomda n. v. 1949/6365/K.	
1949 külügyi hivatalos M útlevél (alkalmazva: 1949–1950); külügyminisztériumi hivatalos útlevél-család; › a könyvecske kialakítású okmány műbőrrel bevont keménytáblás borítója 152×105 mm méretű, rajta arany színű nyomattal; › az okmány terjedelme 60 oldal, a lapoldalak mérete a 151×99 mm, rózsaszín alnyomata az államnegnevezést ötágú csillaggal, két hullámvonallal határolva illetve e sávok között, népművészeti minta körül, csillagok nélkül ívelten tartalmazza, utóbbi ábrákat levélmintázatok választják el; középen kis, kettős körben az 1949. évi állami címer; a sárga lapok vízjele alig kivehető, talpuknál érintkező négy kettős kereszt folyamatos ismétlődése (U14. vj.); a lapokat a gyári számmal perforálták; › a háromnyelvű (magyar-orosz-francia) okmány első belső előzékén fénykép és aláírás helyével, első oldala címoldal, 2–4. oldal nyelvenként a felhívás a névvel kialakítva, keltezéssel, 5. a meghosszabbítások, a 6. a magyar hatóságok bejegyzésének oldala.			

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
» **1949 külügyi hivatalos/külügyi szolgálati** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, piros borítóval	1949	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Külügyi szolgálati útlevél”
» **1949 külügyi hivatalos/diplomata** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, fekete borítóval	1949	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Diplomata útlevél”
1950 M útlevél (alkalmazva: 1950–1955);[470] útlevél-család;[471] › a könyvecske kialakítású okmány keménytáblás, sötétpiros/bordó borítója 144×92 mm méretű, arany színű borítónyomattal: 1949. évi magyar címer körül az állam megnevezése, alatta az okmánymegnevezés; › az okmány terjedelme 32 oldal, a lapoldalak mérete a 135×87 mm, alnyomata szürke, középen az 1949. évi állami címerrel, alul díszítményes léc keretén belül az állam hivatalos megnevzése olvasható, mindezek metszett mélynyomtatással készültek; a lapoldalak vízjele: stilizált állami címer, pozitív vízjel (U15. vj.); a lapok az okmány hatjegyű sorszámával felül perforáltak; › első belső előzéken elhelyezett fényképpel, a személyleírás nyelvenként (magyar-orosz-francia) külön-külön, az 1–4. oldalon került kialakításra, a 32. oldali „Figyelmeztetés” 5 bekezdés 18 sorában olvasható. (**I./H sz. melléklet**)			
» **1950/magán** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	1949	MNB Pénzjegynyomdája. 2149/1949.	magánútlevél („Útlevél”)
	1950	Pénzjegynyomda 1747/1950.	
	1952	Pénzjegynyomda 520.211/1952.	
	{1954}	540.090. – Pénzjegynyomda.	
» **1950/szolgálati** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, a borítón címer „mögött” három átlós vonallal, előre nyomtatott szövegezése az okmány fajtájához igazodik	1949	*nincs adat*	„Szolgálati útlevél”
	{1951}	510.980. – Pénzjegynyomda.	
1950 csoportos M útlevél (alkalmazva: 1950–{1958}); „Csoportos útlevél” (illetve „ОБЩИЙ ПАСПОРТ” illetve „COLLECTIF PASSEPORT”); › a vörös karton borítólap – 1949. évi állami címer körül az állammegnevezéssel – 195–197×144–145 mm méretű, amely közé „ENGEDÉLY” feliratú alapoldalt (hátoldalán a ki- és beléptető-bélyegző lenyomatok helyének vastag kereteivel), ezt követően a kiutazók számától függően – két személy fényképének helyeit és személyi adatok rovatait tartalmazó, felül vagy alul kialakított fényképhellyel – pótlappal látták el, amelyet vízumok részére kialakított lappal is kiegészítettek; a borítók és a lapok egészet az előre kialakított lyukakon keresztül nemzeti színű szalaggal fűzték a megszemélyesítést követően; …			

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
› a pótlapok vízjel nélküliek, azok egész felületét és mindkét oldalát alnyomat borítja: vonalmintázat középen álló guilloche rozettn elhelyezett 1949. évi állami címer.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	{1950}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	a borító ciril betűtípusában az „Ó” betű ékezete erősen dőlt és hosszú
			a borító ciril betűtípusában az „Ó” betű ékezete enyhén dőlt és rövid
1950 külügyi hivatalos M útlevél (alkalmazva: 1950–1955); külügyminisztériumi hivatalos útlevél-család; › a könyvecske kialakítású okmány borítóján arany színű nyomással alakították ki az 1949. évi magyar címert és a feliratokat; › az oldalak alnyomata: a gerinc menti élnél guilloche sáv, mintázatos nyomat közepén az 1949. évi állami címert az állammegnevezés határolja körívben, ötágú csillaggal zárva; a lapokat a gyári számmal perforálták, azonban a lyukak helyenként ívelt elrendezésűek (például a „0” ovális kialakítású); › az első belső előzéken került elhelyezésre a jogosult fényképe, az 1. oldal mindössze az állam megnevezését ismerteti, a 2. oldalon az okmánymegnevezés alatt a felhívás olvasható magyar-orosz-francia nyelven, és a keltezést tartalmazó magyar nyelvű, a 3. oldalon az érvényesség és keltezés rovatai felett üres sorok a névnek és rangnak kitöltésére szolgáló sorok találhatóak rovatcím nélkül, magyar nyelven, a 4. oldal ugyanennek orosz, 5. oldal a francia megfelelőjét hordozza, a személyazonosító adatok az 4. oldalon olvashatóak két nyelven.			
» **1950 külügyi hivatalos/diplomata** [472] alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, bőr borítója világosbarna, az oldalak alnyomata bordó-barna színű; az okmány terjedelme 60 oldal	1950	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Diplomata útlevél”
» **1950 külügyi hivatalos/külügyi szolgálati** [473] alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, borítója vászonkötésű, piros színű, az alnyomat zöldeskék színű; az okmány terjedelme 40 oldal	1951	*nincs adat*	külügyi szolgálati útlevél; csak 1952-től alkalmazva
1950 hazatérési M úti okmány (alkalmazva: 1950–1955); „Hazatérési igazolvány” (csak Magyarországba hazautazásra jogosított); › a lap kialakítású egylapos okmány; › az egyenes vonalú keret sarkai díszítettek, amelyen belül zöld színű relief nyomat közepén az 1949. évi állami címer látható; a lapok vízjele alig kivehető, talpuknál érintkező négy kettős kereszt ismétlődése (U14. vj.); …			

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
› előoldalon, kisméretű 1949. évi állami címer fekete nyomata alatt az okmány megnevezése olvasható, ettől balra a fénykép helyének keretvonala látható, alatta két oszlopban a személyi adatok rovatait magyar-orosz-francia nyelven tüntették fel.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1950	Állami Nyomda nv., Budapest. 1950. – 15.213/0604.	
1955 M útlevél (alkalmazva: 1955–1957);[474] útlevél-család; › a könyvecske kialakítású okmány vörösesbarna műbőrrel bevont keménytáblás borítója 143–144×92–93 mm méretű, dombornyomással alakították ki az 1949. évi magyar címert és a feliratokat; › az okmány terjedelme 48 oldal, oldalak mérete: 136–137×85–86 mm, alnyomata: az 1949. évi állami címer, alul szivárványnyomtatású guilloche lécben az állam megnevezésével, a lapokat felül, középen az okmány hatjegyű sorszámával perforálták; a lapok vízjele: az 1949. évi állami címer vonalas rajzolata, negatív vízjel (U16. vj.); › a személyleírás magyarul az 1–2. oldalon, oroszul a 3. és franciául a 4. oldalon került kialakításra, az 5. oldalon a két fénykép kerete látható, a 6. oldal az érvényesség és keltezés, a 7–8. oldal a 2–2 meghosszabbítás rovatait tartalmazza, a 48. oldali „Figyelmeztetés” 5 bekezdés 17 sorában olvasható. (**I./I sz. melléklet**)			
» **1955/magán/1955** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	1955	[*nyomdai jelzet nélkül*]	magánútlevél: „Útlevél”
» **1955/magán/1957** az előző altípustól eltérően a borítón az 1957. évi címer, míg az oldalak alnyomatában továbbra is az 1949. évi állami címer rajzolata látható; magyar-francia nyelvű okmány; 3. oldalon a személyleírás franciául, 4.-en az érvényesség a keltezéssel található, meghosszabbítása a 6–7. oldalon 2–2 rovatban kialakítva	1957 június	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1955/szolgálati** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, előre nyomtatott megnevezése az okmány fajtájához igazodik	1955	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Szolgálati útlevél”
1955 külügyi hivatalos M útlevél (alkalmazva: 1955–1957); külügyminisztériumi hivatalos útlevél-család; › a könyvecske kialakítású okmány borítója 143–144×92–93 mm, rajta a szöveg ezüst színű fólianyomással, a címer dombornyomással készült; › az okmány terjedelme 48 oldal, oldalak mérete: 136–137×85–86 mm, a lapoldalak alnyomata állammegnevezés az 1949. évi állami címer körül és …			

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
… a lap alsó harmadában guilloche rozettával; a lapokat felül, középen hatjegyű gyári számmal perforálták; a lapok vízjele: az 1949. évi állami címer vonalas rajzolata, negatív vízjel (U16. vj.); › az első belső előzékén háromnyelvű (magyar-orosz-francia) felhívás, első oldal címoldal, 3. oldalon fénykép és aláírás helyével, a magyar megszemélyesítés és az érvényesség a keltezéssel a 2. oldalon, oroszul a 4., franciául az 5. oldalon olvasható.			
» **1955 külügyi hivatalos/külügyi szolgálati** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, vörösesbarna műbőrrel bevont borítóval	*nincs adat*	*nincs adat*	„Külügyi szolgálati útlevél”
» **1955 külügyi hivatalos/külügyi szolgálati** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, sötétbarna valódi bőrrel bevont borítóval	*nincs adat*	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Diplomata útlevél”
1955 egylapos M útlevél (alkalmazva: 1955–1957); „útlevél” (egyszeri utazásra érvényes); › a lap kialakítású okmány 337×231 mm méretű, kétoldalas; › a lapoldalak alnyomata: díszes guilloche-léc kereten belül, vonalmintázat közepén az 1949. évi címer nagy rajzolatát ábrázolja; pozitív vízjele stilizált 1949. évi állami címer (U15. vj.);; › az előoldal felső sarkaiban Magyarország hivatalos megnevezése franciául „Démocratie Populaire Hongroise”,az okmánymegnevezés két oldalán a jogosult és úti társának arcképének helyével, magyar-orosz-francia háromnyelvű okmány; előre nyomtatott sorszám a jobb felső sarokban; területi érvényesség rovat nélkül (azt a kiállítás során az időbeni érvényesség mellé / alá bélyegezték).			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	1955	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1955 útlevél-lap M (alkalmazva: 1955–1957); útlevél-lap személyi igazolványhoz (az úgynevezett szocialista országokba történő utazáshoz, csak személyi igazolvánnyal együtt volt érvényes); › a lap kialakítású okmány kis alakú, háromba hajtott (hat oldalas) volt, vízjelet nem tartalmazott; › oldalainak alnyomata az 1949. évi állami címer térhatású rajzolatával, egyszerű vonalmintázaton.			
» **1955 útlevél-lap/1955** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel; felsorolás alapján hét európai szocialista országokba érvényes (az NDK-n kívül)	1955	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1955 útlevél-lap/1956** az előző altípustól eltérően a címer rajzolata egyszerűbb…	1956 II. fele	[*nyomdai jelzet nélkül*]	

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
… lett, alatta guilloche-rozettával, felsorolás alapján nyolc európai szocialista országokba érvényes (NDK-ba is); magasnyomású sorszámmal			
1955 hazatérési M úti okmány (alkalmazva: 1955–1957); „Hazatérési igazolvány” (csak Magyarországba hazautazásra jogosított); › a lap kialakítású okmány 335–336×234–235 mm méretű, kétoldalas; › kék alnyomata: díszes guilloche-léc kereten belül, sűrű vonalmintázat közepén az 1949. évi címer nagy rajzolatát ábrázolja; előre nyomtatott sorszám nélkül; vízjele halvány: az 1949. évi állami címer vonalas rajzolata, negatív vízjel (U16. vj.); › az okmánymegnevezés alatt a jogosult és úti társának arcképének helyével, magyar-francia kétnyelvű okmány.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1955	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1955 kivándorló M útlevél (alkalmazva: 1955–1957); „Kivándorló útlevél” (visszautazásra nem érvényes); › a lap kialakítású okmány 335–336×234–235 mm méretű, kétoldalas; › olajzöld alnyomata: díszes guilloche-léc kereten belül, sűrű vonalmintázat közepén az 1949. évi címer nagy rajzolatát ábrázolja; magasnyomású sorszám az első oldal aljának jobb oldalán; a lap vízjelet nem tartalmaz; › az előoldal felső sarkaiban Magyarország hivatalos megnevezése franciául „Démocratie Populaire Hongroise”, az okmánymegnevezés két oldalán a jogosult és úti társának arcképének helyével, aláírásával, magyar-francia kétnyelvű okmány, a területi érvényesség rovat alatt további nem található, a hátoldalon csak vízumra utaló előre nyomtatott szöveg olvasható.			
» **1955 kivándorló/vízjel nélkül** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	{1954}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1955 kivándorló/vízjellel** az előző altípustól eltérően a lapok vízjele: az 1949. évi állami címer vonalas rajzolata, negatív vízjel (U16. vj.); az előoldal felső sarkaiban Magyarország hivatalos megnevezése franciául „République Populaire Hongroise” lett, a területi érvényesség rovat alatt az ország elhagyásának határidejére figyelmeztető szöveg olvasható; a hátoldalon, felül az 1951. évi illetékrendeletre hivatkozó, keretes rovat található	{1956 II. fele / 1957 I. harmada}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
1956 külföldön élő M útlevél (alkalmazva: 1956–1957); „útlevél magyar állampolgárok részére”, a külföldön élő magyar állampolgárok útlevele;[475] › a könyvecske kialakítású okmány kis alakú, kék műbőrrel bevont keménytáblás borítója 126×85–86 mm méretű; › az okmány terjedelme 30 oldal, oldalainak mérete 119×80 mm méretű, azok kék alnyomatának kettős kerete között az oldalszám betűkkel kiírva olvasható, kereten belül az állami címer és az állam megnevezése látható körívben, alul a páratlan oldalakon népművészeti virágmintázatot, páros oldalakon magasnyomású okmányszámot tartalmaz; az okmány lapjai leporelló-módon, hajtogatva kerültek kialakításra, fűzés nélkül; vízjele: vízszintes hullámvonal által tükrözött budapesti Szabadságszobor körvonala (U16. vj.); › a személyleírás rovatai magyarul az 1–2., franciául a 3–4. oldalon olvashatóak, a jogosult fényképe az 5. oldalon került elhelyezésre, személyi igazolvány rovataival a 6. és a 9. oldal között rendelkezik; érvényesség a keltezéssel a 10., meghosszabbítások a 11–12. oldalon találhatóak; a figyelmeztetés a 29–30. oldalon került kialakításra.			
» **1956 külföldön élő/1956** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	1956	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1956 külföldön élő/újrapréselt** az előző altípustól eltérően a borító 1949. évi állami címer domború képét az 1957. évi címerrel újrapréselték	1957	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1957 külügyi hivatalos M útlevél (1957);[476] külügyminisztériumi hivatalos útlevél-család, megszemélyesített példánya eddig nem ismert; › a könyvecske kialakítású okmány műbőrrel bevont keménytáblás borítója 143×92 mm, rajta a szöveg ezüst színű fólianyomással, az 1946. évi állami címer dombornyomással készült; › az okmány terjedelme 48 oldal, oldalak mérete: 137×87 mm, az oldalak alnyomata: állammegnevezés („Magyar Népköztársaság”) az 1946. évi állami címer (!) körül és a lapalsó harmadában guilloche rozettával; a lapokat a gyári számmal perforálták; a lapok vízjelet nem tartalmaznak (!); › az első belső előzékén háromnyelvű (magyar-orosz-francia) felhívás, első oldal címoldal, 3. oldalon fénykép és aláírás helyével, a magyar megszemélyesítés és érvényesség a keltezéssel a 2. oldalon, oroszul a 4., franciául az 5. oldalon olvasható.			
» **1957 külügyi hivatalos/külügyi szolgálati** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, nem ismert színű borítóval, a lapok alnyomata piros színű	{1956/1957 tele}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Külügyi szolgálati útlevél”
» **1957 külügyi hivatalos/diplomata** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, barna borítóval, a laspok alnyomata barna színű	{1956/1957 tele}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Diplomata útlevél”

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
1958 M útlevél (alkalmazva: 1958–1963);[477] útlevél-család; › a könyvecske kialakítású okmány vörösesbarna műbőrrel bevont, keménytáblás borítója 143–144×91–92 mm méretű, amelyen dombornyomással alakították ki a 34 mm magas 1957. évi magyar címert és a feliratokat; › az okmány terjedelme 48 oldal, a lapoldalak mérete a 136–138×86–87 mm; alnyomata piros színű egymást keresztező hullámvonalak közepén domborhatású 1957. évi magyar címert és körülötte az állammegnevezést ábrázolja, alul guilloche mintázat, felül keretben az oldalszám betűkkel kiírva; a lapok felső részén, a gerinchez közel az ötjegyű sorszámmal perforálva; a lapoldalak vízjele ívelt „MNK” felirat alatt az 1957. évi állami címer (kétárnyalatú kivitel; U18. vj.); › az okmányra jogosult és házastársának személyazonosító adatai az 1–3. oldalon olvashatóak 2 gyermek bejegyzésének sorával, az érvényességet a 4. oldalra vezették fel, az 5. oldalon a jogosult és házastársa fényképének helye, 6–7. oldal a 2–2 meghosszabbítás rovatait tartalmazza; magyar-francia nyelvű okmány; 48. oldalon elhelyezett figyelmeztetés 5 bekezdésben 17 sor. (**I./J sz. melléklet**)			
» **1958/magán/1957** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	1957	[*nyomdai jelzet nélkül*]	magánútlevél („Útlevél”)
» **1958/magán/1958** [478] az előző altípustól eltérően az oldalakon feltüntetett sorszám magasnyomással készült: a páratlan oldalak jobb alsó sarkában elhelyezve	1958	[*nyomdai jelzet nélkül*]	a sorszámozás a legelejétől újrakezdve
» **1958/magán/1959** [479] az előző altípustól eltérően az okmány 5, majd 6 jegyű[480] sorszáma perforált, a lapok tetején, középre igazított; a személyleírásban már nem szerepel különös ismertetőjel, már 4 gyermek bejegyzésének soraival kerültek kialakításra	1959	[*nyomdai jelzet nélkül*]	a sorszámozás a legelejétől újrakezdve
» **1958/magán/1960** [481] az előző altípustól eltérően a borító címere 36 mm magas; a feleség adatainak rovatai a 4–5. oldalra, az érvényesség a 6., fényképek helyei a 7. oldalra kerültek át; a 2–2 meghosszabbítás rovata a 9–10. oldalon került elhelyezésre; a 48. oldal figyelmeztetése 5 bekezdésben 18 sor; a hátsó belső előzéken előre nyomtatva, keretbe foglalva az okmányilleték befizetésére felszólító rovattal (21/1957 PM. r.) egészült ki	1960	[*nyomdai jelzet nélkül*]	a sorszámozás a legelejétől újrakezdve

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
» **1958/magán/1961** az előző altípustól eltérően a lapoldalak vízjele: női mellkép búzakalászokkal és férfié kalapáccsal (U21.; ez a továbbiakban már nem változik)	1961	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1958/magán/1962** az előző altípustól eltérően a hátsó belső előzéken előre nyomtatva, kettő keretben az okmányilletékek (21/1957 PM. r. és 10/1962 PM. r.) kitöltésének rovata	1962 nyara	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1958/magán/1962 keret nélkül** az előző altípustól eltérően a 7. oldalon nincs előre nyomtatott keret a fénykép helyének, már csak egy keretben az okmányilleték (10/1962 PM. r.) kitöltésének rovata	1962 vége	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1958/magán/1963** [482] az előző altípustól eltérően feleség már nem jegyezhető be, a rovatok ennek megfelelően csökkennek, az érvényesség a 4. oldalra, a jogosult fényképének kerete az 5. oldalra került; a meghosszabbítás rovatai a 7–8. oldalon találhatóak	1963	[*nyomdai jelzet nélkül*]	a sorszámozás a legelejétől újrakezdve
» **1958/hivatalos** az alaptípustól eltérően a perforáció felül középen található, az első belső előzék nyomtatott sorszáma előtt „H” betű található; az okmányba feleség nem jegyezhető be, az 5. oldalon csak egy fénykép helyezhető el; a 48. oldal figyelmeztetése 5 bekezdésben 18 sor kitöltésének rovata; a hátsó belső előzéken előre nyomtatva, keretben az okmányilletékre vonatkozó rovat (21/1957 PM. r.)	1957	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Útlevél” hivatalos utazásra, „H” sorszám-betűjellel
» **1958/szolgálati/1957** az alaptípustól eltérően a perforált sorszám négyjegyű; az 5. oldalon csak egy fénykép helyezhető el; tévedésből a 3. oldali francia szöveg utal a feleségre, mint úti társra, azonban a rovatok a feleség bejegyzését nem teszik lehetővé	1957	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Szolgálati útlevél”

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
» **1958/szolgálati/1958** az előző altípustól eltérően perforáció nélkül, a sorszám magasnyomtatással a páratlan oldalakon	1958	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Szolgálati útlevél”
» **1958/szolgálati/1961** az előző altípustól eltérően az okmányszám minden oldalon perforációval kialakítva, a lapok tetején, középre igazítva; az okmányszám rovatok pontozott vonala végén „/Sz.” előre nyomtatott rövidítés látható; a 3. oldali francia szöveg már nem utal a feleségre mint úti társra; a figyelmeztetés 5 bekezdés 18 sorában olvasható; illetékre vonatkozó keretes rovat a hátsó előzékre kialakításra került; vízjele: női mellkép búzakalászokkal és férfi kalapáccsal (U21. vj.)	1961	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1958 külügyi hivatalos M útlevél (alkalmazva: 1958–1983); külügyminisztériumi hivatalos útlevél-család; › a könyvecske kialakítású okmány műbőrrel bevont, keménytáblás borítója 142–144×92 mm méretű, amely dombornyomással az 1957. évi magyar címert és a mögüle sugárszerűen előtörő mintázatot ábrázolja; › az okmány terjedelme 48 oldal, a lapoldalak mérete a 138–139×87 mm, a lapok felső részén, középen ötjegyű sorszámmal perforálva; vízjele: ívelt „MNK” felirat alatt az 1957. évi állami címer (kétárnyalatú kivitel; U18. vj.); › az első belső előzéken felhívás, 1. oldal címoldal okmánymegnevezéssel, fénykép az 3. oldalon, név, rang és érvényesség rovatcímek nélkül magyar nyelven a 2., oroszul a 4., franciául oldalon kerülnek kitöltésre.			
» **1958 külügyi hivatalos/külügyi szolgálati/1957** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, sötétkék borítóval, a lapok kékeszöld alnyomattal készültek	1957	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Külügyi szolgálati útlevél”
» **1958 külügyi hivatalos/külügyi szolgálati/1965** az előző altípustól eltérően vízjele vízszintes hullámvonal által tükrözött budapesti Szabadságszobor körvonala (negatív vízjel; U17. vj.); a név és rang magyar ismertetése az 1., oroszul 2., franciául a 3. oldalon elhelyezve	1965	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1958 külügyi hivatalos/külügyi szolgálati/{1975}** az előző altípustól eltérően az 1. oldal címoldal, a 2. ol-…	{1975}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
… dalon „Név”, „Leánykori név” és születési adatok rovatcímei, 3. oldalon rang és változásai, fénykép helye az 5. oldalon; a vízjele: nagyméretű állami címer, téglalapban MNK rövidítések között (U23. vj.)			
» **1958 külügyi hivatalos/diplomata/1957** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, sötétebb barna borítóval, a lapok barna alnyomattal	1957	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Diplomata útlevél”
» **1958 külügyi hivatalos/diplomata/{1962}** az előző altípustól eltérően a név és rang magyar ismertetése az 1., oroszul 2., franciául a 3. oldalon; vízjele: női mellkép búzakalászokkal és férfié kalapáccsal (U21. vj.)	{1962}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1958 külügyi hivatalos/diplomata/1965** az előző altípustól eltérően vízjele vízszintes hullámvonal által tükrözött budapesti Szabadságszobor körvonala (negatív vízjel; U17. vj.), borítója sötétbarna	1965	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1958 külügyi hivatalos/diplomata/{1975}** az előző altípustól eltérően az 1. oldal címoldal, a 2. oldalon „Név”, „Leánykori név” és születési adat rovatcímek, 3. oldalon rang és változásai; a vízjele: nagyméretű állami címer, téglalapban MNK rövidítések között (U23. vj.); sorszáma hatjegyű	{1975}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1958 útlevél-lap M úti okmány (alkalmazva: 1958–1971);[483] „Kiutazási engedély”, úgynevezett „útlevél-lap személyi igazolványhoz”, az európai szocialista országokba történő utazáshoz (csak személyi igazolvánnyal együtt volt érvényes); › a lap kialakítású okmány kisméretű, több részre hajtott lap; › oldalainak alnyomata az 1957. évi állami címer térhatású rajzolatával, körülötte az állam megnevezése, az oldalak alján guilloche-rozetta mintázatos sávon, magasnyomású előre nyomtatott szövegekkel és sorszámmal, amely a felsorolt államok területére jogosított utazásra.			
» **1958 útlevél-lap/csillag/BM–LO** fejléc felirata: „BELÜGYMINISZTÉRIUM ÚTLEVÉL-OSZTÁLYA”, területi érvénye: „Csehszlovákia, Len- …	*nincs adat*	[*nyomdai jelzet nélkül*]	

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
… gyelország”, sorszám felül; hátoldalon a kiutazás pontos adatai keretben; vízjele: ötágú csillag-körvonalak (U19. vj.); félbehajtott (4 oldalas) okmány			
» **1958 útlevél-lap/BM–NDK** fejléc felirata: „BELÜGYMINISZTÉRIUM ÚTLEVÉL-OSZTÁLYA”, területi érvénye: „Csehszlovákia, Német Demokratikus Köztársaság”, sorszám alul; hátoldalon a kiutazás pontos adatainak rovatai, keret nélkül; félbehajtott (4 oldalas) okmány	1965	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1958 útlevél-lap/MNK/BM–NDK** fejléc felirata: „BELÜGYMINISZTÈRIUM ÚTLEVÉL-OSZTÁLYA”, területi érvénye: „Csehszlovákia, Német Demokratikus Köztársaság”, sorszám alul; hátoldalon a kiutazás pontos adatainak rovatai, keret nélkül; vízjele: díszes „MNK” rövidítések ötágú csillagokkal elválasztva (U24. vj.); félbehajtott (4 oldalas) okmány	1969 körül	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1958 útlevél-lap/RK–CS** [484] fejléc felirata: „RENDŐRKAPITÁNYSÁG” területi érvénye: „Csehszlovákia”; félbehajtott (4 oldalas) okmány	1959–	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1958 útlevél-lap/RK–SZU** [485] fejléc felirata: „RENDŐRKAPITÁNYSÁG” területi érvénye: „Szovjetunió”; félbehajtott (4 oldalas) okmány	1959–	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1958 útlevél-lap/RK–JU-BG** fejléc felirata: „RENDŐRKAPITÁNYSÁG” területi érvénye: „Jugoszlávia, Románia, Bulgária” ; hátoldalon a kiutazás pontos adatai keret nélkül; magyar-orosz kétnyelvű okmány; a vízjele: női mellkép búzakalászokkal és férfi kalapáccsal (U21. vj.); 3 részbe hajtott (6 oldalas) okmány	{1965}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
» **1958 útlevél-lap/RK–RO-BG** fejléc felirata: „RENDŐRKAPITÁNYSÁG” területi érvénye: „România, Bulgária” ; hátoldalon a kiutazás pontos adatai nak rovatai keret nélkül; magyar-orosz kétnyelvű okmány; vízjele: díszes „MNK” rövidítések ötágú csillagokkal elválasztva (U24. vj.); félbehajtva (4 oldalas)	1969	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1958 útlevél-lap/csillag/RK–LO** [487] fejléc felirata: „RENDŐRKAPITÁNYSÁG”, területi érvénye: „Csehszlovákia, Lengyelország”, sorszám alul; vízjele: ötágú csillag körvonalai (U19. vj.); 3 részbe hajtott (6 oldalas) okmány	{1963}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1958 útlevél-lap/portré/RK–LO** [488] fejléc felirata: „RENDŐRKAPITÁNYSÁG”, területi érvénye: „Csehszlovákia, Lengyelország”, sor-szám alul; vízjele: női mellkép búzakalászokkal és férfi mellkép kalapácscsal (U21. vj.), azonban ezen altípus esetében (a mellképpárok távolsága miatt) ismert vízjellel nem rendelkező változata is; 3 részbe hajtott (6 oldalas) okmány	1965	[*nyomdai jelzet nélkül*]	portré vízjellel (vagy részletével; U21. vj.) vízjelrészlet nélkül (a portré-párok közötti távolság miatt a kivágott részre nem esik vízjel)
» **1958 útlevél-lap/MNK/RK–LO** [489] fejléc felirata: „RENDŐRKAPITÁNYSÁG”, területi érvénye: „Csehszlovákia, Lengyelország”, sorszám alul; vízjele: díszes „MNK” rövidítések ötágú csillagokkal elválasztva (U24. vj.); 3 részbe hajtott (6 oldalas) okmány	1969	[*nyomdai jelzet nélkül*]	

1958 csoportos M útlevél (alkalmazva: 1958–1983);[486] „Csoportos útlevél” (illetve „КОЛЛЕКТИВНЫЙ ПАСПОРТ” és „COLLECTIF PASSEPORT”);
› a szürke vagy halványbarna karton borítólapja 200× 145–149 mm méretű, amely piros színnel az 1957. évi állami címert az állam és az okmány megnevezése között tartalmazta (ezen félbehajtott fedőlap közé a lapokat a kiutazók számától függően, igény szerint behelyezték);
› a lapok mérete 195×139–140 mm volt; lapoldalak előoldalának sárga mintázata: guilloche rozetta közepén az 1957. évi állami címer;
› az első lap minden esetben az „ENGEDÉLY” feliratú alapoldal volt (hátoldalán a ki- és beléptető-bélyegző lenyomatok helyének kereteivel), ezt követően a kiutazók számától függően kétfajta pótlap egyik típusával látták el, továbbá vízumok részére kialakított pótlappal egészítették ki, az egészet…

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
… az előre kialakított lyukakon keresztül nemzeti színű szalaggal fűzték, amelyet címkével ragasztottak le és bélyegző lenyomatával hitelesítettek; csak magyar nyelvű okmány, a borító magyar-orosz-francia nyelven tartalmazta a meghatározásokat.			
» **1958 csoportos/fényképes pótlap** az alapoldalt követő pótlapok két személy adatait hordozzák fényképpel (alul vagy felül); a lapok hátoldala alnyomattal	*nincs adat*	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1958 csoportos/táblázatos pótlap** az alapoldalt követő pótlapok tíz személy nevét és okmányának számát hordozzák, csak személyi igazolvánnyal együtt volt érvényes; a lapok hátoldala alnyomat nélküli	*nincs adat*	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1958 Romániába M útlevél (alkalmazva: 1958–{1963}); „útlevél” (csak Romániába történő egyszeri utazáshoz); › a lap kialakítású okmány 296×195 mm méretű, egylapos (kétoldalas); › piros alnyomata: díszes guilloche-léc kereten belül, vonalmintázat közepén az 1957. évi címer közepes méretű rajzolatát ábrázolja; előre nyomtatott sorszám a bal felső sarokban; › az okmánymegnevezés alatt, két oldalt a jogosult és úti társának arcképének helyével, magyar-francia kétnyelvű okmány; előre nyomtatva: „ÉRVÉNYES: ROMÁNIA TERÜLETÉRE.”			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1957	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1958 hazatérési M úti okmány (alkalmazva: 1958–1983 / 1993);[490] „Hazatérési igazolvány” (csak hazautazásra érvényes); › a lap kialakítású okmány 283–284×201–202 mm méretű, egylapos (kétoldalas); › az alnyomata díszes guilloche-léc kereten belül, vonalmintázat közepén az 1957. évi címer közepes méretű rajzolatát ábrázolja; előre nyomtatott sorszám a bal felső sarokban; vízjele: vízszintes hullámvonal által tükrözött budapesti Szabadságszobor körvonala (U17. vj.); › az okmánymegnevezés alatt, két oldalt a jogosult és úti társának arcképének helyével, magyar-francia kétnyelvű okmány.			
» **1958 hazatérési/kék** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, kék alnyomattal	{1957}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1958 hazatérési/zöld–vízjel nélkül** az előző altípustól eltérően középzöld alnyomattal készült és a lapnak vízjele nincs	{1959}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
» **1958 hazatérési/zöld–vízjellel** az előző altípustól eltérően vízjele van: vízszintes hullámvonalak között a budapesti Szabadságszobor (U17. vj.); a személyleírás az „Anyja neve:” rovattal bővült	{1962}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1958 kivándorló M útlevél (alkalmazva: 1958–1978); „Kivándorló útlevél”, visszautazásra nem érvényes; › a lap kialakítású okmány 282–283×201–202 mm méretű, félbehajtott (négyoldalas); › oldalanként kialakított olajzöld alnyomata: díszes guilloche-léc kereten belül, vonalmintázat közepén az 1957. évi magyar címer közepes méretű rajzolatát ábrázolja; magasnyomású sorszám az első oldal aljának jobb oldalán; vízjele: vízszintes hullámvonal által tükrözött budapesti Szabadságszobor körvonala (U17. vj.); › az okmánymegnevezés két oldalán a jogosult és úti társának arcképének helyével; alul, bal oldalon keretben az illeték bejegyzésére szolgáló rovat („21/1957. (VI. 2.) PM. rendelet alapján”), a sorszám mögött előre nyomtatott vonalkázás, a hatjegyű számsor piros színű.			
» **1958 kivándorló/Szabadságszobor vízjel** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	1957	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1958 kivándorló/portré vízjel** az előző altípustól eltérően a vízjele: női mellkép búzakalászokkal és férfi mellkép kalapáccsal (U21. vj.); sorszám alatt vonalkázás nélkül, a számsor fekete színű és az hatszárú csillaggal zárt	{1961}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1958 külföldön élő M útlevél (alkalmazva: 1958–1962);[491] „útlevél magyar állampolgárok részére”, a külföldön élő magyar állampolgárok útlevele; › a könyvecske kialakítású okmány kék műbőrrel bevont keménytáblás borítója 117×83 mm méretű; › az okmány terjedelme 28 oldal, az oldalak 112×78 mm méretűek, kék alnyomata magyaros virágmintázatot is tartalmaz; az okmány lapjai egy rétegűek, fűzőszállal varrtak; vízjele: a budapesti Szabadságszobor körvonala (U17. vj.); sorszámozása a páros oldalakon magasnyomással került kialakításra; › a jogosult fényképe az 5. oldalon került elhelyezésre a személyi igazolvány rovataival is rendelkezik a 6. és a 9. oldal között; a figyelmeztetés a 27–28. oldalon került kialakításra.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1957	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1962 konzuli M útlevél (alkalmazva: 1962–1979);[492] „konzuli útlevél”, a külföldön élő magyar állampolgárok útlevele; › a könyvecske kialakítású okmány vörösesbarna műbőrrel bevont, keménytáblás borítója 143–144×91–93 mm méretű, amelyen a dombornyomással...			

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
… készült 1957. évi magyar címer 36 mm magas; › az okmány terjedelme 48 oldalt tartalmaz, amelyre beleszámították az előzéklap oldalait is, a lapoldalak mérete a 135–137×85–87 mm volt; vízjele: női mellkép búzakalászokkal és férfi mellkép kalapáccsal (U21. vj.); egyedi varrási megoldással mindkét oldalról nyitott: az öltés a 4–5. és 28–29. oldalnál is látható, a lapokat lyukperforálással 6 számjeggyel sorszámozták; › az első belső előzéken metszett-mélynyomással az Országház homlokzati képe, a számozatlan 3. (a valóságban az 1.) illetve a számozott 5. (3.) oldalon a címoldal az okmánymegnevezéssel látható, a személyes adatok a 6. (4.) oldalon kerülnek kitöltésre, a fénykép a 7. (5.), a tíz gyermek táblázatos rovata a 8. (6.) oldalon látható, érvényesség a 11. (9.) oldalon olvasható; magyar-orosz-francia-angol nyelvű okmány.			
» **1962 konzuli/portré vízjel** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	1962	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1962 konzuli/MNK vízjel** az előző altípustól eltérően vízjele: díszes „MNK” rövidítés csillagokkal (U24. vj.)	1969 körül	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1962 konzuli/címer vízjel** az előző altípustól eltérően a vízjele: nagyméretű állami címer, téglalapban MNK rövidítések között (U23. vj.); borító címere 39 mm magas	1975 körül	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1962 konzuli/7 számjegyű** az előző altípustól eltérően a perforált 6 számjegy elé utólag egy „1”-es számot lyukasztottak, illetve az első belső előzékre ugyanezt nyomtatták	1978 körül	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1962 Romániába M úti okmány (alkalmazva: 1962–{1979}); „utazási igazolvány” (csak Romániába és csak a kijelölt átkelőhelyen át történő utazáshoz; csak személyi igazolvánnyal érvényes, gyermekek esetében hátoldalra csatolt fényképpel); › a lap kialakítású, egylapos háromba hajtott okmány (hat oldalas), amely a hajtásoknál perforált (a harmadok egymástól eltávolíthatóak voltak); › piros alnyomata vonalmintázat közepén az 1957. évi címer rajzolatát ábrázolja; vízjele női mellkép búzakalászokkal és férfi kalapáccsal (U21. vj.); › az előoldal mindhárom lapharmadon ismétlődik, a hajtogatásnak megfelelően egymás mögött (2., 4. és 6. hatod); a sorszám a bal felső sarokban, előre nyomtatott határátkelőhely-viszonylatokkal és területi érvényességgel és keretben a meghívó fél adatainak rovatával; magyar-román kétnyelvű okmány; középső harmad hátoldalán a kísérő gyermek arcképe alatt a tájékoztató mindkét nyelven 2×7 számozott bekezdés.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1962	[*nyomdai jelzet nélkül*]	

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
1964 M útlevél (alkalmazva: 1964–1983);[493] útlevél-család (elsősorban az úgynevezett nyugati országok területére bírt érvénnyel); › a füzet kialakítású okmány puha, műbőrrel bevont borító 147–148×95–96 mm méretű, amelyen az 1957. évi címer a valósnak tükörképe (a jobboldali búzakalászok magyar nemzeti színű szalaggal átkötve, a zöld pajzsmező fordítottan vonalkázott, illetve a csillag keretvonal nélküli) látható; › az okmány terjedelme 68 oldal; vízjele: kisméretű állami címer illetve „MNK” rövidítés hatszögben (U22. vj.); az oldalak sorszámozása magasnyomással történt, 4,5 mm magas karakterekkel; az alnyomat metszett mélynyomtatással készült: körkörös vonalmintázaton az 1957. évi állami címer; › az első belső előzéken kialakított figyelmeztetés 6 bekezdés 18 sor; a 4. oldal meghosszabbítás rovatának címe hibásan „Meghossszabbítva:”, háromnyelvű (magyar-orosz-francia) okmány; az előre nyomtatott feliratok metszett mélynyomtatással készültek. (**I./K sz. melléklet**)			
» **1964/magán/A** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, borítója világoskék; fénykép helyének sarokvonalaival készült; az előre nyomtatott szövegek zöldeskék árnyalatúak	1963	[*nyomdai jelzet nélkül*]	magánútlevél („Útlevél”), csak az „A” sorszám-betűjelű okmányok
» **1964/magán/B** az előző altípustól eltérően fénykép helyének sarokvonalai nélkül; az előre nyomtatott szövegek és az alnyomat középkék színű	1964– {1967}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„B” sorszám-betűjeltől kezdődően
» **1964/magán/D** az előző altípustól eltérően a figyelmeztetés: 7 bekezdés 17 sor; a vízjele: nagyméretű állami címer, téglalapban MNK rövidítések között (U23. vj.)	1968– {1971}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„D” sorszám-betűjeltől kezdődően
» **1964/magán/H** az előző altípustól eltérően az okmány borítóján az 1957. évi címer valós nézetben látható, keretes ötágú csillaggal	1972– {1974}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„H” sorszám-betűjeltől kezdődően
» **1964/magán/J** az előző altípustól eltérően a 4. oldal meghosszabbítás rovatának címe már helyesen írva került kialakításra: „Meghosszabbítva:”; az okmányszám mérete kisebb: 4 mm	1974 v. 1975–	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„J” sorszám-betűjeltől kezdődően „K” sorszám-betűjel hibás borítónyomata: a címer a valós tükörképe, de keretes ötágú csillaggal

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
» **1964/magán/M** az előző altípustól eltérően mérete: 143×94 mm	1976–{1979}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„M” sorszám-betűjeltől kezdődően
» **1964/magán/S** az előző altípustól eltérően a fénykép helyét ívelt sarkok jelölik (a bal alsó sarkot kivéve)	{1980}–	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„S” sorszám-betűjeltől kezdődően
» **1964/külföldön élő** [494] alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, azonban az okmány világoskék borítóján az 1957. évi címer valós nézetben látható, keretes ötágú csillaggal, meghosszabbítás rovat csak az 5. oldalon, a 6. oldal gyermekbejegyzés rovatai, a 8. oldal a családi állapotnak fenntartva; az előre nyomtatott feliratok magasnyomással készültek, kék színnel; vízjele: nagyméretű állami címer, téglalapban MNK rövidítések között (U23. vj.); figyelmeztetés: 7 bekezdés 23 sor	1979	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Külföldön élő magyar állampolgár részére”; 1980-tól alkalmazva, „MK” sorszám-betűjeltől kezdődően (kezdetben MK15… sorszámmal gyártva, majd MK10…-tól folytatva)
» **1964/hajós/1967** [495] alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, megnevezése: „Hajós útlevél”, az okmány világoskék borítóján a címer 27 mm magas, valós nézetben látható; a 9–11. oldal kiutazás engedélyezései, a 41–68. oldalig behajózási és szolgálati bejegyzés rovatok, magyar-orosz-angol-német négynyelvű okmány; az előre nyomtatott feliratok magasnyomással készültek, barna színnel; a vízjele: nagyméretű állami címer, téglalapban MNK rövidítések (U23. vj.); figyelmeztetés: 5 bekezdés 18 sor; a sorszám betűjele 3 mm magas	1967	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Hajós útlevél”, „HA” sorszám-betűjeltől kezdődően (az első betű állandó)
» **1964/hajós/{1976}** az előző altípustól eltérően az okmány megnevezése: „Szolgálati hajós útlevél” ; mérete: 143×94 mm; a kiutazás engedélyezése rvatok előre nymtatott határátkelőhely felsorolása kiegészült Hegyeshalommal; a sorszám betűjele 4 mm magas	{1976}–	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Szolgálati hajós útlevél”, „HF” sorszám-betűjeltől kezdődően (az első betű állandó)

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
» **1964/szolgálati/1963** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, barna színű borítóval, rajta a címer 36 mm magas; figyelmeztetés: 5 bekezdés 13 sor; fénykép helyének vastag sarokvonalaival készült, alnyomat és előre nyomtatott szövege barna színű	1963–	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Szolgálati útlevél”, „AB” sorszám-betűjeltől kezdve (a második betű állandó)
» **1964/szolgálati/{1968}** az előző altípustól eltérően a fénykép helyének vékony sarokvonalaival készült; a vízjele: nagyméretű állami címer, téglalapban MNK rövidítések között (U23. vj.)	{1968}–	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„FB” sorszám-betűjeltől kezdve (a második betű állandó)
» **1964/szolgálati/{1973}** az előző altípustól eltérően a 143×94 mm méretű borítóján az 1957. évi címer valós nézetben látható, és 38 mm magas; fénykép helyének sarokvonalai nélkül; az okmányszám magassága 4 mm (még továbbra is „Meghossszabbítva:”)	{1973}–	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„IB” sorszám-betűjeltől kezdve (a második betű állandó)
1972 M útlevél (alkalmazva: 1972–1983);[496] „útlevél”,[497] csak a felsorolt hét az európai szocialista országokba történő utazáshoz volt érvényes, párhuzamosan adták ki az 1964 M útlevél altípusaival; › a füzet kialakítású okmány vörös műbőrrel bevont, puha borítója 135×95 mm méretű, amely nyomata ezüst fólianyomással lett kialakítva; › az okmány terjedelme 44 oldal; sorszám magasnyomással a páratlan oldalakon került elhelyezésre; vízjele tört hullámvonalak között soronként ötágú csillag vagy „MNK” rövidítés (U25. vj.); › az adathordozó (2–3.) oldalak rovatai 90°-kal elfordítva kerültek kialakításra; a 4. oldalon a területi érvényesség 7 európai szocialista ország felsorolása; háromnyelvű (magyar-orosz-francia) okmány; az előre nyomtatott feliratok metszett mélynyomtatással készültek. (**I./L sz. melléklet**)			
» **1972/1971** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	1971–	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„SB” sorszám-betűjeltől kezdődően
» **1972/1975** az előző altípustól eltérően az adathordozó oldalak rovatai vízszintes állásúak; sorszám az „**SE**”-ig a korábbi, majd az „**SF** ” betűjeltől kezdődően új stílusú betűtípussal készült; a területi érvényessége felsorolás nélküli, csak a kiutazási engedélyre utal	1975	[*nyomdai jelzet nélkül*]	

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
» **1972/1976** az előző altípustól eltérően az okmány mérete: 144–145×95 mm	1976–	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1984 M útlevél (alkalmazva: 1984–1991);[498] útlevél-család;[499] › a füzet kialakítású okmány műbőr, puha borítója 145×95 mm méretű, arany fólianyomással: szöveg és címer a lekerekített sarkú keretvonalon belül látható; › az okmány terjedelme 64 oldal; a páros oldalak magasnyomású okmányszámmal kerültek ellátásra; vízjele: gyűrűsen többárnyalatú rozetta (U26. vj.); a borítón és belső lapokon az állammegnevezés „Magyar Népköztársaság”; › a személyleírás a 2., a fénykép a 3., míg az időbeni érvényesség és meghosszabbítás a 4. oldalon került kialakításra, a 6. oldal a gyermekbejegyzésekre szolgált, a magyar hatóságok bejegyzése a 24. oldalig terjed, 2. és 4. oldal rovatai sorvezető vonalkázással kerültek kialakításra; első belső előzékre helyezett tájékoztató szöveg került elhelyezésre magyar nyelven, alatta rejtett képben „MNK” rövidítés látható; magyar-orosz-francia háromnyelvű okmány; a magánútlevél területi érvényessége előre nyomtatva csak hivatkozik a kiutazási engedélyre. (**I./M sz. melléklet**)			
» **1984/magán/1983** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel; a tájékoztató szöveg 6 bekezdés 17 sorában került ismertetésre, alnyomata kék színű	1983	3584521821	magánútlevél („Útlevél”), „MA” sorszám-betűjeltől kezdődően az „MF” sorszám-betűjel második harmad végéig
	1984 v. 1985	5985205362	
	1985	2386566724	
	1987	1587294050	
	1988	3188545523	
» **1984/magán/1988** az előző altípustól eltérően a 6. oldal a magyar hatóságok bejegyzésének került kialakításra	1988 II. fele	8789163743	az „MF” sorszám-betűjel utolsó harmadától
	1989 I. fele	3690372918	
» **1984/magán/1989** az előző altípustól eltérően a 2. és 4. oldal rovatainak nincs sorvezető vonalkázása	1989 közepe	3690372918	„MH” sorszám-betűjeltől kezdődően
» **1984/magán/1991** [500] az előző altípustól eltérően „Magyar Köztársaság” állammegnevezésekkel; a tájékoztató 6 bekezdés 18 sorában került ismertetésre, rejtett kép „MNK”; a 3. oldalon előre …	1991 eleje	1291306638	„MJ” sorszám-betűjel második harmadától kezdődően, 1991 májusától állították ki külképviseleteken és …

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
… nyomtatva található a „Világ összes országára” érvényességet ismertető felirat			… 1991 júliusát követően Magyarországon
» **1984/külföldön élő/1983** az alaptípustól eltérően személyi szám helyett „lakóhelye” rovat; nincs előre nyomtatott, területi érvényességre utaló felirat a 3. oldalon, 6. oldalon „családi állapota” rovat; a tájékoztató szöveg 6 bekezdés 20 sorában került ismertetésre	1983	3584521821	„Külföldön élő magyar állampolgár részére”, „KM” sorszám-betűjellel
	1988	3188545523	
» **1984/külföldön élő/1988** [502] az előző altípustól eltérően a 6. oldal a magyar hatóságok bejegyzésének került kialakításra	1988	3188545523	
» **1984/szolgálati** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, a borító piros színű, a tájékoztató szöveg 7 bekezdés 19 sorában került ismertetésre, alnyomata piros színű	1983	3584521821	„Szolgálati útlevél”, „SZ” sorszám-betűjellel kezdődően
	1984 v. 1985	5985205362	
	1985 v. 1986	2386566724	
» **1984/hajós szolgálati** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, a borító piros színű, a tájékoztató szöveg 7 bekezdés 19 sorában került ismertetésre; magyar-orosz-angol-német négynyelvű okmány, alnyomata piros színű	1983	3584521821	„Hajós szolgálati útlevél”, „SH” sorszám-betűjellel kezdődően
	1984 v. 1985	5985205362	
» **1984/külügyi szolgálati** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, a borító piros színű, háromnyelvű felhívás 3 bekezdés 17 sorában került ismertetésre, alnyomata piros színű	1983	3584521821	„Szolgálati útlevél”, külügyminisztériumi szolgálati célú utazáshoz;[501] „SK” sorszám-betűjellel kezdődően
» **1984/diplomata** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel a borító barna színű, háromnyelvű felhívás 3 bekezdés 17 sorában került ismertetésre; az 5. oldal a rang és annak változásának rovatának van fenntartva, a magyar hatóságok bejegyzéseinek oldala a 8. oldalig; terjedelme 48 oldal, alnyomata zöld színű	1983	5184363021	„Diplomata útlevél”, sorszám-betűjel nélkül

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
1984 hazatérési M úti okmány (alkalmazva: 1984–1991 / 1992);[503] „Hazatérési igazolvány” (csak Magyarországra történő hazautazásra érvényes); › a lap kialakítású okmány 288×190 mm méretű, félbehajtott (négyoldalas); › teljes felületen kialakított alnyomat térhatású kockamintázatú; alnyomattal; vízjele: gyűrűsen többárnyalatú rozetta (U26. vj.); › „Magyar Népköztársaság” állammegnevezésekkel, fénykép és adatok az első oldalon, magyar-orosz-francia háromnyelvű okmány.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1983–	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1992 M útlevél (alkalmazva: 1992–1998 / 2007);[504] útlevél-család;[505] › a füzet kialakítású okmány műbőrrel bevont, puha borítója 125×88 mm méretű; › az oldalak alnyomata térhatású kockamintázatú; az oldalak az okmányszámmal a borítótól a lapok első feléig perforáltak, az okmányszám két betű- és hat számjegy; vízjele: gyűrűsen többárnyalatú rozetták (U26. vj.); › a hátsó belső előzéken kialakított adathordozó oldal rovatai 90°-kal elfordítva kerültek kialakításra (rovatcímek fordítása a 32. oldalon magyar, angol, francia, kínai, orosz, spanyol és arab nyelveken). (**I./N sz. melléklet**)			
» **1992/magán** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, kék borítóval; magyar-angol kétnyelvű okmány; 32 oldal terjedelem, az alnyomata kék színű	1991	[*nyomdai jelzet nélkül*]	magánútlevél („Útlevél”), „PA” sorszám-betűjeltől számos betűjel kihagyásával „PN”-ig
	1993	930556	
	1994	940002	
	1997	970002	
		970400	„PZ”, majd „PP” sorszám-betűjel[506]
» **1992/hajós szolgálati** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, piros borítóval; magyar-angol kétnyelvű okmány; 32 oldal terjedelem, az alnyomata bordó színű	1991	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Hajós szolgálati útlevél”, „PH” sorszám-betűjeltől kezdődően
» **1992/külügyi szolgálati** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, előre nyomtatott szövegezése az okmány fajtájához igazodik, barna borítóval; magyar-angol-francia háromnyelvű okmány; 48 oldal terjedelem, az alnyomata barna színű	1991	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Külügyi szolgálati útlevél”, „PS” sorszám-betűjeltől kezdődően

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
» **1992/diplomata** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, előre nyomtatott szövegezése az okmány fajtájához igazodik, zöld borítóval; magyar-angol-francia háromnyelvű okmány; 48 oldal terjedelem, az okmányszám csak hat számjegyből áll, betűjel nélkül, az alnyomata zöld színű	1991	[*nyomdai jelzet nélkül*]	„Diplomata útlevél”, sorszám-betűjel nélkül
1992 hazatérési M úti okmány (alkalmazva: 1992–2007);[507] „Hazatérési igazolvány” (csak Magyarországra történő hazautazásra érvényes);[508] › a lap kialakítású okmány 288×190 mm méretű, félbehajtott (négyoldalas); › teljes felületen kialakított alnyomat térhatású kockamintázatú alnyomattal; véletlenszerűen elhelyezett vízjele: gyűrűsen többárnyalatú rozetták (U26. vj.); › „Magyar Köztársaság” állammegnevezésekkel, az 1990. évi állami címerrel, a fénykép és az adatok az első oldalon, magyar-angol-francia háromnyelvű okmány.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1991	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1998 M útlevél (alkalmazva: 1998–2006);[509] útlevél-család;[510] › a füzet kialakítású okmány puha, műbőrrel bevont borítója 125×88 mm méretű; › az okmány terjedelme 32 oldal valamint ezen felül az adathordozó lap; az oldalak alnyomata térhatású kockamintázatú, amelyet felül vékony, mikroírást tartalmazó úgynevezett farkasfog szakít meg, az oldalszámok középen, alnyomatként is kialakításra kerültek; az oldalak az okmányszámmal a borítótól a 16. oldalig perforáltak, okmányszám két betű- és hat számjegy; a lapoldalak vízjele: gyűrűsen többárnyalatú rozetta (U26. vj.), az adathordozó oldal vízjele ettől eltérő (U27. vj.); › az adathordozó oldal rovatai az okmány végén, számozatlan oldalon 90°-kal elfordítva kerültek kialakításra (rovatcímek fordítása az utolsó oldalon hét nyelven olvasható); a hátsó belső előzéken ismertetett tudnivalók 5 bekezdés 20 sorában olvashatóak.			
Feldolgozására ezen alaptípus érvényességének lejártát követően kerül sor.			
2006 M útlevél (alkalmazva: 2006–);[511] útlevél-család;[512] › a füzet kialakítású okmány puha (tapintásra kemény), „burgundi vörös” műbőrrel bevont borítója 125×88 mm méretű; › terjedelme 32 oldal valamint ezen felül az adathordozó lap; a lapoldalak árnyalt vízjele: szőlőfürt szőlőleveleken (U28. vj.), az adathordozó oldal vízjele ettől eltérő (U29. vj.); az oldalak mindegyike (az adathordozó oldalt leszámítva) az okmány két betű- és hét számjegyével perforálva; a lapok kifutó varrással varrva; › „Magyar Köztársaság” megnevezésekkel (borítón és belső oldalakon), az okmány elején, számozatlan (-1.) oldalon az adathordozó oldal rovatai 90°-kal elfordítva kerültek kialakításra, a kiállító hatóság előre nyomtatott megnevezése „NYILVÁNTARTÓ HIVATAL”, magyar-angol-francia háromnyelvű …			

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
okmány (az állam- és okmánymegnevezés, a rovatcímek fordításai az Európai Unió 21 hivatalos nyelvén olvashatóak), a hátsó belső előzéken ismertetett tudnivalók 5 bekezdés 21 sorában találhatóak; borítóba épített elektronikus adattárolóval.			
Feldolgozására ezen alaptípus érvényességének lejártát követően kerül sor.			
2007 ideiglenes M útlevél (alkalmazva: 2007–)[513] „Útlevél”, ideiglenes útlevél (csak külképviseleten kiállítva; hazatérésre, vagy külföldön továbbutazásra és hazatérésre);[514]			
› a füzet kialakítású okmány puha, kék műbőrrel bevont borítója 125×88 mm méretű; › terjedelme 16 oldal; az oldalak alnyomata térhatású kockamintázatú; az oldalak az okmányszámmal perforáltak; a lapok kifutó varrással varrva; lapoldalak vízjele: gyűrűsen többárnyalatú rozetták (U26. vj.), ibolyántúli (uv) sugárzás alatt látható nyomatrétege sűrű, egymást keresztező vonalmintázat; › „Magyar Köztársaság” megnevezésekkel (borítón és belső oldalakon); az 1. oldal csak magyar nyelvű címoldal, amely tartalma az első belső előzéken az Európai Unió 18 hivatalos nyelvén (az ír gael és a máltai nélkül) kerültek feltüntetésre, az adatok különálló öntapadó címkére kerültek felvitelre, amelyet a 2–3. oldalon átfutva illesztettek be, 4. oldal az érvényesség oldala (magyar tájékoztató szövege 3 bekezdésben 6 sor), a hátsó belső előzéken ismertetett tudnivalók 4 bekezdés 17 sorában találhatóak.			
Feldolgozására ezen alaptípus érvényességének lejártát követően kerül sor.			

Horvát-szlavónországoki útlevelek magyar állampolgárok részére, horvát-szlavónországoki hatóság által kiállítva, 1868–1905

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
horvát 1874 M útlevél (alkalmazva: 1874–1877); „putovnica”; › a lap kialakítású okmány nagy alakú, kétoldalas; › díszes fekete kereten belül, felül, az 1896. évi magyar középcímert cserfa- és olajágak övezik; középső harmadban geometriai mintázatú zöldeskék színű alnyomat található, alnyomat egészíti ki a sorszám és keltezés rovatát is; jobb szél élére nyomtatott nagybetűs szöveget ollóval vágták ketté (ezzel leválasztva a nyilvántartó-szelvényt); › az előoldal horvát és német rovatai két hasábba rendezve találhatóak, hátoldalon az úti társak nyelvenként kialakított táblázata alatt került elhelyezésre, két oszlopban a figyelmeztető szöveg horvát változata (10 sor), a német (11 sor).			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	{1873}	*van (nem ismert szöveggel)*	
horvát 1878 M útlevél (alkalmazva: 1878–1882); „Putovnica za inosemstvo.”, azaz: útlevél külföldre; › a füzet kialakítású okmány borítója puha, rajta okmánymegnevezéssel és a magyar középcímerrel, amelyet cserfa- és olajág-koszorú övez; › terjedelme 16 oldal, oldalainak alnyomata: koronás kiscímert ovális kialakítású cserfa- és olajág-koszorú övezi, felette és alatta a „PUTOVNICA ZA INOZEMSTVO” felirat olvasható; › 1. oldalon fekete, Horvát-Szlavónországok címere, adatok az 1–7. oldalig terjednek, rovatai horvát-német nyelvűek.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	{1877}	TISKARA „NARODNIH NOVINAM.” ZAGREB.	
horvát {1882} M útlevél (alkalmazva: 1882–1905); „Putovnica za inosemstvo.”, azaz: útlevél külföldre; › a füzet kialakítású okmány 130×100 mm méretű kékesszürke borítója puha, rajta okmánymegnevezéssel és a magyar középcímerrel, amelyet cserfa- és olajág-koszorú övez; › terjedelme 16 oldal, vízjel nélküli papíron, oldalainak alnyomata: koronás magyar középcímert cserfa- és olajág-koszorú övezi, felette és alatta a „PUTOVNICA ZA INOZEMSTVO” felirat olvasható, köztes részt átlós hálómintázat teszi ki; a lapok piros-fehér-kék sodort szállal vannak fűzve; › 1. oldalon fekete, Horvát-Szlavónországok díszes címere, adatok az 1–2. és 4–5. oldalig terjednek, a 7. oldal az úti társak és településnév nélküli keltezés rovatát tartalmazza, rovatai horvát–német nyelvűek, 8. oldalon elhelyezett tájékoztató szöveg kétnyelvű: egy–egy bekezdésben összesen 26 sor (11+15 sor); az okmányszám kézzel felvezetve.			
» **horvát 1882/tájékoztató 8. oldalon**[515] alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	{1882}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
» **horvát 1882/tájékoztató előzéken** az előző altípustól eltérően a kétnyelvű tájékoztató szövege az első belső előzéken található, két–két bekezdésben összesen 17 sor (7+10 sor), a keltezés helye előre nyomtatva („Zagreb / Agram”)	{1889}	TISKARA „NARODNIH NOVINAM.” ZAGREB.	
» **horvát 1882/horvát-szlavón címer** az előző altípustól eltérően a borítón díszes pajzson Horvát-Szlavónországok címere koszorúval látható; horvát-francia kétnyelvű okmány (az okmány terjedelmét ismertető sor horvát-német kétnyelvű)	{1892}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	

Az 1905-től kiállított horvát-szlavónországoki útlevél megegyezett a magyarországival, ezért ennek ismertetése ott olvasható. (**1. sz. függelék**, 1905 M útlevél)

Hajós szolgálati könyvek, mint útlevélpótló okmányok magyar állampolgárok részére, magyar hatóság által kiállítva, 1904–1969

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
{1904} tengerész M szolgálati könyv (alkalmazva: ?); „utazási engedély és tengerészeti szolgálati könyvecske”, mint úti okmány (a fiumei tengerészeti hatóság állította ki a kérelmező lakhelye szerinti illetékes útlevél-kiállító hatóság tengeri utazási engedélye alapján);[516] › a könyvecske kialakítású okmány fekete, vászonnal bevont kemény borítója 180× 117 mm méretű, a hátsó fedőlaptól az elsőre átnyúló fül révén teszi zárhatóvá az okmányt; › az okmány terjedelme 73 számozott, de összesen 76 oldal (az első és utolsó lappár nyomat nélküli és az oldalszámozásban nem szerepelnek); az oldalak alnyomat és vízjel nél küliek; előre nyomtatott sorszám nélkül; › az 1. (de valóságban az 3. számozatlan) oldal a címoldal a személyes adatok és keltezés rovataival; az utazási engedély előre nyomtatott szövege a 3. oldalon, a láttamozások 4–16. oldalig voltak elhelyezhetőek, katonai hatóságok rovatai a 17–18. oldalon voltak, be- és kihajózás adatai a 19. és 66. oldal között találhatóaknak, a csak olasz nyelvű tájékoztató a 67. és 73. oldal között olvasható.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	*nincs adat*	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
1928 tengerész M szolgálati könyv (alkalmazva: 1932–1947); „tengerész szolgálati könyv és kiutazási engedély”, mint útlevélpótló úti okmány (az okmány már korábban alkalmazásban volt hajós szolgálati okmányként, de úti okmányként csak 1932 tavaszától volt elfogadott);[517] › a könyvecske kialakítású okmány középkék, vászonnal bevont kemény borítója 168× 117 mm méretű, a hátsó fedőlaptól az elsőre átnyúló fül szegeccsel teszi zárhatóvá az okmányt, a borító előoldalának jobb felső sarkában a koszorús magyar kiscímert átlósan nemzeti színű sáv határolja; › az okmány terjedelme 79 számozott, de összesen 84 oldal (az első és utolsó lappár nyomat nélküli és az oldalszámozásban nem szerepelnek); az oldalak alnyomat nélküliek; előre nyomtatott sorszám nélkül; › az 1. (de valóságban az 3. számozatlan) oldal a címoldal és a koszorús magyar kiscímerrel; a fénykép helye a 2., a személyleírás és a keltezés a 3. oldalon, a láttamozások előre vonalkázott oldalai a 4. oldaltól, be- és kihajózás, képesítések és alkalmasságok adatainak fenntartott oldalakkal az okmány második felében.			
» **1928 tengerész/olasz** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, magyar-olasz kétnyelvű, a magyar nyelvű megnevezése „Tengerész szolgálati könyv és kiutazási engedély”; a tájékoztatás nyelvenként a 76/78 illetve 77/79. oldalon, nyomdai jelzet a 79. oldal alján	1928	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1928. – 1622.	

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
» **1928 tengerész/angol** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, magyar-angol kétnyelvű okmány, a magyar nyelvű megnevezése „Tengerészeti szolgálati könyvecske és Utazási engedély”	*nincs adat*	*nincs adat*	
» **1928 tengerész/olasz-angol** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, magyar-olasz-angol háromnyelvű okmány, a magyar nyelvű megnevezése „Tengerészeti szolgálati könyv és utazási engedély.”; a 2. oldalon a fénykép fölé a 138.214/1932 BM. r-re hivatkozás olvasható	*nincs adat*	*nincs adat*	
1939 hajós M szolgálati könyv (alkalmazva: 1939–{1946}); „magyar hajós szolgálati könyv”, mint útlevélpótló úti okmány;[518] › a könyvecske kialakítású okmány kék színű keményfedeles borítója 170×110 mm méretű, rajta arany színnel a koronás kiscímer koszorúval, amely alatt az okmány megnevezése magyarul, németül és franciául olvasható; › az okmány terjedelme 64 oldal, az oldalak alnyomat nélküliek, fekete előre nyomtatott szöveggel; vízjele: nem minden lapon előforduló Diósgyőri Papírgyár gyári vízjele (tölgyfalevelek); › első belső előzékén a szegecsekkel rögzített fénykép helye, alatta az aláírás rovatcíme, majd a nyomdai jelzet; 1–2. oldal a személyleírás és utóbbin még a keltezés volt olvasható, a 7. oldaltól számos üres lapot a be- és kihajózás táblázatos rovatai követnek, hátsó belső előzék nyomat nélküli; magyar-német-francia háromnyelvű okmány.			
» **1939 hajós** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	1939	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1939. – 532.	
	1941	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1941. – 2553	
» **1939 hajós/figyelmeztetéssel** az előző altípustól eltérően az első oldal bal felső sarkában az iktatószám előre nyomtatott részletével a hátsó belső előzék 6 bekezdés 16 sorában figyelmeztetést tartalmaz	1941	M. kir. állami nyomda. Budapest, 1941. – 7453.	
1943 dunai hajós M szolgálati könyv (alkalmazva: 1943–{1948});[519] „Dunai hajós-igazolvány”;[520] › a füzet kialakítású okmány;			

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
› az okmány terjedelme 32 oldal; › a borítón az okmány kétnyelvű megnevezése alatt a figyelmeztetés olvasható szintén két nyelven; az adatok rovatai az 1–3 oldalon, a fénykép helye a 3. oldalon, míg az érvényesítő záradék a 4. oldalon került kialakításra; az 5. és 32. oldal az alkalmaztatás (be- és kihajózás) adatainak rovatait tartalmazta; német-magyar kétnyelvű okmány.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1943	*nincs adat*	
1947 hajós M szolgálati könyv (alkalmazva: 1947–{195?}); „hajós szolgálati könyv”, mint útlevélpótló úti okmány; › a könyvecske kialakítású okmány kék színű vászonnal bevont keményfedeles borítója 166×114 mm méretű, rajta arany színnel az 1946. évi (úgynevezett Kossuth) címer koszorúval, amely alatt az okmány megnevezése magyarul és franciául olvasható; › az okmány terjedelme 64 oldal, az oldalak alnyomat nélküliek, fekete előre nyomtatott szöveggel; vízjele: nem minden lapon előforduló Diósgyőri Papírgyár gyári vízjele (tölgyfalevelek); › első belső előzékén a szegecsekkel rögzített fénykép helye, alatta az aláírás rovatcíme, majd a nyomdai jelzet; 1. oldal az 1946. évi (úgynevezett Kossuth) címer alatt a személyleírás, 2. oldalon a személyleírás folytatólagos rovatai és a keltezés volt olvasható, a 7. oldaltól számos üres lapot a be- és kihajózás táblázatos rovatai követnek, hátsó belső előzék nyomat nélküli; magyar-francia kétnyelvű okmány.			
» **1947 hajós** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	{1947}	Szikra Rt., Budapest.	(a középső oldalak jelentős részén az oldalszámozás nagyobb a többitől)
	nincs adat	Rsz. H–137. – IRELL 6850. – Szikra Rt., Budapest. 42531 (4 M)	
	{1949}	Rsz. H–137. – IRELL 6850. – Budapesti Szikra Nyomda NV. 49175 (7 M)	
» **1947 hajós/felülragasztott** az előző altípustól eltérően az 1. oldali címer képét kisméretű kör lapkára nyomtatott 1949. évi állami címerrel felülragasztották	1949 (ősze)	Rsz. H–137. – IRELL 6850. – Budapesti Szikra Nyomda NV. 49175 (7 M)	
1950 hajós M szolgálati könyv (alkalmazva: 1950–{1957}); „hajós szolgálati könyv”, mint útlevélpótló úti okmány; › a könyvecske kialakítású okmány kék színű keményfedeles borítóján arany színnel az 1949. évi címer, amely alatt az okmány megnevezése magyarul, oroszul és franciául olvasható; › az okmány terjedelme 64 (a valóságban 68) oldal, az oldalak alnyomat nélküliek, fekete előre nyomtatott szöveggel;			

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
› első belső előzékén a szegecsekkel rögzített fénykép helye, alatta az aláírás rovatcíme, majd a nyomdai jelzet; két üres oldalt követően, az 1. oldalon, az 1949. évi címer alatt a személyleírás, 2. oldalon a személyleírás folytatólagos rovatai és a keltezés volt olvasható, a 7. oldaltól számos üres lapot a be- és kihajózás táblázatos rovatai követnek, hátsó belső előzék nyomat nélküli; magyar-orosz-francia háromnyelvű okmány.			
» **1950 hajós/ritka** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel; az 1. oldal rovatcímei ritkán követik egymást, a címer kisebb	*nincs adat*	78966/5 – Vörös Csillag Nyomda. Budapest (1).	
» **1950 hajós/sűrű** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel; az 1. oldal rovatcímei sűrűn követik egymást, a címer nagyobb	1955	5841. r. sz. – Állami Nyomda. 1955. – 20.230/5.	
1950 tengerész M szolgálati könyv (alkalmazva: 1950–1958); „tengerészeti szolgálati könyv és utazási engedély.”, mint úti okmány; › a könyvecske kialakítású okmány középkék, vászonnal bevont kemény borítója 161–166× 106–116 mm méretű, a hátsó fedőlaptól az elsőre átnyúló fül szegeccsel teszi zárhatóvá az okmányt, a borító előoldalának jobb felső sarkában az 1949. évi állami címert átlósan nemzeti színű sáv határolja; › terjedelme: 80 oldal (a valóságban 84 oldal); a lapok vízjel és az oldalak alnyomat nélküliek, tűzőkapcsokkal egymáshoz rögzítve, a lapok öt füzetet alkotva kerültek egybekötésre; › az 1. (de valóságban a 3. számozatlan) oldal a címoldal, nyomdai jelzettel és az 1949. évi állami címerrel, a fénykép és az aláírás helye a 2., a személyleírás és a keltezés a 3. oldalon, úti okmánykén történő engedélyezések a 4–8. oldalon, 10–25. oldal a láttamozásoké, a továbbiak a be- és kihajózás, képesítések és alkalmasságok adatainak fenntartott réz; előre nyomtatott sorszám nélkül; magyar-orosz-angol nyelvű.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1950	BUDAPEST ÁLLAMI NYOMDA 1950. - 6579 0101	
	{1955}	GLOBUS NYOMDA, BUDAPEST 31787 5840. r. sz. KK. 4154	
1955 dunai hajós M útlevél (alkalmazva: 1955–1958); „dunai hajósútlevél”; › a könyvecske kialakítású okmány szürkés-világoskék műbőrrel bevont kemény borítója 143–145×105–106 mm méretű, rajta arany színű nyomat: kereten belül az 1949. évi állami címer, felette vonallal elválasztva az állam és alatta az okmány megnevezése 4 nyelven; › terjedelme: 36 oldal, a lapokalnyomat: mintázatos hullámvonalak; az okmányszám: fekete, magasnyomású az oldalak tetején; a tűzőkapcsokkal rögzített lapok vízjelet nem tartalmaznak; › a férj és feleségszemélyi adatai az 1–2., a két fénykép a 3. oldalon. A gyermekek táblázatos rovatai és alatta az érvényesség a 4. oldalon, meghosszabbítások a 6–7. oldalon, a 8–13. oldal a be- és kihajózás adatainak rovataival látható, négynyelvű (magyar-orosz-német-francia) okmány.			

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1955	KK. 4639. – Állami Nyomda. 1955. – 20.180/5.	

1958 dunai hajós M útlevél (alkalmazva: 1958–{1969}); „dunai hajósútlevél”;
› a könyvecske kialakítású okmány műbőrrel bevont, keménytáblás borítója 145×106 mm méretű, az 1957. évi magyar címer dombornyomású az állam és az okmány megnevezése aranyszínű,;
› terjedelme: 80 oldal (a valóságban 84 oldal); a lapok felső részén, középen a sorszámmal perforálva, kivéve az első és utolsó, oldalszámozásban nem szereplő lapoldalakat; a lapok vízjele: 90fokkal elfordítva az Országház rajza, a kupola csúcsán nagy ötágú csillaggal; a lapokat háromszor egy öltéssel varrták;
› címoldal a számozatlan első oldalon (amely azonban a második lapon található), személyleírás 3–4. oldalon, a jogosult fényképe az 5., a gyermekrovatok és érvényesség a 6. oldalon; a meghosszabbítás 2–2 rovata a 8–9. oldalon került elhelyezésre; 10–47. oldalon a szolgálati bejegyzések rovataival, magyar-orosz-német-francia négynyelvű okmány; a tudnivalók nyelvenként, 8–8 bekezdésben külön oldalon a 76–79. oldalon elhelyezve.

alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	*nincs adat*	[*nyomdai jelzet nélkül*]	

1958 hajós M szolgálati könyv (alkalmazva: 1958–{1969}); „hajós szolgálati könyv”, mint útlevélpótló úti okmány;
› a könyvecske kialakítású okmány kék színű keményfedeles borítóján arany színnel az 1957. évi címer, amely alatt az okmány megnevezése magyarul, oroszul és franciául olvasható;
› az okmány terjedelme 64 (a valóságban 68) oldal, az oldalak alnyomat nélküliek, fekete előre nyomtatott szöveggel;
› első belső előzékén a szegecsekkel rögzített fénykép helye, alatta az aláírás rovatcíme, majd a nyomdai jelzet; két üres oldalt követően, az 1. oldalon, az 1957. évi címer alatt a személyleírás, 2. oldalon a személyleírás folytatólagos rovatai és a keltezés volt olvasható, a 7. oldaltól számos üres lapot a be- és kihajózás táblázatos rovatai követnek, hátsó belső előzék nyomat nélküli; magyar-orosz-francia háromnyelvű okmány.

alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1960	5841. r. sz. – KK. 1377. – 1960. I. – 60.6576. Állami Nyomda.	az 1. oldal születési idő rovatcím orosz részlete „месяц и день”, a címer csillagja mögül 12 sugár tör elő
	1961	5841. r. sz. – KK. 34. – 1961. I. – 61.6849. Állami Nyomda.	
	1968	5170. r. sz. – KK. 4453. – 68.4., 1401. Állami Nyomda	az 1. oldal születési idő rovatcím orosz részlete „месяц день”, a címer csillagja mögül 8 sugár tör elő

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
1958 tengerész M szolgálati könyv (alkalmazva: 1958–1962); „tengerészeti szolgálati könyv és utazási engedély.”, mint úti okmány; › a könyvecske kialakítású okmány középkék, vászonnal bevont kemény borítója 173× 121 mm méretű, a hátsó fedőlaptól az elsőre átnyúló fül szegeccsel teszi zárhatóvá az okmányt, a borító előoldalának jobb felső sarkában az 1957. évi állami címert átlósan nemzeti színű sáv határolja; › az okmány terjedelme 79 számozott, de összesen 84 oldal (az első és utolsó lappár nyomat nélküli és az oldalszámozásban nem szerepel); az oldalak alnyomat nélküliek; › az 1. (de valóságban az 3. számozatlan) oldal a címoldal, nyomdai jelzettel, címer nélkül; a fénykép és az aláírás helye a 2., a személyleírás és a keltezés a 3. oldalon, úti okmánykén történő engedélyezések a 4–8. oldalon, 10–25. oldal a láttamozásoké, a továbbiak a be- és kihajózás, képesítések és alkalmasságok adatainak fenntartott réz; előre nyomtatott sorszám nélkül; magyar-orosz-angol nyelvű.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	1958	GLOBUS NYOMDA. BUDAPEST – 12494 *és* 5840* r. sz. KK. 10380	
1962 tengerész M útlevél (alkalmazva: {1962}–1966); „tengerész útlevél”, illetve „tengerészeti szolgálati könyv és utazási engedély.”; › a könyvecske kialakítású okmány középkék, vászonnal bevont kemény borítója 171× 122 mm méretű, az első fedőlaptól a hátsó átnyúló fül szegecscsel teszi zárhatóvá az okmányt, a borító előoldalán dombornyomással kialakított 1957. évi állami címer és arany színű szöveg látható; › az okmány terjedelme 80 számozott, de összesen 84 oldal (az első és utolsó lappár nyomat nélküli és az oldalszámozásban nem szerepel); az oldalak alnyomata kék, apró hullámvonal-mintán az 1957. évi állami címer; a lapok vízjele: 90fokkal elfordítva az Országház rajza, a kupola csúcsán nagy ötágú csillaggal; a lapokat tűs perforációval sorszámozták; › az 1. (de valóságban az 3. számozatlan) oldal a címoldal („Magyar Kereskedelmi Tengerészet”); a fénykép és az aláírás helye a 2., a személyleírás és a keltezés a 3. oldalon, kiutazási engedélyeknek fenntartott oldal a 4. és 8. között, vízumok oldalai a 10.-től 31.-ig, be- és kihajózás, képesítések és alkalmasságok adatainak fenntartott oldalak a 32. és 79. között.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	{1962}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	

Személyazonosító okmányok, mint úti okmányok magyar állampolgárok részére, magyar hatóság által kiállítva, 1920-tól napjainkig

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
1920 OGyL M úti okmány (alkalmazva: 1920–1930?) „személyazonossági igazolvány” (útlevél helyettesítő okmányként, csak az Országos Gyermekvédő Liga szervezésében utazó kiskonúak részére kiállítva); › a lap kialakítású félbehajtott okmány 210×110 mm méretű; › alapanyaga karton, oldalai alnyomat nélküliek, előre nyomtatott sorszám nélkül; › első oldala címoldal és keltezés, belső első oldalán fényképpel, adatok a belső második oldalon; a fényképes oldalon először a kiállító hatóság nedves körbélyegző lenyomatát helyezték el és csak azt követően rögzítették a fényképet.			
» **1920 OGyL francia/zöld** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, zöld, zöldeskék kartonlapra kialakítva; magyar-francia kétnyelvű okmány	{1920}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	Belgiumba történő utazáshoz
	{1928}	52c. Belga személyazonossági igazolvány.	
» **1920 OGyL francia/vajszín** az előző altípustól eltérően sötétebb vajszínű kartonlapra kialakítva	{1926}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1920 OGyL flamand/rózsaszín** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, az utolsó oldal alján egysoros táblázat látható, rózsaszínű kartonlapra kialakítva; magyar-flamand kétnyelvű okmány	{1920}	*nincs adat*	Hollandiába történő utazáshoz
» **1920 OGyL flamand/vajszín** az előző altípustól eltérően sötétebb vajszínű kartonlapra kialakítva	{1920}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	
» **1920 OGyL német** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, az utolsó oldal alján egysoros táblázat látható, rózsaszínű kartonlapra kialakítva; magyar-német kétnyelvű okmány	{1920}	[*nyomdai jelzet nélkül*]	Svájcba történő utazáshoz
1927 igazoló-jegy M (alkalmazva: 1927–1945; mint úti okmány: 1930–1939); „igazoló jegy” (útlevél helyettesítő okmányként, államhatár átlépésére csak 15 évnél fiatalabb személyek és csak Ausztria és Németországba, majd 1935-től Csehszlovákiába történő utazáshoz használhatták);[521] › a füzet kialakítású okmány, karton borítóval, rajta a magyar kiscímert angyalok tartják; › terjedelme egy lap (4 oldal), tűzőkapoccsal rögzítve a borítóhoz; a lapok alnyomatot nem tartalmaznak;			

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
› első oldala címoldal és a jogosult nevének és aláírásának rovatával, 2. oldalon a személyleírást, a 3. oldalon az arcképet, a keltezést és érvényességet rögzítették.			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel, altípus nélkül	*nincs adat*	Stádium Rt., Budapest. 55977.	
	nincs adat	Rsz. 145. Stádium Rt , Budapest. 71256.	
1958 személyi M (alkalmazva: 1958–1991, mint úti okmány: 2004–napjainkig) „személyi igazolvány”; › könyvecske kialakítású okmány, barna kemény borítóval, mérete 120×87 mm; a borítón az 1957. évi magyar címer alatt az okmány, majd az állam megnevezése olvasható; › az oldalak az 1957. évi állami címert és az okmány megnevezését, valamint úgynevezett guilloche-lécben az állam megnevezését is tartalmazó alnyomattal rendelkeznek, a lapol dal vízjele kéttónusú, ötágú csillagot ábrázol; › a fénykép és a személyes adatok első fele az első belső előzéken, az állampolgárság kitöltendő rovata a többi személyes adattal és érvényességgel a 3. (valóságban 1.) oldalon található, a 29–30. oldalon ismertetett tudnivalók 9 bekezdésbe foglalva olvashatóak.			
» **1958 személyi/1958** alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	*nincs adat*	*nincs adat*	
» **1958 személyi/1982** az előző altípustól eltérően a borítón az államnév alatt a magyar címert az okmány megnevezése látható, a tudnivalók 10 bekezdésben olvashatóak az első előzék 6. rovata a személyi szám részére került kialakításra, az állampolgárság az 3. (valóságban 1.) oldalon előre nyomtatva olvasható	*nincs adat*	*nincs adat*	
1991 személyi M (alkalmazva: 1991–1999,[522] mint úti okmány: 2004–napjainkig); „személyi igazolvány”; › füzet kialakítású okmány, barna puha borítóval, mérete 113×80 mm; a borítón az állammegnevezés alatt az 1990. évi magyar címert az okmány megnevezése követi két sorban; › az oldalak alnyomata térhatású mintázatú; az oldalak az okmányszámmal az első oldaltól a hátsó borítóig perforáltak, okmányszám két betű- és hat számjegy; a lapoldalak vízjele: gyűrűsen többárnyalatú rozetta (U26. vj.); › az első oldal 6. rovata a személyi szám felvezetésére szolgált, a 11–12. oldali tudnivalók 9 pontba szedve olvashatóak, az utolsó oldalon az oldal $^{2}/_{3}$-át kitölti ki.			
Feldolgozására ezen alaptípus érvényességének lejártát követően kerül sor.			

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
2000 személyazonosító M (alkalmazva: 2000–napjainkig);[523] „személyazonosító igazolvány”;			
› a kártya kialakítású okmány mérete 54×86 mm; › mindkét oldala sárga és kék színű szivárványnyomtatású alnyomatot tartalmaz középen hullámzó magyar nemzeti színű sávokkal; előoldalának jobb éle mentén színváltó ország-térképet ábrázoló nyomatot és kinegrafikus ovális felületet tartalmaz; › az előoldal fejlécében az állami címer mellett a „Magyar Köztársaság” állammegnevezés olvasható; az állampolgárság rovat előrenyomtatott „MAGYAR/HUN” feliratot tartalmaz, további három rovat magyar nyelvű címe: „Sorszám:”, „Leánykori név” és „Anyja neve”.			
Feldolgozására ezen alaptípus érvényességének lejártát követően kerül sor.			
2000 személyazonosító ideiglenes M (alkalmazva: 2000–napjainkig);[524] „ideiglenes személyazonosító igazolvány”;			
› a félbehajtott lap kialakítású okmány műanyag fóliával került bevonásra; › a két oldal térhatású alnyomatán Magyarország térképe és az ország angol nyelvű megnevezése olvasható; lapoldalak vízjele: egymáson belül elhelyezett ovális gyűrűkön „MK” rövidítés; ibolyántúli sugárzádban az elő és hátoldalon láthatóvá válik az okmány sorszáma is; hátoldalán színváltó ország-tér-képet ábrázoló nyomatot tartalmaz; › „Magyar Köztársaság” felirattal az előoldalon, az okmány megnevezése apróbetűs kialakítással az elő- és hátoldalon is megtalálható; az okmány előre nyomtatott szövege és a kitöltés során kialakított rovatcímek csak magyar nyelvűek.			
Feldolgozására ezen alaptípus érvényességének lejártát követően kerül sor.			

Egységes európai uniós úti okmány magyar állampolgárok, mint az Európai Unió valamely tagállamának állampolgára részére, magyar hatóság képviseletében kiállítva

altípus és változásai	*gyártva*	*nyomdai jelzet*	*megjegyzés(ek)*
EU 2004 M úti okmány (alkalmazva: 2004–napjainkig); „emergency travel document” illetve „ideiglenes útiokmány”; › a 180×130 mm egylapos, négy oldalas okmány; sorszáma a kiállító tagország 1–3 betűjele és öt számjegy; a vízjele úgynevezett „Chain Wires”[525]			
alaptípus a fenti ismertető jegyekkel	*nincs adat*	*nincs adat (gyártó országonként eltérő)*	

Jegyzetek

[1] Az útlevelek és az útlevélhatóságok történetét feldolgozó / ismertető, kiadásra került irodalmak (a teljesség igénye illetve azon monográfiák nélkül, amelyek csak érintőlegesen foglalkoznak e témával):

MONOGRÁFIÁK, KISMONOGRÁFIÁK, TANKÖNYVEK és KATALÓGUSOK:

- BENCSIK Péter: *A magyar úti okmányok története 1867-1945*. Budapest, 2003, Tipico Design Kft. 179 p. HU ISBN 963-76-2333-7
- BENCSIK Péter – NAGY György*: A magyar úti okmányok története 1945–1989*. Budapest, 2005, Tipico Design Kft. 275 p. HU ISBN 963-76-2335-3
- BORBÉLY Zoltán – KAPY Dezső (szerk.): *A 60 éves magyar rendőrség 1881–1941*. Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat. 162–163. p.
- HODOBAY Andor: *A bélyeg- és jogilletékek változása Magyarországon 1850. november 1-től 1950. december 31-ig*. Budapest, 2013, Hodobay BT. 349 p. HU ISBN 978-963-08-6261-5
- NAGY Pál: *Képes krónika a magyar úti levelek, útlevelek három évszázados múltjából (1661-2000)*. /A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei/ Debrecen, 2006. 176 p. ISBN 963-7238-32-8

MEMOÁROK és NAPLÓK:

- KISS József: *ÁVO-s voltam, ÁVO-sok vertek…* Sydney, 1996, H. M. 142 p. ISBN 0-9588184-7-9

TANULMÁNYOK:

- BENCSIK Péter: A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901–1915. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, HU ISSN 1216-6774, XVII. évf. (2009) 20. sz. 13–37. p. A tanulmány korábbi változata 2006. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A XIX-XX. századi magyar forradalmak hatása a nemzeti rendvédelmi rendszerünkre”* című XX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- BENCSIK Péter: A Magyar Királyság útlevelei, kishatárforgalmi úti okmányai a dualizmus időszakában. *Határrendészeti tanulmányok*, III. évf. (2006) 1. sz. 79–83. p. HU ISSN 1786-2345
- BENCSIK Péter: Az útlevélügy jogi szabályozásának változásai és hatásuk a kishatárforgalomra 1903-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 11. sz. 15–18. p. HU ISSN 1216-6774 A tanulmány korábbi változata 1999. április 23-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Szabad mozgás a Kárpát-medencében”* című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- BENCSIK Péter: Passport and Visa Policy of The Kádár-regime. [A Kádár-rendszer útlevél és vízum politikája] *Chronica*, HU ISSN 1588-2039, III. évf. (2003) 132–149. p.
- BENCSIK Péter: Úti okmányok, utazási lehetőségek és határforgalom a XX. századi Magyarországon. *Régió*, HU ISSN 1219-1701, XI. évf. (2000) 2. sz. 31–50. p. ; Documents of Passage, Travel opportunities and Border Traffic in 20th Century Hungary. [Úti okmányok, utazási lehetőségek és határforgalom a XX. századi Magyarországon.] Ford. a szerző. *Régió*, (english edition) HU ISSN 1219-1701, XIII. évf. (2002) 2. sz. 51–70. p.
- CSAPÓ Csaba: Utazási okmányok az 1880-as években. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, HU ISSN 1216-6774, X. évf. (2000) 11. sz. 19–20. p. A tanulmány korábbi változata 1999. április 23-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Szabad mozgás a Kárpát-medencében”* című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- DIENES Istvánné: Az útlevél hazai történetéből. In VERESS István (főszerk.): *A Közlekedési Múzeum Évkönyve VIII. 1985–1987*. Budapest, 1987, Közlekedési Múzeum. 177–234. p. HU ISSN 0133-4646

- NAGY György: Egy történelmi kuriózum, gróf SZÉCHENYI István 1834. évi egyik utazásának dokumentuma. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, HU ISSN 1216-6774, XI. évf. (2005) 14. sz. 77–78. p. A tanulmány korábbi változata 2000. november 8-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Az ezer éves magyar rendvédelem”* című XIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- PARÁDI József: Az útlevelek és útlevél ellenőrző szervek a két világháború közötti Magyar Királyságban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, HU ISSN 1216-6774, XII. évf. (2007) 15. sz. 160–169. p. A tanulmány korábbi változata a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Az európai és a magyar rendvédelem a XIX–XX. században”* című konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- SIMON F. Nándor: Villantás egy témára. Séta egy útlevél körül. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, HU ISSN 1216-6774, XII. évf. (2007) 15. sz. 170–175. p. A tanulmány korábbi változata 2001. november 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Az európai és a magyar rendvédelem a XIX-XX. században”* című XV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- SUBA János: Utazási okmányok az I. és a II. világháborúban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, HU ISSN 1216-6774, X. évf. (2000) 11. sz. 57–67. p. A tanulmány korábbi változata 1999. április 23-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Szabad mozgás a Kárpát-medencében”* című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- VASS Ferenc: A magyar útlevélrendészet történetének változási folyamatai és fejlődésének tendenciái 1903-tól napjainkig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, HU ISSN 1216-6774, IX. évf. (1999) 10. sz. 192–201. p. A tanulmány korábbi változata a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A nyugati rendvédelem hatása a XIX–XX. század magyar rendvédelmére”* című konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

KÉZIRATOK:

- BENCSIK Péter: *Az útlevélkérdés története Magyarországon a törvényi szabályozástól a második világháborúig*. Ph. D. disszertáció (JPTE). Kézirat, Pécs, 1999.

- GÁSPÁR László: *A magyar úti okmányok története 1945-től 1961-ig*. Szakdolgozat (ZMNE). Kézirat, Budapest, 2004.

ISMERETTERJESZTŐ JELLEGŰ CIKKEK:

- DIENES Istvánné: Az útlevelek hazai históriája. *Rubicon*, HU ISSN 0865-6347, III. évf. (1993) 3. sz. 21–26. p.

- MURÁNYI Gábor: Magyar útlevél-história: Hány lépés a határ? *Heti Világgazdaság*, HU ISSN 1217-9647, XIX. évf. (1997) 13. sz. (931. sz.) 77–79. p.

- NAGY György: Gróf Széchenyi István londoni útja 1834-ben. *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, LVI. évf. (2001) 2. sz. 22. p.

- NAGY Kálmán: Az új útlevél. *Csendőrségi Lapok*, XXX. évf. (1937) 5. sz. 139–140. p.

- PÓK Attila: Útlevelek, úti okmányok. *História*, HU ISSN 0139-2409, V. évf. (1983) 3. sz. 20–21. p.

- SIMOLA Ferenc: A magyar útlevelek történetéből 1919-1936. *Országhatár*, HU ISSN 1217-6427, XLII. évf. (1996) 23. sz. 39. p.

- SIMOLA Ferenc: Az első magyar úti okmány. *Országhatár*, HU ISSN 1217- 6427, XLII. évf. (1996) 18. sz. 43. p.

- SIMOLA Ferenc: Az első magyar útlevéltörvény. *Országhatár*, HU ISSN 1217-6427, XLII. évf. (1996) 21. sz. 30–31. p.
- SIMOLA Ferenc: Az első úti tanúsítványtól az útlevélig… *Országhatár*, HU ISSN 1217- 6427, XLII. évf. (1996) 7. sz. 32–33. p.
- SIMOLA Ferenc: Az útlevél és a külföldre utazás. *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, V. rész, LV. évf. (2000) 17. sz. 20–21. p.
- SIMOLA Ferenc: Egy kötött útlevél, 1863-ból. *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, LV. évf. (2000) 21. sz. 20. p.
- SIMOLA Ferenc: Egy sokat megélt útlevél történetéből. *Országhatár*, HU ISSN 1217-6427, XLII. évf. (1996) 15. sz. 32. p.
- SIMOLA Ferenc: Egy zarándoklási útiokmányból. *Országhatár*, HU ISSN 1217-6427, XLIII. évf. (1997) 25. sz. 43. p.
- SIMOLA Ferenc: Időutazásos gondolatok. *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, LV. évf. (2000) 15. sz. 21. p.
- SIMOLA Ferenc: Nemesi utazólevél 1847-ből. *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, LV. évf. (2000) 13. sz. 21. p.
- SIMOLA Ferenc: Olimpiai utazás. *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, LV. évf. (2000) 18. sz. 23. p.
- SIMOLA Ferenc: Őfelsége nevében. Útlevél az 1890-es évekből. *Országhatár*, HU ISSN 1217-6427, XLII. évf. (1996) 25. sz. 45. p.
- SIMOLA Ferenc: „Összkomfortos" úti okmány. Vándorkönyv az 1800-as években. *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, LV. évf. (2000) 16. sz. 21. p.
- SIMOLA Ferenc: Utazás, másfél századdal ezelőtt. *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, LV. évf. (2000) 14. sz. 20. p.
- SIMOLA Ferenc: Útlevéltörténet. Határátlépés, útlevél nélkül. *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, LV. évf. (2000) 22. sz. 19. p.
- SIMOLA Ferenc: Útlevéltörténet. Különleges gyermek-útlevél at 1920-as évekből. *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, LV. évf. (2000) 17. sz. 21. p.
- SIMOLA Ferenc: Zsuppolás egykoron, és ma. *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, LV. évf. (2000) 15. sz. 19. p.
- TAKÁCS István: Hamisított úti okmányok a 70-es évekből. *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, LIX. évf. (2004) 8. sz. 28. p. ; *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, LIX. évf. (2004) 9. sz. 26. p. ; *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, LIX. évf. (2004) 10. sz. 28. p.
- VASS Ferenc: Az útlevél és a külföldre utazás. *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, I. rész, LV. évf. (2000) 13. sz. 21–22. p. ; II. rész, *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, LV. évf. (2000) 14. sz. 20–21. p. ; III. rész, *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, LV. évf. (2000) 15. sz. 20. p. ; IV. rész, *Határőr*, HU ISSN 1419-5380, LV. évf. (2000) 16. sz. 20. p.
- VASS Ferenc: Útlevélrendészet a két világháború között. *Országhatár*, HU ISSN 1217-6427, I. rész, XLIII. évf. (1997) 5. sz. 38–39. p. ; II. rész, *Országhatár*, HU ISSN 1217-6427, XLIII. évf. (1997) 6. sz. 38–39. p.

VILÁGHÁLÓS HIVATKOZÁSOK:

- KRAHULCSÁN Zsolt: A be- és kiutazások állambiztonsági- és pártellenőrzése (1956–1964). *Betekintő*, HU ISSN 1788-7569, IV. évf. (2010) 1. sz. Web: http://www.betekinto.hu/2010_1_krahulcsan
- KRAHULCSÁN Zsolt: A be- és kiutazások állambiztonsági- és pártellenőrzése (1965–1970). *Betekintő*, HU ISSN 1788-7569, IV. évf. (2010) 2. sz. Web: http://www.betekinto.hu/2010_2_krahulcsan
- KRAHULCSÁN Zsolt: A BM KEOKH és Útlevél Osztály szervezettörténete, 1956–1962. *Betekintő*, HU ISSN 1788-7569, V. évf. (2011) 4. sz. Web: http://www.betekinto.hu/2011_4_krahulcsan

[2] DOULMAN – LEE: 3. p.

[3] KÁROLI: Nehémiás könyve 2:7

[4] DOULMAN – LEE: 4. p.

[5] RONAY ; Web: http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/1993.256 2013.05.26-a 14:00-i állapot szerint.

[6] 1723/XII. tc. 1. §.

[7] Az 1850-es évekből ismert az osztrák 1848. évi 2 forintos (gulden) bankjegy utánzása, azonban mintázatának vonalvezetése és az arcképek rajzolata is szabadkézi, igen torzított volt. Az 1870-es évekből ismert svéd 10 koronás bankjegy kézzel történt utánzása.

Echt oder Falsch? Eine Ausstellung um Geld und seine Fälschungen. ; CRIBB: 18. p.

[8] Ismét a bankjegy-hamisítást alapul véve, 1911 második felében napvilágot látott az Osztrák-Magyar Bank 20 koronás bankjegyének – a korszak technikájához viszonyítva – igen jó hamisítása, „majdnem sikerültnek minősített válfaja került … forgalomba". Összehasonlítva eredetivel, az utánzott alnyomat nem volt olyan szép vonalvezetésű – bár nagyító nélkül ez nem feltétlen volt nyilvánvaló – és apróbb hibákat vétettek (például domború hatású mintázat részletének hiánya), azonban az átlagos bankjegyhasználót, vagy a gyanútlan pénztárost megtéveszthették.

45.216/1912. PM. kr.

[9] ABLONCZY

[10] 25.957/1898. BM. kr. ; Nemzetközi igazolójegyek.

[11] A budapesti Központi Antikvárium 2004.05.27-ei árverésének 27. tételszámú, illetve 2005. 05.27-ei 24. tételszámon szereplő egyazon, magyar „2." sorszámú, „Budapesten, Április 29 1848" keltezésű útlevél és a közzétett leírása alapján.

[12] 2011/CCI. tv. 165. § b) és c) pont ; 2012/CLXXXI. tv. 52. § (1) bek.

[13] Azaz az „1878. évben bevezetésre került minta szerinti útlevél", továbbiakban e szerint alkalmazva.

[14] 1989/XXVIII. tv. ; 1998/XII. tv.

[15] 241.352/1925. BM. r.

[16] 146.795/1930. BM. kr.

[17] 174.900/1936. BM. kr.

[18] Vízummentesen utazhattak be a magyar állampolgárok érvényes útlevelük birtokában látogatás és turizmus céljából Japánba és Uruguayba már 1930 előtti évtől kezdődően; Svájcba és Liechtensteinbe átutazáshoz 1924-től, beutazáskor 1930-tól; Német- és Olaszországba, Ausztriába 1930-tól; Spanyolországba 1930-tól 1931-ig; Finnországba 1936-tól. A láttamozási kényszer általában a II. világháború kitörését követő hónapban visszaállt.

[19] 1982/18. tvr.

[20] Az említett szabályok részletesebb ismertetését dr. BENCSIK Péter és dr. NAGY György közös munkájában tárgyalja.

[21] 1879/L. tc. 1. §.

[22] 1868/XXX. tc.

[23] loc. cit. 61. §.

[24] 1903/VI. tc. 9. §.

[25] 138.214/1932. BM. kr.

[26] HERMÁN M.

[27] 203.000/1926. BM. kr.

[28] 146.795/1930. BM. kr.

[29] 1.731/1930. ME. r. ; 1.732/1930. ME. r.

[30] 5170/1935. ME. r. ; 180.110/1935. BM. kr.

[31] 1999/CXVII. tv. 11. § (1)

[32] 155/2000. Korm. r.

[33] 96/2000. Korm. r.

[34] Svájc, valamint Albánia, Andorra, Bosznia-Hercegovina, Horvátország (a személyi igazolványt is), Macedónia, Monaco, Montenegró és Szerbia. (A Horvát Köztársaság 2013. július1-jén az Európai Unió, és ezzel az Európai Gazdasági Térség 31. tagállamává vált.)

Az Európai Gazdasági Térség tagállamai a személyi igazolványt és a személyazonosító igazolványt egyaránt elfogadja úti okmányként.

[35] Az Európai Unió működéséről szóló szerződés. 23. cikk.

[36] 95/553/EK hat. ; 96/409/KKBP hat.

[37] 102.843/1904. PM. kr. ; 70.315/1921. PM. r. ; 128.794/1922. PM. r. ; 32.749/1924. PM. r. ; 80.833/1927. PM. r. ; 50.000/1934. PM. r. II. rész 1. pont (1) bek. illetve 1 sz. melléklet

[38] Resolution 1981 ; Resolution 1982 ; Resolution 1986 ; Resolution 1995 ; Resolution 2000 ; Állásfoglalás 2004 ; 2252/2004/EK r. ; 444/2009/EK r.

[39] Az 1869., az 1873., az 1876., az 1878., az 1905., az 1919., az 1920., az 1922., az 1937., az 1948., az 1950., az 1955., az 1958., az 1964., az 1972. és az 1984. évben.

[40] Új okmány került bevezetésre 1879 körül, az 1882., az 1922., az 1928., az 1936. és az 1971. évben.

[41] Az 1868., az 1923. (1938-ban a címerképek és az alnyomat, 1942-ben ismét az alnyomat valamint a sorszámozás változott, de az összkép nem), majd az NSzK-ban: az 1950. évben, 1958 körül, 1975. és az 1988. évben.

[42] Az 1850-es évek után első alkalommal az 1915., majd az 1921. (1927-ben a borító címerképe megváltozik), az 1939., az 1952., az 1968. (ekkor a „Visitor's Passport") az 1973. és az 1988. évben.

[43] Az 1896. (részleges eltérések – például keret mintázata, címer kialakítása – előfordultak), az 1926., az 1933., az 1940., az 1950. (1952-ben és 1956-ban is csak a borító változik meg, utóbbi alkalmával lekerekítettek lesznek a külső sarkok), az 1958., az 1970. (1975-ben csak államforma és címerkép változásai, 1976-ban csak címerkép változásai) és az 1986. évben.

[44] Az 1868. évben, 1874 körül, 1890 körül, 1905 körül, az 1918., az 1927., az 1929., az 1941., az 1956., az 1961., az 1976., az 1977., és az 1982. évben. Ide nem értve a hivatalos utazáshoz kiadott útleveleket.

[45] Az 1921. (1924-ben csekély változtatás történt), az 1925. (borító és előrenyomtatott szöveg), az 1933. (borító és előrenyomtatott szöveg; 1945-ben a borító és előrenyomtatott szöveg kissé megváltozott), az 1946. és az 1965. évben (utóbbinak több altípusa is volt).

[46] Az 1920., az 1931., az 1945., 1950 körül, az 1961., az 1974. és az évben; azonban jelentős változások ennél ritkábbak, az itt felsorolt évek közül elsősorban az 1931. év hozott jelentős változást.

[47] BUZINKAY: 35. p.

[48] A címerkép később a füzet kialakításával azonos megjelenésű volt, s e füzet egyenes vonalú változásokon (előre nyomtatott szövegek, majd alnyomatok) ment keresztül, amíg 1913-ban a Magyar Királyi Állami Nyomda a jelzetét fel nem tüntette az úti okmányokon. Az 1873-ban bevezetett magyar útlevélűrlapok már nem tartalmaztak nyomdai jelzetet, addig azonban viselte a bécsi állami nyomdáét, ezért ezen típusnak (1873 M) gyártója lehetséges, hogy már a magyarországi nyomda volt.

[49] Az útlevél-családnak azon okmányok egysége értendő, amelyek azonos alapanyagokkal és azonos nyomdatechnikai eljárással készültek, de rendeltetésük szerinti típusaik eltérnek (magán, szolgálati, diplomata, stb.).

[50] Ez jelentős változásokat eredményezett. A Pénzjegynyomdának rendelkezésre állt olyan nyomdagép, amellyel metszett-mélynyomtatást nagyüzemi módon alkalmazhattak. Így 1950 és 1983 között a magánútlevelek mindegyikének alnyomata ezen technika segítségével lett nyomtatva, majd ezt 1984-től már csak egyes részleteknél alkalmazták.

[51] Ez nem példa nélküli, sok országban hasonló tartalmú nyomdai jelzettel látják el az útleveleket, például Ausztriában az állami nyomda igen hosszú ideig így tett (bár csak a nyomdát nevezték meg), vagy Svédországban a nyomdát és a gyártás évét tüntették fel.

[52] E vízjel-kép – a későbbi útlevelekhez használtnál vékonyabb / könnyebb papírhoz – csak 1923 tavasza és 1929 nyara között volt a magyar posta- és illetékbélyegek nyomtatásához használt hordozóanyag része. A bélyegeknél a vékonyabb papírvastagság miatt jól látható, értékelhető kép körvonalazódott átmenő fényben. (A postai bélyegnyomtatáshoz már 1947 őszétől az 1946. évi címert ábrázoló vízjel-képpel gyártott papírt használták fel.)

BÖLCSKEI 52–56., 77., 380., 390–391. p.

Ezen vízjel előállításához használt hengerszita – amit egyaránt alkalmaztak bélyegek, majd útlevelek papírjainak gyártásához – megtalálható a Diósgyőri Papírgyár (DIPA) Zrt. papíripar-történeti múzeumának (Miskolc–Diósgyőr) kiállítási anyagában.

[53] 179.124/1933. BM. kr.

[54] OKI (1878) XIV. köt. 83. p. ; DIENES ; *A csendőr kézikönyve*. 50. p.

[55] *Illustrated Album Of The League Of Nations.* 63. p.

[56] 128.794/1922. PM. r. ; 198.172/1922. BM. r.

[57] 2252/2004/EK r. ; 2006/XXI. tv. ; 23/2006. IRM. r.

[58] A **bolgár útlevélhatóságok** I. Ferdinánd cár (király) 1918 október elején lemondott fia, III. Borisz javára, de még hónapokig a korábbi uralkodó nevében feliratú útlevelet adták ki. A korábbi útlevélfüzetek uralkodó nevét tartalmazó felületét 1922-ig felülragasztották egy útlevéllapból kivágott és gyakorta írógéppel megírt címkével, amely az új uralkodó nevét tartalmazta bolgár illetve francia nyelven.

III. Borisz 1943 nyarán bekövetkezett halálát követően fia II. Szimeon lett Bulgária államfője. Az új cár nevét a kezdeti hónapokban – az I. világháborút követően években alkalmazottakkal – azonos módon felülragasztott címkén tüntették fel.

A II. világháborút követően a balkáni ország életében gyors változás következett. 1946 őszén kikiáltották a népköztársaságot. A korábbi uralkodó nevét és a királyságot megnevező részt az új államformát tartalmazó gumibélyegzővel felülbélyegezték, vagy a nem kívánt szavakat áthúzással és föléírással módosították (erre még a III. Borisz cár nevét tartalmazó útleveleket is felhasználták).

A **német útlevélhatóságok** által 1868 óta kiállított egységes okmányok csak első oldalukon elhelyezett „tartomány" neve és címere által tért el. A császári Németország köztársasággá alakult 1919 legelején. Már azév nyarától az újonnan kiállított útleveleken a monarchiákra (királyság, nagyhercegség, stb.) utaló szót tollal kihúzták és esetleg az új államformát föléírták (például „ ~~KÖNIGREICH~~ PREUSSEN " vagy „ *Freistaat* ~~GROSSHERZOGTHUM~~ HESSEN."), vagy az elcsatolt Elzász-Lotharingiában alkalmazott úti okmányok esetében a tartománynevet áthúzták és fölé bélyegzővel nyomták annak a nevét, ahol felhasználták (például „ ~~ELSASS-LOTHRINGEN~~ PREUSSEN. "). Később, az 1920 nyara körül az új tartománynévvel (több esetben címer nélkül) legyártott okmányban, ha idővel változás állt be, akkor a tartomány újabb nevét írták a korábbi kihúzott szövege köré (például „ ~~Freistaat Sachsen-Weimar-Eisenach.~~ *Staat Thüringen* "). Új útlevelet 1923-ban vezettek be.

Az 1945-től meghosszabbított, még a korábbi években gyártott úti okmányokon a Német Birodalomra utaló kifejezést és az úgynevezett horogkeresztes állami „címert" erre a célra készített bélyegzők lenyomatával gyakran kitakarták.

Csehszlovákiának német megszállása idején, 1939. március 15-én Csehország maradványából létrehozták a Cseh-Morva Protektorátust (védnökséget). A korábbi csehszlovák útlevelek, borítóján és első oldalán Csehszlovák Köztársaság feliratát kitakarták a borítóanyagból illetve a lapoldalból készített címkékkel. Az új, előre nyomtatott felirat „Német Birodalmi Cseh-Morva Protektorátus" felirat lett, s az állampolgársági rovat felülragasztott felirata is ennek megfelelően lett kialakítva.

Az **osztrák** császári **hatóságok** által először – és ezzel más államok gyakorlata között is elsőként – a megváltozott szövegrészlet kitakarását 1866-ban hajtották végre. A porosz-olasz-osztrák háborúból vesztesként kikerülő Ausztria kénytelen volt lemondani az egységes Olaszország javára Veneto tartományról, miután Lombardiát már 1859-ben elvesztette. Ennek megfelelően az osztrák útlevélűrlapokon ezt követően I. Ferenc József császár címei felsorolásából fekete tintával, kézzel kitakarták Lombardia és Veneto tartományok királya megnevezéseket.

Ausztria útlevélhatóságai a XX. század elején kiállított útlevele már évtizedek óta egységes volt. Örökös tartományonként csak abban tértek el, hogy nyelvük szerint egy (ez esetben mindig a német) vagy többnyelvű (ismertek kettő és háromnyelvűek is, amelyből az egyik mindig a német volt) útlevelet alkalmaztak a megszemélyesítéshez. I. Ferenc József császár és király 1916 novemberében elhunyt, utódja I. Károly császár lett. Még hónapokig a korábbi uralkodó nevében feliratú útlevelet adták ki, azonban 1917 nyara során már előfordult, hogy a korábbi nevét tollal kihúzták és az újét írták fölé („ ~~Franz Jospeh I.~~ *Karl* ").

Az Osztrák-Magyar Monarchia 1918 novemberi összeomlásával létrejött új osztrák állam megkívánta, hogy a császárságra és a császárra utaló részleteket kitakarják az okmányokról. Ennek megfelelően az osztrák államnyomda már 1919 februárjában az első oldalon a címert és az uralkodó nevét egyenlő széles fekete sávok alkotta felülettel nyomdai úton felülnyomta, egyúttal e nyomófelület elhelyezte az ország új nevét is („Im Namen des Staates Deutschösterreich."). Egyes útlevélhatóságok bélyegzőlenyomattal a borítóra is feltüntették az új államnevet („Deutschösterreiche Staatsaugehörige") és bordázott lenyomattal „X" módon áthúzták a kétfejű sast ábrázoló címert. Új útlevelet 1920-tól vezettek be.

A **román útlevélhatóságok** I. Ferdinánd király 1922 őszi koronázását követően, a korábbi útlevelek államfőre utaló szövegrészét az új király nevével felülnyomtatott alnyomatos útlevéllapcsíkkal felülragasztották.

Ezt követően 1927-től alkalmaztak ismét módosítást, amikor I. Ferdinánd azév júliusában elhunyt és az új király, I. Mihály trónra lépése miatt a korábbi uralkodó nevében feliratú úti okmányt adták ki, azonban a korábbi nevét tollal kihúzták, és az újét írták fölé („ ~~FERDINAND I~~ *Mihai* ") még hónapokon keresztül.

1940 szeptemberében – egy évtizedes uralkodást követően – II. Károly visszaadta az államfői posztot fiának, I. Mihálynak. A régi–új király nevét tartalmazó útleveleket gumibélyegző lenyomatával felülbélyegezték, az előző név törlésére szánt sáv fölé kialakítva. Esetenként papírra nyomtatott feliratot körbevágták és e címkével ragasztották felül a nem kívánt szövegrészt.

A **szerb-horvát-szlovén majd jugoszláv útlevélhatóságok** a délszláv állam létrejöttét (1919-et) követő kezdeti években még alkalmazták a „Szerb Királyság" feliratú és címerképű útlevelet. Azonban az állam megnevezését már kihúzták és „Szerb-Horvát-Szlovén Királyság" feliratú gumibélyegzővel felülnyomták (ezt még 1926-ban is alkalmazták!), vagy kézzel hozzáírták.

Az új útlevél bevezetésére már 1920-ban sor került I. Péter nevével, azonban a király 1921 augusztusában bekövetkezett halálát követően nevét kihúzták és I. Sándor nevét írták mellé. Esetenként a kihúzás helyett felülírták a korábbi államfő keresztnevét, később gumibélyegző lenyomatát is alkalmazták.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság hivatalos neve 1929. október 3-án Jugoszláv Királyságra változott, a kezdeti hónapokban a korábbi államnevet kihúzták és bélyegző lenyomatával az újat helyezték el alatta vagy felette.

I. Sándor 1934 őszén merénylet áldozata lett. Az ő nevét tartalmazó útleveleket – a király életében megszemélyesítetteket is meghosszabbítás esetén – gumibélyegző lenyomatával az új király, II. Péter nevével felülbélyegezték.

A **török útlevélhatóságok** az 1920-as évek legelején bevezették a „Nemzeti Nagy Nemzetgyűlés Kormánya nevében" feliratú útleveleket, amelyeket az 1923 októberében kikiáltott Török Köztársaság megalakulását követően az nemzetgyűlésre utaló szavakat tollal áthúztak és a „Török Köztársaság" megnevezést írták fölé (ezt még 1924-ben is alkalmazták). Új úti okmányt 1925-ben vezettek be.

59 7.924/1918. BM. r.

Az osztrák útlevélhatóságok az I. Ferenc József nevével ellátott útleveleket – halálát követően – több esetben is úgy módosították, hogy a korábbi államfő nevét áthúzták és I. Károly császár nevét („Karl") fölé írták. Magyarországon ilyenre példát még nem tártak fel.

60 5.746/1918. ME. 1. §. második bekezdése.

61 539/1945. ME. r.

62 A címertan az 1949 augusztus 20-án bevezetett magyar állami jelképet a jelvények közé sorolja, mivel heraldikailag a címer elengedhetetlen feltétele, hogy az (részben vagy egészében) pajzson kerüljön ábrázolásra.

63 1949/XX. tv. 67. §.

64 1957/II. tv. 3. §.

65 1990/XLIV. tv. 1. §.

66 1995/LXXXIII. tv. 15. §.

[67] Például a londoni magyar főkonzulátus már 2012.11.09-én állított ki 2007 ideiglenes/2012 alaptípust (az állammegnevezés: „Magyarország"), ellenben még 2012.12.03-án is megszemélyesítésre került ugyanitt a 2007 ideiglenes/2009 alaptípus is (az állammegnevezés: „Magyar Köztársaság"). Az ideiglenes útlevél – megszemélyesítést követően beragasztandó – adathordozó címkéje esetenként, tévedésből „Magyar Köztársaság" feliratúak voltak a „Magyarország" szavakat tartalmazó úti okmányokban.

[68] 114.425/1917. BM. r.

[69] *Illustrated Album Of The League Of Nations*. 63. p.

[70] 198.172/1922. BM. r. ; 159.015/1923. BM. kr.

[71] Pótlapok alkalmazása ma sem példa nélküli a Világban: az Egyesült Államok útlevélhatóságai napjainkban is füzet kivitelezésű, alnyomattal és más védelmi elemmel is ellátott füzetecskével egészíti ki kérelemre az útleveleit. Több ország hasonló céllal állít ki második úti okmányt, amelyet azután valamilyen módon rögzít az eredetinek borítójához.

[72] 180.110/1935. BM. kr.

[73] A magy. kir. Ministeriumhoz beosztott, s eddig a magy. kir. Helytartótanácsnál tárgyalt ügyek jegyzéke. *Magyarországi Törvények és Rendeletek Tára.* I. évf. (1868) 16. p.

[74] PÁL

[75] 3.400/1904. ME. r.

[76] A budapesti államrendőrség felállításának évében, 1881-től a főkapitányság illetékességi területe a főváros közigazgatási határán belül volt, amelyet 1890-től kiterjesztettek Újpestre és Rákospalotára is, majd ez 1912-től kiegészült Erzsébetfalva, Kispest és Pestszentlőrinc településekkel.

1881/XXI. tc. ; 1889/XLVI. tc. ; 1912/LX. tc.

[77] 1903/VI. tc. 6. §.

[78] 5.473/1914. ME. r.

[79] 5.735/1914. ME. r. ; 145.085/1914. BM. r.

[80] 1912/LXIII. tc. 6. §.

[81] BENCSIK: *A magyar úti okmányok története 1867-1945*. 51. p.

[82] loc. cit. 53. p.

[83] BENCSIK – NAGY: 13. p.

[84] loc. cit. 24. p.

[85] loc. cit.

[86] 166/1991. Korm. r.

[87] 157/1993. Korm. r. 1. § (1) bek.

[88] 197/2006. Korm. r. 2. § (1)

[89] 276/2006. Korm. r.

[90] 1879/L. tc.

[91] 1903/VI. tc. 10. §.

[92] 1903/VI. tc.

[93] 70.000/1904. BM. r. 3. §.

[94] 102.843/1904. PM. kr. ; 198.172/1922. BM. r. ; 110.000/1937. BM. kr.

[95] 110.000/1937. BM. kr.

[96] Az 1984 hazatérési M úti okmány még 1992 elején, míg az 1958 hazatérési M úti okmányt még 1993 nyarán is kiadták (!), holott ekkor már forgalomban volt az 1992 hazatérési M úti okmány.

[97] Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattár (Kisnyomtatvány-tár) K163/83

[98] 2252/2004/EK r.

[99] „M. kir. állami nyomda. Budapest, 1915. – 1820." nyomdai jelzetű előre nyomtatott lap.

[100] KN X. köt. 271–273. p.

[101] 7.285/1915 ME. r. 3. §.

[102] 82.600/1920. BM. r.

[103] 1/1992. BM. r.

[104] 2252/2004/EK r. ; 2006/XXI. tv. ; 23/2006. IRM. r.

[105] 63/1997. BM. r. 1. §.
[106] 1998/XII. tv. ; 37/1998. BM. r.
[107] 1903/VI. tc. 10. §.
[108] loc. cit.
[109] 70.000/1904. BM. r. 29. §.
[110] 79.815/1923. BM. r. ; 214.653/1931. BM. r.
[111] 82.600/1920. BM. r.
[112] 79.815/1923. BM. r.
[113] Egyes külképviseletek ezen hazatérési igazolvány űrlapot még 1993-ban is alkalmazták (!), azonban a feleség ekkor már jelentős ideje nem volt bejegyezhető.
[114] 1987/25. tvr.
[115] 444/2009/EK r.
[116] 1987/25. tvr.
[117] 1903/VI. tc. 8. §.
[118] 198.172/1922. BM. r.
[119] 1989/XXVIII. tv. 3. § (2) ; 63/1997. BM. r. 1. §.
[120] 63/1997. BM. r. 1. §.
[121] 9.100/1947. Korm. r.
[122] 1995/XLVIII. tv. Melléklet
[123] A budapesti Központi Antikvárium 2004.05.27-ei árverésének 27. tételszámú, illetve 2005. 05.27-ei 24. tételszámon szereplő egyazon, magyar „2." sorszámú, „Budapesten, Április 29 1848" keltezésű útlevél és a közzétett leírása alapján.
[124] DIENES
[125] loc. cit.
[126] loc. cit.
[127] loc. cit.
[128] Magyarország akkori hivatali nyelvén, latinul, a Magyar Királyi Udvari Kancellária megnevezése „Cancellaria Regia Hungarico-Aulica", a Magyar Királyi Helytartótanácsé „Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum" volt.
[129] DIENES
[130] RÓZSA
[131] HORVÁTH
[132] RÓZSA
[133] FÁBRI: 131. p. (idézet a *Közhasznú Honi Vezér*, 1832-es kiadásából)
[134] DIENES
[135] 1844/II. tc.
[136] DIENES
[137] Ezek a XIX. század első felében a cs. kir. osztrák nagykövetségek és követségek (K. K. Österreichischen Botschaft, illetve Gesandtschaft) illetve a cs. kir. osztrák konzulátusok (K. K. Österreichischen Konsulat) voltak, utóbbinak rangja lehetett fő- vagy alkonzulátus is.
[138] NAGY György
[139] 1848/III. tc. 6. §.
[140] FÁBIÁNNÉ KISS ; URBÁN
[141] A magyar-német hasábosan kétnyelvű űrlap rovatai a keretvonalra elhelyezett magyar koronás kiscímer alatt kerültek kialakításra, az okmány megnevezése: „UTILEVÉL ∫ Az országos rendőri Hivataltól.". A keltezés felett felhívás olvasható: „Az országbeli, ugy szinte az örököstartományokbeli polgári és katonai Törvényhatóságok hivatalosan megkerestetnek, […]".
KEDVES: 164. p. MR 6742
[142] Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény. B 325/2/1848.06.12.
[143] TIMKÓ
[144] SZERELMEY Miklós [Nicolaus Carl LIEBE] (Győr, 1802 – Budapest, 1875) az 1830-as években beutazta Európa számos országát és Észak-Amerikába is ellátgatott. Az 1830-as évek végén

kőnyomdát nyitott Bécsben, majd azt hátrahagyva Pestre költözött. Itt 1845-ben nyitotta meg kőnyomdáját, s könyvkiadóként számos színes képpel illusztrált munkát adott ki. A Szabadságharcban honvéd alezredes. KLAPKA tábornok utasítására kiscímletű szükségbankjegyeket tervezett és gyártott le. 1850-től az Egyesült Királyságban élt, ahol több találmányon is dolgozott. Magyarországra 1874-ben tért vissza.

[145] A budapesti Központi Antikvárium 2004.05.27-ei árverésének 27. tételszámú, illetve 2005.05.27-ei 24. tételszámon szereplő egyazon, magyar „2." sorszámú, „Budapesten, Április 29 1848" keltezésű útlevél és a közzétett leírása alapján.

[146] SZEMERE Bertalan (Vatta, 1812 – Pest, 1869) jogász, 1835-től hosszabb európai utazást tett egészen az Ír-szigetig. Majd a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett. 1841 és 1847 között Borsod vármegye főszolgabírája, majd alispánja lett, eközben országgyűlési képviselő volt. 1848. március 23-a és október 2-a között belügyminiszter, majd az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja. 1849. május 2-tól miniszterelnök és betöltötte a belügyminiszteri posztot is. 1849 augusztus végén Törökországba menekült, ahonnét az amnesztia elnyerése után, 1865-ben tért vissza Magyarországra, már betegen.

[147] A szövegmezőkben középre rendezve, három vagy négy sorban olvashatóak a feliratok. A felső vízszintes keretvonal bal oldali mezejében németül (a sortörések „ ∫ " jellel kerültek ábrázolásra): „VON DEM KÖNIG: ∫ UNGAR: MINISTER ∫ DER INNERN", jobb oldalt angolul: „BY THE ROYAL ∫ HUNGARIAN MINISTRY ∫ OF INNER- ∫ AFFAIRS"; az alsó sávban franciául, amely első sorának betűi nagyobbak a többinél: „MINISTÈRE ∫ DE L'INTÉRIEUR ∫ DU ROYAUME ∫ DE HONGRIE." illetve olaszul: „DAL REALE ∫ UNGARICO MINISTRO ∫ DEGLI AFFARI ∫ INTERNI.".

[148] Az ovális pajzsot négy sorban osztották kilenc mezőre. A felső sor bal mezejében Horvátország vörössel és ezüsttel sakkozott címere került elhelyezésre, a sorban középen Dalmácia három koronás oroszlánfős címere látható, míg jobb oldalt Szlavónia menyétes jelképe. A második sor bal oldali felében Lodoméria címere a két sakkozott pólyával, jobbra Halics vörös alapon három aranykoronás címere került elhelyezésre. A harmadik sor bal mezejében Bosznia, jobb mezejében Szerbia vörös mezőben szájában nyílvesszővel látható vadkanfőt ábrázoló címere látható. Az alsó sor bal oldalán Kunország (Kumánia) kétfarkú oroszlán csillaggal és félholddal ábrázolt címere, míg jobbra Nagy-Bulgária egymás alatt három ezüst farkast tartalmazó címere került kialakításra. A címerek megjelenési módja már a XVIII. század második felében ismert volt.

[149] Az első oszlop hét rovata a következő volt, nyelvenként külön sorban, de rovatonként a két sort kapcsos zárójellel összefogva: „*Életmódja (:Gewerbe:)* }", „*Állapota (:Stand:)* }", „*Vallása (:Religion:)* }", „*Születéshelye (:Geburts Ort:)* }", „*Lakhelye (:Asässig:)* }", „*Életkora (:Alter:)* }" és „*Termete (:Gestalt:)* }". A második oszlop tartalma: „*Arcza (:Gesict:)* }" , „*Haja (:Haare:)* }", „*Szeme (:Augen:)* }", „*Orra (:Nase:)* }", „*Különböztető jelei (:Besondere Kennzeichen:)* }" és „*Utazási czélja (:Zweck der Reise:)* }" volt. A harmadik oszlopot kizárólag az „*Uti társa*" magyar nyelvű rovat alkotta, amelyet pontozott vonal követett.

[150] Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattár (Kisnyomtatvány-tár) K163/83

[151] A szárazbélyegző 39 mm átmérőjű lenyomata körbefutó levélmintán és gyöngysoron belül „A' BELÜGYMINISTER PECSÉTJE 1848 •" feliratot viselte, amelyet belső körív határolt a koronás magyar kiscímertől.

[152] A budapesti Központi Antikvárium 2004.05.27-ei árverésének 27. tételszámú, illetve 2005.05.27-ei 24. tételszámon szereplő egyazon, magyar „2." sorszámú, „Budapesten, Április 29 1848" keltezésű útlevél és a közzétett leírása alapján.

[153] A Belügyminisztérium 1848.04.29-én állította ki a „2"-es, s 1848.06.19-én a „4091 / 287" sorszámú útlevelet. E szerint a hatnapos munkahéten átlagosan 38–40 külföldre szóló úti okmány került kiadásra. A BATTHYÁNY-kormány belügyminisztériuma 174 napig állt fenn, s az új típusú útleveleket a harmadik héttől állították ki.

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattár (Kisnyomtatvány-tár) K163/83 ; a budapesti Központi Antikvárium 2004.05.27-ei árverésének 27. számú, illetve 2005.05.27-ei 24. számú tétele alapján.

154 Számos hivatalos ausztriai illetve külföldi kiküldetés történt 1848 tavaszától azév őszéig. Többek között miniszterek (így ESTERHÁZY Pál herceg, SZÉCHENYI István gróf és EÖTVÖS József báró) és országgyűlési küldöttségek utaztak a királyi udvarhoz. PÁZMÁNDY Dénes és SZALAY László kormánymegbízottként 1948. május 15-én indultak útnak Frankfurtba; illetve 1848. július 1-jén SZTANKÓ Soma honvéd főhadnagy, a miniszterelnök megbízásából Belgiumban fegyvereket vásárolt; TELEKI László leendő párizsi követ, 1848. szeptember első napján hagyta el a magyar fővárost állomáshelyére utazva, a mellé követségi tanácsosnak kinevezett IRINYI József valamivel több, mint egy hónap múlva indult a francia fővárosba.

155 A jogosult megnevezésének rovatának megszemélyesítése „*Gróf Széchényi István közmunka s közlekedési Minister*" volt, úti társaként „*személyzete*" került megjelölésre (köztük báró EÖTVÖS József miniszter is értendő volt!), a személyleírás rovatai oszloponként elnyújtott spirálvonalakkal lettek kihúzva, úti céljaként „*hivatalos ämtlich*", területi érvényességeként „*Insbruckba s viſza utazásra*", időbeni érvényességeként „*egy hónapra auf ein monath*", keltezéseként „*Junius 19én 1848*" lett felvíve. Az útlevél száma „*4091 / 287*", amelyből a második lehet az okmányszám. A hátoldalon egy kézzel felírt „*26 Juny 1848*" keltezésű, aláírt láttamozás, nedves bélyegző lenyomatával található.

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattár (Kisnyomtatvány-tár) K163/83

SZÉCHENYI gróf 1848 júniusi útja 20-án kezdődött, amikor báró EÖTVÖS József vallás- és nevelésügyi miniszterrel – István nádort kísérve – Innsbruckban felkeresték V. Ferdinánd magyar királyt, hogy egy magyarországi látogatásra bírják és kinevezéseket szentesítsenek. A tiroli fővárosba 23-a késő délelőtt érkeztek és a király utazásának kitérő válaszával 25-én indultak el, Budapestre június 29-én tértek vissza.

156 Argentína, Ausztria, Baden, Bajorország, Belgium, Bern Kanton, Brazília, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Franciaország, Hannover, Hessen, Holstein, Mecklenburg, Moldova, Nassau, Norvégia, Oláhország, Pápai Állam, Párma, Poroszország, Spanyolország, Szardínia, Szász-Altenburg, Szicília, Toszkána, Zürich Kanton honi útlevélhatóságai által kiállított útlevélűrlapjait és megszemélyesítését vizsgálva. A külképviseletek a XIX. század közepén még gyakorta a honi űrlapok kialakításától és nyelvétől is eltérő változatot alkalmaztak.

157 URBÁN

158 HIM PAny 0817/Nyt.

159 A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Plakát- és aprónyomtatványtárának fennmaradt példánya nagy valószínűséggel keretmintázatától megfosztott, körbevágott részlet (ezt támasztja alá a felhívás díszes kezdőbetűje körüli mintázat ki-, majd visszafutó vonala), így a teljes méret és a kialakítás nem ismert.

loc. cit.

160 MADARÁSZ László (Gulács, 1811 – Goodhopen, Iowa, Amerikai Egyesült Államok, 1909) ügyvéd, az 1847–1848-as országgyűlésen Somogy vármegye követe, majd 1848 nyarától országgyűlési képviselő, 1848 októberétől az Országos Honvédelmi Bizottmány rendőri ügyekért felelős biztosa. November 28-tól az Országos Rendőri és Postaosztály (Országos Rendőri Hivatal) vezetője, 1849 április közepéig. 1850 őszén az Egyesült Államokba utazott, ahol letelepedett.

161 460/R.P.K. OHB. id. r.

162 A négy forint megközelítőleg megfelelt egy napszámos egyheti bérének.

163 460/R.P.K. OHB. id. r.

164 HAJNIK Pál (Vác, 1808 – Buda, 1864) ügyvéd, politikus. 1848 májusától a Belügyminisztérium tanácsosa, Pest város rendőrfőnöke. 1848 nyarától országgyűlési képviselő. 1848. július 20-tól a Rendőri Osztály vezetője azév szeptemberig, amikor Buda-Pest városok rendőrfőnökévé nevezték ki. 1849. május 9-től ismét a Belügyminisztérium osztályvezetője lett, s napok múlva országos rendőrigazgatóvá nevezték ki, e tisztségeket augusztusig töltötte be. A szabadságharc bukása után Törökországba menekült, majd onnét KOSSUTH-tal Londonba és az Amerikai Egyesült Államokba utazott. Ezután Párizsban élt. Magyarországra 1858-ban tért vissza és ezután haláláig több biztosító társaság igazgatója volt. Országgyűlési képviselő 1861-től, s egyúttal a képviselőház elnöke is.

165 FÁBIÁNNÉ KISS

[166] loc. cit.
[167] BERTÉNYI
[168] SZILÁGYI: 6. p. ; *Pallas Nagy Lexikona*. „Hajnik" címszó (5. Hajnik Pál alcím)
Még 1849 januárjában HAJNIK állított ki – feltehetően jó szándékból – visszakeltezett útleveleket, s előre hitelesített kitöltetlen belföldi úti okmányokat.
FÁBIÁNNÉ KISS
[169] IMREFI: 27–28. p.
[170] EGRESSY: 13., 18. p.
[171] Ilija GARAŠANIN [Ilija SAVIĆ] (1812–1874) szerb államférfi. Vámtisztként kezdte pályafutását 1834-ben. Ezt követően, 1837-től már ezredesként a fegyveres szervek parancsnoka, majd igen sokáig belügyminiszter (1843–1867). Rövid ideig miniszterelnök és külügyminiszter 1852 és 1853 között. Közreműködött az 1860-as új szerb alkotmány megvalósításában. Ismét miniszterelnök és külügyminiszter (1861–1867). Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc alatt katonailag kívánta támogatni a magyarországi szerbek küzdelmét a magyar kormányok ellen, azonban Sándor [Aleksandar KARAĐORĐEVIĆ; 1806–1885] szerb fejedelem (1842–1858) a semlegesség mellett döntött.
[172] Thomas DE GRENIER DE FONBLANQUE, vikomt (1793–1860) az Egyesült Királyság belgrádi főkonzulja volt 1842 és 1860 között. Külügyi pályáját 1816-ban kezdte meg, konzuli rangban a La Manche-csatorna francia megyéinek brit konzuljaként. Ezt követően azonos beosztásokat töltött be a kelet-poroszországi, majd a phiadelphiai külképviseleteken, főkonzullá az 1841. évi szerbiai kinevezéssel egy időben lépett elő (csak hónapokkal később, a következő évben foglalta el új állomáshelyét).
[173] DIENES ; JUNG
[174] SÁRVÁRY
[175] História térképek-XIV. I. térkép.
[176] Az 1867-ben fennálló vasúti kapcsolatok: Olaszország felé 2, a német államok felé 10, Oroszországba 1.
Az 1899-ben fennálló vasúti kapcsolatok: Olaszországba 4, Liechtensteinbe 1, Svájcba 1, Német Birodalomba 27, Oroszországba 4, Romániába 1 osztrák és 3 magyar átkelőhelyen, s Szerbiába 1 útvonalon; ezen felül osztrák tartományokból Olaszországba 4, Svájcba 3, Németországba 13 és Montenegróba 1 közúti postajárat-útvonal is működött (Magyarországról Romániába vagy Szerbiába ilyen nem volt).
Stielers Hand-Atlas. 20. sz. térkép. ; *G. Freytag's neue Verkehrskarte von Österreich-Ungarn*.
[177] NAGY Botond
[178] *Magyar Statisztikai Évkönyv*. XVI. évf. (1908) 224. p.
[179] 1876/XLVIII. tc.
[180] REDEN: 119–121. p.
[181] DIENES
[182] *Magyar Kir. Államvasutak és az általa kezelt magánvasutak. Nyári menetrend.* 32–33. p.
[183] 1868/XXX. tc. 66. § (1).
[184] Fiume hajóforgalma – számos európai ország mellett, ahová jelentős forgalom irányult – 1888-ban, 1900-ban és 1910-ben Oroszország kikötői felé 35/32/12 jármű, Törökországba 81/54/209, Brit-Indiába –/14/33, Japánba –/15/12, Brazíliába 2/16/13 és az Amerikai Egyesült Államokba 16/35/59 volt.
Magyar Statisztikai Évkönyv. VII. füz. (1888) 199–200. p. ; *Magyar Statisztikai Évkönyv*. VIII. évf. (1900) 247. p. ; *Magyar Statisztikai Évkönyv*. XVIII. évf. (1910) 246. p.
[185] DOULMAN – LEE: 29. p.
[186] loc. cit. 33–34. p.
[187] 1499/1871. BM. kr. idézi: *Magyarországi Rendeletek Tára*. (1871) 173–174. p.
[188] Korabeli magyar útlevelek figyelmeztető szövegeinek tartalmai alapján.
[189] DOULMAN – LEE: 33–34. p.
[190] 53.356/1891. BM. kr. ; 12.839/1899. BM. kr. ; 76.142/1904. BM. kr.

[191] 1882/XXX. tc. Zárjegyzőkönyv a II. Czikkhez, 4. pont.
[192] 5.380/1910. ME. r. ; 5.951/1912. ME. r.
[193] POKORNY
[194] J.-No. 705 II. Bekanntmachung.
[195] SCHOMBURGK: 196. p.
[196] DOULMAN – LEE: 33–34. p.
[197] 1898/XXXII. tc. Zárójegyzőkönyv 1. pontja ; 1893/XXVII. tc. IV. cikk.
[198] 1871/XXVIII. tc.
[199] *History and Background of Passport Issuance in India*. [Az útlevél-kiállítás története és háttere Indiában.] Web: http://www.passportindia.gov.in/AppOnlineProject/online/whoAreWe 2013. 02.18-a 14:30-as állapot szerint.
[200] DOULMAN – LEE
[201] 1867/XII. tc.
[202] 1879/L. tc.
[203] DOULMAN – LEE: 48. p.
[204] BENCSIK: *A magyar úti okmányok története 1867-1945*. 13. p.
[205] E szerint Tirol Hercegesített Grófságban német-olasz, Galícia és Lodoméria Királyságban német-lengyel, Krajna Hercegségben német-szlovén kétnyelvű, míg a Dalmát Királyságban német-olasz-horvát háromnyelvű útleveleket alkalmaztak. A cseh királyságban gyakori volt a német egynyelvű úti okmány, de létezett német-cseh kétnyelvű változat is.
[206] Bosznia és Hercegovina török tartományokat Ausztria-Magyarország 1878. július 29-étől, a három nappal korábban aláírt Berlini szerződés értelmében katonailag megszállta – végül a helyi ellenállásokat leküzdő három hónapos hadjárat során –, majd ott a cs. kir. közigazgatást vezette be. Mindezek mellett a Monarchia fenntartotta magának a jogot, hogy a novi pazari szandzsákban helyőrségeket tartson fenn és katonai és kereskedelmi utak felett rendelkezzen. Nemzetközi jogi értelemben Bosznia és Hercegovina Törökország része maradt, azonban a felette gyakorolt védnökséget az isztambuli kormányzat Ausztria-Magyarországnak engedte át. A Monarchia 1880. január 1-jével az osztrák-magyar közös vámhatáron belülre helyezte a megszállt tartományokat és Szerbia, Törökország és Montenegró felé eső határszakaszokat az egységes vámhatár részének nyilvánította. A megváltozni látszó politikai, elsősorban balkáni állapotok miatt – az orosz kormánynak tudomásulvétele mellett – Bosznia és Hercegovinát Ausztria-Magyarország 1908. október 5-én a Monarchia egységének részévé nyilvánította. Az ezt követő, Szerbiával kialakult feszült időszak csak 1909 tavaszán nyugodott le. Bosznia és Hercegovina (németül: Bosnien und Herzegowina) közigazgatása mindvégig a Monarchia közös ügyei közé tartozott, s 1908-tól az elsődlegesen a közös cs. és kir. Pénzügyminisztérium hatásköre volt.
1879/VIII. tc. XXV. czikk. ; 1879/LII. tc. 1. §. ; PALOTÁS
[207] Ennek értelmében a közös határaikon ellenőrzés nem állt fenn, s Liechtenstein Svájccal közös határszakaszán a feldkirchi osztrák császári pénzügyigazgatóság hatóságai személyei végezték a vámellenőrzést, s ezen vámhivatalok osztrák császáriak és liechtensteini hercegiek egyaránt voltak.
1876/XLVIII. tc.
[208] VOGT: 94. p.
[209] Ez a keretvonal nyomódúcokkal kialakított mintázatának azonosságából következtethető.
[210] 1879/L. tc. 1. §.
[211] Az 1861. év utolsó havában és 1863 szeptemberében kiállított, „Budán, a magyar kir. egyetem nyomdájából." nyomdai jelzetű, illetve 1866 nyarán keltezett, de utóbbi már bécsi gyártású, helytartótanácsi útlevelek alapján.
[212] *Magyarországi Törvények és Rendeletek Tára.* I. évf. (1868), 8–9., 16. p.
[213] 1868/XXX. tc.
[214] 1873/XXVII. tc.
[215] PÁL
[216] Mivel a magyar útlevelek 1873 és 1913 között gyártott füzetei nyomdai jelzetet nem hordoztak ezért ez az útlevelek megjelenése alapján következtethető, időben visszafele vezetve. A Magyar

Királyi Állami Nyomda nyomdai jelzetét viselő útlevél (1905 M-ak 1913-tól gyártott változatai) alnyomata megegyezik az „1878/12 oldalas–középcímer alnyomattal" útlevél altípussal. Ugyanezen alaptípus (1878 M útlevél) bevezető altípusának („1878/16 oldalas–54 soros" altípus) borítóján szereplő állami címer azonos az 1876 M okmányon találhatóval. Mindemellett a bécsi államnyomda által gyártott úti okmányok mindegyike (korábban és később is), mindvégig nyomdai jelzettel volt ellátva.

[217] BÖLCSKEI: 24–29. p.

[218] BUZINKAY

[219] Így, többek között: az Amerikai Egyesült Államok, Argentína, Belgium, Brazília, Franciaország, a legtöbb német állam, itáliai államok, majd az egyesített Olaszország, a legtöbb svájci kanton és Svédország is.

A ritkább, de egységes jellegű külalakú útlevelet elsősorban Délkelet-Európa egyes kormányainak útlevélhatóságai állították ki, e kétoldalas, fektetett téglalap alakú okmányok első oldalát két, egyenlő oszlopba rendezték, amely közül az egyik a saját hivatalos, a másik francia nyelven tartalmazta az előre nyomtatott szövegeket és a kitöltendő rovatokat; az úti társak a hátoldal felső harmadában kerültek felvezetésre. Ezen okmányformát alkalmazta Románia (1860-as évekig), Törökország, Görögország és Egyiptom is a XIX. század középső harmadában és még azt követően is.

Eltérő kialakítású okmányokat alkalmaztak – más államok mellett – a brit, a dán, a holland, a kínai és az osztrák útlevél-hatóságok. Sok ország útlevele csak néhány rovat kitöltendő felületén tartalmazott alnyomatot, de akadt számos állam, amely mindezt mellőzte.

Az 1878 előtt egy évtizeden keresztül alkalmazott – egységes tartalmú, de változatos megjelenésű – magyar útlevelek alnyomata igen aprólékos kidolgozottságú volt, az adatot hordozó első oldal felületének nagy részét fedte, a fejlécben elhelyezett állami címer finom kivitelű volt.

[220] Füzet kivitelezésű útlevelet állított ki a XIX. század utolsó évében Magyarországon kívül Németország (1868-tól; a Földön elsőként bevezetve), Oroszország és a belső önrendelkezéssel bíró Finn Nagyhercegség (már 1875-ben is), Ausztria (1879-től), valamint Bulgária illetékes hatósága is. Olaszországban 1901-ben, Montenegróban 1906-ban, Törökországban és Romániában 1912-ben vezették be ezen megjelenési formát, s Szerbia már 1913-ban is ezt alkalmazta.

Az I. világháborút követően vezette be a füzet / könyvecske kivitelezésű útleveleket, többek között Ausztrália, az Egyesült Királyság, Egyiptom, Kanada (mindegyik 1921-ben), a Dél-Afrikai Unió, Japán (1924 után), valamint az utolsók egyikeként Argentína, Belgium (1926 után), Görögország (1926-ban), az Amerikai Egyesült Államok (1927-ben) és Franciaország (1928-ban).

[221] Ezen kialakítási formát az 51.883/1877. BM. r. határozta meg.

OKI (1878) XIV. köt. 83. p. ; DIENES ; *A csendőr kézikönyve*. 50. p.

[222] 3665/1878. ME. int.

OKI (1878) XIV. köt. 83. p.

[223] OKI (1878) XIV. köt. 83. p.

[224] Az első oldalon ábrázolt címer gyakran változott. Ez az 1877-ben legyártott okmányoknál díszes pajzson kialakított kiscímer (ágak vagy angyalok nélkül) volt, majd 1887-től már élmintázatos ovális középcímer cserfa- és olajággal, ezt követően 1894-től középcímer angyalokkal, amelyek szárnyainak külső éle egyenes, ruhájuk sűrűn redőzött, amely nem ér a pajzs alsó élének vonaláig, végül 1897-től kisebb méretű középcímer angyalokkal, amelyek szárnyainak külső éle ívelt, ruhájuk ritkán redőzött, amely leér a pajzs alsó élének vonaláig.

[225] A forint-krajcár címletű bélyegek 1869 júliusáig a bécsi cs. kir. Udvari- és Államnyomdában készültek, majd azonos rajzolattal 1869 augusztusától a Magyar Királyi Államnyomda folytatta gyártását. Az 1898-ig változatlan bélyegkép levélerezetet ábrázoló nyomatrésze magasnyomással készült, míg a középréz metszett-mélynyomtatással készült és a magyar kiscímert ábrázolja (egyes címlet a Magyar Szent Koronát), a papír vízjele a különböző utángyártási években eltérő volt.

A képi megjelenésben jelentős változás a korona-fillér érték bevezetésével, 1898-ban történt: a díszes keretes alnyomat a kiadás évét is tartalmazza, a középrész metszett-mélynyomtatással készült és a magyar középcímert ábrázolja, a papír vízjele a különböző utángyártási években eltérő volt. Újabb változás 1903. október 1-jei kiadással jelent meg, az új magasnyomású keretdísz az

1903-as évszámot is hordozza, a legtöbb címlet esetében a címer helyett a Magyar Szent Koronát ábrázoló középrész a filléres címleteknél magas-, a koronásoknál metszett-mélynyomtatással készült.

BÖLCSKEI: 374–378. p.

[226] 1903/VI. tc. 10. §.

[227] OKN XXIX. köt. 551–552. p.

[228] BENCSIK: *A magyar úti okmányok története 1867-1945*. 102–103. p.

[229] OKI (1901) VII. köt. 302–304. p.

[230] KN X. köt. 271–273. p.

[231] BENCSIK*: A magyar úti okmányok története 1867-1945*. 18. p.

[232] 3.400/1904. ME. r.

[233] 70.000/1904. BM. r. 22. §.

[234] 1903/VI. tc. 9. §

[235] loc. cit. 10. §

[236] BEDŐ – HODOBAY

[237] 3.970/1915. ME. r. 2. §.

[238] 1903/VI. tc.

[239] A magyar-francia útlevél felirata „Ő felsége Első Ferenc József ausztriai császár, Csehország királya stb. stb. és Magyarország apostoli királya nevében." illetve „Au nom de Sa Majesté François Joseph I-er empereur d'Autriche, roi de Bohème, etc. etc. et roi apostolique de Hongrie.", valamint „ÚTLEVÉL. – PASSEPORT." volt.

A horvát–francia útlevél felirata „U ime njegova Veličanstva Franje Josipa I. cesara austrijanskoga, kralja českoga, i t. d. i t. d. i apostolskoga kralja Králjevina Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije" illetve „Au nom de Sa Majesté François Joseph I-er empereur d'Autriche, roi de Bohème, etc. etc. et roi apostolique de Hongrie, Croatie, Slavonie et Dalmatie", valamint két sorban „PUTOVNICA ZA INOZEMSTVO." és „PASSEPORT." volt.

[240] A „bélyegkép magyaros ékítményekből összeállított keretből áll, melynek vonalkázott felső részében a »M. KIR. BÉLYEG«, az alsó részében levő vonalkázott ékítményes táblán pedig »KORONA«, illetve »FILLÉR« szavak olvashatók. A keret négyzetalakú bélyegdíszítményrajzot zár magába, melynek köralakú világos mezejéből a magyar korona országainak egyesített koszorús középczimere, alatta pedig táblácskában arab számjegyekkel a »2«, illetve »30« értékszámok tünnek elő." Itt kell megjegyezni, hogy a címer és díszítményei az értékjelölő számmal és pénznemmel egyazon, fekete vagy sötétzöld réteget alkotnak, amelynek háttere a piros vagy barna ékítményes keret.

102.843/1904. PM. r.

[241] 1915/XIII. tc. 7. §.

[242] Az osztrák „kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei" (császári királyi Udvari és Állami Nyomda) által, immár I. Károly császár nevével kialakított, 1917-ben nyomtatott osztrák, 16, majd 24 oldalas útlevelek 5. oldalán előre nyomtatott kerettel jelölték a fénykép helyét és alá az okmány tulajdonos arcképének hitelességét igazoló záradékot alakították ki.

[243] Az első oldal „király nevében" felszólítás francia része az alábbiképp változott meg németre: „Im namen Seiner Majestät Franz Josef I. Kaisers von Österreich, Königs von Böhmen u.s.w. u.s.w. und Apostolischen Königs von Ungarn.", az okmánymegnevezés pedig „ÚTLEVÉL. – REISE-PASS." lett.

[244] BEDŐ – HODOBAY: 49. p.

[245] *A Székesfővárosi M. Kir. Államrendőrség Hivatalos Lapja*. XIV. évf. (1914) rendkívüli különkiadás. 1–2. p.

[246] A magyar-francia útlevelek felirata „Ő felsége I. Károly ausztriai császár, Csehország királya stb. stb. és Magyarországnak e néven IV. apostoli királya nevében." illetve „Au nom de Sa Majesté Charles Ier empereur d'Autriche, roi de Bohème etc. etc. et sous le nom de Charles IV roi apostolique de Hongrie." volt.

A magyar-német útlevelek felirata „Ő felsége I. Károly ausztriai császár, Csehország királya stb. stb. és Magyarországnak e néven IV. apostoli királya nevében." illetve „Im namen Seiner Majestät Karls I. Kaisers von Österreich, Königs von Böhmen etc. etc. und Apostolischen Königs von Ungarn dieses namens IV." volt.

[247] A magy. kir. Ministeriumhoz beosztott, s eddig a magy. kir. Helytartótanácsnál tárgyalt ügyek jegyzéke. *Magyarországi Törvények és Rendeletek Tára.* I. évf. (1868) 16. p.

[248] PÁL

[249] Jekel- és margitfalvi JEKELFALUSSY Lajos (1828–1899) teológiát tanult, azt követően, 1849-ben honvéd századosi rendfokozatot érte el, 1852-től szolgabíró, 1855-től ügyvéd, majd 1860-tól Borsod vármegye főszolgabírója, Miskolc polgármestere. 1867-től a Magyar Királyi Közoktatási és Vallásügyi Minisztériumban titkár. A Magyar Királyi Belügyminisztériumba 1870 júniusában nevezték ki osztálytanácsosnak, amely tisztséget az 1895-ös nyugállományba vonulásáig betöltötte. Jelentős szerepe volt az egyesített főváros rendőrségének, majd a Magyar Királyi Csendőrség szervezésében is.

HABERMANN

[250] A Kiegyezés után több, mint két évtizedig az osztrák-magyar közös intézmények a „császári királyi" (rövidítve: „cs. kir."; németül „kaiserlich königlich" illetve „k. k.") jelzőt viselték. Ezt a – két államiságot határozottan jelképező – „császári és királyi" (rövidítve: „cs. és kir."; németül „kaiselrich und königlich" illetve „k. u. k.") előtagra 1889 őszétől változtatták meg. Ezt követő évtizedekben a „császári királyi" jelzőt csak az osztrák örökös tartományok állami hivatalai viselték.

[251] 3.400/1904. ME. r.

[252] A budapesti államrendőrség felállításának évében, 1881-től a főkapitányság illetékességi területe a főváros közigazgatási határán belül volt, amelyet 1890-től kiterjesztettek Újpestre és Rákospalotára, majd ez 1912-től kiegészült Erzsébetfalva, Kispest és Pestszentlőrinc településekkel.

1881/XXI. tc. ; 1889/XLVI. tc. ; 1912/LX. tc.

[253] 1903/VI. tc. 5. §.

[254] *Magyar Statisztikai Évkönyv*. XII. évf. (1904) 436. p.

[255] 145.085/1914. BM. r.

[256] 1912/LXIII. tc. 6. §.

[257] 70.000/1904. BM. r. 29. §.

[258] A korabeli, 1876 decemberének, illetve 1877 augusztusának közepén kiállított útlevelek kézzel felvezetett sorszáma alapján.

[259] OKI (1878) XIV. köt. 278–279. p.

[260] *Magyar Statisztikai Évkönyv*. VIII. évf. (1900) 60. p.

[261] BENCSIK: A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901–1915.

[262] loc. cit.

[263] 120.804/1904. BM. kr.

[264] BENCSIK: A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901–1915.

[265] *Magyar Statisztikai Évkönyv*. XIV–XVIII. évf. (1906–1910)

[266] 70.000/1904. BM. r. 35. §.

[267] 82.600/1920. BM. r.

[268] 70.000/1904. BM. r. 3. §.

[269] loc. cit. 25. §.

[270] 1903/VI. tc. 8. §. ; 70.000/1904. BM. r. 17. §.

[271] 70.000/1904. BM. r. 16. §.

[272] loc. cit. 19. §.

[273] A hadban álló Németországban tartózkodó külföldiek megrohamozták külképviseleteiket útlevélért, hogy elhagyhassák a közép-európai államot. Így tett Charles A. INGLIS, az Amerikai Egyesült Államok állampolgára is 1914 augusztus legelején, kérelmét beadta a berlini konzulátuson, majd hetekkel később tájékoztatták, hogy az már nincs a konzuli hivatalban. Mint később kiderült, a német hírszerzésnek dolgozó és INGLIS személyleírásával azonos Carl Hans LODY tart. Fregatthadnagy azt korábban – magát az előbbinek kiadva – elhozta és a brit haditengerészet mozgását

megfigyelő művelete során, külföldre utazásainál felhasználta. A brit hatóságok 1914. október 2-án tartóztatták le, miután nyomozásuk felfedte tartózkodási helyét.

DOULMAN – LEE: 53–54. p. ; DAMM

[274] 285/1915. ME. r.

[275] Az Amerikai Egyesült Államok útlevélhatóságai és külképviseletei 1914. december 15-től csatolták a megfelelő záradékkal a jogosult(ak) képmását az útlevélhez. Az ausztrál kormány 1915. február 27-én tette kötelezővé a fényképeknek az útlevelekre történő rögzítését (bár az ausztrál állampolgárok határátlépéseihez az úti okmány meglétét ekkor még nem támasztották feltételként). Az arcképpel ellátott útleveleket az Egyesült Királyság néhány héttel az ausztráliai intézkedést követően vezette be, új, immár e célra alkalmas útlevélűrlap rendszeresítésével egyidőben.

202.924/1914. BM. kr. ; DOULMAN – LEE 55–56. p.

[276] 285/1915. ME. r. ; 6.754/1915. BM. kr.

[277] 6.754/1915. BM. kr.

[278] 82.600/1920. BM. r.

[279] 7.924/1918. BM. r.

[280] Magyarország Nemzeti Tanácsa 1918. évi néphatározata. I. cikk.

[281] Forradalmi Kormányzótanács XXVI. rendelete, a Tanácsköztársaság alkotmánya.

[282] A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmánya.

[283] 1/1919. Magyar Népköztársaság Kormánya r. Magyarország államformája tárgyában.

[284] 1920/I. tc. 9. § ; 2394/1920. ME. r.

[285] BENCSIK: *A magyar úti okmányok története 1867-1945*. 51–52. p.

[286] loc. cit. 52–53. p.

[287] 1915/XIII. tc. 7. §.

[288] 5.746/1918. ME. r.

[289] Mindkettő B.10… kezdetű sorszámhoz tartozik és „I. Károly" nevében szövegű, 1905/magyar-francia felülragasztott altípusú okmány. A B.107.512 sorszámú, Budapesten, 1920.07.12-én kiállított útlevél újrafűzésének eredetiségét igazolja, hogy az újrafűzött sodort szálon megtalálható az okmány kiállításának hitelesítéshez használt bélyegző lenyomatának festékanyaga illetve szintén magán viseli a hitelesítő személy aláírásához használt tinta felszívott részét is (az okmánnyal Csehszlovákiába egy alkalommal utazott az arra jogosult személy).

A B.107.512 sorszámú okmány SOM Krisztián gyűjteménye.

[290] 120.804/1904. BM. kr.

[291] BENCSIK: *A magyar úti okmányok története 1867-1945*. 53. p.

[292] Az alábbi tartalmú két, illetve háromsoros szöveget tartalmazó bélyegző lenyomatát egyidejűleg az útlevél különböző lapjaira helyezte a rendőr. A rövid tartalmút általában a címoldal (1. oldal), a fényképes oldal (7. oldal) tetejére, a hosszabbat a láttamozások oldalának valamelyikére bélyegezte. Az, hogy a lenyomatokat az okmányokba a rákoscsabai rendőrőrs állományába tartozó személy helyezte el, megállapítható abból, hogy az ahhoz alkalmazott párnafesték azonos az említett rendőrhatóság hitelesítő körbélyegzőjénél használttal.

A két, dőlt betűkkel kialakított nyomófelület szövege „Csonka Magyarország nem ország, Egész Magyarország mennyország!" illetve „Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, Hiszek egy isteni örök igazságban, Hiszek Magyarország feltámadásában! Ámen!" volt.

A belügyminiszter 1921. január 26-án, 1.061/1921. útl. számon kiadott utasításának útlevél-melléklete alapján. PML IV. 408/d 5. lad. (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánjának iratai)

[293] A belügyminiszter 1921. január 26-án, 1.061/1921. útl. számon kiadott utasítása. PML IV. 408/d 5. lad. (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánjának iratai)

[294] PML IV. 408/d 5. lad. (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánjának iratai)

[295] Megállapodás útlevelek és vízumok ügyében.

[296] *Illustrated Album Of The League Of Nations*. 63. p.

[297] 128.794/1922. PM. r. ; 198.172/1922. BM. r.

[298] A kitöltendő rovatok a személyleírásnál (2. oldal) kiegészültek a családi állapottal, vallással és a termettel, illetve az érvényesség oldalán (4. oldal) az utazás céljával. A magyar útlevelek borítójának alapanyaga 1929-től lett kartonpapír, amelyet a külső felületén már vászonnal vontak be.

[299] Az első füzet alakú francia útlevél 2. oldalán a meghosszabbítások, a 3.-on, azaz második címoldalon került feltüntetésre a tulajdonos neve, 4.-en a foglalkozás és lakcím; a személyleírás a 6., a fénykép a 7. oldalon került elhelyezésre.

[300] 50.000/1934. PM. r. II. rész 1. pont (1) bek. illetve 1 sz. melléklet.

[301] Már a 2646/1927. nyomdai jelzettel ellátott útlevelek esetében alkalmazták.

[302] Az útlevél vászonnal bevont karton borítójának bevezetéséről („útlevélűrlapok vászonborítékkal való ellátása") az 1929. évi második minisztertanácsi ülésen döntöttek, 1929. január 9-én.

[303] A „szokásos napszám"-ért férfiaknak fizetett összeg a baranya vármegyei Siklóson 1937–1938-ban napi 2 pengő (havi 48–52 pengő) volt átlagosan.

NAGY György

[304] 219.945/1934. BM. r.

[305] Az egy évig érvényes (magán)útlevél kiváltásának díja 1934-től 20 pengő volt (ebből 5 pengő bélyegilleték, a fennmaradó rész a kiállítási díj), ha a kedvezményre jogosult volt a kérelmező akkor 4 pengőt (ebből 50 fillér bélyegilleték) kellett fizetnie.

loc. cit.

Az egy évig érvényes útlevél kiváltásának díja 1937. március 1-jétől a díj 15 pengőre csökkent, a „szokásos napszámot meg nem haladó keresetből élő személyek" illetve a „közszolgálatban álló alkalmazottak", a nyugdíjasok és az ő ellátásukat élvező családtagjaik 3,50 pengőt fizettek.

111.111/1937. BM. kr.

[306] A diplomata útlevelek – és ezen úti okmánnyal nem rendelkező, de államügyben utazók részére kiállított ajánlólevelek – kiállítása a Magyar Királyi Külügyminisztérium Elnöki osztályának feladata volt 1933-ig, ekkortól a Protokoll osztálynak ügykörébe helyezték, majd 1938-tól e feladatokat ismét az Elnöki osztály hatáskörébe vonták.

[307] SIMON

[308] Az Országgyűlés Alsó és Felső Házának tagjai (azaz az országgyűlési képviselők) csak díjköteles (magán)útlevélre voltak jogosultak, amelynek teljes díjtételét voltak kötelesek megfizetni, mivel a magyar királyi belügyminiszter állásfoglalása értelmében „az országgyűlés tagjai a köz érdekében működnek, de nincsenek szolgálatban és így közalkalmazottaknak sem tekinthetők", ez alól kivételt élveztek „azok a felsőházi tagok, akik a közszolgálatban lévő tényleges vagy nyugdíjas alkalmazottak, azok a saját maguk és ellátást élvező hozzátartozóik után" a korábbi rendeletekben meghatározott csökkentett díjtételt fizették.

147.273/1930. BM. r.

[309] 241.352/1925. BM. kr. ; 174.900/1936. BM. kr.

[310] 146.795/1930. BM.

[311] 138.214/1932. BM. kr.

[312] 1878/V. tc. 391. §.

[313] 1879/XL. tc. 71. §. ; 1903/VI. tc. 15. §.

[314] 1940/XVIII. tc. 10. §.

[315] Az 1926-ban síknyomtatással készített magyar pengő bankjegyek utánzatai, az 1926 decemberében forgalomba bocsátást követően igen hamar megjelentek, s oly' mértékben tartották eredménnyel hamisíthatónak, hogy 1928-ban új, metszett-mélynyomtatással is készített pénzjegyeket kezdtek terveztetni. Ennek legyártása még az év második felében megkezdődött, s hamarosan kibocsátását is meg kellett kezdeni. A megelőző sorozat címleteit 1930 és 1935 között kivonták a forgalomból. A bélyeghamisítás szintén jelentős mértéket öltött abban az időben.

BOTOS: 77. p. ; BUZINKAY: 58. p.

[316] A Zala (vár)megyei Murakeresztúr és Belezna települések közötti erdős területen fekvő, utóbbi területéhez tartozó majorság és környékének neve. Az 1930-as évek elejéig itt menekült délszlávok éltek a bérelt ingatlan-együttesen.

[317] RÉTI

[318] loc. cit.

[319] 172.100/1935. BM. kr.

[320] Az állampolgárság bizonyítása az 1930-as évek közepén 10 évnél nem régebbi állampolgársági bizonyítvánnyal vagy 4 éven belül keltezett illetőségi bizonyítvánnyal történhetett. A kellően ezt igazolni nem tudók esetében a leszármazás alapján is vélelmezhette a hatóság.

[321] 172.100/1935. BM. kr.

[322] 110.000/1937. BM. kr.

[323] 9564/1936. BM. VII. res.

[324] 141.817/1930. BM. kr.

[325] Korabeli diplomata útlevelek nyomdai jelzetei alapján.

[326] A gyártási folyamat ismertetése a nyomtatás és a könyvkötészet hagyományos szakaszai illetve a nyomdai jelzetek és gyári sorszámok elemzése alapján történik.

[327] Az összehasonlításhoz a vizsgált korszakban kiállított argentin, ausztrál, belga, bolgár, brit, csehszlovák, dán, dél-afrikai, egyesült államokbeli, francia, görög, holland, iráni, japán, jugoszláv, kanadai, kínai, lengyel, litván, német, olasz, osztrák, perui, román, svájci, svéd, thai és török, valamint Danzig Szabad Város honi hatóságai által, saját állampolgáraik részére kiállított magánútlevelei lettek figyelembe véve.

[328] BENCSIK: *Az útlevélkérdés története Magyarországon a törvényi szabályozástól a második világháborúig*. 14–16. sz. ábra. ; 182.155/1936. BM. V. a.

[329] 2181/1937. Ony. eln.

[330] 50.000/1934. PM. r. II. rész 1. pont (1) bek. illetve 1 sz. melléklet.

[331] HETÉNYI: 89–90. p.

[332] A fenti lapról készült szakértői véleményt összefoglaló szakértői jelentés – amely a vegyszerekkel kezelt felületekről az akkor frissen szerzett tapasztalatokat részletezi – ammóniák (NH_3) és fehérítő (NaClO; Eau de Javelle) hatására sárgás, sósav (HCl) és oxálsav ($H_2C_2O_4 \cdot 2\ H_2O$) esetében halvány kék, salétromsavnál (HNO_3) lila elszíneződést fogalmazott meg.

2181/1937. Ony. eln.

Hetvenöt évvel később, a fenti vizsgálatok alapjául szolgáló lapon az ammóniával kezelt felület már látható elváltozást nem hagyott, a higított sósav enyhén marta csak meg a felületet. Többek között a salétromsav, az oxálsav barna árnyalatban színezte meg a papírt, míg a fehérítő kifehérítette a kezelt felületet, amely kék színnel határolódott.

Budapest, 1937. január 4-ére keltezett, alnyomatos, felezett ív vegyi próbája. Lsd. SOM Krisztián gyűjteménye

[333] BORBÉLY – KAPY: 163. p. ; 2181/1937. Ony. eln.

[334] Budapest, 1937. január 4-ére keltezett, alnyomatos, felezett ív vegyi próbája. Lsd. SOM Krisztián gyűjteménye

[335] A minden második sorban ismétlődő minták az előzőtől az alábbiakban térnek el. A függőleges középtengelyen felül és alul elhelyezett csúcsmintázat kövérebb vagy vékonyabb, előbbi esetében szélesebb, utóbbinál keskenyebb nyílású lándzsalevél-párban nyugszik, alsó csúcsuk, amely a rajta nyugvó törtvonal minta élével – felső csúcsa szabály szerint feljebb vagy lejjebb nyúlik a csúcsmintába – rombuszt alkot, nagyobb vagy kisebb méretűt. Szintén hasonló összefüggés van a mintázatok találkozásánál az ovális által létrehozott két–két háromszög alakú zárvány méretében.

[336] A hasonlóság igen szembetűnő a lándzsalevél-mintázat esetében. Lsd. még LÉGRÁDY Sándor 1939-es 1 pengős bélyegterve: BUZINKAY: 59. p.

[337] 2181/1937. Ony. eln.

[338] A 2. oldal esetében ismert változat, hogy 3., 4., 5. kapcsos zárójele (összefoglaló jele) nem egyenes vonalvezetésű, ellenben a többivel (eltérő évszámú nyomdai jelzetű okmányok esetében is előforduló eltérés); az 5., 6. és 7. oldalon kialakított meghosszabbítás rovatoknál nyomtatott jelek közötti eltérések nem összefüggőek, vegyesen voltak egyenes és ívelt vonalvezetésűek alkalmazva.

[339] BÖLCSKEI: 381. p.

Az 50 filléres címleten függőleges vonalak ívelt szélű hátteret alkotnak az állami címert angyalokkal, az értékjelzést és rozettán a bevezetés évszáma látható; az 5 pengősön a díszített háttér előtt

ülő, kardot és címerpajzsot tartó koronás női alak alatt díszítmény közepére helyezett értékjelölő számot a „pengő” szó határolja.

[340] 3.450/1943. ME. r. 8. §.

[341] Az iráni útlevél esetében az alnyomat végtelenített halványbarna apró betűs, szöveges szalagmintázata felett a lapoldalnál kisebb felületen zöld vonalkázott mintázat növényeket és az állami címert ábrázolta, amelyre a fekete előre nyomtatott szöveg került felvitelre.

[342] A vizsgált időszakban a szabvány útlevéltől eltérő magánútleveleket állított ki, többek között: Bulgária (a tárgyalt időszakban a Népszövetség tagja), Hollandia (a Népszövetség alapító tagja), Irán (a Népszövetség alapító tagja), Japán, Kína (a Népszövetség alapító tagja), Németország, Románia (a Népszövetség alapító tagja), Svédország (a Népszövetség alapító tagja), Törökország (a Népszövetség tagja) és az Amerikai Egyesült Államok, illetve Danzig Szabad Város (a Népszövetség közvetlen igazgatása alatt álló terület) is. (Németország hontalan úti okmányainak tartalmi elrendezése – a magánútlevelekkel ellentétben – megfelelt a nemzetközi szabványnak.)

[343] Egynyelvű magánútleveleket alkalmazott, többek között: Franciaország (a Népszövetség alapító tagja), Németország, Olaszország (a Népszövetség alapító tagja, majd 1937-ben megszüntette tagságát), illetve Danzig Szabad Város (a Népszövetség közvetlen igazgatása alatt álló terület) is. Dánia útlevélhatóságai ellenben négynyelvű úti okmányokat alkalmaztak, amelyek így dán, francia, angol és német nyelven hordozták az előre nyomtatott szövegeket és a kitöltött adatokat.

[344] Ismert már a 338.326 gyári számú esetében is.

[345] A Darabanth Bélyegkereskedelmi és Numizmatikai Kft. 179. gyorsárverésének (2012. 06.01., 18:00) 11603. katalógusszámú árverési tétele alapján.

[346] A tollal az első oldalra átlósan írt engedély szövege hat sorban: „Javítás után ═══ kigyártható Bp 1939 ápr 21 [azonosíthatatlan aláírás] mi. tan.”

loc. cit.

[347] loc. cit.

[348] A 302.121 és 304.317 gyári számú, 4792/1938. nyomdai jelzetű útlevél alapján, a 44. oldal fekete előrenyomtatott szövege mindkettő esetében jól kiolvasható.

[349] Német okmányok esetében 1942-ben került bevezetésre a perforált gyári szám, ez az 1939-ben bevezetett sorszámbélyegzéssel elhelyezett okmányszámot váltotta fel.

[350] Eddig ismerten a 480.000, 525.000 illetve 535.000 felettiek esetében, feltehetően néhány ezres csoportok.

[351] A 528.873 gyári számú, 1683/1939. nyomdai jelzetű (1944 decemberében kiállított) útlevél borítója alapján.

SIMON F. Nándor gyűjteménye, email: simon.f.nandor@freemail.hu

[352] A könyv(ecske) gyártás hagyományos szakaszai, illetve az ismert gyári sorszámok, borítóváltozatok és kiállítási idejük elemzése alapján.

[353] 85.055/1940. BM. r.

[354] Ez a műanyagos vászon, azonos kialakítással és mintázattal más nyomdák számára is elérhető volt, alkalmazása már a korábbi években is előfordult. Így az 1928-ban, a Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság által gyártott, „*Magyar-Francia Szótár. Az útlevelet kiállító hatóságok részére.*” című kiadvány borítótáblái is ugyanezzel voltak bevonva, annak színe fekete volt.

[355] Így, többek között eltérő sortörések, szavakat és esetenként mondatokat záró pontok hiánya, gondolatjelek hossza és azok hiánya vagy többlete. Az első oldal okmány- és állammegnevezéseit nem zárja pont, eltérő gondolatjelek, nagyobb betűtávok és eltérő ékezetek; az állampolgárság rovat magyar nyelvű szövege első ékezet nélküli: „Allampolgársága:”, előre nyomtatott kitöltése az alaptípustól eltérő betűkkel került feltüntetésre; második oldal gyermekbejegyzés életkor rovatának francia szövege ékezet nélküli: „Age:”. A meghosszabbítás rovatok bélyegzőlenyomatainak helyét jelölő körei jelentősen kisebbek, a bennük lévő betűk típusa eltérő. A 44. oldal figyelmeztető szövege eltérő betűtípussal készült, 9 bekezdésben csak 29 sor terjedelemmel, a második bekezdés első sora ékezet nélkül készült: „Uj”, a „minö” szavakat ékezet nélkül, illetve rövid ékezettel alakították ki.

[356] A 000079 gyári számú „M. kir. Követseg Bern 563/1945” nyomdai jelzetű útlevél alapján.

DÖME Márk gyűjteménye, email: marcosgtk@gmail.com

[357] MAROSY Ferenc Madridban, 1952. február 20-án kelt levele. Idézi: ANDERLE: 97. p.
[358] 110.000/1937. BM. kr.
[359] 40.433/1937. KüM. r.
[360] „Magyar állami nyomda 15.076/1947." nyomdai jelzetű okmány.
[361] Az 1930-as évek második felében a magyar útlevél-kiállító hatóságok a fővárosban Magyar Királyi Rendőrség Budapesti Főkapitánysága, a vármegyékben az alispán, a törvényhatósági jogú városokban a Magyar Királyi Rendőrség kapitányságai, külföldön a magyar királyi követségek illetve konzulátusok voltak.

Az új közigazgatás 1945 júliusától a Magyar Államrendőrség területi és törvényhatósági jogú városokban helyi szerveit jelölte ki az útlevelek kizárólagos kiállító hatóságaként.

Külföldön a magyar külképviseletek (követségek, konzulátusok) voltak útlevelek kiállítására és meghosszabbítására feljogosítva.
[362] 141.817/1930. BM. kr.
[363] 182.155/1936. BM. V. a.
[364] 198.172/1922. BM. r. ; 110.000/1937. BM. kr. ; 110.001/1937. BM. kr.
[365] GÁSPÁR
[366] BORBÉLY – KAPY: 163. p. ; 2181/1937. Ony. eln.
[367] 110.000/1937. BM. kr.
[368] Az 1930-as években 72 oldal terjedelmű összeállítás részletesen ismerteti az utónevek francia fordításait, köztük számos rendkívül egyedi névváltozatot, ezen túl a foglalkozásokat igen széles körűen (például: bányászati területen érdekelteket és abban dolgozókat 11 meghatározás ismerteti, de található a felsorolásban karnagy, kártyafestő, kötélverő, lóápoló, pénzverő, piaci árus, stb.). A személyleírásnál alkalmazandó kifejezéseket számos meghatározás segítette (például: termetnél 15, az arc leírásánál 27 kifejezés található). Az országok és világrészek fejezete 39 államot (közte Bajor-, Szászország és „Ukránia") ismertet, valamint a földrészeket. Ezen felül még további rovatok kitöltésénél alkalmazható szavak, kifejezések és mondatok is megtalálhatóak, valamint egy kimutatás is a magyar külképviseletek jegyzékéről (a cím és a levelezési nyelv ismertetésével is)

Magyar-Francia Szótár.
[369] 82.600/1920. BM. r.; 140.631/1930. BM. kr.
[370] BERÁNNÉ – HOLLÓS: 170–172. p.
[371] Általánosnak mondható a fénykép hitelesítésénél a száraz és nedves bélyegzőlenyomat alkalmazása – többek között – a Magyar Királyi Rendőrség Budapesti Főkapitánysága és a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispáni hivatala által kiállított útlevelek esetében.
[372] 110.000/1937. BM. kr.
[373] A leggyakoribb a zöld színű alkalmazása volt, a színtelen már ritkábban fordult elő és elsősorban az 1940-es években kiállított okmányokban, a többi alkalmazására csak elvétve találni példát.
[374] Azaz a hármashalom–kettőskereszt került a bal oldalra és a jobb oldali lett hétszer vágott mező.
[375] 110.001/1937. BM. kr.
[376] loc. cit.
[377] 110.000/1937. BM. kr. ; 110.001/1937. BM. kr.
[378] A 25–30 mm átmérőjű szárazbélyegző-lenyomatnak a kiállító hatóságot kellett megneveznie a körívben, valamint középen a „mint útlevélkiállító hatóság" kifejezést.
110.001/1937. BM. kr.

E bélyegzőt alkalmazta, többek között „Borsod, Gömör és Kishont", Csongrád, Komárom, „Nógrád és Hont", Sopron, Veszprém illetve Zala vármegye, majd Nyitra-Pozsony K. E. E. vármegye alispánja, valamint a M. Kir. Rendőrség Pécsi Kapitánysága is.
[379] 118.733/1937. BM. kr.
[380] Magyar állami rendőrség 1904-től kezdődően lett útlevélhatóság, majd maradt az – 1914–1920 közötti megszakítással – egészen 1948-ig.
[381] BORBÉLY – KAPY: 162–163. p.

[382] 144/1937. Ony. eln.
[383] 1938/XV. tc. ; 1939/IV. tc.
[384] TIHANYI
[385] BENCSIK: *A magyar úti okmányok története 1867-1945*. 84. p.
[386] Korabeli útlevelek kiállítási dátumai és az okmányok gyári számai alapján.
[387] 113.238/1937. V. a.
[388] Az ellenőrző lapok a terv szerint a 43. és a 45. oldalon előre (fekete illetve piros színnel) nyomtatott, vonal nélküli táblázatok lettek volna: az okmány vizsgálati nézetéhez képest 90 fokkal elforgatott tíz sorban az ABC 26 betűje lenne olvasható, amelyet jobbra két oszlopban számjegyek „1" és „0" között zárnának. A jogosult családnevét és születésének évszámát a 43. oldalon lyukasztással alakították volna ki (nevének első betűjével azonosat az első sorban kilyukasztanák, a név második betűjét a második sorban, stb.; a születés évszámának utolsó két számjegyét a számokkal teli oszlopban jelölnék), amely lapját a 45. oldalra (hátsó belső előzék) hajtva, a lyukakon át láthatóvá válna a piros színű adat.
144/1937. Ony. eln.
[389] 113.238/1937. V. a.
[390] 144/1937. Ony. eln.
[391] Budapesten, a Magyar Királyi Rendőr-főkapitányság illetékes osztályán még 1944. december 12-én is történt útlevél-meghosszabbítás és vele együtt a kiutazás engedélyezése, holott a szovjet csapatok ekkorra már megszállták Tökölt, Érdet és Vác városát, s azon a napon vonultak be Gödöllőre és Isaszegre is.
[392] BEDŐ – HODOBAY: 78. p.
[393] 152.289/1945. BM. r.
[394] 190.057/1947. BM. r.
[395] Erre jogalapot a magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. március 8-án kelt rendelete adta, amely előírta, hogy az állami hivatalok / hatóságok megnevezésében a „királyi" jelzőt vagy annak rövidítését mellőzni kell.
539/1945. ME. r.
[396] A belügyminiszter 1945 nyarának legelején javaslattételre a Rendőrség Budapesti Főkapitányságának Útlevél Osztályát utasította, amely szervezeti elem a magyar Állami Nyomdától különböző színű két külalakban tervezett mintaútlevél legyártását rendelte meg bemutatás céljára. Az Útlevél Osztály javaslata kiállt a korábban alkalmazott okmánypapír és vegyi anyagokra érzékeny festékanyaga mellett és előterjesztésében szerepelt a perforált gyári szám alkalmazása is. A tervezett új útlevél méretét tekintve a korábbinál magasságában kisebb, de szélesebb lett volna – zsebben könnyebben hordhatósága okán –, s a borítón úgynevezett ablakot alakítottak volna ki, amelyen át olvasható az okmány gyári és iktatószáma; a javaslat szerint a vászonnal fedett borítón nemzeti színű sávot jelenítettek meg. Az illetékbélyeg képét már nem tervezték előre nyomtatni, a személyleírás rovatainak sorrendjében az ellenőrzést elősegítő változást javasoltak: a születési hely és idő rovatai legelőre, míg a gyakrabban változó foglalkozás a végére került volna. Az érvényesség oldalán a tervek szerint előre került a lejárat dátuma, alá, a területi érvényesség rovata előre nyomtatva tartalmazta azt a mondatrészt is, hogy Magyarországra való visszatérésre is jogosít. Új útlevél bevezetésére végül csak 1948 elején került sor, amely nem viselte magán az itt említett, javaslatok legtöbbjét (azonban alkalmazták a méretre, lapperforálásra és illetékbélyeg-kép hiányára vonatkozó javaslatokat).
40/1945. fk. útl. eln.
[397] Elsősorban a borító nyomatának megoldásából arra lehet következtetni, hogy a fedőlapgyártás és kötés még 1945 második felében megtörténhetett, mivel ekkor hivatalosan még „királyság" volt az államforma, azonban a „királyi" jelzőt 1945 március után használni nem lehetett; így dönthettek a címer alatt kialakított, semleges „Magyarország" és „Hongrie" felirat kialakítása mellett. Mivel a köztársaságot csak 1946. február 1-jén kiáltották ki, ezért az ezt követő gyártásnál eleve a „Magyar Köztársaság" felirat került volna a koszorús címer alá, vagy az „útlevél" szavak fölé és szükségtelen lett volna az okmánymegnevezés feletti címkével történt, utólagos felülragasztás.

[398] Erre az államrendőrség hatóságait az 1946. május 10-én keltezett belügyminiszteri rendelet utasította: „a »királyi« jelző mind a használatba vett nyomtatványokról, mind pedig a bélyegzőkről haladéktalanul töröltessék".

229.482/1946. BM. r.

[399] A magyarhoz hasonló megoldásokat alkalmaztak 1946-tól Bulgáriában is. Itt kezdetben kézzel kihúzták, majd kézírással a köztársaság szavakat írták a régi államforma fölé; hamarosan azonban a cárságra és a cárra utaló részeket az új államforma megnevezését tartalmazó lenyomattal bélyegezték felül.

[400] HODOBAY Andor gyűjteménye, email: arveres@hodobay.hu

[401] 4.340/1945. ME. r.

[402] 4.340/1945. ME. r. ; 159.900/1945. BM. r.

[403] 159.900/1945. BM. r.

[404] loc. cit.

[405] loc. cit.

[406] 274.778/1946. BM. r.

[407] BENCSIK – NAGY: 15. p.

[408] SIMON

[409] HARSÁNYI: Az utolsó év.

[410] HARSÁNYI: Franco kelet-középeurópai kapcsolatai.

[411] EIROA

Az 1922 végétől működő Párizsi Magyar Királyi Követség Madridi Irodájának átszervezését követően a madridi Magyar Királyi Követség 1925-ben nyílt meg a Paseo de la Castellana 49. szám alatt (később sokáig e közterület neve Paseo illetve Avenida del Generalissimo volt); e külképviselet a spanyol polgárháború végén, 1938 és 1939 között ideiglenesen San Sebastiánban működött, majd újra a Madridban folytatta tevékenységét. 1945 április közepén a követség megszűnt, irodáit bezárták, de gondnokságát engedélyezték FERENCZ Béla irodaigazgató részére, aki még 1948 elején is ott dolgozott, azonban a magyarországi kormánnyal való kapcsolata miatt a spanyol kormányzat működésének engedélyét megvonta.

[412] Dr. vitéz marossolymosi MAROSY Ferenc (Szeged, 1893 – Madrid, 1986; szül.: MENGELE Ferenc, a névváltoztatásra 1936-ban, a vitézi rend tagjává válásakor került sor) magyar diplomata volt. A Magyar Királyi Külügyminisztériumban 1921-től dolgozott, követségi titkár Bukarestben (1924–1926), követségi titkár és ügyvivő Madridban (1930–1932), a Magyar Királyi Külügyminisztérium sajtófőnöke (1933–1936), követségi tanácsos és ügyvivő Londonban (1937–1939), főkonzul Prágában (1939–1940), a követség ügyvivője Kairóban (1941), rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter Zágrábban (1941–1943), rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter Helszinkiben (1944), még annak az évnek őszén Stockholmba menekül. Másfél év múltán a svéd hatóságok távozásra szólítják fel, így 1946 áprilisában Madridba utazik, ahol az Universidad Complutense de Madrid felsőfokú intézményben kezd oktatni és hamarosan a Magyar Nemzeti Bizottmány madridi képviselője lesz.

[413] A „királyi" szavak, a Magyar Szent Korona és a címertartó angyalok eltávolítására a követség bezárását követően, annak gondnokságával megbízott FERENCZ irodaigazgató idején került sor.

MAROSY Ferenc Madridban, 1949. május 22. kelt levele. Idézi: ANDERLE: 80. p.

A kör alakú, nedves lenyomatokhoz alkalmazott bélyegzők között volt már Spanyolországban utángyártott változat is, amely magyar felirata ékezetek nélküli: „MAGYAR KIRALYI KOVETSEG", illetve a betűtípusai is eltérőek a korábbi szabvány változatoktól. Ezt a spanyol gyártású bélyegzőt alkalmazták útlevelek és bejegyzéseik hitelesítéséhez is.

[414] MAROSY Ferenc Madridban, 1949. november 11-én kelt levele. Idézi: ANDERLE: 84–85. p.

[415] MAROSY Ferenc Madridban kelt levelei. Idézi: ANDERLE: 84–85., 97. p.

[416] MAROSY Ferenc Madridban, 1952. február 20-án kelt levele. Idézi: ANDERLE: 97. p.

[417] SAÁRY – VADNAY: 103–105. p.

[418] MAROSY Ferenc Madridban, 1949. november 11-én kelt levele. Idézi: ANDERLE: 84–85. p.

[419] ANDERLE: 84–85., 97. p. ; RÓNAI

[420] RÓNAI

[421] A független Lett Köztársaságot a szovjet Vörös Hadsereg 1940 júniusában megszállta – a többi balti országgal egyidőben – és ennek árnyékában létrejött országgyűlés kérelmére néhány hét múlva a Szovjetunió tagköztársaságává vált. Azonban a szovjet közigazgatást több lett külképviselet nem ismerte el, s tovább folytatták hazájuk külföldi képviseletét, honfitársaik közigazgatási szolgálatát. A II. világháború után hamarosan két tömbre szakadó volt szövetségesek ellenfelekké váltak, így az Egyesült Királyság – amely nem ismerte el Lettország és két szomszédja szovjet megszállását – nem akadályozta a volt balti államok külképviseleteinek működését. A lett követség által kiállított / meghosszabbított útleveleket továbbra is számos ország érvényesnek ismerte el, s még 1950-ben is történt új úti okmány kiadása. Egy, már Londonban 1948 októberében kiállított lett útlevelet, többszöri alkalom után még 1966 őszén is meghosszabbított a Lett Köztársaság londoni követsége. Ezt az 1960-as években is érvényes úti okmányként ismerte el az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok is, utóbbi vízummal látta el és a beutazást lehetővé tette, illetve a szigetország a visszautazást biztosította. (A londoni lett követség a szovjet megszállás és „tagság" alatt, [1940–1991] mindvégig működött, a kezdeti évtizedekben Kārlis ZARIŅŠ irányításával.)

Hasonlóan, a londoni észt követség által 1947 májusában kiállított „ideiglenes útlevelet" még 1951 tavaszán is meghosszabbította a külképviselet, s utazásra volt érvényes az Egyesült Királyságon túl, többek között Hollandiába is.

[422] Az ammónia (NH_3) elváltozást nem okozott, a higított sósav (HCl) enyhén marta csak meg a felületet. Többek között a salétromsav (HNO_3), az oxálsav ($H_2C_2O_4 \cdot 2\ H_2O$) barna árnyalatban színezte meg a papírt, míg a fehérítő (NaClO) kifehéritette a kezelt felületet, amely kék színnel határolódott.

Budapest, 1937. január 4-ére keltezett, alnyomatos, felezett ív vegyi próbája; SOM Krisztián gyűjteménye

[423] Néhány okmány esetében már 1940-ben alkalmazták azon védelmi megoldást, hogy a fehér, fényesebb papírra fehér matt festékkel, rács-mélynyomtatással képet és szöveget alakítottak ki. Így a felületen a fény visszaverődése, „csillogása" eltérő volt a nyomtatott és a nyomat nélküli felületen, azonban a nem megfelelő szögben vizsgálva alig látható és kivehető. Ennek a megoldásnak kétségtelen hátránya az volt – a vízjeles papírok egyidejű alkalmazása esetén is –, hogy „ál-vízjelet" eredményezett.

Ilyen megoldás található a „94048. – Athenaeum Rt., Budapest." nyomdai jelzetű „Vásárlási könyv"-ekben is. SOM Krisztián gyűjteménye

[424] BENCSIK: *A magyar úti okmányok története 1867-1945*. 116. p.

[425] BORBÉLY – KAPY: 163. p.

[426] 40.636/1938. PM. r. ; 102.849/1938. PM. r.

[427] Egy–egy ügyvédi meghatalmazás nyomtatvány beszerzési ára akár mindössze hatvan fillér is lehetett.

[428] A magyar 1950 M útlevél első néhány ezer példányainak nyomdai jelzete: „MNB Pénzjegynyomdája. 2149/1949." volt.

[429] Magyar, Budapesten 1981. április 15-én kiállított MÁV arcképes igazolvány alapján.

[430] Magyar, Budapesten 1940. május 22-én kiállított Magyar Cserkészszövetség cserkészigazolványa alapján. Nyomdai jelzete: „NYOMTATCVÁNYSZÁM 6. MOJSZA-NYOMDA".

SOM Krisztián gyűjteménye.

[431] SIMON

[432] BENCSIK: *A magyar úti okmányok története 1867-1945*. 122. p.

[433] 1989/15. tvr.

[434] 2002/II. tv.

[435] *Transport and Communications Bulletin*. ; BENCSIK – NAGY: 185. p.

[436] Ausztrália 1964-ig, Pakisztán és Görögország 1969 végéig, Ausztria 1970 végéig, a Német Szövetségi Köztársaság az 1950-es évek második felétől 1974-ig, Brazília még az 1970-es évek közepén is, Thaiföld az 1970-es évek végéig, Belgium még 1980-ban is, Izrael 1981-ig (jobbról balra rendezve), India még 1981-ben, Portugália az 1980-as évek elejéig, Törökország 1959-től az 1980-

as évek közepéig, Spanyolország 1988-ig, Ciprus 1990-ig, az Egyesült Királyság 1993 végéig is még ezen elrendezés szerinti útleveleket személyesített meg. Valamint hosszabb–rövidebb időszakig az előzőeken túl: Barbados, Botswana, Gambia, Írország, Jamaika, Luxemburg, Mauritius, Sierra Leone, Tanzánia, Uganda és Zambia.

[437] Ausztrália 1965-től, de alkalmazta Brazília, Dél-Afrikai Köztársaság, Guinea-Bissau, Kanada, Koreai Köztársaság (Dél-Korea), Malajzia, Mexikó, illetve Thaiföld az 1980-as évektől, Zöld-foki-szigetek, valamint más elrendezésben, de két, szemközti oldalra rendezve a Német Szövetségi Köztársaság 1975-től 1987-ig, Hollandia, Olasz- és Svédország.

[438] Resolution 1981 ; Resolution 1982 ; Resolution 1986 ; Resolution 1995 ; Resolution 2000 ; Állásfoglalás 2004

[439] Amelyet a magyar útlevelek 1905-től mindvégig tartalmaztak.

[440] Resolution 1982

[441] Resolution 2000

[442] 2252/2004/EK r. ; 444/2009/EK r.

[443] Így, többek között az Egyesült Királyság, Németország és Spanyolország útlevélhatósága 1988-ban, Portugália 1989-ben, Franciaország 1991-ben, Finnország 1997-ben, Svédország 1998-ban kezdte meg a burgundi vörös borítójú egységes útlevelek kiállítását.

[444] *U.S. Passport Card.*

[445] Az útlevélűrlap kiállításának utolsó napja Magyarországon 1877.12.31. volt, azonban a bécsi székhelyű Őfelsége Személye Körüli Magyar Királyi Minisztérium csak 1878.04.30-ig alkalmazta.

[446] Az útlevél kiállításának első napja Magyarországon 1878.01.01. volt, azonban a bécsi székhelyű Őfelsége Személye Körüli Magyar Királyi Minisztérium csak 1878.05.01-től alkalmazta; utolsó kiállítási dátuma 1905 esetleg 1906 folyamán volt.

[447] A jogszabály száma 51.883/1877. BM. r.

DIENES

[448] A legkorábbi alkalmazása eddig 1882 augusztusából ismert, de még 1887 áprilisában is adták ki.

[449] Az útlevél kiállításának elvi első napja 1905.01.01. volt, azonban a M. Kir. Belügyminiszter a kiállító hatóságoknak csak akkor engedélyezte ezen okmány kiállítását, ha a korábbi sorozat készletét felhasználták (ez sok helyen az említett dátumnál több hónap elteltével történt meg), alkalmazásának utolsó napja az 1920 M útlevél bevezetésekor, azonos okok miatt nem ismert, de 1921 második felében lehetett, a bécsi magyar külképviselet azonban még 1922 őszén is ezen okmánytípust állította ki.

[450] 1903/VI. tc. ; 70.000/1904. BM. r. ; 120.804/1904. BM. kr. ; 102.843/1904. PM. kr.

[451] Ezt az úti okmányt a szegedi Várnay Lipót Nyomda és Könyvkereskedés gyártotta; ezen okmány eddig csak Szovjet-Oroszországban élő magyar állampolgárnak, magyar honi útlevél-hatóságtól hazatérés céljából kiállítva ismert: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánja által, 1924.04.24-én keltezve; 1919/felülnyomtatott útlevél.

PML IV. 408/d 6. lad. (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánjának iratai)

[452] Az útlevél kiállításának első ismert napja 1920.09.19-e volt.

[453] 70.315/1921. PM. r.

[454] Az útlevél kiállításának első napja 1922.10.01., az utolsó kiállítási dátuma 1937.02.28. volt Magyarországon, egyes magyar külképviseletek, ahová az 1937 M űrlapkészlet késve jutottak el, kiállították még az ezt követő hetekben is.

[455] 198.172/1922. BM. r. ; 128.794/1922. PM. r. ; 32.749/1924. PM. r. ; 80.833/1927. PM. r. ; 50.000/1934. PM. r. II. rész 1. pont (1) bek. illetve 1 sz. melléklet.

[456] Ezen útlevél korona bélyegképpel ellátott füzetei 1927.06.30-ig voltak megszemélyesíthetőek, ezt követően már csak a pengő / fillér változatokat alkalmazhatták.

[457] Ezen útlevél altípus kiállításának első ismert napja 1928. január végén volt.

[458] Ezen okmány első kiállítási napja 1933.07.01, az utolsók között ismert a Magyar Köztársaság stockholmi külképviselete, amely még 1946 áprilisában is kiállította; a félhivatalos madridi Magyar Királyi Követség még az 1950-es években is állított ki és hosszabbított meg (!) ezen útlevelet.

MAROSY Ferenc Madridban, 1949. november 11-én kelt levele. Idézi: ANDERLE 84–85. p.

[459] Az útlevél alkalmazásának első napja 1937.03.01., az utolsó ismert kiállítási dátum 1948.02. 12. volt (utóbbi keltezésű kivándorló útlevél volt; ekkor már közel másfél hónapja állítottak ki 1948 M „magánútlevelet"). Bécsben a Magyar Köztársaság Politikai Képviselete még 1948.03.05-én is állított ki „1937/1936" altípusú útlevelet (címerlapka alátét nélkül; több mint négy és fél év érvényességgel). Ezen okmányt a félhivatalos madridi Magyar Királyi Követség még az 1950-es években is állított ki és hosszabbított meg.

[460] 110.000/1937. BM. kr. ; 85.055/1940. BM. r.

[461] MAROSY Ferenc Madridban, 1952. február 20-án kelt levele. Idézi: ANDERLE 97. p.

[462] loc. cit.

[463] 85.055/1940. BM. r.

[464] BENCSIK – NAGY: 17. p.

[465] Az útlevél kiállításának első ismert napja 1948.01.15. volt (000507-es gyári számú okmány).

[466] Az útlevél-családnak azon okmányok egysége értendő, amelyek azonos alapanyagok és azonos nyomdatechnikai eljárással készültek, de rendeltetésük szerinti típusaik eltérnek (magán, szolgálati, diplomata, stb.).

[467] Ezen útlevél altípusból ismert (1948 decemberéből) fényképrögzítés szempontjából Budapesten, megszemélyesítés tekintetében a svájci Bernben kiadott változat is.

[468] 1.400/1948. KüM. r.

[469] 1949/XIV. tv. 2. § 5. Cikk

[470] Az útlevél kiállításának első ismert napja 1950.04.11., utolsó dátuma 1955.02.28. volt.

[471] Ezen útlevél-családnak már nem volt kivándorló változata. A korábbi évtizedek eljárásának megfelelően nagyméretű „K" betű(k) illetve az utazási cél utólag bebélyegzett rovat és tartalma jelölte a kivándorlást.

[472] Az útlevél kiállításának éve 1950 volt.

[473] Az útlevél kiállítása csak 1952-ben kezdődött.

[474] Az útlevél kiállításának első napja 1955.03.01. volt.

[475] 2/1956. BM. r.

[476] Ezen útlevél kiállítását egy éven keresztül végezték 1957-ben.

[477] Az útlevéltípus alkalmazásának első napja 1958.01.01., utolsó ismert dátuma 1963.11.26. volt.
BENCSIK – NAGY: 183. p.

[478] Ezen útlevél altípus kiállításának első napja 1958.06.16. volt.
loc. cit.

[479] Ezen útlevél altípus kiállításának első napja 1959.05.28. volt.
loc. cit.

[480] A hatjegyű számmal perforált útlevél kiállításának első napja 1960.01.01. volt.
loc. cit.

[481] Ezen útlevél altípus kiállításának első napja 1960.06.18. volt, még 1961 áprilisában is kiadták.
loc. cit.

[482] Az útlevél altípus kiállítása már 1963 júniusában folyt.

[483] Az útlevéltípus kiállításának utolsó dátuma 1971.12.31. volt.

[484] Az okmány kiállításának első napja 1959.09.10. volt.

[485] Az okmány kiállításának első napja 1959.09.10. volt.

[486] Az útlevél típus kiállításának utolsó dátuma 1983.12.31. volt.
1982/18. tvr.

[487] Az útlevél kiállításának utolsó ismert hónapja 1965. augusztus volt.

[488] Az útlevél kiállításának első ismert hónapja 1965. július volt.

[489] Az útlevél kiállításának első ismert éve 1971 volt.

[490] Ismert 1993 júniusában kiállított „1958 hazatérési/zöld–vízjel nélkül" altípusú hazatérési igazolvány is, holott ebben az időben már a 1992 hazatérési M volt alkalmazásban.

[491] Az útlevél típus kiállításának ismert utolsó dátuma 1962.01.23.

[492] Az útlevél kiállításának első ismert napja 1962.11.20., alkalmazásának utolsó dátuma 1979. 12.31. volt.

[493] Az útlevél kiállításának első ismert napja 1964.01.01., alkalmazásának utolsó dátuma 1983. 12.31. volt.

[494] Az útlevél kiállításának első napja elvileg 1980.01.01., de a gyakorlatban 1980.01.07. volt, az utolsó kiállítási dátum 1983.12.31.

[495] 6/1966. BM. r.

[496] Az útlevél kiállításának első napja 1972.01.01. volt, az utolsó kiállítási dátuma 1983.12.31. volt (az utolsó hetekben az „SM" sorszám-betűjelű útlevélfüzetek voltak megszemélyesítve).

[497] 6/1971. BM. r.

[498] Az útlevél kiállításának első napja 1984.01.01., az utolsó kiállítási dátuma 1991.12.31. volt.

[499] 1982/18. tvr. ; 1987/25. tvr. ; 1989/XXVIII. tv. ; 13/1989. BM. r.

[500] Az útlevél altípus kiállításának első napja eltért a konzulátusokon és a magyarországi útlevélhatóságoknál. Az ismert első nap külképviseleten 1991.05.01., Magyarországon 1991.07.17. (de itt 1991.07.11-én még az előző altípus volt megszemélyesítve), az utolsó kiállítási dátuma 1991.12. 31. volt.

[501] Az útlevelet bevezető jogszabály nem sorolta fel a külügyi szolgálati útlevelet. Azonban alkalmazására továbbra is igény volt elsősorban a külképviseleteken dolgozók, diplomata útlevélre nem jogosultak körének úti okmánnyal történő ellátására. Ezt áthidalandó legyártásra került a diplomata útlevéllel azonos, háromnyelvű felhívást tartalmazó „Szolgálati útlevél", eltérő sorszám-betűjellel. A megszemélyesítés során, ezen túlmenően megkülönböztetésként gumibélyegzővel a címoldal okmánymegnevezését felülnyomták egy–egy kifejezéssel, úgy elrendezve, hogy helyes módon jelölje meg az okmányt. A bélyegző a magyar felirat felett „KÜLÜGYI", az orosz felirattól jobbra „МИД", a francia alatt pedig „DIPLOMATIQUE" szóval.

[502] Az útlevél altípus kiállításának utolsó éve 1989 volt.

[503] Az útlevél kiállításának az utolsó ismert kiállítási dátuma 1992.01.31. volt.

[504] Az útlevél kiállításának első napja 1992.01.01. volt, az utolsó magyarországi kiállítási dátuma 1998.08.31. volt, azonban a magyar külképviseletek ezen úti okmányt állították ki ideiglenes útlevélként 2007.02.28-ig.

[505] 1/1992. BM. r.

[506] Ezen altípus kiállítása 1998 májusában eljutott számos betűjel kihagyásával a „PZ" sorszám-betűjelig, majd azév nyarától a „PP" betűjelű (visszaszámozott) útlevélfüzetekkel folytatták, ugyanazon nyomdai jelzettel: „970400".

[507] Az okmány kiállításának első napja 1992.01.01. volt, azonban még több hónapig az 1984 hazatérési M, sőt még az 1958 hazatérési M úti okmányokat is kiállították; az utolsó kiállítási dátuma 2007.02.28. volt.

[508] 37/1998. BM. r.

[509] Az útlevél kiállításának első napja 1998.09.01., az utolsó kiállítási dátuma 2006.08. 28. volt.

[510] 1998/XII. tv. ; 37/1998. BM. r.

[511] Az útlevél kiállításának első napja 2006.08.29. volt.

[512] 2252/2004/EK r. ; 2006/XXI. tv. ; 23/2006. IRM. r.

[513] Az útlevél kiállításának első napja 2007.03.01. volt.

[514] 2006/XXI. tv. ; 23/2006. IRM. r.

[515] Ezt az al(ap)típust még 1889 októberében is kiállították.

[516] 70.000/1904. BM. r. 28. § 2. bek.

[517] 138.214/1932. BM. kr.

[518] 53.540/1938. KKM. r.

[519] Az okmány kiállításának első napja 1943.03.06. és 1943.06.30. között volt.

[520] 88.000/1943. BM. r.

[521] 5170/1935. ME. r. ; 180.110/1935. BM. kr. ; 203.000/1926. BM. kr. ; 146.795/1930. BM. kr.

[522] Az okmány kiállításának első napja: 1991.04.01., utolsó napja 1999.12.31. volt.

[523] Az okmány kiállításának első napja 2000.01.01. volt. Az okmány úti okmányként történő alkalmazásának első napja azonban 2000.04.08. volt (akkor még csak Svájc és Liechtenstein felé történő közvetlen [azaz légi] utazás esetén).
155/2000. Korm. r.
[524] Az okmány kiállításának első napja 2000.01.01. volt. Az okmány úti okmányként történő alkalmazásának első napja azonban 2000.04.08. volt (akkor még csak Svájc és Liechtenstein felé történő közvetlen [légi] utazás esetén).
155/2000. Korm. r.
[525] 96/409/KKBP. hat.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK és KISMONOGRÁFIÁK

BENCSIK: *A magyar úti okmányok története 1867-1945*.	—	BENCSIK Péter: *A magyar úti okmányok története 1867-1945*. Budapest, 2003, Tipico Design Kft. 179 p. HU ISBN 963-76-2333-7
BENCSIK – NAGY	—	BENCSIK Péter – NAGY György: *A magyar úti okmányok története 1945–1989*. Budapest, 2005, Tipico Design Kft. 275 p. HU ISBN 963-76-2335-3
BORBÉLY – KAPY	—	BORBÉLY Zoltán – KAPY Dezső (szerk.): *A 60 éves magyar rendőrség 1881–1941*. Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat. 594 p.
BOTOS	—	BOTOS János: *A Magyar Nemzeti Bank története. II. Az önálló jegybank, 1924–1948*. Budapest, 1999, Presscon Kiadó. 403 p. HU ISBN 963-85-6571-3
BUZINKAY	—	BUZINKAY Géza: *150 éves az Állami Nyomda. Az első magyar bélyegtől a chipkártyáig*. Budapest, 2001, Állami Nyomda Rt. 103 p. HU ISBN 963-85-6741-4
CRIBB	—	CRIBB, Joe: *A pénz*. Budapest, 1991, Park Kiadó. 63 p. HU ISBN 963-79-7049-5 /Szemtanú/
DOULMAN – LEE	—	DOULMAN, Jane – LEE, David: *Every assistance & protection. A History of the Australian passport.* [Minden segítség és védelem. Az ausztrál útlevél története.] Sydney, 2008, Ausztrália Kormánya Kül- és Kereskedelmi Minisztérium – The Federation Press. 256 p. AU ISBN 978-186-28-7982-8
FÁBRI	—	FÁBRI Anna: *Hétköznapi élet Széchenyi István korában*. Budapest, 2010, Corvina Kiadó. 203 p. HU ISBN 978 963 13 5792 9
REDEN	—	REDEN, Alexander Sixtus von: *Az Osztrák-Magyar Monarchia. Történelmi dokumentumok. A századfordulótól 1914-ig*. Budapest – Salzburg, 1989, Széchenyi Kiadó – Druckhaus Nonntal Bücherdienst. 307 p. HU ISBN 963-02-7207-8
SAÁRY – VADNAY	—	SAÁRY Éva – VADNAY Zsuzsa: *Érdekes Emberek. Nyugati magyar portrék*. Zürich, 1981, Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör. 139 p. ISBN –
SZILÁGYI	—	SZILÁGYI Sándor: *Rajzok a forradalom utáni időkből. Az első magyar katonai tanintézet*. Budapest, 1876, Atheaneum. 201 p.

TANULMÁNYOK

ABLONCZY	—	ABLONCZY Balázs: A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések. *Múltunk*, LIII. évf. (2008) 1. sz. 29–56. p. HU ISSN 0864-960X
BERTÉNYI	—	BERTÉNYI Iván: A „Kossuth-címer”. *Rubicon*, XXIII. évf. (2012) 12. sz., 40–45. p. HU ISSN 0865-6347

BENCSIK: A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901–1915.	—	BENCSIK Péter: A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901–1915. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XVII. évf. (2009) 20. sz. 13–37. p. HU ISSN 1216-6774 A tanulmány korábbi változata 2006. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A XIX-XX. századi magyar forradalmak hatása a nemzeti rendvédelmi rendszerünkre”* című XX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
DIENES	—	DIENES Istvánné: Az útlevél hazai történetéből. In VERESS István (főszerk.): *A Közlekedési Múzeum Évkönyve VIII. 1985–1987*. Budapest, 1987, Közlekedési Múzeum. 177–234. p. HU ISSN 0133-4646
EIROA	—	EIROA, Matilde: A múltbeli kapcsolatoktól a jelenkori követelményekig. A spanyol–magyar kapcsolatok helyreállításának folyamata. *Múltunk*, LIV. évf. (2009) 1. sz. 89–98. p. HU ISSN 0864-960X
FÁBIÁNNÉ KISS	—	FÁBIÁNNÉ KISS Erzsébet: Az országos rendőrség ügye 1848–1849-ben. *Levéltári Közlemények*, XLIV–XLV. évf. (1974) 44–45. sz., 187–207. p. HU ISSN 0024-1512
HARSÁNYI: Az utolsó év.	—	HARSÁNYI Iván: Az utolsó év. Diplomáciai csatározások a spanyolmagyar kapcsolatok nagykövetségi szintre emelésének előestéjén (1976–1977). In HÁDA Béla et al. (szerk.): *Nemzetek és birodalmak. Diószegi István 80 éves.* Budapest, 2010, ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék. 261–271. p. HU ISBN 978-963-28-4163-2
HORVÁTH	—	HORVÁTH Gergely Krisztián: Útlevélpolitika a rendi korszak végén. Moson vármegyei tapasztalatok. *Regio*, XVI. évf. (2005) 1. sz. 27–51. p. HU ISSN 0865-557X
HERMÁN M.	—	HERMÁN M. János: Gyermekmentés Belgiumban (1923–1930). *Korunk*, X. évf. (1998) 12. sz. 115–123. p. RO ISSN 1222-8338
JUNG	—	JUNG Károly: Adatok és legendák Kossuth és Kossuthné menekülésének történetéhez. *Néprajzi látóhatár*, XII. évf. (2003) 3–4. sz. 115–131. p. HU ISSN 1215-8097
NAGY Botond	—	NAGY Botond: Rendvédelem a magyar-román határon a 19. század második felében. In BARTI Levente et al. (szerk.): *Acta Siculica 2007*. Sepsiszentgyörgy, 2007, Székely Nemzeti Múzeum. 437–453. p. RO ISSN 1843-8385. /Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve/
NAGY György	—	NAGY György: Egy történelmi kuriózum, gróf SZÉCHENYI István 1834. évi egyik utazásának dokumentuma. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 14. sz. 77–78. p. HU ISSN 1216-6774 A tanulmány korábbi változata 2000. november 8-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Az ezer éves magyar rendvédelem”* című XIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
PÁL	—	PÁL Judit: Az Erdélyi Főkormányszék és a „Királyi Biztosság” működése (1867–1872). *Levéltári Szemle*, LVI. évf. (2006) 4. sz., 23–34. p. HU ISSN 0457-6047
PALOTÁS		PALOTÁS Emil: Okkupáció és annexió, 1878-1908. *História*, XVII. évf. (1995) 1. sz. 14–17. p. HU ISSN 0139-2409

RÉTI — RÉTI György: Olasz diplomáciai dokumentumok Magyarországról. *Korunk*, XIV. évf. (2004) 2. sz. 85–90. p. RO ISSN 1222-8338

RÓNAI — RÓNAI Zoltán: Königlich-Ungarische Gesandtschaft, Madrid 1949-1969. [Magyar Királyi Követség, Madrid 1949-1969]. *Ungarn-Jahrbuch*, XX. évf. (1992), 147–161. p. DE ISSN 0082-755X

RÓZSA — RÓZSA Miklós: Vándorkönyvek a Nagykanizsai Thúry György Múzeumban. (A vándorkönyvek típusai, rendeltetésük és forrásértékük Magyarországon). *Zalai Múzeum*, IV. évf. (1992) 4. sz. 223–267. p. HU ISSN 0238-5139

SIMON — SIMON F. Nándor: Villantás egy témára. Séta egy útlevél körül. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15. sz. 170–175. p. HU ISSN 1216-6774 A tanulmány korábbi változata 2001. november 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Az európai és a magyar rendvédelem a XIX-XX. században"* című XV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

TIHANYI — TIHANYI János: Svájc és Németország viszonya a II. világháború idején. *Századok*, CXXIII. évf. (1989) 1. sz. 76–124. p. HU ISSN 0039-8098

TIMKÓ — TIMKÓ György: A magyar nyomdászattörténelem egyik fehér foltja: a kőnyomtatás. *Magyar Grafika*, XLII. évf. (2005) 5. sz. 89–92. p. HU ISSN 0479-480X

URBÁN — URBÁN Aladár: Tervek és eredmények az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervek létrehozására. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* III. évf. (1992) 3. sz. 11–20. p. HU ISSN 1216-6774 A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Ma gyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„Tradíció és korszerűség"* című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

KÉZIRATOK

BENCSIK: *Az útlevélkérdés története Magyarországon a törvényi szabályozástól a második világháborúig.* — BENCSIK Péter: *Az útlevélkérdés története Magyarországon a törvényi szabályozástól a második világháborúig*. Ph. D. disszertáció (JPTE). Kézirat. Pécs, 1999.

SÁRVÁRY — SÁRVÁRY Mariann: *A meszleni Meszleny család közéleti és politikai szereplése a XVIII. századtól napjainkig.* Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE). Kézirat. Budapest, 1993.

MEMOÁROK és NAPLÓK

EGRESSY — EGRESSY Gábor: *Egressy Gábor Törökországi naplója, 1849–1850*. Budapest, 1997, Terebess Kiadó. 279 p. HU ISBN 963-04-6197-8

HETÉNYI — HETÉNYI Imre: *Amikor a rend őre voltam*. Budapest, 1941, Pantheon. 272 p.

IMREFI — IMREFI [MAKAY Sándor]: *A magyar menekültek Törökországban*. Pest, 1850, Heckenast Gusztáv. 178 p.

POKORNY — POKORNY Hermann: *Emlékeim, a láthatatlan hírszerző*. Budapest – Kalocsa, 2000, Petit Reál – Kaloprint. 168 p. HU ISBN 963-9267-03-1. /Hadtörténeti levéltári kiadványok./ HU ISSN 1417-9598.

ÚTLEÍRÁSOK

SCHOMBURGK — SCHOMBURGK, Hans: *Sátrak Afrikában. Utazások, kutatások, kalandok – hat évtized folyamán*. Budapest, 1963, Gondolat. 350 p. /Világjárók/ HU ISSN 0504-2976

ALBUMOK

Illustrated Album Of The League Of Nations. — *Illustrated Album Of The League Of Nations* [A Népszövetség Illusztrált Albuma]. Genf, 1926, Népszövetség Titkársága Tájékoztatási Osztály. 83 p.

KATALÓGUSOK

BÖLCSKEI — BÖLCSKEI Imréné et al.: *Magyar posta- és illetékbélyeg katalógus, 2004*. S. l., 2004, Philatelia Hungarica Kft. 428 p. HU ISSN 1418-3900

Echt oder Falsch? Eine Ausstellung um Geld und seine Fälschungen. — *Echt oder Falsch? Eine Ausstellung um Geld und seine Fälschungen.* [Eredeti vagy utánzott? Egy kiállítás a pénzről és hamisításáról.] (2012 október–decemberi időszaki kiállítás tájékoztató kisnyomtatványa). S. l., s. a., Museum für Druckkunst Leipzig.

KEDVES — KEDVES Gyula (szerk.): *Aradi Ereklyemúzeum. Gyűjteményi katalógus.* II. köt. (Grafikák, fényképek, dokumentumok.) Szeged, 2012, Hadtörténeti Múzeum – Complexul Muzeal. HU ISBN 978-963-08-3313-4

ATLASZOK és TÉRKÉPEK

G. Freytag's neue Verkehrskarte von Österreich-Ungarn. — *G. Freytag's neue Verkehrskarte von Österreich-Ungarn*. [G. Freytag Ausztria-Magyarország új közlekedési térképe.] Bécs, 1899, G. Freytag & Berndt.

História térképek-XIV. — *História*. XXVII. évf. (2005) 1–2 sz. Melléklet. História térképek-XIV. Magyar történeti atlasz folyatásokban. HU ISSN 0139-2409

Stielers Hand-Atlas. — *Stielers Hand-Atlas.* [Stieler Kézi Atlasz] Gotha, 1867, Justus Perthes.

ENCIKLOPÉDIÁK és LEXIKONOK

HABERMANN — HABERMANN Gusztáv: *Személyi adattár a szegedi polgár-családok történetéhez*. Szeged, 1992, Csongrád Megyei Levéltár – Móra Ferenc Múzeum. 318 p. HU ISBN 963-7237-11-9 /Tanulmányok Csongrád megye történetéből./ HU ISSN 0133-414 X

Pallas Nagy Lexikona. — *Pallas Nagy Lexikona*. Budapest, 1893–1897, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt.

KÉZIKÖNYVEK

A csendőr kézikönyve. — *A csendőr kézikönyve*. Szeged, 1894, Várnay L. Könyvkereskedése.

ICAO Doc. 9303. — *ICAO Doc. 9303. Machine readable Travel Documents.* [ICAO 9303 dokumentum. Géppel olvasható úti okmányok.] S. l., 2006[6], International Civil Aviation Organization.

VOGT — VOGT, Paul: *Das Liechtensteinische Landesarchiv: Der Auftrag. Die Menschen. Die schönsten Dokumente. Ein Archivführer*. [Liechtensteini Nemzeti Levéltár: A munka. Az emberek. A legfontosabb okmányok. Egy levéltári kézikönyv]. Vaduz, 2009, Liechtensteinischen Landesarchiv [Liechtensteini Nemzeti Levéltár]. 196 p. LI ISBN 978-303-3022-19-5

SZÓTÁRAK

Magyar-Francia Szótár. — *Magyar-Francia Szótár. Az útlevelet kiállító hatóságok részére.* Budapest, 1928, Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság.

BIBLIÁK

KÁROLI — KÁROLI Gáspár: *Szent Biblia, az az Istennec O es Wy testamentvmanac prophétác es apostoloc által meg iratott szent könyuei.* Vizsoly, 1590, s. n.

CIKKEK

HARSÁNYI: Franco kelet-középeurópai kapcsolatai — HARSÁNYI Iván: Franco kelet-középeurópai kapcsolatai (Eiroa, Matilde: Franco kelet-középeurópai kapcsolatai). *Klió*, X. évf. (2001) 3. sz. 146. p. HU ISSN 1216-2965

NAGY — NAGY Imre Gábor: Siklós a két világháború között (1921-1944). In VONYÓ József (szerk.): *Város a Tenkes alján. Siklós évszázadai*. Siklós, 2000, Siklós Város Önkormányzata. 245–314. p. HU ISBN 963-003425-5

Nemzetközi igazolójegyek. — Nemzetközi igazolójegyek. *Országos Hírlap*. II. évf. (1898) 182. sz. 7. p.

RONAY — RONAY, Gabriel: A tatárjárás hirhedt kalandora. Ford.: BOROSS Anna. *BBC History*, II. évf. (2012) 4. sz. 24–29. p. HU ISSN 2062-5200

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNYEK

ANDERLE — ANDERLE Ádám (szerk.): *A Marosy-iratok. Magyar királyi követség Madridban 1948-1957.* Szeged, 2002, Hispánia Kiadó és Szolgáltató Bt. 215 p. HU ISBN 963-86-2640-2

BERÁNNÉ – HOLLÓS — BERÁNNÉ NEMES Éva – HOLLÓS Ervin (szerk.): *Megfigyelés alatt… Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséből (1920–1944)*. Budapest, 1977, Akadémiai Kiadó. 487 p. HU ISBN 963-05-0904-0

EGYÉB NYOMTATVÁNYOK

BEDŐ – HODOBAY — BEDŐ József – HODOBAY Andor: *Az illetékdíjegyes ÚTLEVÉL-űrlapok és felhasználásuk 1905–1947 között*. Kézirat, Budapest, 1996/2000. 112 p. (elérhetősége a szerzőknél: papir regiseg@bedo.hu illetve arveres@hodobay.hu)

GÁSPÁR — GÁSPÁR László: *A magyar úti okmányok története 1945-től 1961-ig*. Szakdolgozat (ZMNE). Kézirat, Budapest, 2004.

Magyar Kir. Államvasutak és az általa kezelt magánvasutak. Nyári menetrend. — *Magyar Kir. Államvasutak és az általa kezelt magánvasutak. Nyári menetrend.* S. l., 1901, Magyar Királyi Államvasutak.

LEVÉL-, IRAT ÉS DOKUMENTUMTÁRAK

HIM PAny	—	Hadtörténeti Intézet és Múzeum Plakát- és aprónyomtatványtár
KN	—	*Képviselőházi Napló 1901–1906*. X. köt.
OKI (1878)	—	*Az 1878. évi október hó 17-re hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai*. Budapest, 1880, Pesti Könyvnyomda-részvénytársaság.
OKI (1901)	—	*Az 1901. évi október hó 24-re hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai*. VII. köt. Budapest, 1902, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája.
OKN	—	*Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. Budapest, 1896, Pesti Könyvnyomda-részvény-társaság.
PML	—	Pest Megyei Levéltár, Budapest

MAGÁNGYŰJTEMÉNYEK

9564/1936. BM. VII. res.	—	9564/1936. BM. VII. res. irat hiteles másolata (kelt: 1936.09.08.; másolat kelt: 1936.09.12.); DÖME Márk gyűjteménye, email: marcosgtk@gmail.com
182.155/1936. BM. V. a.	—	182.155/1936. BM. V. a. irat (kelt: 1936.12.11.); DÖME Márk gyűjteménye, email: marcosgtk@gmail.com
144/1937. Ony. eln.	—	144/1937. Ony. eln. sz. irat hivatalos másolata (kelt: 1937.06. 28., PUSZTASZERI Ferenc rendőrségi szakértő által; másolat kelte: 1937.10.21., BAKOS rendőrségi kezelő által); DÖME Márk gyűjteménye, email: marcosgtk@gmail.com
2181/1937. Ony. eln.	—	2181/1937. Ony. eln. sz. irat (kelt: 1937.01.05., PUSZTASZERI Ferenc rendőrségi szakértő által); SOM Krisztián gyűjteménye
113.238/1937. V. a.	—	113.238/1937. V. a. sz. irat (kelt: 1937.06.12.); DÖME Márk gyűjteménye, email: marcosgtk@gmail.com
40/1945. fk. útl. eln.	—	40/1945. fk. útl. eln. sz. irat eredeti másolata (kelt: 1945.07. 09., az útlevél osztály vezetője által, az aláírása nélkül), hivatkozással a 135.018/1945. BM. V. sz. rendeletre; DÖME Márk gyűjteménye, email: marcosgtk@gmail.com

JOGSZABÁLYOK

1723/XII. tc.	—	1723/XII. tc. különféle, eddig hütlenségi bünnek tekintett eseteket, a büntettek minőségéhez képest, enyhébb büntetéssel büntetendőknek jelentenek ki.
1844/II. tc.	—	1844/II. tc. a magyar nyelv és nemzetiségről.
1848/III. tc.	—	1848/III. tc. független magyar felelős ministerium alakításáról.
1867/XII. tc.	—	1867/XII. tc. a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fenforgó közös érdekü viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról.
1868/XXX. tc.	—	1868/XXX. tc. a Magyarország, s Horvát-, Szlavon és Dalmátországok közt fenforgott közjogi kérdések kiegyenlítése iránt létrejött egyezmény beczikkelyezéséről.
1871/XXVIII. tc.	—	1871/XXVIII. tc. a Sziámi Királysággal 1869. évi május 17-én kötött kereskedelmi szerződésről
1873/XXVII. tc.	—	1873/XXVII. tc. a bánsági határőrvidék és a titeli zászlóalj polgárositásának törvénybe iktatásáról és a polgárositás folytán szükségessé vált más intézkedésekről.

1876/XLVIII. tc.		1876/XLVIII. tc. a liechtensteini fejedelemséggel 1876. évi december 3-án kötött adó- és vámegyesülési szerződés beczikkelyezéséről.
1878/V. tc.	—	1878/V. tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről.
1879/VIII. tc.	—	1879/VIII. tc. a berlini szerződés beczikkelyezéséről.
1879/XL. tc.	—	1879/XL. tc. a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról.
1879/L. tc.	—	1879/L. tc. a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről.
1879/LII. tc.	—	1879/LII. tc. a Bosznia és Herczegovinával való vámkapcsolat létesitéséről
1881/XXI. tc.	—	1881/XXI. tc. a Butapest-fővárosi rendőrségről.
1882/XXX. tc.	—	1882/XXX. tc. a Szerbiával 1881. május 6.-április 24. kötött kereskedelmi szerződésről.
1889/XLVI. tc.	—	1889/XLVI. tc. a Budapest fővárosi rendőrség hatáskörének kiterjesztéséről Uj-Pest és Rákos-Palota községek területére.
1893/XXVII. tc.	—	1893/XXVII. tc. a Koreával 1892. évi junius 23-án kötött barátsági, kereskedelmi és hajózási szerződés becikkelyezéséről
1898/XXXII. tc.	—	1898/XXXII. tc. a Japánnal 1897. évi deczember 5-én kötött kereskedelmi és hajózási szerződés beczikkelyezéséről
1903/VI. tc.	—	1903/VI. tc. az utlevélügyről.
1912/LX. tc.	—	1912/LX. tc. a Budapest székesfővárosi m. kir. államrendőrség hatáskörének Erzsébetfalva, Kispest és Pestszentlőrinc községek területére való kiterjesztéséről.
1912/LXIII. tc.	—	1912/LXIII. tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről.
1915/XIII. tc.	—	1915/XIII. tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott törvények kiegészítéséről.
1920/I. tc.	—	1920/I. tc. az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről.
1938/XV. tc.	—	1938/XV. tc. a társadalmi és a gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról.
1939/IV. tc.	—	1939/IV. tc. a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról.
1940/XVIII. tc.	—	1940/XVIII. tc. a magyar állam biztonságát és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről.
1949/XIV. tv.	—	1949/XIV. tv. a Magyar Köztársaság és a Román Népköztársaság között az állampolgárság egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában Bukarestben, az 1949. évi február hó 10. napján kelt egyezmény becikkelyezéséről.
1949/XX. tv.	—	1949/XX. tv. a Magyar Népköztársaság Alkotmánya.
1957/II. tv.	—	1957/II. tv. a Magyar Népköztársaság Alkotmányának módosításáról.
1989/XXVIII. tv.	—	1989/XXVIII. tv. a külföldre utazásról és az útlevélről.
1990/XLIV. tv.	—	1990/XLIV. tv. a Magyar Köztársaság Alkotmányának módosításáról.
1995/XLVIII. tv.	—	1995/XLVIII. tv. a gazdasági stabilizációt szolgáló egyes törvénymódosításokról.
1995/LXXXIII. tv.	—	1995/LXXXIII. tv. a Magyar Köztársaság nemzeti jelképeinek és a Magyar Köztársaságra utaló elnevezésnek a használatáról.
1998/XII. tv.	—	1998/XII. tv. a külföldre utazásról.
1999/CXVII. tv.	—	1999/CXVII. tv. az Észak-atlanti Szerződés tagállamai közötti, fegyveres erőik jogállásáról szóló Megállapodáshoz történő csatla-

		kozásról, a Megállapodás kihirdetéséről, valamint a Megállapodáshoz kapcsolódó egyes jogszabályok módosításáról
2002/II. tv.	—	2002/II. tv. az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében New Yorkban, 1954. szeptember 28-án létrejött, a Hontalan Személyek Jogállásáról szóló Egyezmény kihirdetéséről.
2006/XXI. tv.	—	2006/XXI. tv. a külföldre utazásról szóló 1998. évi XII. törvény módosításáról.
2011/CCI. tv.	—	2011/CCI. tv. egyes törvények Alaptörvénnyel összefüggő módosításáról
2012/CLXXXI. tv.	—	2012/CLXXXI. tv. a Schengeni Információs Rendszer második generációja keretében történő információcseréről, továbbá egyes rendészeti tárgyú törvények ezzel, valamint a Magyary Egyszerűsítési Programmal összefüggő módosításáról
1982/18. tvr.	—	1982/18. tvr. a külföldre utazásról és útlevelekről szóló 1978: 20. tvr. módosításáról.
1987/25. tvr.	—	1987/25. tvr. a külföldre utazásról és az útlevélről.
1989/15. tvr.	—	1989/15. tvr. a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről.
53.356/1891. BM. kr.	—	53.356/1891. BM. kr. [cím nélkül] *Belügyi Közlöny*, XXXII. évf. (1899) 8. sz. 208. p.
25.957/1898. BM. kr.	—	25.957/1898. BM. kr. a Luksch Vilmos által kiadott „Nemzetközi igazolójegy” elnevezésű ürlapok forgalomba hozatalának eltiltása tárgyában.
12.839/1899. BM. kr.	—	12.839/1899. BM. kr. Romániába utazók utleveleinek az itteni román kir. főkonzulátus által láttamozása tárgyában.
3.400/1904. ME. r.	—	3.400/1904. ME. r. az útlevélügyről szóló 1903:VI. t.-cikk életbelépése.
70.000/1904. BM. r.	—	70.000/1904. BM. r. utasítás az útlevélügyről szóló 1903:VI. t.-cikk végrehajtása tárgyában.
76.142/1904. BM. kr.	—	76.142/1904. BM. kr. az útlevelek láttamozása.
102.843/1904. PM. kr.	—	102.843/1904. PM. kr. kincstári bélyeges útlevél-űrlapok forgalomba hozatala.
120.804/1904. BM. kr.	—	120.804/1904. BM. kr. a kincstári bélyeges útlevél-űrlapok forgalomba hozatala.
5.380/1910. ME. r.	—	5.380/1910. ME. r. az útlevélkötelezettségnek Szerbiával szemben való megszüntetéséről.
5.951/1912. ME. r.	—	5.951/1912. ME. r. az útlevélkötelezettségnek Szerbiával szemben újból elrendelése.
45.216/1912. PM. r.	—	45.216/1912. PM. r. az 1907. évi 20 koronás bankjegyhamisítványok ismertetése tárgyában.
5.473/1914. ME. r.	—	5.473/1914. ME. r. az útlevél-kiállítás jogának a belügyminiszter, illetőleg a bán hatáskörébe utalásáról.
5.735/1914. ME. r.	—	5.735/1914. ME. r. a háború esetére szóló kivételes intézkedések tárgyában kiadott rendeletek hatályának kiterjesztéséről.
145.085/1914. BM. r.	—	145.085/1914. BM. r.
202.924/1914. BM. kr.	—	202.924/1914. BM. kr. az Északamerikai Egyesült-Államok állampolgárainak utlevelei.
285/1915. ME. r.	—	285/1915. ME. r. az útlevélkötelezettség elrendeléséről.
3.970/1915. ME. r.	—	3.970/1915. ME. r. az állami közép és kis címer, valamint az állampecsét uj leirása és rajzai.

6.754/1915. BM. kr.	—	6.754/1915. BM. kr. az útlevélkötelezettség elrendelése következtében az útlevél kiállításánál követendő eljárásról.
114.425/1917. BM. r.	—	114.425/1917. BM. r.
5.746/1918. ME. r.	—	5.746/1918. ME. r. a köztársaság címeréről és az állampecsétről.
7.924/1918. BM. r.	—	7.924/1918. BM. r. az útlevélürlapkészletekről.
2394/1920. ME. r.	—	2394/1920. ME. r. az állami hatóságok hivatalok és intézmények elnevezése és az állami címereken a szent koronának az alkalmazása.
82.600/1920. BM. r.	—	82.600/1920. BM. r. az útlevélkiállítás jogának az 1903:VI. t.-c. 6. §-ában megállapított útlevélkiállító hatóságok hatáskörébe való visszautalásáról.
70.315/1921. PM. r.	—	70.315/1921. PM. r. új kincstári útlevélürlapok forgalombabocsátása.
128.794/1922. PM. r.	—	128.794/1922. PM. r. az uj mintájú bélyeges kincstári utlevélürlapok forgalombabocsátása.
198.172/1922. BM. r.	—	198.172/1922. BM. r. uj mintájú bélyeges kincstári utlevélürlapok forgalombahozatala és az ezzel kapcsolatos intézkedések.
79.815/1923. BM. r.	—	79.815/1923. BM. r. az egy háztartásban élő családtagoknak a családfő útlevelébe utitársként való bejegyzése tárgyában.
159.015/1923. BM. kr.	—	159.015/1923. BM. kr. az útlevelekbe pótlapok beillesztésének eltiltása.
32.749/1924. PM. r.	—	32.749/1924. PM. r. 20.000 korona értékű bélyegnyomattal ellátott kincstári utlevélürlap forgalomba bocsátása.
241.352/1925. BM. kr.	—	241.352/1925. BM. kr. A Szent Év alkalmából a katholikus hivők által Rómába tervezett zarándoklatokban résztvevőknek az útlevélkötelezettség alól való felmentése.
203.000/1926. BM. kr.	—	203.000/1926. BM. kr. személyazonossági „Igazoló jegy”-ek kiadásáról.
80.833/1927. PM. r.	—	80.833/1927. PM. r. a pengőértékű bélyeges útlevélürlapok műszaki leirása.
1.731/1930. ME. r.	—	1.731/1930. ME. r. a Német birodalommal szemben az útlevéllátamozási kényszer megszüntetéséről és az ezzel kapcsolatos egyes rendelkezésekről.
1.732/1930. ME. r.	—	1.732/1930. ME. r. Ausztriával szemben az útlevélláttamozási kényszer megszüntetéséről és az ezzel kapcsolatos egyes rendelkezésekről.
140.631/1930. BM. kr.	—	140.631/1930. BM. kr. az útlevelek kiállításához szükséges magyar-francia szótár kiigazítása.
141.817/1930. BM. kr.	—	141.817/1930. BM. kr. a bélyeges útlevélűrlapok beszerzése, valamint az elrontott űrlapok kicserélésére vonatkozó rendelkezések újabb módosítása.
146.795/1930. BM. kr.		146.795/1930. BM. kr. Ausztriába és Németországba utazó 15 éven aluli kiskorú gyermekek részére kiállítható útlevelet pótló igazolványról, valamint az Ausztriával viszonylatban engedélyezett, és csoportos utazásoknál használható „csoportos névjegyzék”-ről.
147.273/1930. BM. r.	—	147.273/1930. BM. r. az országgyűlés felsőháza és képviselőháza tagjainak útlevélkiállítási díja.
214.653/1931. BM. r.	—	214.653/1931. BM. r. családtagoknak a családi útlevélbe útitársként bejegyzéséről és az ily családi útlevelekkel utazásról.
138.214/1932. BM. kr.	—	138.214/1932. BM. kr. tengerészeti könyveknek a határátlépés alkalmával útlevélpótló okmányként elfogadásáról.

179.124/1933. BM. kr.	—	179.124/1933. BM. kr. az útlevelek francia nyelvű adatainak pontos kitöltése.
50.000/1934. PM. r.	—	50.000/1934. PM. r. a forgalomban lévő kincstári bélyegekről és bélyeges űrlapokról, és azok tekintetében 1934. évi április hó 1-én bekövetkező változásokról.
219.945/1934. BM. r.	—	219.945/1934. BM. r. a 70.000/1904. B. M. rendelet 29. §-ának újabb módosításáról.
5170/1935. ME. r.	—	5170/1935. ME. r. Megállapodás Csehszlovákiával 15 éven aluli gyermekeknek az útlevélkényszer alól felmentéséről.
172.100/1935. BM. kr.	—	172.100/1935. BM. kr. az útlevelek kiállítása alkalmával követendő eljárás.
180.110/1935. BM. kr.	—	180.110/1935. BM. kr. a 15 éven aluli gyermekeknek az útlevélkényszer alól felmentéséről Csehszlovákiával kötött megállapodás végrehajtásáról.
174.900/1936. BM. kr.	—	174.900/1936. BM. kr. külföldre csoportos utazások szabályozásáról.
40.433/1937. KüM. r.	—	40.433/10–1937. KüM. r. az újmintájú útlevelek kiállítása körüli eljárás tárgyában
110.000/1937. BM. kr.	—	110.000/1937. BM. kr. új mintájú útlevelek forgalombahozatala és az ezzel kapcsolatos intézkedések.
110.001/1937. BM. kr.	—	110.001/1937. BM. kr. az új mintájú útlevelek kiállítása körüli eljárás tárgyában.
111.111/1937. BM. kr.	—	111.111/1937. BM. kr. az útlevélkiállítási díjak újabb megállapítása.
118.733/1937. BM. kr.	—	118.733/1937. BM. kr. az új mintájú útlevelek kiállításánál a fényképek beragasztásának mellőzése.
40.636/1938 PM. r.	—	40.636/1938 PM. r. az ügyvédi meghatalmazásról szóló 1938 : VI. tc. hatálybaléptetéséről, és a bélyeges ügyvédi meghatalmazás-nyomtatványok forgalombahozásáról.
53.540/1938. KKM. r.	—	53.540/1938. KKM. r. a belvízi hajókon és úszómunkagépeken alkalmazott hajósszemélyzetnek szolgálati könyvvel ellátásáról.
102.849/1938. PM. r.	—	102.849/1938. PM. r. új bélyeges ügyvédi meghatalmazás-nyomtatványok forgalombahozásáról.
85.055/1940. BM. r.	—	85.055/1940. BM. r. szolgálati útlevelek rendszeresítése.
3.450/1943. ME. r.	—	3.450/1943. ME. r. az állandó összegű illetékek újabb megállapításáról.
88.000/1943. BM. r.	—	88.000/1943. BM. r. a dunai hajósok utazásának szabályozásáról.
539/1945. ME. r.	—	539/1945. ME. r. az államhatalom gyakorlásával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről.
4.340/1945. ME. r.	—	4.340/1945. ME. r. az útlevélügy újabb szabályozása tárgyában.
152.289/1945. BM. r.	—	152.289/1945. BM. r. a határátlépés szabályozása tárgyában.
159.900/1945. BM. r.	—	159.900/1945. BM. r. az útlevelek kiállítása körüli eljárás szabályozása tárgyában.
229.482/1946. BM. r.	—	229.482/1946. BM. r. az állami hatóságok és szervek megjelölésénél és címénél a „királyi” jelző használatának mellőzése.
274.778/1946. BM. r.	—	274.778/1946. BM. r. az útlevelek kiállításánál az előírt szabályok betartása tárgyában.
9.100/1947. Korm. r.	—	9.100/1947. Korm. r. az illetékről
190.057/1947. BM. r.	—	190.057/1947. BM. r. a határátlépésre vonatkozó rendelkezések összefoglalásáról szóló 411.728/1946. IV–12. B. M. rendelet egyes rendelkezéseinek újabb módosítása és kiegészítése.

1.400/1948. KüM. r.	—	1.400/1–1948. KüM. r. a diplomata útlevelek és külügyi szolgálati útlevelek kiállításának szabályozása.
2/1956. BM. r.	—	2/1956. BM. r. az állandóan külföldön lakó magyar állampolgárok összeírásáról és állampolgársági jegyzékbe vételéről
6/1966. BM. r.	—	6/1966. BM. r. a külföldön élő magyar állampolgárok, valamint a határforgalomban rendszeresen résztvevő egyes személyek útiokmányának kiadásáról
6/1971. BM. r.	—	6/1971. BM. r. az útlevelekről szóló 4/1970. (III. 3.) Korm. rendelet végrehajtása tárgyában kiadott 2/1970. (III. 3.) BM rendelet módosításáról
13/1989. BM. r.	—	13/1989. BM. r. a külföldre utazásról és az útlevélről szóló 1989. évi XXVIII. törvény végrehajtásáról.
166/1991. Korm. r.	—	166/1991. Korm. r. az útlevélügyekben eljáró szervekről.
157/1993. Korm. r.	—	157/1993. Korm. r. az útlevélügyekben eljáró szervekről szóló 166/1991. (XII. 26.) Korm. rendelet módosításáról.
1/1992. BM. r.	—	1/1992. BM. r. a külföldre utazásról és az útlevélről szóló 1989. évi XXVIII. törvény végrehajtására kiadott 13/1989. (XII. 29.) BM rendelet módosításáról.
63/1997. BM. r.	—	63/1997. BM. r. a külföldre utazásról és az útlevélről szóló 1989. évi XXVIII. törvény végrehajtásáról rendelkező 13/1989. (XII. 29.) BM rendelet módosításáról.
37/1998. BM. r.	—	37/1998. BM. r. a külföldre utazásról szóló 1998. évi XII. törvény végrehajtásáról.
96/2000. Korm. r.	—	96/2000. Korm. r. a Magyar Köztársaság Kormánya és a Horvát Köztársaság Kormánya között a vízumkötelezettség kölcsönös megszüntetéséről szóló, Budapesten, 2000. május 23-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről.
155/2000. Korm. r.	—	155/2000. Korm. r. a Magyar Köztársaság Kormánya és Svájc Szövetségi Tanácsa között a vízumkényszer megszüntetéséről szóló, 1990. augusztus 7-én aláírt Megállapodás módosítására vonatkozó Megállapodás kiegészítéséről szóló szóbeli jegyzék kihirdetéséről.
23/2006. IRM. r.	—	23/2006. IRM. r. a külföldre utazásról szóló 1998. évi XII. törvény végrehajtásáról szóló 37/1998. (VIII. 18.) BM rendelet módosításáról.
197/2006. Korm. r.	—	197/2006. Korm. r. a külföldre utazásról szóló 1998. évi XII. törvény végrehajtásáról rendelkező 101/1998. (V. 22.) Korm. rendelet módosításáról.
276/2006. Korm. r.	—	276/2006. Korm. r. a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala létrehozásáról, feladatairól és hatásköréről.
95/553/EK hat.	—	95/553/EK hat. (a tagállamok kormányainak a Tanács keretében ülésező képviselői által) az Európai Unió polgárainak diplomáciai és konzuli képviseletek általi védelméről.
96/409/KKBP hat.	—	96/409/KKBP hat. egy ideiglenes úti okmány létrehozásáról.
2252/2004/EK r.	—	2252/2004/EK r. a tagállamok által kiállított útlevelek és úti okmányok biztonsági jellemzőire és biometrikus elemeire vonatkozó előírásokról.
444/2009/EK r.	—	444/2009/EK r. a tagállamok által kiállított útlevelek és úti okmányok biztonsági jellemzőire és biometrikus elemeire vonatkozó előírásokról szóló 2252/ 2004/EK tanácsi rendelet módosításáról.

460/R.P.K. OHB. id. r. — 460/R.P.K. OHB. id. r. az utlevelek tárgyában. (OSZK Kisnyomtatvány-tár Kny. 1848. 2°/413 ; Hadtörténeti Intézet és Múzeum Plakát- és aprónyomtatványtár 0042/Nyt)

J.-No. 705 II. Bekanntmachung. — J.-No. 705 II. Bekanntmachung. [J.-No. 705 II. Hirdetmény.] *Amtlicher Anzeiger für Deutsch-Ostafrika*, I. évf. (1900) 8. sz. 14. p.

NEMZETKÖZI SZERZŐDÉSEK, EGYEZMÉNYEK, MEGÁLLAPODÁSOK, ÁLLÁSFOGLALÁSOK

Állásfoglalás 2004 — A 2004. június 8-ai Tanács keretében ülésező tagállami kormányképviselőknek az egységes útlevél bevezetéséről szóló 1981. június 23-ai, 1982. június 30-ai, 1986. július 14-ei és 1995. július 10-ei állásfoglalásokat kiegészítő állásfoglalása. *Hivatalos Lap* (az Európai Unió hivatalos lapja), 47. évf. (2004) C 245 sz., 1. p.

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés. — Az Európai Unió működéséről szóló szerződés. *Hivatalos Lap* (az Európai Unió hivatalos lapja), 53. évf. (2010) C 83 sz. 47–199. p.

Resolution 1981 — Resolution of the Representatives of the Governments of the Member States of the European Communities, meeting within the Council of 23 June 1981. [Az 1981. június 23-ai Tanács keretében ülésező tagállami kormányképviselőknek állásfoglalása.] *Official Journal* (az Európai Unió hivatalos lapja), 24. évf. (1981) C 241, 1–7. p.

Resolution 1982 — Supplementary Resolution to the Resolution adopted on 23 June 1981 concerning the adoption of a passport of uniform pattern, of the Representatives of the Governments of the Member States of the European Communities, meeting within the Council on 30 June 1982. [Az 1982. június 30-ai Tanács keretében ülésező tagállami kormányképviselőknek az egységes útlevél bevezetéséről szóló 1981. június 23-ai állásfoglalást kiegészítő állásfoglalása.] *Official Journal* (az Európai Unió hivatalos lapja), 25. évf. (1982) C 179, 1–2. p.

Resolution 1986 — Resolution of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, of 14 July 1986 supplementary to the resolutions of 23 June 1981 and 30 June 1982 concerning the introduction of a passport of uniform pattern. [Az 1986. július 14-ei Tanács keretében ülésező tagállami kormányképviselőknek az egységes útlevél bevezetéséről szóló 1981. június 23-ai és 1982. június 30-ai állásfoglalásokat kiegészítő állásfoglalása.] *Official Journal* (az Európai Unió hivatalos lapja), 29. évf. (1986) C 185, 1. p.

Resolution 1995 — Resolution of the representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 10 July 1995 supplementary to the resolutions of 23 June 1981, 30 June 1982 and 14 July 1986 concerning the introduction of a passport of uniform pattern. [Az 1995. július 10-ei Tanács keretében ülésező tagállami kormányképviselőknek az egységes útlevél bevezetéséről szóló 1981. június 23-ai, 1982. június 30-ai és 1986. július 14-ei állásfoglalásokat kiegészítő állásfoglalása.] *Official Journal* (az Európai Unió hivatalos lapja), 38. évf. (1995) C 200, 1. p.

Resolution 2000 — Resolution of the representatives of the governments of the Member States, meeting within the Council of 17 October 2000 supplementing the resolutions of 23 June 1981, 30 June 1982, 14 July 1986 and 10 July 1995 as regards the security characteristics of passports and other travel documents. [A 2000. október 17-ei Ta-

nács keretében ülésező tagállami kormányképviselőknek az egységes útlevél bevezetéséről szóló 1981. június 23-ai, 1982. június 30-ai, 1986. július 14-ei és 1995. július 10-ei állásfoglalásokat kiegészítő állásfoglalása.] *Official Journal* (az Európai Unió hivatalos lapja), 43. évf. (2000) C 310, 1–4. p.

VILÁGHÁLÓS HIVATKOZÁSOK

DAMM — DAMM, Maike: *Reiseleiter und Amateurspion*. [Idegenvezető és amatőr kém]. Focus Online, 2007.07.25
Web: http://www.focus.de/wissen/mensch/geschichte/spione/ tid-6934/carl-hans-lody_aid_67634.html 2013.05.26-a 16:00-ai állapot szerint

Megállapodás útlevelek és vízumok ügyében. — A Graz-ban, 1922. január 27-én Ausztria, Csehszlovákia, Magyarország, Olaszország, Lengyelország, Románia és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság által kötött megállapodás útlevelek és vízumok ügyében.
Web: http://untreaty.un.org/00038732.pdf

Transport and Communications Bulletin. — *Transport and Communications Bulletin for Asia and the Far East*. [Ázsia és Távol-Kelet közlekedési és távközlési közlönye.] 32. sz. New York, 1964, Egyesült Nemzetek Szervezete. 31–32. p.
Web: http://www.unescap.org/ttdw/review/bulletin/TCBulletin _37_1964.pdf 2012.04:30-a 14:30-as állapot szerint.

U.S. Passport Card. — *U.S. Passport Card*. [Egyesült Államok Útlevél kártya]
Web: http://travel.state.gov/passport/ppt_card/ppt_card_3926. html 2012.11.06. 20:00-ai állapot szerint

Technikai rövidítések:

bek. – bekezdés
BM. – Belügyminisztérium vagy belügyminiszteri
C – Tájékoztatások és közlemények (Európai Unió Hivatalos Lapjának besorolásaként)
EK – Európai Közösség vagy Európai Közösségi
eln. – elnöki
fk. – rendőr-főkapitány(i)
IRM. – Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium vagy igazságügyi és rendészeti miniszteri
KKBP. – Közös Kül- és Biztonságpolitika
KKM. – kereskedelem- és közlekedésügyi miniszteri
Korm. – Kormány
kr. – körrendelet
KüM. – Külügyminisztérium vagy külügyminiszteri
lad. – doboz
loc. cit. – ugyanott (a forrás az előző hivatkozással azonos)
ME. – miniszterelnöki
OHB – Országos Honvédelmi Bizottság
Ony. – Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal
p. – oldal
PM. – Pénzügyminisztérium vagy pénzügyminiszteri
r. – rendelet
s. a. – kiadás éve nem ismert
s. n. – kiadó neve nem ismert
s. l. – kiadás helye nem ismert
tc. – törvénycikk
tv. – törvény
tvr. – törvényerejű rendelet

Szakkifejezések:

Alnyomat, más néven **alapnyomat**. Szöveg alatti rétegben nyomtatott, kevésbé erőteljes, de jól kivehető mintázattal kialakított felület, amelyet az okmánygyártás során a meghamisítás felismerésének elősegítésére is alkalmaznak.

Bélyegilleték. Az osztrák, majd a magyar, illetékekről szóló jogszabályok által meghatározott iratok és nyomtatványok illetékkötelesek voltak, amelyeket – az illetékszabályokhoz illeszkedően – állami vagy önkormányzati szinten rendszeresített illetékbélyeg felragasztásával és érvénytelenítésével (bélyegző lenyomatával vagy kézírás rávezetésével) kellett leróni. Ezen illetékköteles iratok közé tartoztak az útlevelek is, amelyeknek példányaiért illetéket kellett leróni (ez volt a bélyegilleték) és azon felül kellett megfizetni a kiállítás és annak eljárási díját.

Előre nyomtatott szöveg. Az *alnyomat*ra nyomtatott felirat vagy ábra, amely azonos csoporton belül minden okmányban állandó. Ilyen a tájékoztató / figyelmeztető szöveg, a felhívás a hatóságok részére, a címoldal, a rovatcímek, az oldalszámok, stb. is.

Gyűrűkapocs, korabeli elnevezése lyukszeg volt, német eredetű megnevezése ringli. Elsősorban fénykép rögzítéséhez használt eszköz, amely során fém, peremes henger alakzatot prés segítségével tömörítenek a kívánt alakzatra, így az arcmást csak ezen gyűrű eltávolítása után lehet elmozdítani.

Írisznyomás, ritkán: **szivárványnyomás**. Leggyakrabban a síknyomtatás eljárásban használt, nyomófelületet megfestékező eljárás, amely eredményeként a kapott nyomatkép jelentősebb felületen elnyújtott, fokozatmenetes színátmenetet mutat.

Kőnyomtatás. A síknyomtatás XIX. században elterjedt változata. A simára csiszolt, általában mészkő lapra korom és zsír keverékéből készül kréta segítségével vitték fel a nyomtatandó képet. A kőlapot nedvesítést követően olajos festékkel kenték meg, amely hatására az csak a krétával rajzolt felületen marad meg. Erős préselés hatására alakult ki a papíron a kívánt minőségű kép.

Lézergravírozás. *Megszemélyesítés*i eljárás, amely során az adatot hordozó oldal felületét vagy valamelyik belsőbb rétegét lézerfény segítségével égetik, az így elszíneződött részletek által alkotva meg a kívánt képet / szöveget.

Magasnyomtatás. Olyan nyomtatási eljárás, amely során a lenyomat rajzolatának tükörképét alkotó, festéket hordozó felület kiemelkedik az összfelület síkjából. Jellegzetessége a nyomás hatására, a kiemelkedő nyomó felület peremén túlra préselődő festék alkotta festékváll. A leggyakoribb általános nyomtatási eljárás a XX. század harmadik harmadáig.

Megszemélyesítés. A kitöltetlen okmányűrlapnak az érvényességi és a birtokosának személyes adataival történő kitöltése. Kezdetben a személyleírásból és a jogosult aláírásából állt, Magyarországon ez 1915 elejétől kiegészült a fényképpel, majd 2006 nyarától megjelenik a látható megszemélyesítés elektonikusan tárolt rögzítésével, amelyet 2009 nyarától a – csak elektronikusan tárolt – ujjlenyomattal bővítettek.

Mélynyomtatás. Olyan nyomtatási eljárás, amely során a lenyomat rajzolatának tükörképét alkotó, festéket hordozó rész az összfelület síkjába süllyesztve került kialakításra. Jellegzetessége – a bemélyedésekben található festék papírra történt átvitelét követően – a festék kiemelkedő, esetenként tapintható vastagsága. Ezen nyomtatási elv több változatát is létrehozták: a magyar úti okmányoknál metszett mélynyomtatást, míg a XX. század középső harmadában, a magyar bélyeggyártás során általában rács-mélynyomtatást alkalmazták.

Perforáció. A papír folytonosságának lyukasztással történő megszakítása. Történhet átszúrással / bemetszéssel vagy lyukak létrehozásával. Az okmánygyártás során elsősorban utóbbit alkalmazzák betűk, számok létrehozása céljából.

Száraz-bélyegzőlenyomat, más néven **préselt pecsét**. Kézi vagy asztali prés segítségével, homorú és az azzal megegyező mintájú domború lemezpár (klisé) által készített kidomborodó kép, ezért a „préselt pecsét” megfogalmazás a pontosabb. Úti okmányok esetében általában – fénykép vagy bejegyzés – hitelesítéséhez alkalmazzák.

Útlevélfüzet lsd. *útlevélűrlap*.

Útlevélűrlap vagy **útlevélnyomtatvány**; az 1840-es évek végén még – az 1844-ig hivatalos latin nyelvből eredő – „alba” (vagyis kitöltetlen) szót alkalmazták. A készre gyártott, *megszemélyesítés*re szánt kitöltetlen útlevelek elnevezése volt a magyar jogszabályokban az 1940-es évekig;

amennyiben azok előre nyomtatva a bélyegilleték képét is tartalmazták (1905 és 1948 között), úgy gyakorta „bélyeges útlevélűrlap" vagy „bélyeges útlevélnyomtatvány" módon nevezték meg; a „blanketta" szó német eredetű, latinosított végű jövevényszó, s a magyar „űrlap" megfelelője. A napjainkban alkalmazott, és a többoldalas okmány megjelenési formájának kifejezőbb megnevezése az „útlevélfüzet".

Az útlevelet igénylő formanyomtatvány neve évtizedeken keresztül „útlevél-lap" volt, amely az útlevelet kérőről 1904-től 18 kitöltendő (elsősorban személyleíró), 1927-től már 29 (csak fele részben személyleíró) rovaton / kérdésen keresztül volt hivatott adatot szolgáltatni a kiállító hatóság részére. A II. világháborút követően több ízben változott az úrlap tartalma és megjelenése is.

Vasgallusz, más néven: vastinta, vagy ritkábban gubacstinta. Ezen, íráshoz használt festékoldat – néhány további adalékanyag mellett – elsősorban vas(III)-szulfát ($Fe_2(SO_4)_3$) és galluszsav ($C_7H_6O_5$) elegye. Víz nem oldja, és a savak is általában csak elhalványítják. E tinta alap-összetétele már több évszázada ismert volt.
BENEDEK Éva: Egy 17. századi könyv restaurálása. *Acta*, III. évf. (1998) II. köt. 307–314. p. RO ISSN 1224-7901 /Székely Nemzeti Múzeum és a Csíki Székely Múzeum Évkönyve/

Vízjel. A papír gyártása során, a papírrostok alkotta réteg sűrűségének / vastagságának eltérésével létrehozott felület, amely átmenő fény segítségével látható ábrát vagy szöveget jelenít meg. Ez által beazonosítható a hordozóanyag gyártója / eredetisége. A negatív vízjel a fényt jobban áteresztő, ritkább réteget, míg a pozitív vízjel a sűrűbbet, a fényt kevésbé áteresztőt jelenti. Okmánygyártás során fontos védelmi elem, mivel utólagosan csak merőben eltérő eljárással és a XX. század végén is csak gyengébb minőséggel volt utánozható. A vízjel alkalmazásának kezdeti évszázadaiban szinte kizárólag vonalas rajzolatú, negatív (a papír vékony felületének jobb fényáteresztő-képessége miatt láthatóvá váló) vízjelet alkalmaztak. (A **II. sz. melléklet** a magyar úti okmányoknál alkalmazott, védelmi elemként kialakított vízjeleket tartalmazza.)

Mellékletek

I. sz. melléklet (I./A–I./N sz.)
A magyar útlevelek alapítusai. 210

II. sz. melléklet
A magyar úti okmányok lapjainak egyedi vízjelei, 1905–1983. 264

III. sz. melléklet
Az első, 1848. évi magyar útlevél díszítménnyel fedett felületeinek átnézeti rajza. 282

IV. sz. melléklet
Az 1848. évi Országos Honvédelmi Bizottmány útlevelének díszítménnyel fedett, ismert felületeinek átnézeti rajza. 283

V. sz. melléklet
Személyleírás és arcképek összehasonlítása a XIX–XX. század fordulóján. 284

VI. sz. melléklet
Magyarország állami költségvetésében előirányzott, útlevél-kiállításhoz kapcsolható kiadások és bevételek, 1878 és 1904 között. 285

VII. sz. melléklet
A magyar 1905 M útlevél első oldalának szövegváltozása IV. Károly trónra lépésével, illetve a fénykép csatolása és záradékolása azonos időszakban. 286

VIII. sz. melléklet
A magyar 1905 M útlevél felülragasztása. 287

IX. sz. melléklet
A magyar 1905 M útlevél nemzeti színű sodort cérnával öltött ritka altípusa. 288

X. sz. melléklet
A magyar 1937 M útlevelek nyomdai jelzetei. 289

XI. sz. melléklet
A magyar 1937 M útlevél lapoldalának nagyítása. 290

XII. sz. melléklet
A magyar 1937 M útlevél 7. oldali meghosszabbításának előre nyomtatott szöveg általános és hibás szedésű változata. 291

XIII. sz. melléklet
A magyar 1937 M útlevél 44. oldali figyelmeztetésének előre nyomtatott szövege és hibás szedésű változata. 292

XIV. sz. melléklet
Az „1937/szolgálati” altípus, magyar szolgálati útlevél. 293

XV. sz. melléklet
A magyar 1937 M útlevélnek a berni magyar királyi követség általi hasonmás gyártmánya. 296

XVI. sz. melléklet
A magyar 1937 M útlevél fényképének rögzítésére szolgáló címer alakú műanyag alátét illetve a tízágú csillag alakú lapka. 300

XVII. sz. melléklet
A magyar 1922 M és az 1937 M útlevelek kiállított darabszámai, 1930–1943. 301

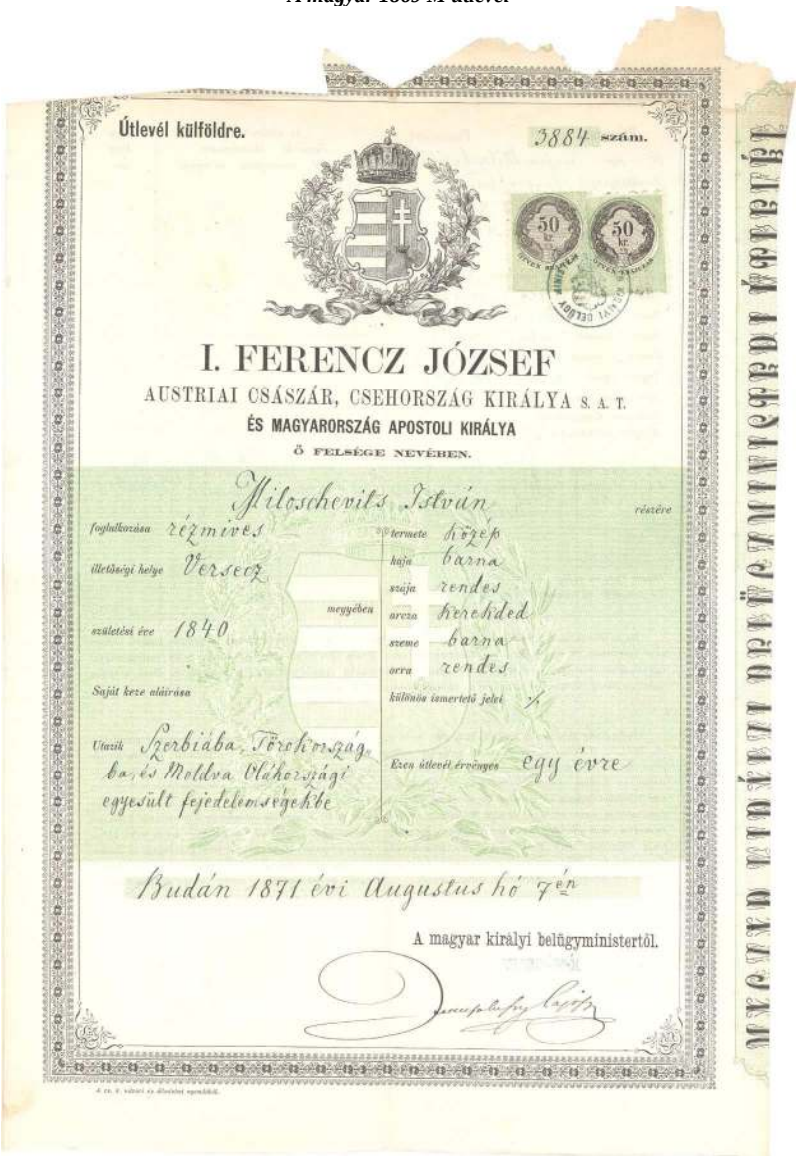
XVIII. sz. melléklet
A magyar 1937 M útlevél felülnyomatai 1945-től. 302

XIX. sz. melléklet
Az 1945 utáni madridi magyar királyi követség útlevél-hosszabbítása. 305

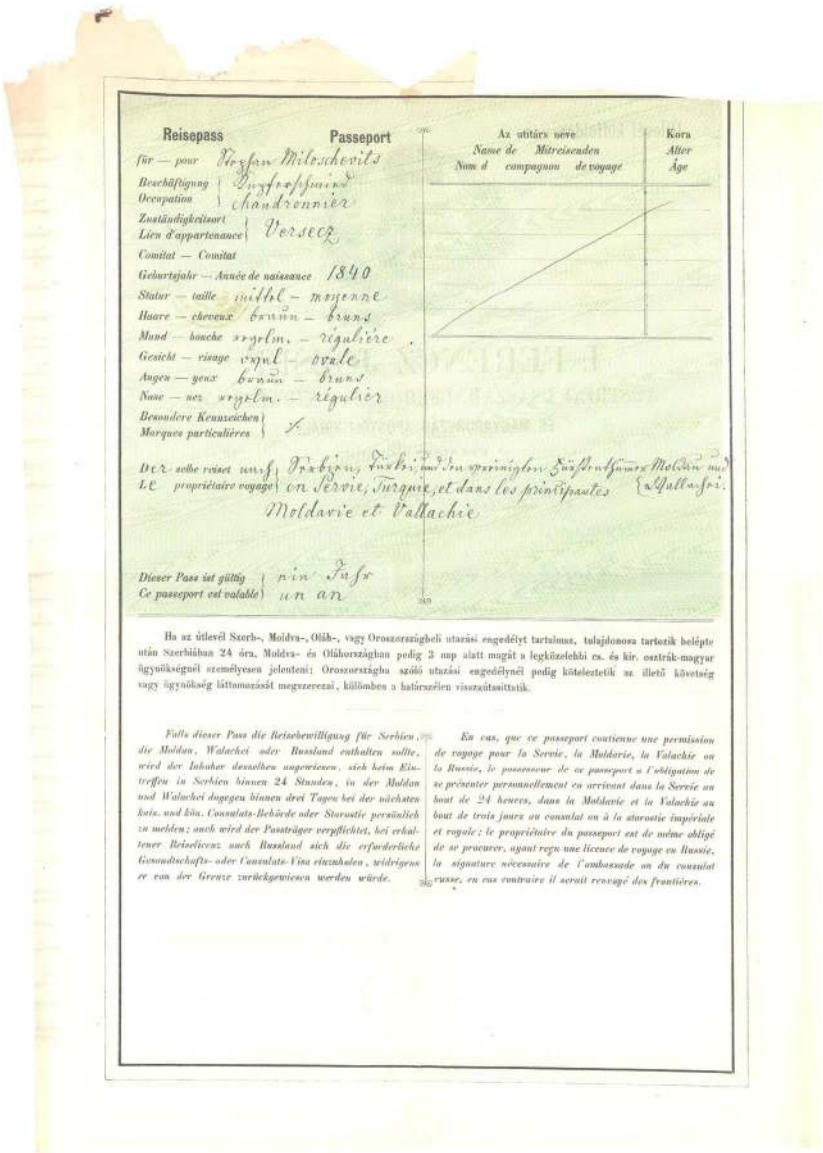
XX. sz. melléklet
A magyar 1937 M útlevél altípusai, alcsoportjai és gyártási gyakorisága. 310

I./A sz. melléklet

A magyar útlevelek alapítusai
A magyar 1869 M útlevél

A félbehajtott lap kialakítású okmány első, magyar nyelvű oldala.

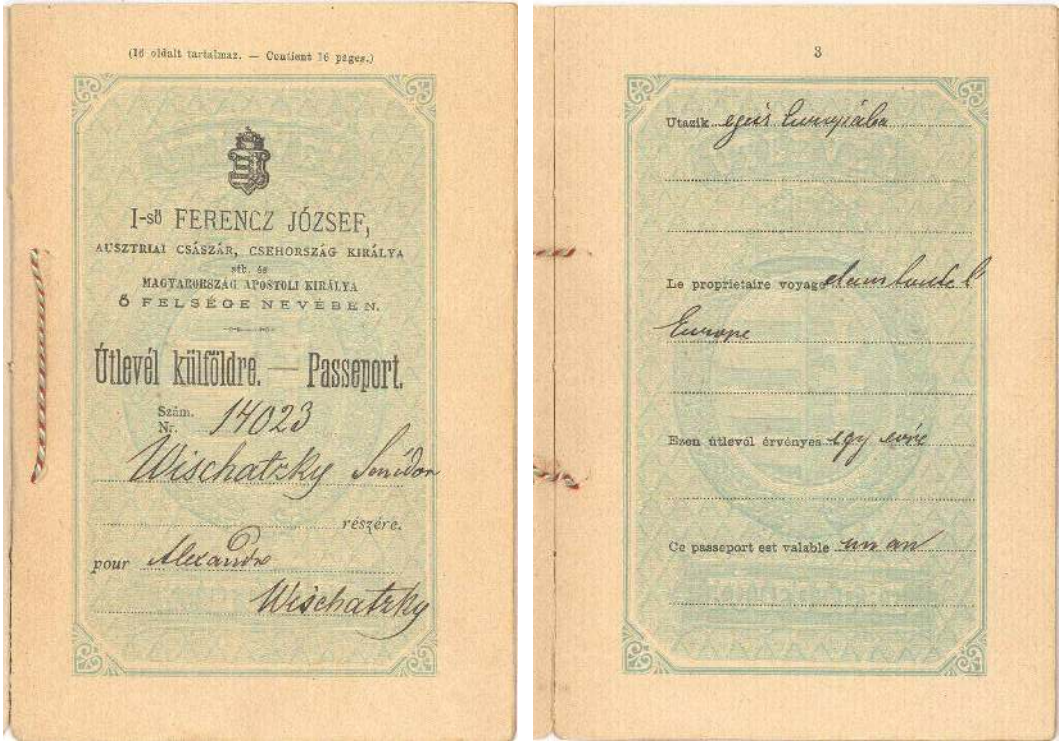

Az okmány második, német és francia nyelvű rovatainak illetve az úti társak adatainak oldala. A képeken az „1869/BM/1870” altípus került bemutatásra (mindkét kép felső éle rongálódott és hiányos állapotot mutat). SOM Krisztián gyűjteménye.

A magyar 1878 M útlevél

A füzet kialakítású okmány borítója illetve lapoldala az alnyomattal (15. oldal).

(16 oldalt tartalmaz. — Contient 16 pages.)

I-sső FERENCZ JÓZSEF,
AUSZTRIAI CSÁSZÁR, CSEHORSZÁG KIRÁLYA
stb. stb.
MAGYARORSZÁG APOSTOLI KIRÁLYA
Ő FELSÉGE NEVÉBEN.

Útlevél külföldre. — Passeport.

Szám. 14023
N.

Weichatzky Sándor
részére.
pour

Weichatzky

3

Utazik egész Európába

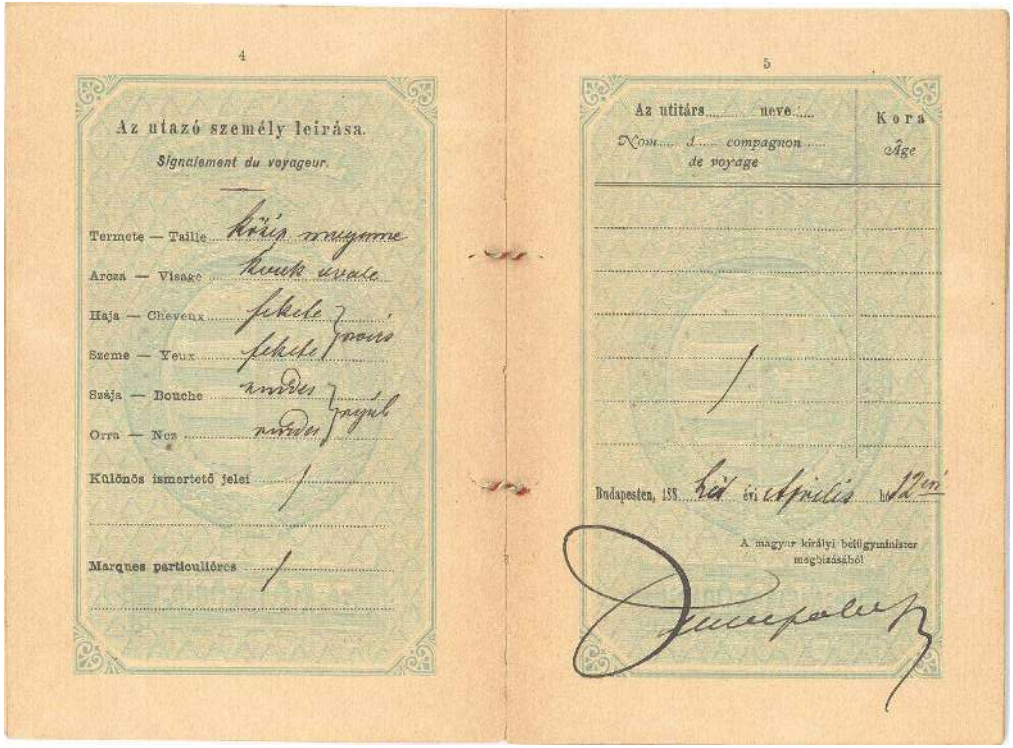
Le propriétaire voyage dans toute l'

Europe

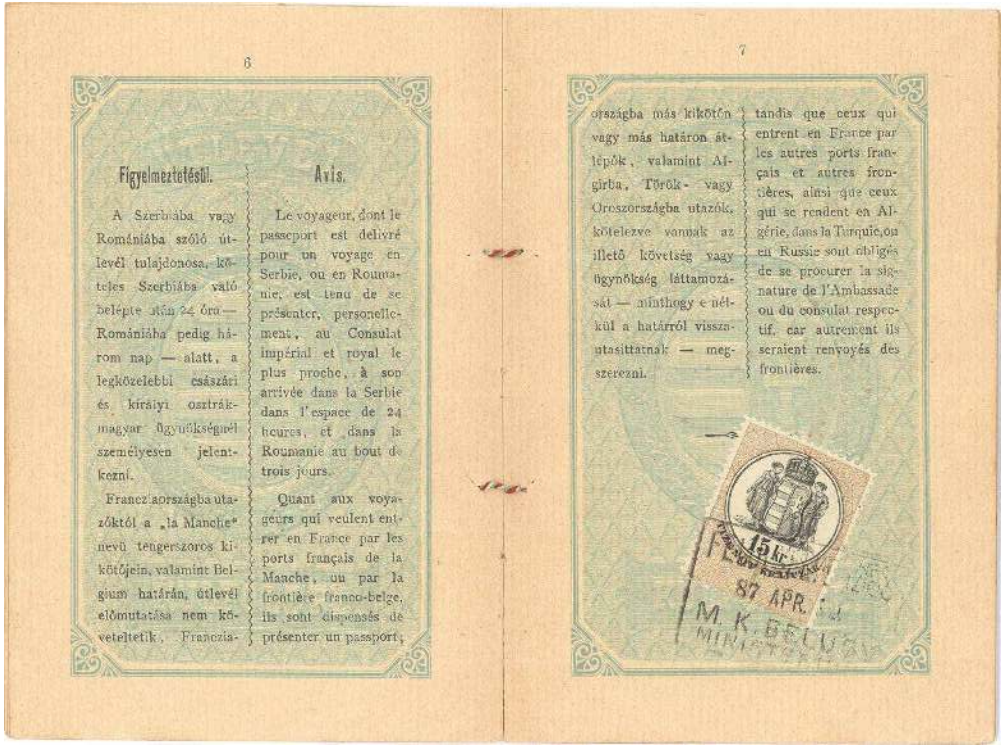
Ezen útlevél érvényes egy évig

Ce passeport est valable un an

Az okmány címoldala a jogosult nevével (balra) és az érvényesség oldala (jobbra; 3. oldal).

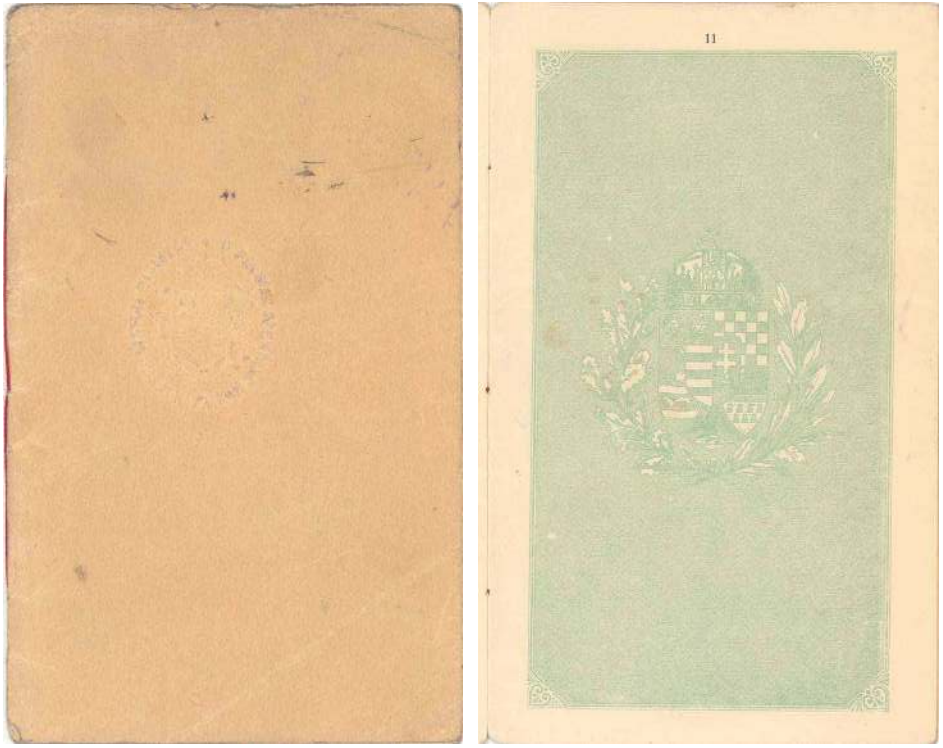

Az okmányra jogosult személyleírásának rovatai (balra; 4. oldal) és az úti társak és keltezés oldala (jobbra; 5. oldal).

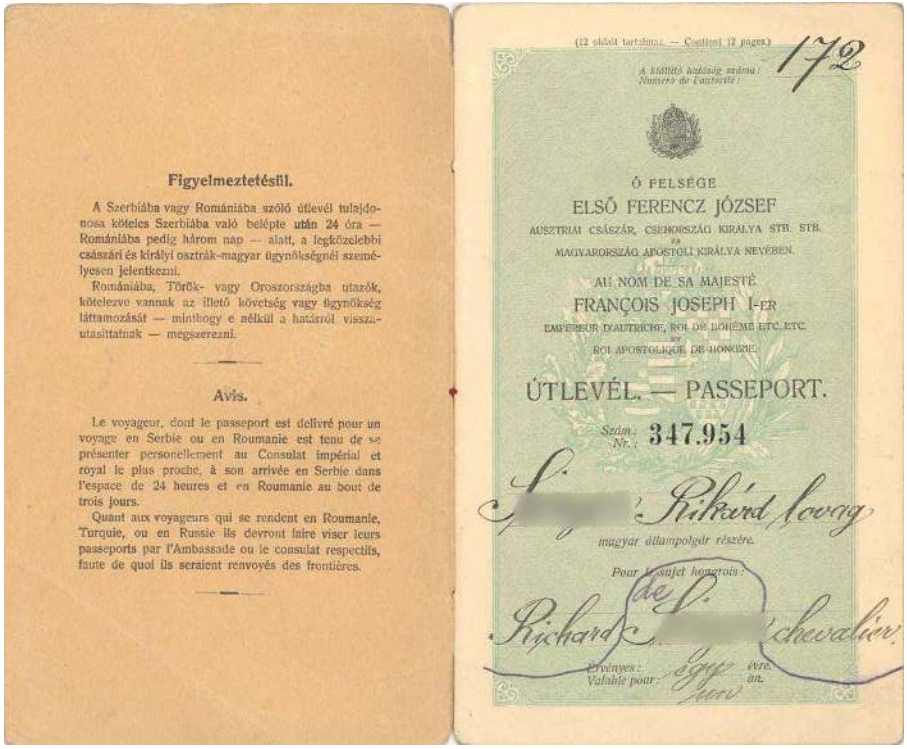

Az okmány figyelmeztetés oldalai a lerótt illeték bélyegével (balra; 6–7. oldal).
A képeken az „1878/16 oldalas–67 soros" altípus került bemutatásra. SOM Krisztián gyűjteménye.

A magyar 1905 M útlevél

Az okmány borítója illetve lapoldala az alnyomattal (11. oldal).

Figyelmeztetésül.

A Szerbiába vagy Romániába szóló útlevél tulajdonosa köteles Szerbiába való belépte után 24 óra — Romániába pedig három nap — alatt, a legközelebbi császári és királyi osztrák-magyar ügynökségnél személyesen jelentkezni.

Romániába, Török- vagy Oroszországba utazók, kötelezve vannak az illető követség vagy ügynökség láttamozását — minthogy e nélkül a határról visszautasittatnak — megszerezni.

Avis.

Le voyageur, dont le passeport est delivré pour un voyage en Serbie ou en Roumanie est tenu de se présenter personellement au Consulat impérial et royal le plus proche, à son arrivée en Serbie dans l'espace de 24 heures et en Roumanie au bout de trois jours.

Quant aux voyageurs qui se rendent en Roumanie, Turquie, ou en Russie ils devront faire viser leurs passeports par l'Ambassade ou le consulat respectifs, faute de quoi ils seraient renvoyés des frontières.

(12 oldalt tartalmaz. — Contient 12 pages.)

172

Ő FELSÉGE
ELSŐ FERENCZ JÓZSEF
AUSZTRIAI CSÁSZÁR, CSEHORSZÁG KIRÁLYA STB. STB.
ÉS
MAGYARORSZÁG APOSTOLI KIRÁLYA NEVÉBEN.

AU NOM DE SA MAJESTÉ
FRANÇOIS JOSEPH I-ER
EMPEREUR D'AUTRICHE, ROI DE BOHÊME ETC. ETC.
ET
ROI APOSTOLIQUE DE HONGRIE.

ÚTLEVÉL. — PASSEPORT.

Szám: 347.954

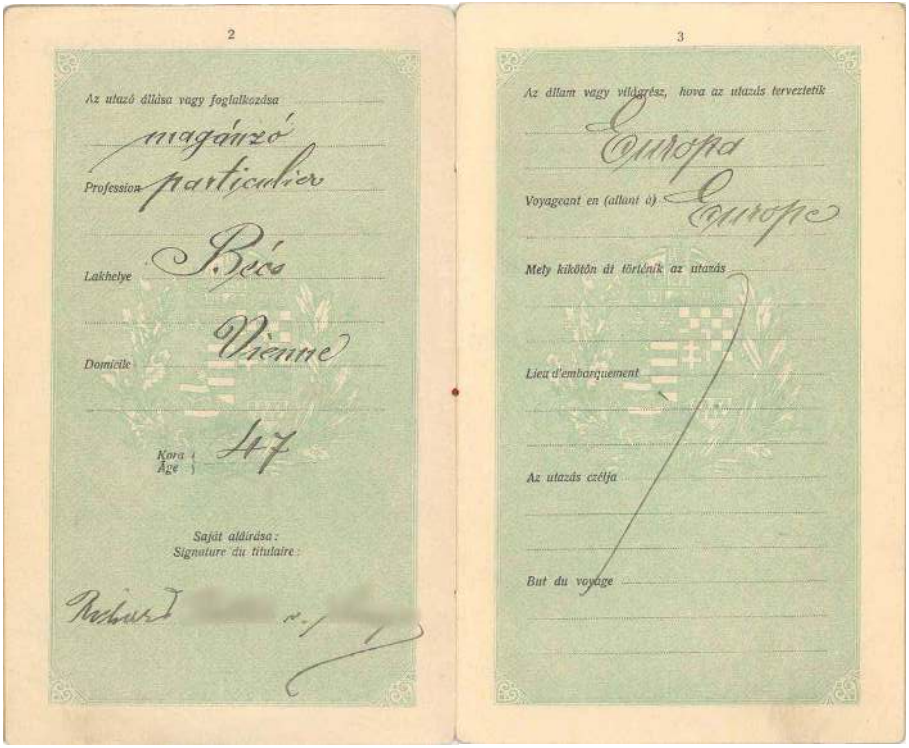
[redacted] Richárd lovag
magyar állampolgár részére.

Pour le sujet hongrois:

de [redacted] Richard chevalier,

Érvényes: egy évre.
Valable pour: an.

Az okmány figyelmeztetés oldala (első belső előzék) illetve címoldala a jogosult nevével és az útlevél érvényességi idejével.

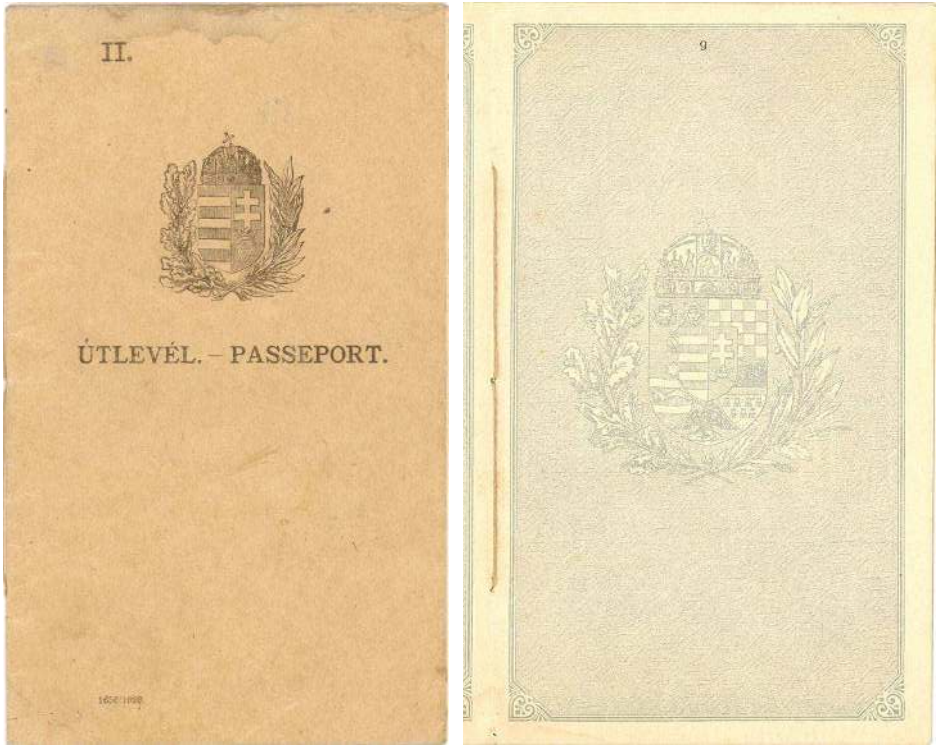

Az okmány személyleírás oldala (2. oldal) illetve a területi érvényesség oldal (3. oldal).

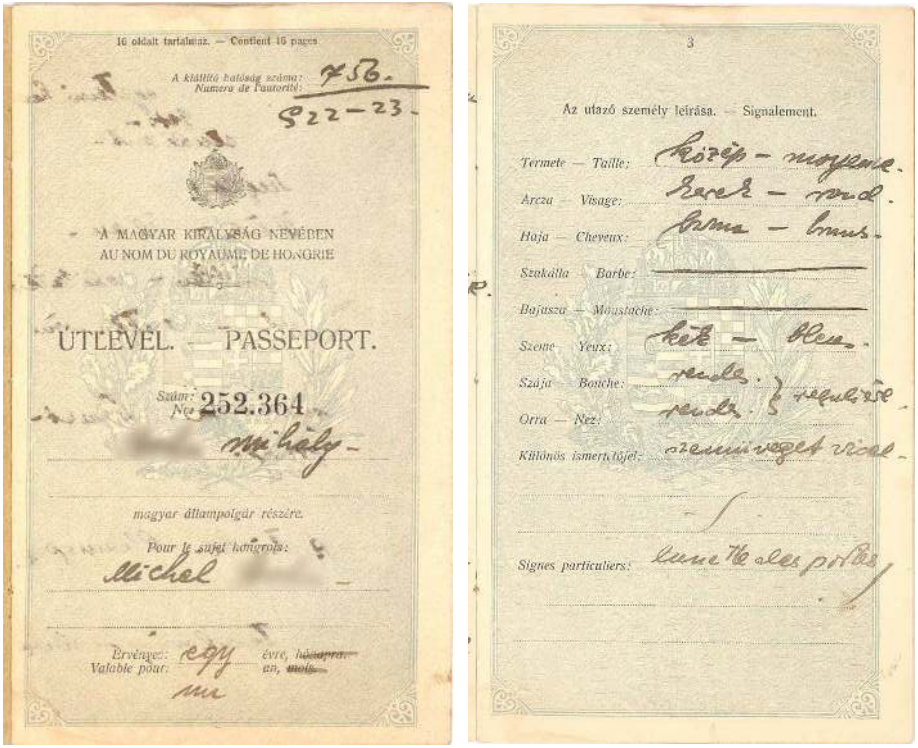

Az okmány személyleírás oldala (4. oldal) illetve keltezés oldala (6. oldal).
SOM Krisztián gyűjteménye.

A magyar 1920 M útlevél

Az okmány borítója illetve lapoldala az alnyomattal (9. oldal).

16 oldalt tartalmaz. — Contient 16 pages

A kiállító hatóság száma: 758.
Numéro de l'autorité: 922-23.

A MAGYAR KIRÁLYSÁG NEVÉBEN
AU NOM DU ROYAUME DE HONGRIE

ÚTLEVÉL. — PASSEPORT.

Szám: 252.364.
No

Mihály

magyar állampolgár részére.
Pour le sujet hongrois:

Michel

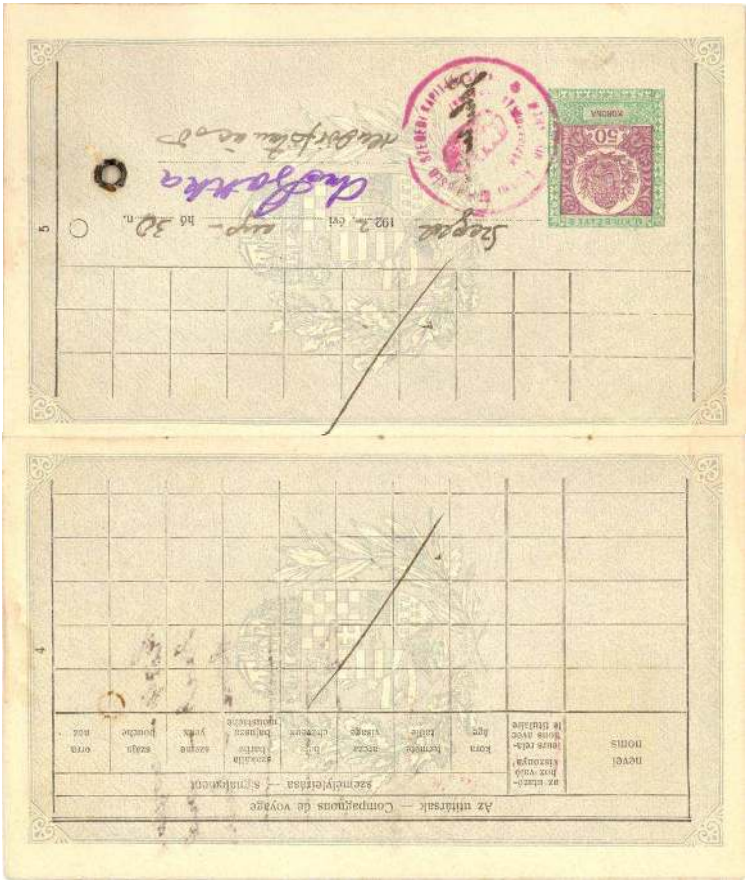
Érvényes: egy évre, hónapra, nap, óráig.
Valable pour: un

3

Az utazó személy leírása. — Signalement.

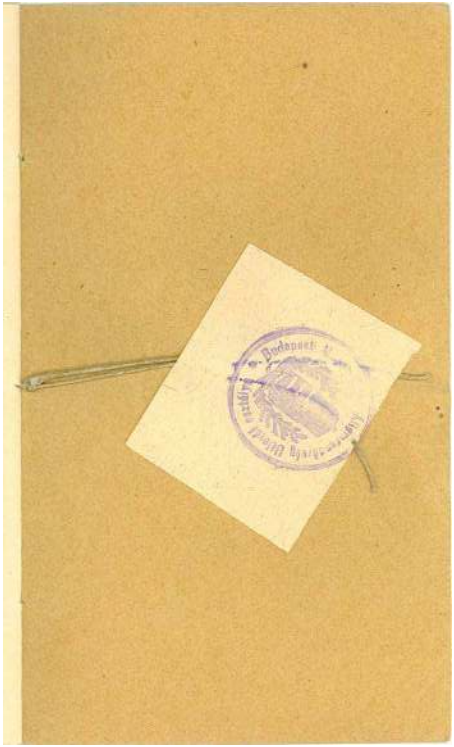
Termete — Taille: közép — moyenne.
Arcza — Visage: ovál — ovale.
Haja — Cheveux: barna — brun.
Szakálla — Barbe:
Bajusza — Moustache:
Szeme — Yeux: kék — bleu.
Szája — Bouche: rendes. } régulière.
Orra — Nez: rendes. }
Különös ismertetőjel: szemüveget visel.
Signes particuliers:

Az okmány címoldala a jogosult nevével és az útlevél érvényességi idejével illetve a jogosult személyleírása (3. oldal).

Az okmány úti társak bejegyzésének oldala (4. oldal) a keltezés oldalával (5. oldal).

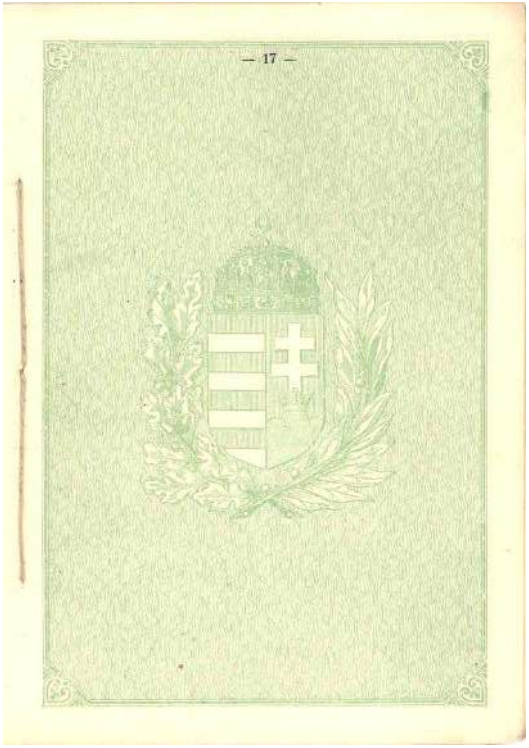

Az okmányra jogosult fényképének helyét előre nyomtatva tartalmazó oldal (6. oldal) illetve a fűzés biztosítása (hátsó belső előzék).
SOM Krisztián gyűjteménye.

A magyar 1922 M útlevél

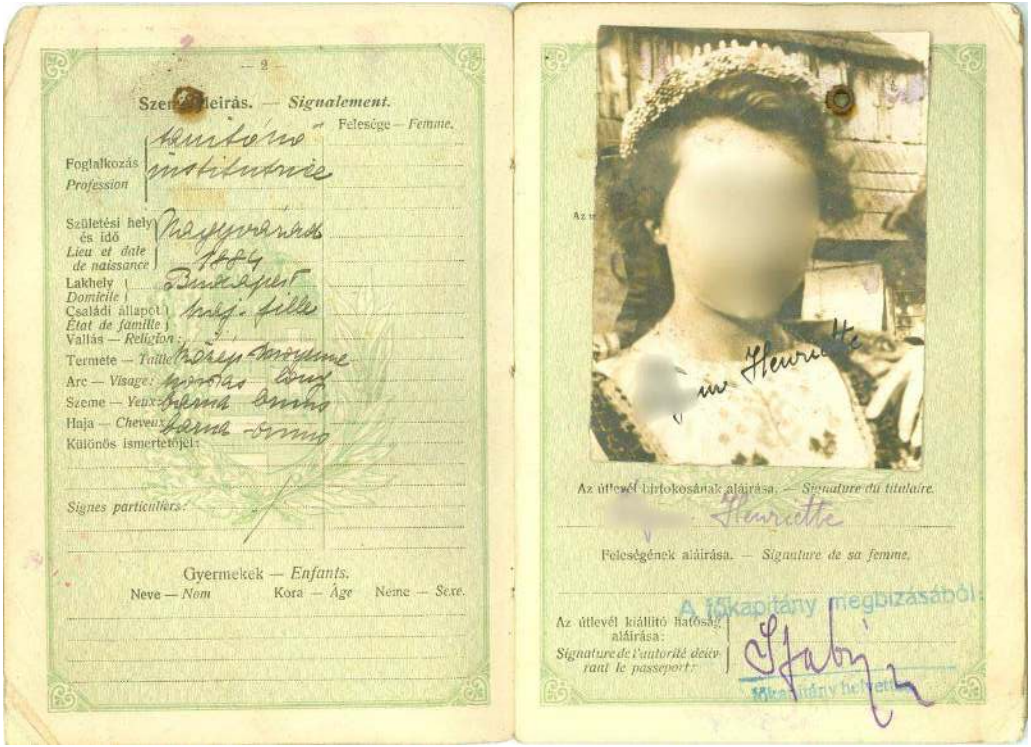

Az okmány borítója illetve lapoldala az alnyomattal (17. oldal).

Az okmány első belső előzéke és címoldala a jogosult és úti társainak megnevezésével (jobbra; 1. oldal).

Az okmányra jogosult és úti társainak személyleírása (2. oldal) illetve fényképeinek oldala (3. old.).

— 4 —

Mely országokra érvényes az útlevél?
Pays pour lesquels le passeport est valable:

Europa

Az utazás célja: *But du voyage:*

Az útlevél érvénye lejár: — *Ce passeport expire le:*

év: 19 23 *an:* november hó *(mois)* 15-n *(jour)*

kivéve ha meghosszabbittatik. — *à moins de renouvellement.*

Kiállította: *Délivré à:*

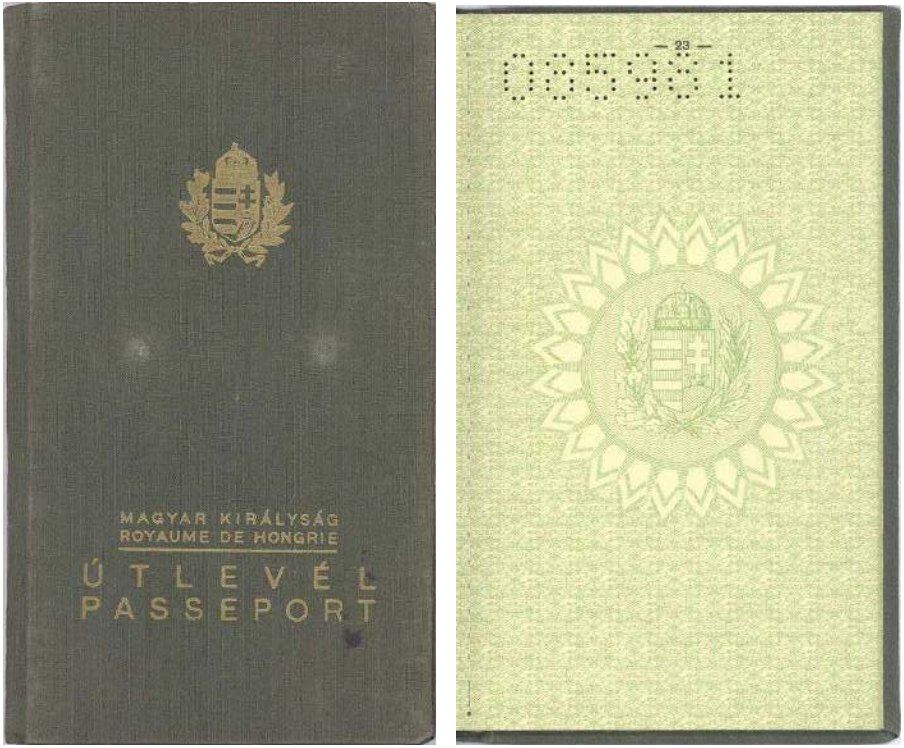
Kelet: *Date:* Budapest, 922 dec. 15.

Meghosszabbitások: — *Renouvellements:*

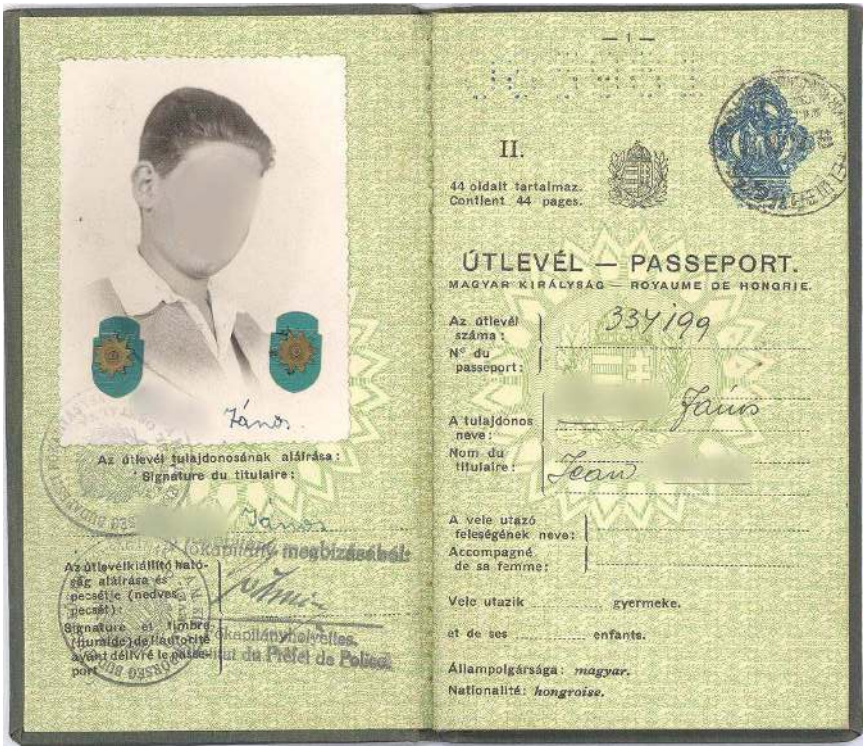
1. 1923 december 4-ig
2. 1924 [illegible]
3. 1925 [illegible]
4.

Az okmány érvényességének és keltezésének oldala (4. oldal) illetve a lapok fűzésének biztosítása (hátsó belső előzék). SOM Krisztián gyűjteménye.

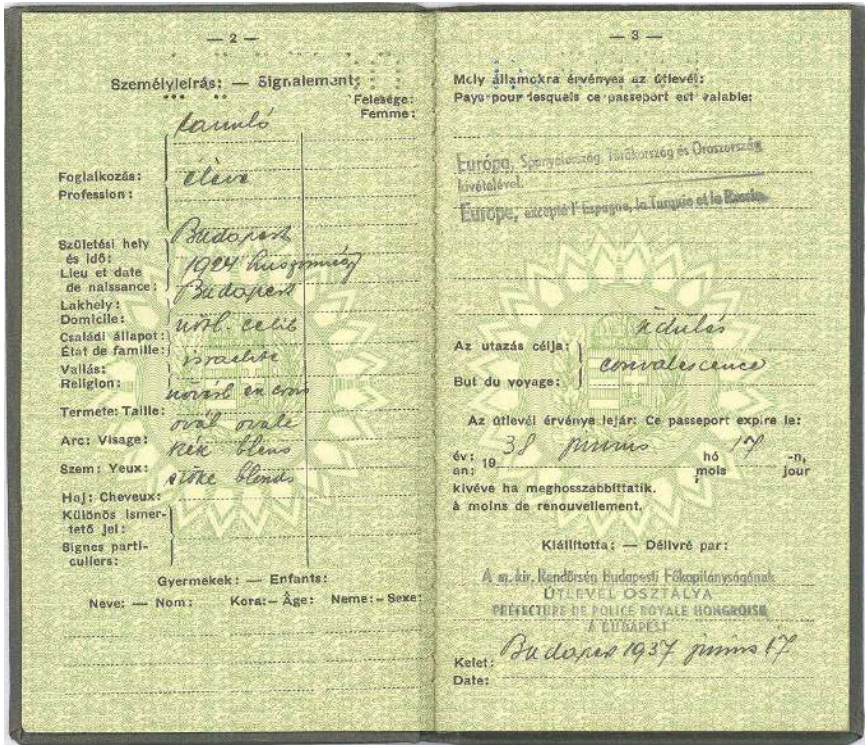
A magyar 1937 M útlevél

Az okmány borítója illetve lapoldala az alnyomattal (23. oldal).

Az okmányra jogosult fényképének oldala (első belső előzék) illetve címoldala a jogosult és úti társainak megnevezésével (1. oldal).

Az okmány személyleírás (2. oldal) illetve érvényességének és keltezésének oldala (3. oldal).

— 7 —

5. Meghosszabbítás.
Renouvellement.

(Hely a bélyegek részére.)

A nyilvántartás ..... sorszáma szerint .....P ...fill.
útlevél meghosszabbítási díjat fizetett.
Meghosszabbítva ..... ig.
Renouvelé jusqu'au .....
Kelt: .....
Lieu et date: .....
P. H.
.....
Aláírás. — Signature.

6. Meghosszabbítás.
Renouvellement.

(Hely a bélyegek részére.)

A nyilvántartás ..... sorszáma szerint .....P ...fill.
útlevél meghosszabbítási díjat fizetett.
Meghosszabbítva ..... ig.
Renouvelé jusqu'au .....
Kelt: .....
Lieu et date: .....
P. H.
.....
Aláírás. — Signature.

— 44 —

FIGYELMEZTETÉS.

Mindenki gondosan őrizze meg útlevelét, még abban az esetben is, ha megtelt vagy lejárt.

Új útlevél ugyanis, különösen külföldön, rendszerint csak a régi útlevél alapján állítható ki késedelem nélkül.

Aki régi útlevelét felmutatni nem tudja, annak személyi okmányait feltétlenül be kell szereznie és azonkívül, ha külföldön tartózkodik, az új útlevél kiállítása előtt az illetékes belföldi hatóságot is meg kell hallgatni.

Ez hosszabb időt vesz igénybe — ha ellenben a régi útlevél kéznél van, annak alapján új útlevél többnyire azonnal kiállítható.

Ha valaki útlevelét elvesztené, azt azonnal jelentse be a tartózkodási helyén levő rendőrhatóságnál, külföldön a legközelebbi magyar külképviseleti hatóságnál. Ha valakinek útlevelét külföldi hatóságok elkobozzák, azt azonnal jelentse be a legközelebbi magyar külképviseleti hatóságnál.

Senki se utazzék külföldre, ha ott megélhetése biztosítva nincsen és az oda- és visszautazási költséggel nem rendelkezik.

Munkavállalás a külföldi államokban általában külön engedélyhez van kötve, aki ilyent felmutatni nem tud, állást nem vállalhat és kiutasítják.

Hasonló sors vár még azokra is, akiknek útlevelébe az utazás céljául nem munkavállalás van bejegyezve, de külföldön munkát akarnak vállalni.

Külképviseleti hatóságaink e figyelmeztetés ellenére bajba jutott honosainkat sem anyagilag, sem más módon nem támogathatják.

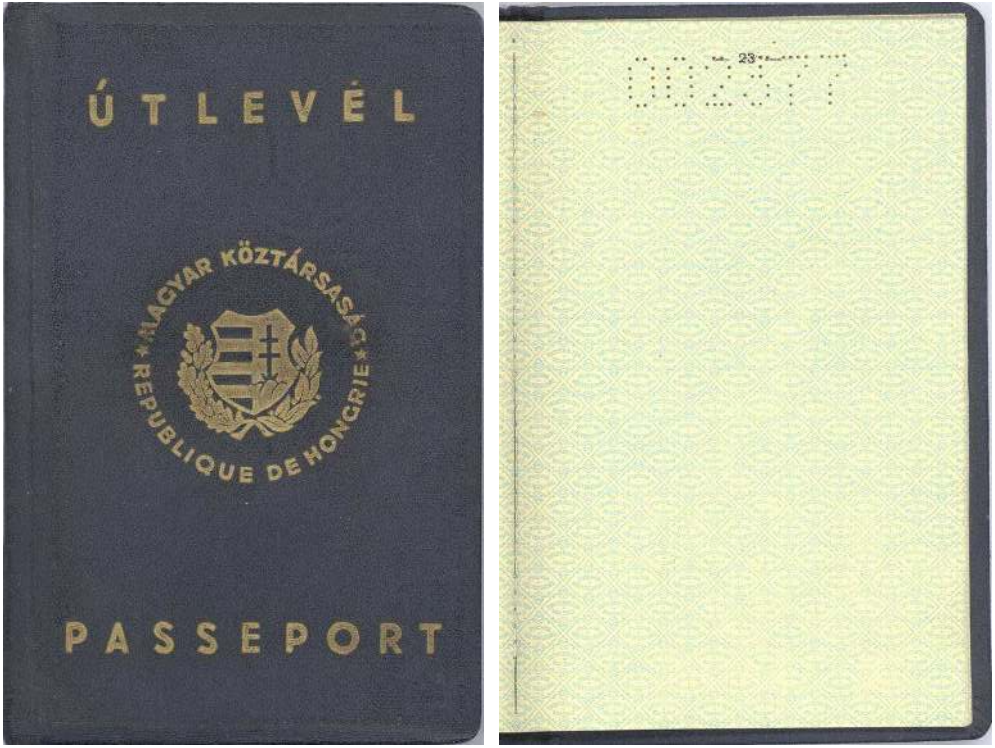
Kívánatos, hogy a külföldön munkavállalásra jogosított és azt tényleg vállaló honfitársaink igyekezzenek az illetékes biztosítási szervek, hatósági körzetek, vagy érdekképviseletek útján pontos tájékozódást szerezni arra nézve, hogy az öregség, rokkantság, özvegység és árvaság, valamint a baleset esetére szóló biztosítás szempontjából, sőt egyébként is minő kötelezettségek terhelik és minő jogok illetik őket. Érdekeik megvédése szempontjából kívánatos továbbá az is, hogy nevüket, címüket és életkörülményeiket, valamint az ezekben bekövetkezett változásokat a legközelebbi magyar külképviseleti hatósággal tudassák.

085.981

M. kir. állami nyomda.
965/1937.

Az okmány meghosszabbításának oldala (7. old.) illetve figyelmeztetés a nyomdai jelzettel (44 .oldal).
A képeken az „1937/1936” altípus került bemutatásra. SOM Krisztián gyűjteménye.

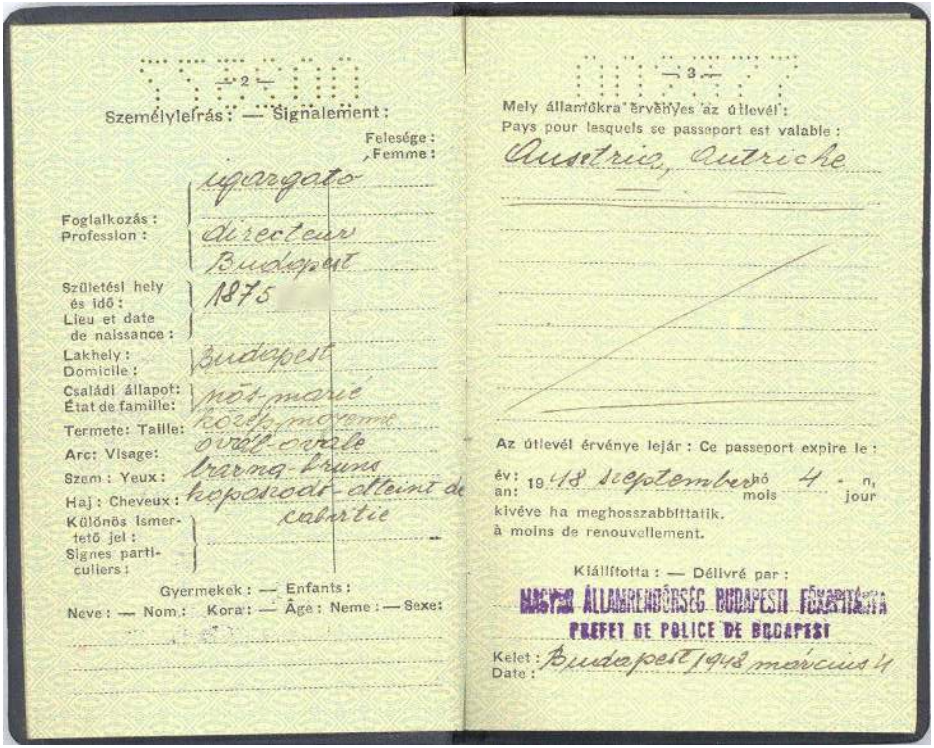
A magyar 1948 M útlevél

Az okmány borítója illetve lapoldala az alnyomattal (23. oldal).

Az okmányra jogosult fényképének oldala (első belső előzék) illetve címoldala a jogosult és úti társainak megnevezésével (1. oldal).

— 2 —

Személyleírás: — Signalement:

Felesége: / Femme:

Foglalkozás: / Profession: ügyvezető / directeur

Születési hely és idő: / Lieu et date de naissance: Budapest 1875

Lakhely: / Domicile: Budapest

Családi állapot: / État de famille: nős-marié

Termete: / Taille: közepes-moyenne

Arc: / Visage: ovális-ovale

Szem: / Yeux: barna-brun

Haj: / Cheveux: kopaszodó-éteint de

Különös ismertető jel: / Signes particuliers: cabrtie

Gyermekek: — Enfants:

Neve: — Nom.: Kora: — Âge: Neme: — Sexe:

— 3 —

Mely államokra érvényes az útlevél:
Pays pour lesquels se passeport est valable:

Ausstria, Autriche

Az útlevél érvénye lejár: Ce passeport expire le:

év: / an: 1948 szeptember hó / mois 4 - n, jour

kivéve ha meghosszabbíttatik.
à moins de renouvellement.

Kiállította: — Délivré par:

MAGYAR ÁLLAMRENDŐRSÉG BUDAPESTI FŐKAPITÁNYA
PREFET DE POLICE DE BUDAPEST

Kelet: / Date: Budapest 1948 március 4

Az okmány személyleírás (2. oldal) illetve érvényességének és keltezésének oldala (3. oldal).

Bélyegilletékt lerovással tasd:
...H... oldalon.
Budapest, Tel 5 1948 SZÉP 14
1. Meghosszabbítás.
-4684- Renouvellement.

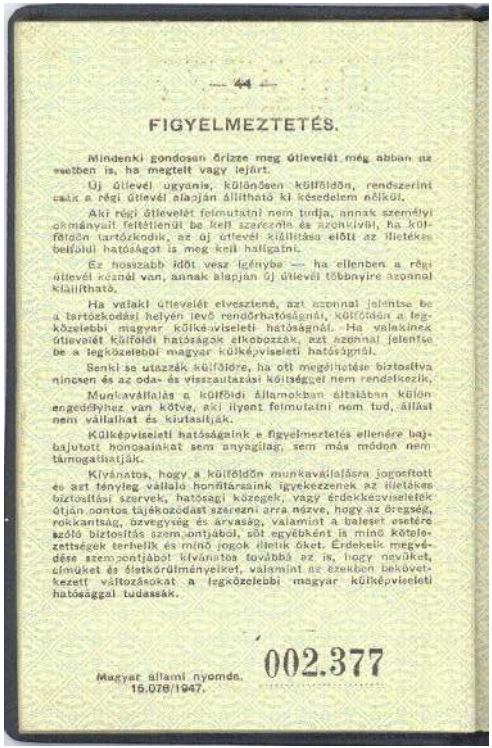
(Hely a bélyegek részére.)

A nyilvántartás 564 sorszáma szerint 25 Ft fill.
útlevél meghosszabbítási díjat fizetett.
Meghosszabbítva 1949. március 14 ig.
Renouvelé jusqu'au
Kelt: 1948 SZÉP 14
Lieu et date:
P. H.
Aláírás. — Signature.

2. Meghosszabbítás.
Renouvellement.

(Hely a bélyegek részére.)

A nyilvántartás ..... sorszáma szerint ..... Ft fill.
útlevél meghosszabbítási díjat fizetett.
Meghosszabbítva: ..... ig.
Renouvelé jusqu'au .....
Kelt:
Lieu et date: .....
P. H.
Aláírás. — Signature.

— 44 —

FIGYELMEZTETÉS.

Mindenki gondosan őrizze meg útlevelét még abban az esetben is, ha megtelt vagy lejárt.

Új útlevél ugyanis, különösen külföldön, rendszerint csak a régi útlevél alapján állítható ki késedelem nélkül.

Aki régi útlevelét felmutatni nem tudja, annak személyi okmányait feltétlenül be kell szereznie és azokkal, ha külföldön tartózkodik, az új útlevél kiállítása előtt az illetékes belföldi hatóságot is meg kell hallgatni.

Ez hosszabb időt vesz igénybe — ha ellenben a régi útlevél kéznél van, annak alapján új útlevél többnyire azonnal kiállítható.

Ha valaki útlevelét elvesztené, azt azonnal jelentse be a tartózkodási helyén levő rendőrhatóságnál, külföldön a legközelebbi magyar külképviseleti hatóságnál. Ha valakinek útlevelét külföldi hatóságok elkobozzák, azt azonnal jelentse be a legközelebbi magyar külképviseleti hatóságnál.

Senki se utazzék külföldre, ha ott megélhetése biztosítva nincsen és az oda- és visszautazási költséggel nem rendelkezik.

Munkavállalás a külföldi államokban általában külön engedélyhez van kötve, aki ilyent felmutatni nem tud, állást nem vállalhat és kiutasítják.

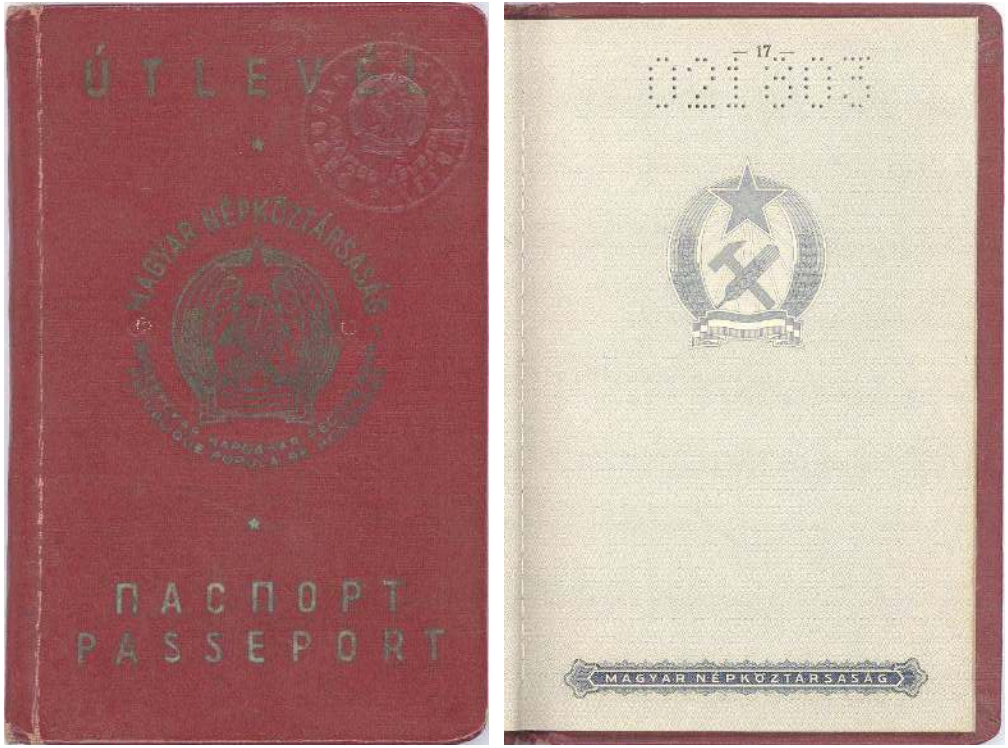
Külképviseleti hatóságaink e figyelmeztetés ellenére bajbajutott honosainkat sem anyagilag, sem más módon nem támogathatják.

Kívánatos, hogy a külföldön munkavállalásra jogosított és azt tényleg vállaló honfitársaink igyekezzenek az illetékes biztosítási szervek, hatósági közegek, vagy érdekképviseletek útján pontos tájékozódást szerezni arra nézve, hogy az öregség, rokkantság, özvegység és árvaság, valamint a baleset esetére szóló biztosítás szempontjából, sőt egyébként is minő kötelezettségek terhelik és minő jogok illetik őket. Érdekeik megvédése szempontjából kívánatos továbbá az is, hogy nevüket, címüket és életkörülményeiket, valamint az ezekben bekövetkezett változásokat a legközelebbi magyar külképviseleti hatósággal tudassák.

Magyar állami nyomda. 15.076/1947. 002.377

Az okmány meghosszabbításának oldal (7. old.) illetve figyelmeztetés a nyomdai jelzettel (44 .oldal).
A képeken az „1948/magán” altípus került bemutatásra. SOM Krisztián gyűjteménye.

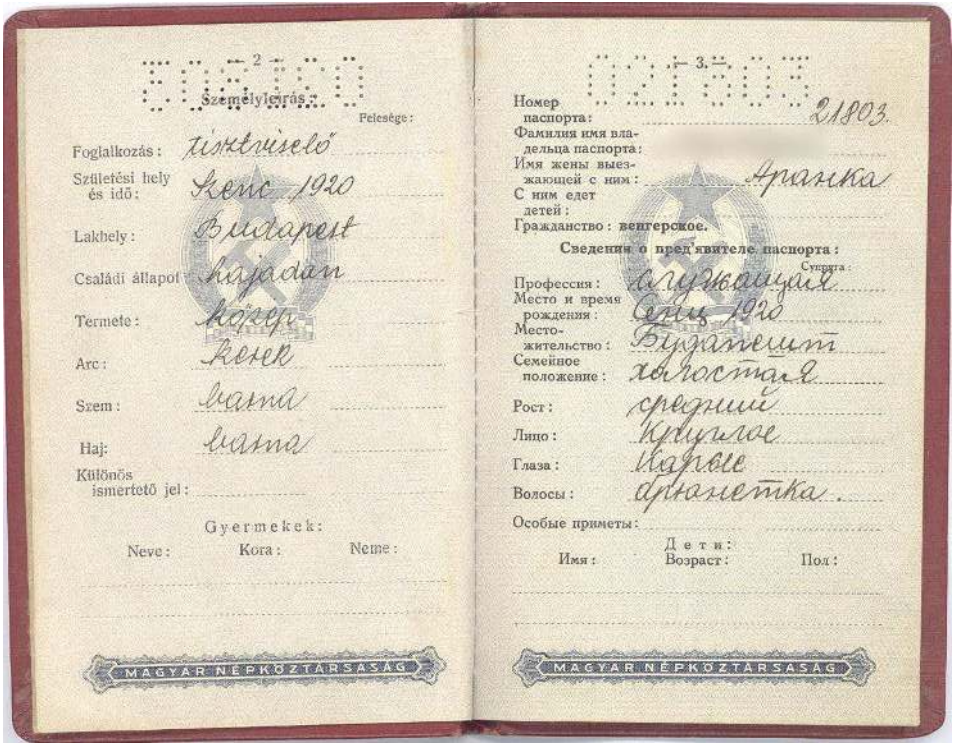
A magyar 1950 M útlevél

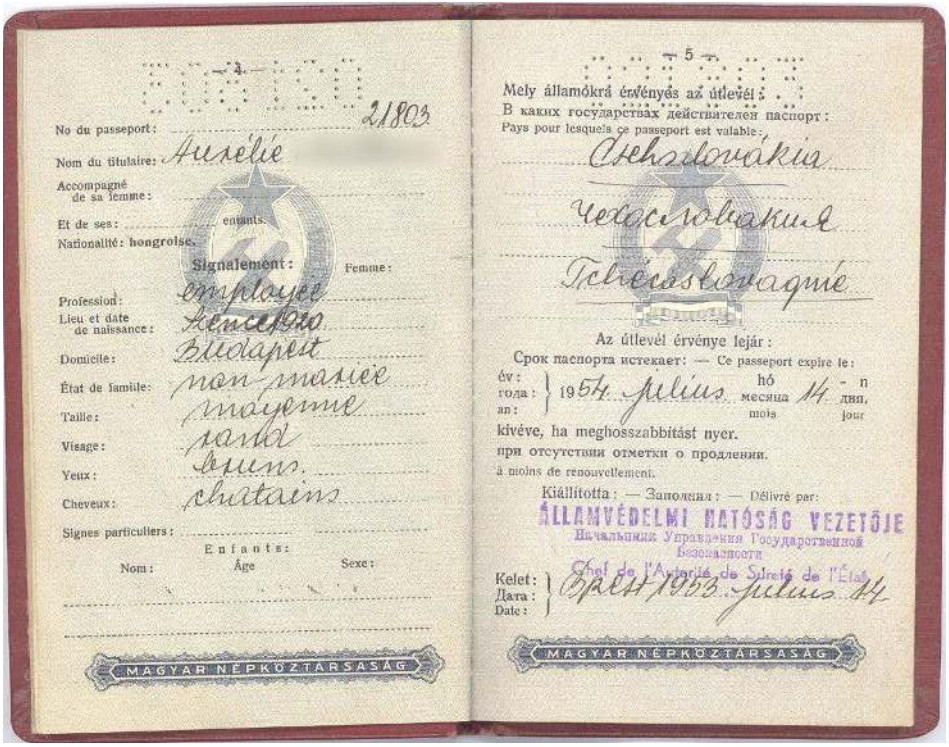
Az okmány borítója illetve lapoldala az alnyomattal (17. oldal).

Az okmányra jogosult fényképének oldala (első belső előzék) illetve címoldala a jogosult és úti társainak megnevezésével (1. oldal).

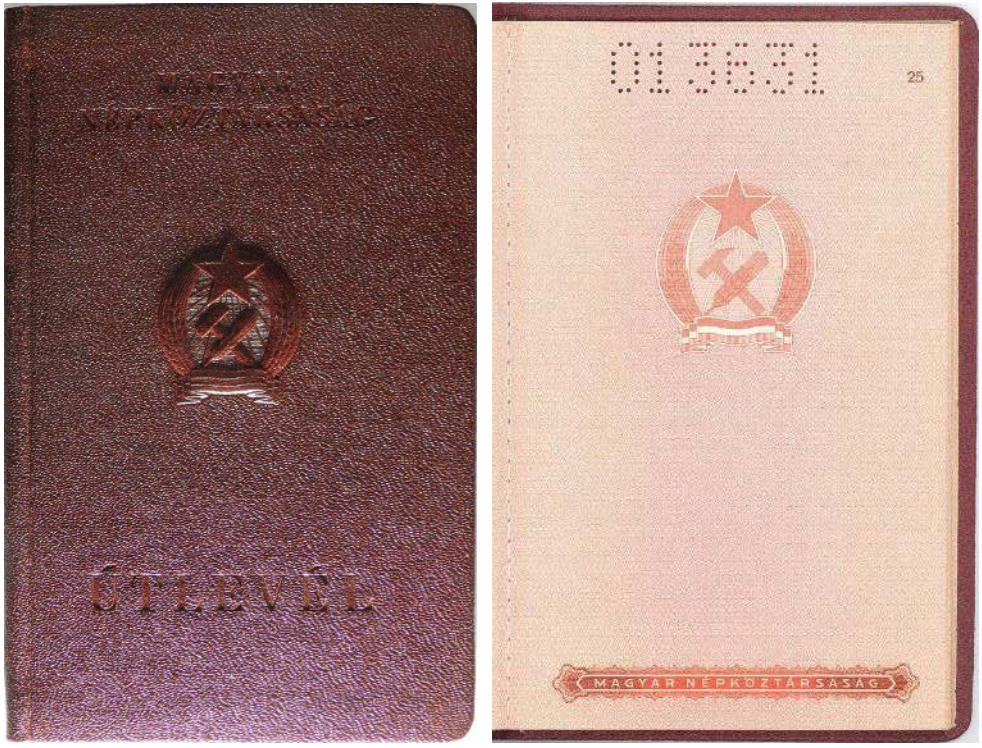

Az okmány személyleírás magyar (2. oldal) illetve orosz nyelvű oldala (3. oldal).

Az okmány személyleírás francia oldala (4. oldal) illetve érvényességének és keltezésének oldala (5. oldal). A képeken az „1950/magán” altípus került bemutatásra. SOM Krisztián gyűjteménye.

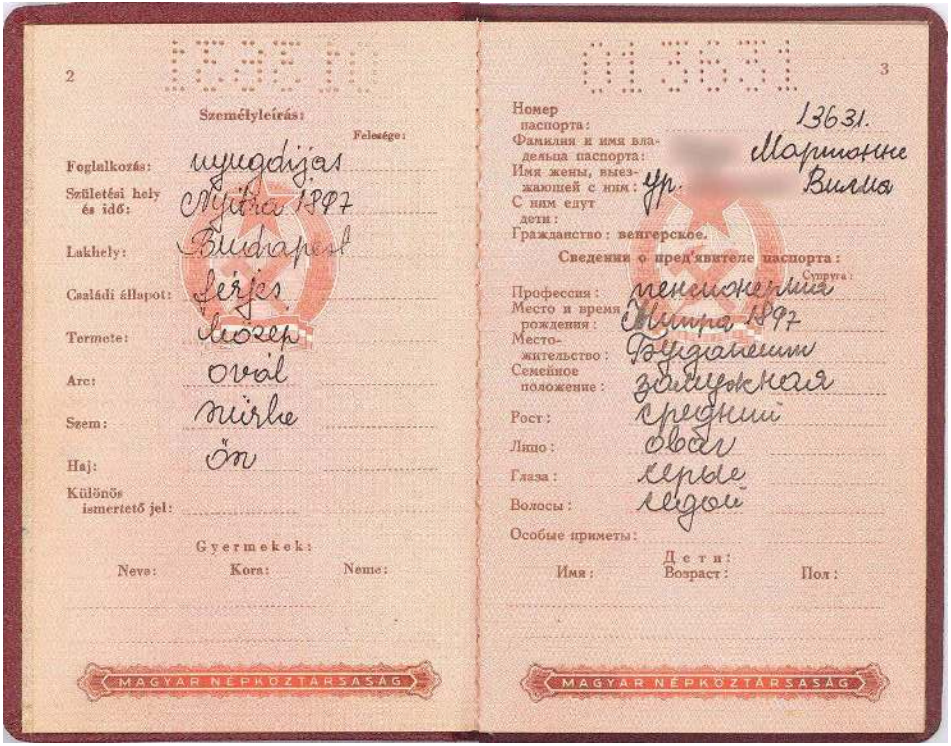
A magyar 1955 M útlevél

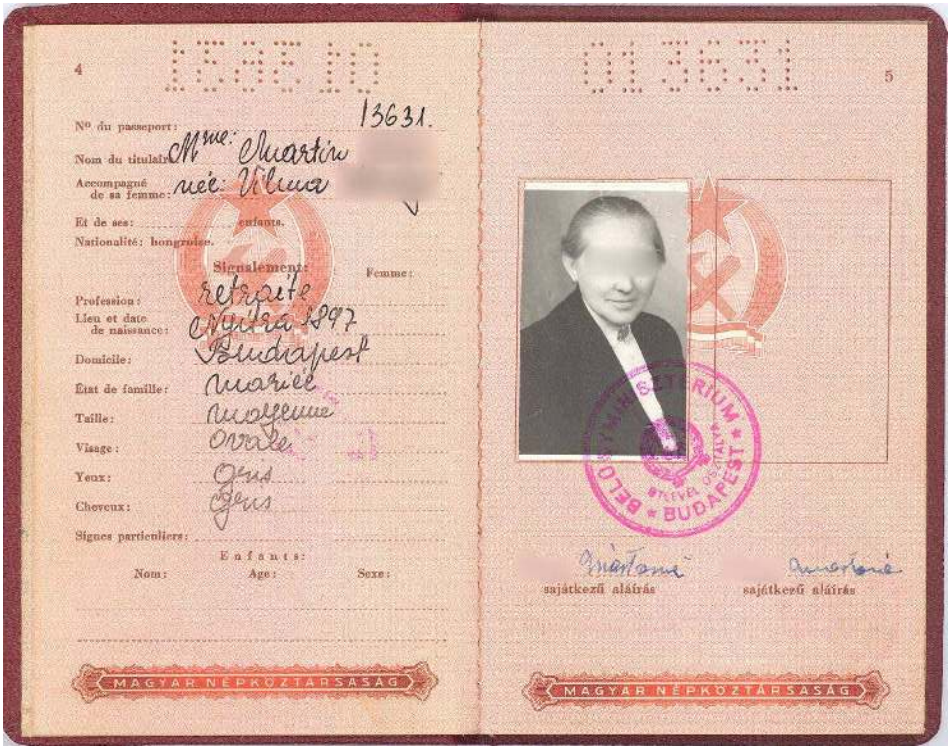
Az okmány borítója (surlófényben) illetve lapoldala az alnyomattal (25. oldal).

Az okmány első belső előzéke az okmány idegennyelvű megnevezésével illetve címoldala a jogosult és úti társainak megmegnevezésével (1. oldal).

Az okmány személyleírás magyar (2. oldal) illetve orosz nyelvű oldala (3. oldal).

Az okmány személyleírás francia oldala (4. oldal) illetve a jogosultak arcképeinek oldala (5. oldal).
A képeken az „1955/magán/1955” altípus került bemutatásra. SOM Krisztián gyűjteménye.

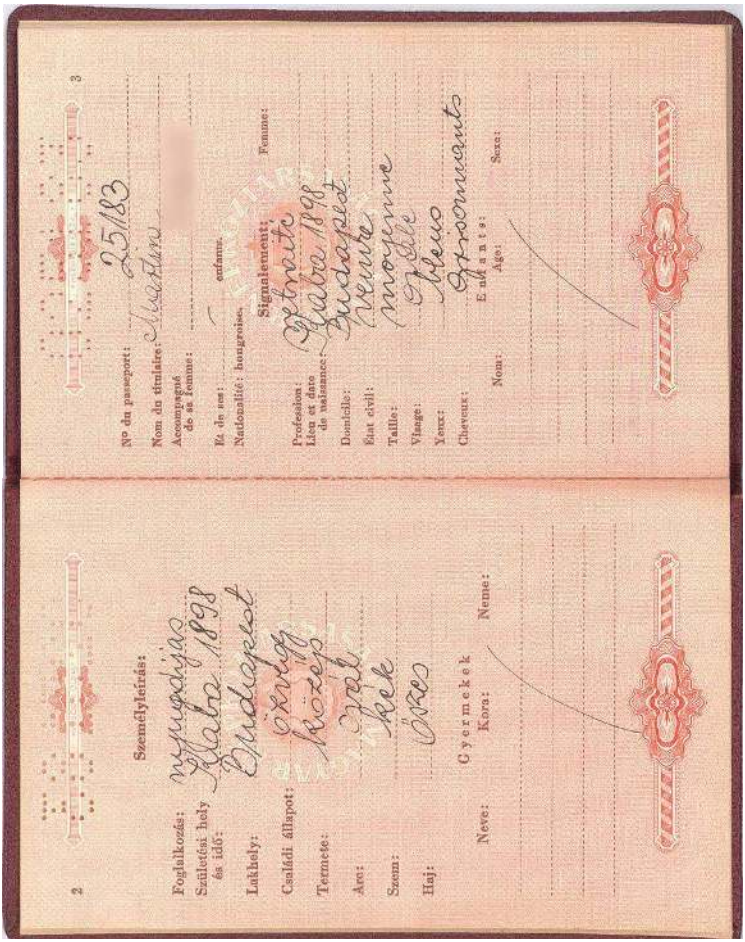
A magyar 1958 M útlevél

Az okmány borítója (surlófényben) illetve lapoldala az alnyomattal (25. oldal).

Az okmány első belső előzéke az okmány francia nyelvű megnevezésével illetve címoldala a jogosult és úti társainak megmegnevezésével (1. oldal).

Személyleírás:

Foglalkozás: nyugdíjas
Születési hely és idő: Kiskunhalas 1898
Lakhely: Budapest
Családi állapot: özvegy
Termete: közepes
Arc: ovál
Szem: kék
Haj: őszes

Gyermekek
Neve: Kora: Neme:

Nº du passeport: 25183
Nom du titulaire: Mustin
Accompagné de sa femme:
Né le ou à: entame.
Nationalité: hongroise.

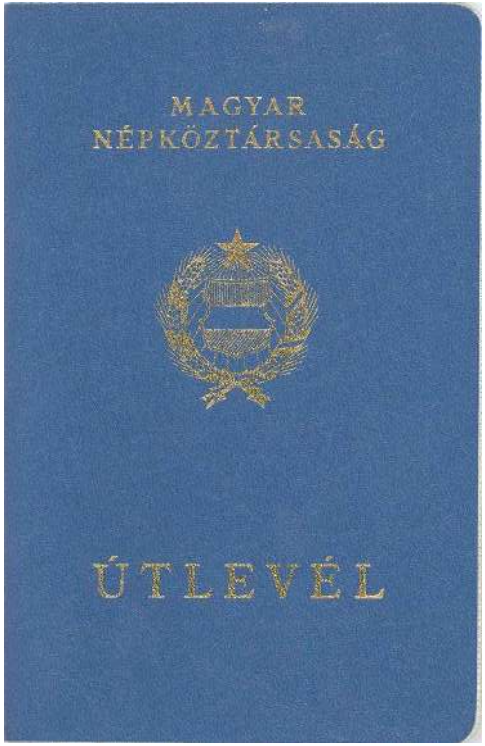
Signalement:
Profession: retraité
Lieu et date de naissance: Kiskunhalas 1898
Domicile: Budapest
Etat civil: veuve
Taille: moyenne
Visage: ovale
Yeux: bleus
Cheveux: grisonnants
Enfants:
Nom: Age: Sexe:

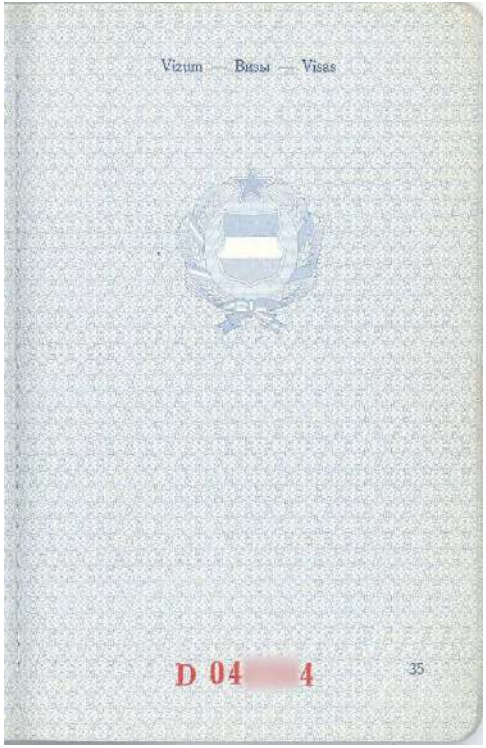
Az okmány személyleírás magyar (2. oldal) illetve francia nyelvű oldala (3. oldal).

Az okmány érvényességének és keltezésének oldala (4. oldal) illetve a jogosultak arcképeinek és aláírásainak oldala (5. oldal).
A képeken az „1958/magán/1959” altípus került bemutatásra. GÁSPÁR László gyűjteménye.

A magyar 1964 M útlevél

Az okmány borítója illetve lapoldala az alnyomattal (35. oldal).

Figyelmeztetés

Az útlevél a Magyar Népköztársaság tulajdona.

Az útlevelet gondosan meg kell őrizni, még abban az esetben is, ha betelt vagy lejárt.

Az útlevél elveszését, ellopását azonnal be kell jelenteni a területileg illetékes belügyi hatóságnál, külföldön a legközelebbi magyar külképviseleti hatóságnál.

Ha valakinek útlevelét a külföldi hatóságok elkobozzák, azt azonnal jelentse be a legközelebbi magyar külképviseletnél.

Ezzel az útlevéllel a magyar állampolgár külföldön tartózkodása alatt munkát nem vállalhat.

A külföldön tartózkodó magyar állampolgárok érdekeinek megvédése szempontjából kívánatos, hogy nevüket, címüket és életkörülményeiket, valamint az ezekben bekövetkezett változásokat a legközelebbi magyar külképviseleti hatósággal tudassák.

Az útlevélbe változásokat, kiegészítéseket csak a kiállító hatóság, illetve a külföldi tartózkodás ideje alatt a magyar követség, külképviselet illetékes megbízottja jegyezhet be.

IR sz: 01-268

MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG
ВЕНГЕРСКАЯ НАРОДНАЯ РЕСПУБЛИКА
REPUBLIQUE POPULAIRE HONGROISE

ÚTLEVÉL
ПАСПОРТ — PASSEPORT

D 04 4

AZ ÚTLEVÉL 68 SZÁMOZOTT OLDALT TARTALMAZ
В НАСТОЯЩЕМ ПАСПОРТЕ 68 НУМЕРОВАННЫХ СТРАНИЦ
CE PASSEPORT CONTIENT 68 PAGES

Az okmány figyelmeztetésének oldala (első belső előzék) illetve címoldala (1. oldal).

Az okmány személyleírás oldala (2. oldal) illetve a jogosult arcképének oldala a gyermekbejegyzés rovataival (3. oldal).

Az okmány érvényességének és keltezésének illetve meghosszabbításainak oldala (4–5. oldal).
A képeken az „1964/magán/D” altípus került bemutatásra. SOM Krisztián gyűjteménye.

A magyar 1972 M útlevél

Az okmány borítója illetve lapoldala az alnyomattal (23. oldal).

Tudnivalók

1. Ezen útlevél — kiutazási engedéllyel — érvényességi idején belül a Magyar Népköztársaság államhatárának átlépésére, külföldön személyazonosság igazolására szolgál, a 2., illetve 3. oldalon feltüntetett személy(ek) részére.

2. Az útlevél a kiutazási engedélyben meghatározott állam(ok)ba történő kiutazásra jogosit.

3. Az útlevél külföldi tanulmányútra, munkavállalásra, valamint gyógykezelésre történő kiutazásra, csak a vonatkozó jogszabályokban előirt feltételek alapján jogosit. Ez esetben külföldön a kiutazónak be kell szereznie a fogadó állam hatósága tartózkodási engedélyét.

4. A külföldön tartózkodó magyar állampolgárok érdek- és jogvédelmét a Magyar Népköztársaság külképviseleti szervei látják el. Külföldi tartózkodás során az útlevél vagy tartózkodási engedély meghosszabbítása végett a magyar külképviseletekhez kell fordulni.

5. Az útlevél a Magyar Népköztársaság tulajdona, ezért azt gondosan meg kell őrizni. Elvesztését, megsemmisülését, vagy a külföldi hatóságok által történt bevonását haladéktalanul jelenteni kell a kiállító hatóságnak, külföldön a magyar külképviseleti szervnek.

6. A magyar állampolgár külföldön is köteles a Magyar Népköztársaság jogszabályait megtartani és azoknak megfelelő magatartást tanusitani.

7. Az útlevélbe bejegyzett adatokon változtatásokat, kiegészitéseket csak a kiállító hatóság, külföldön a magyar külképviselet jegyezhet be.

IR sz. 19 Bp VI.

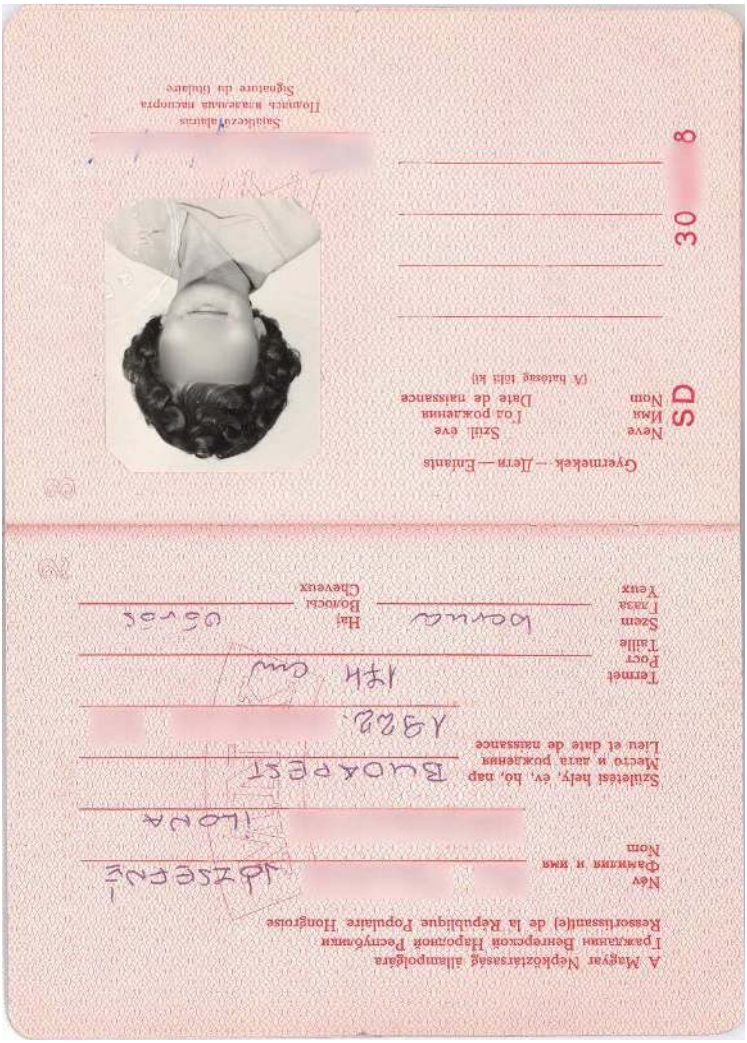
MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG
ВЕНГЕРСКАЯ НАРОДНАЯ РЕСПУБЛИКА
REPUBLIQUE POPULAIRE HONGROISE

ÚTLEVÉL
ПАСПОРТ-PASSEPORT

SD 30 8

AZ ÚTLEVÉL 44 SZÁMOZOTT OLDALT TARTALMAZ
НАСТОЯЩИЙ ПАСПОРТ СОДЕРЖИТ 44 СТРАНИЦ
CE PASSEPORT CONTIENT 44 PAGES

Az okmány első belső előzéke a tudnivalókkal illetve címoldala (1. oldal).

Az okmány személyleírás oldala (2. oldal) illetve a jogosult arcképének oldala a gyermekbejegyzés rovataival (3. oldal).

Az okmány érvényességének és keltezésének oldala (4. oldal) illetve meghosszabbításainak oldala (5. oldal).
A képeken az „1972/1971” altípus került bemutatásra. SOM Krisztián gyűjteménye.

A magyar 1984 M útlevél

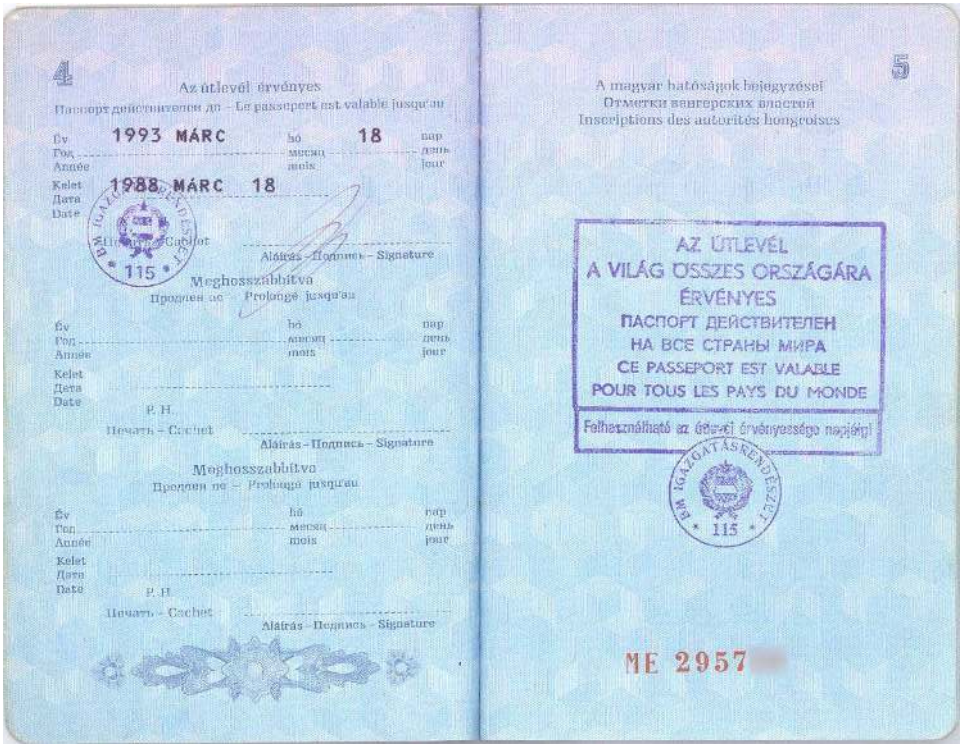
Az okmány borítója illetve lapoldala az alnyomattal (33. oldal).

Az okmány figyelmeztetésének oldala (első belső előzék) illetve címoldala (1. oldal).

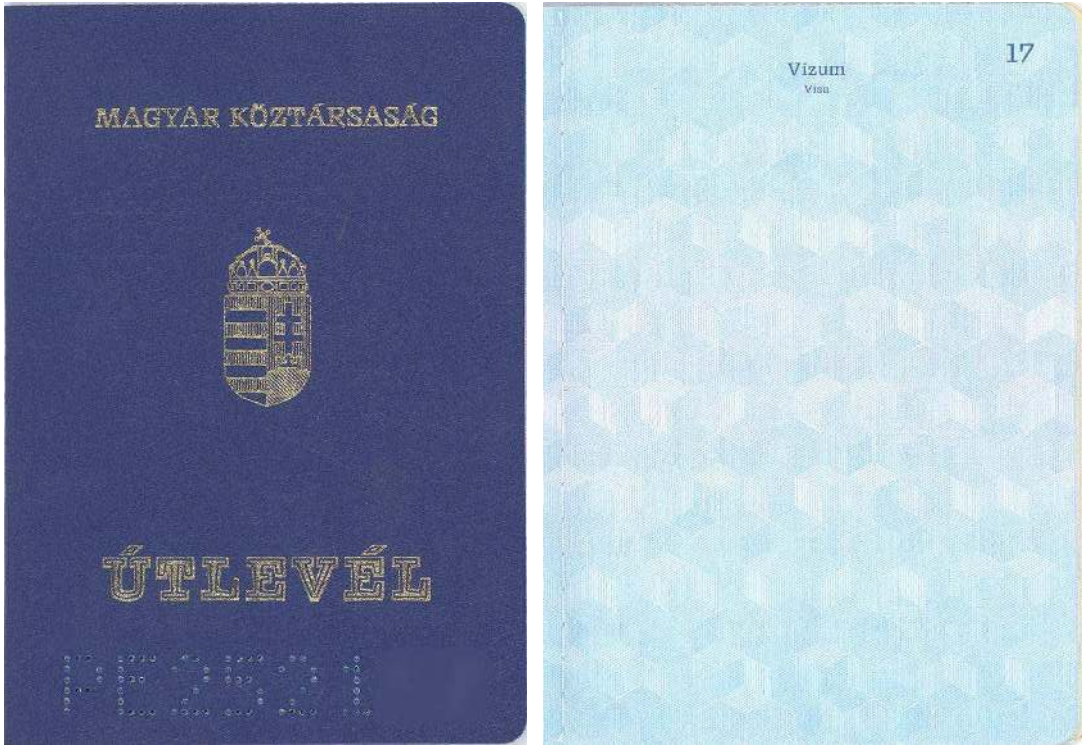

Az okmány személyleírás oldala (2. oldal) illetve a jogosult arcképének oldala (3. oldal).

Az okmány időbeni érvényességének és meghosszabbításainak oldala (4. oldal) illetve magyar hatóságok bejegyzésének oldala (5. oldal).
A képeken az „1984/magán/1983” altípus került bemutatásra. SOM Krisztián gyűjteménye.

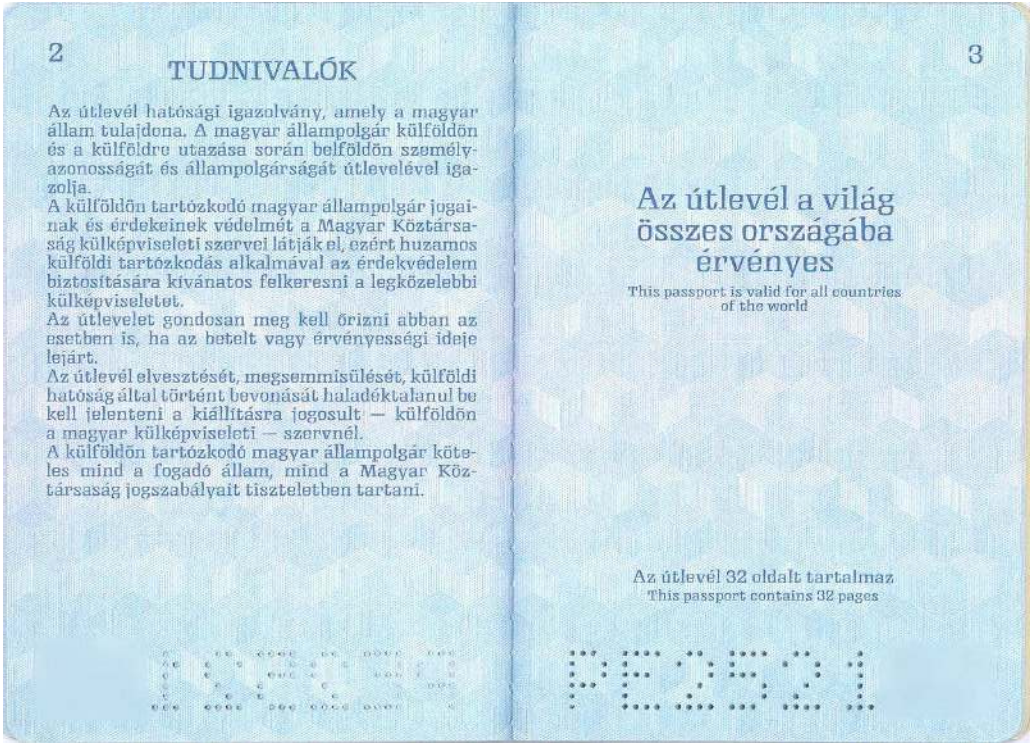
A magyar 1992 M útlevél

Az okmány borítója illetve lapoldala az alnyomattal (17. oldal).

Az okmány első belső előzéke illetve címoldala (1. oldal).

2

TUDNIVALÓK

Az útlevél hatósági igazolvány, amely a magyar állam tulajdona. A magyar állampolgár külföldön és a külföldre utazása során belföldön személyazonosságát és állampolgárságát útlevelével igazolja.

A külföldön tartózkodó magyar állampolgár jogainak és érdekeinek védelmét a Magyar Köztársaság külképviseleti szervei látják el, ezért huzamos külföldi tartózkodás alkalmával az érdekvédelem biztosítására kívánatos felkeresni a legközelebbi külképviseletet.

Az útlevelet gondosan meg kell őrizni abban az esetben is, ha az betelt vagy érvényességi ideje lejárt.

Az útlevél elvesztését, megsemmisülését, külföldi hatóság által történt bevonását haladéktalanul be kell jelenteni a kiállításra jogosult — külföldön a magyar külképviseleti — szervnél.

A külföldön tartózkodó magyar állampolgár köteles mind a fogadó állam, mind a Magyar Köztársaság jogszabályait tiszteletben tartani.

3

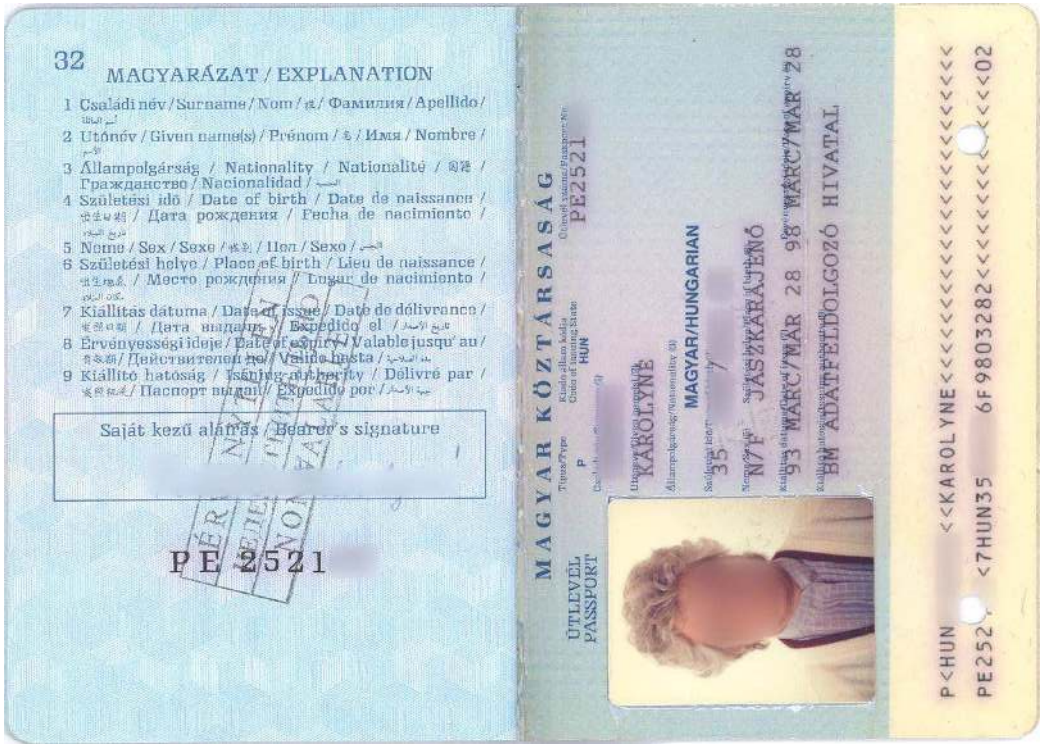
Az útlevél a világ összes országába érvényes

This passport is valid for all countries of the world

Az útlevél 32 oldalt tartalmaz

This passport contains 32 pages

Az okmány „tudnivalók” oldala (2. oldal) illetve területi érvényesség oldala (3. oldal).

Az okmány adathordozó oldal rovatainak idegennyelvű fordítása az aláírással (32. oldal) illetve az adathordozó oldal (hátsó belső előzék).
A képeken az „1992/magán” altípus került bemutatásra. SOM Krisztián gyűjteménye.

II. sz. melléklet

A magyar úti okmányok lapjainak egyedi vízjelei, 1905–1983

A magyar úti okmányok tekintetében az 1955-ben bevezetett útlevelek esetében alkalmaztak először pozícionált vízjelet (ez csak az útleveleknél fordult elő az említett módon). Az addigiak a lapokon véletlenszerűen helyezkedtek el (sőt, az U15. vízjel egyes lapokon nem volt látható) és azok állási szögének – az útlevélvizsgálat szempontjából – nagyobb jelentősége nincsen. A filatélia (bélyegtan) azonban a bélyegkép vízjelállásait külön kezeli, ezért e megközelítés esetén a vízjelet mindig – a lapnak az okmányba nyomtatott bélyegkép oldala felöl – a bélyegrajz álló nézete szerint kell meghatározni (az 1905 M, és az 1920 M útleveleket ezért 90 fokkal jobbra el kell forgatni). A pozícionált vízjelek esetében (bélyegkép hiányában) a páratlan oldal felöli nézet az irányadó, azon belül is az első oldali.

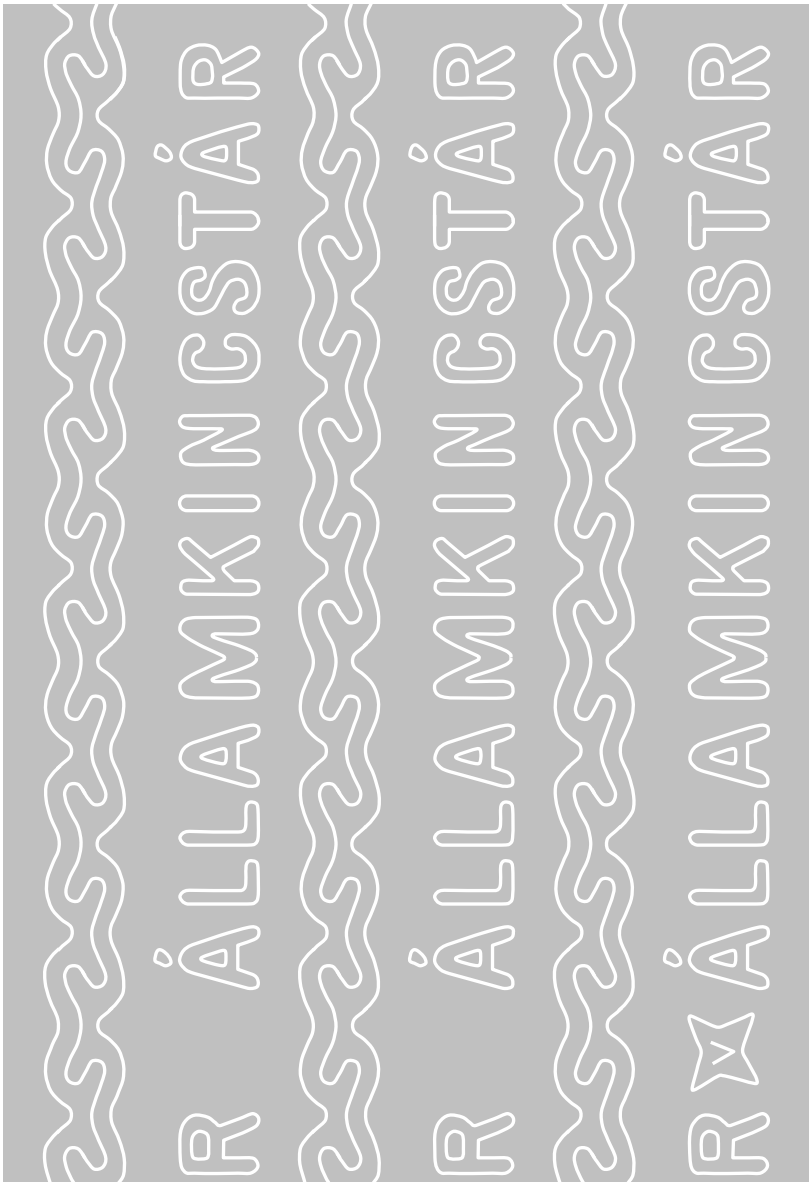
A címerképet ábrázoló, 1955-től alkalmazott pozícionált vízjeleket (U16. és U18. vízjel) az úgynevezett portré vízjel (U21.) váltotta, amely szintén a lapnak meghatározott helyén helyezkedett el. Az 1964-től alkalmazott útlevelek ismét véletlenszerűen elhelyezkedő vízjeleket tartalmaztak. A pozícionált vízjelet 2006 augusztusának végétől a 2006 M útlevelekhez alkalmazzák ismét, itt ráadásul kiegészítve azt az oldalszámokkal is (U27. vízjel). Emiatt, e vízjelnek két egyenlő értékű nézete van: páratlan, illetve páros oldal felöli.

Néhány vízjelkészítő hengernek ismert – az alkalmazásának későbbi időszakában keletkezett – hibája is (például az U12. vízjel egyes betűjének illetve hullámvonalának kisebb hiánya).

E mellékletben a vízjeltípusok „U” betűjelet követő két számjeggyel vannak ismertetve, ezáltal különítve el ezeket a filatélia római és arab számjegyű meghatározásaitól. A típusok bemutatása és jelölése az úti okmányokhoz először alkalmazásuk időrendje szerint követik egymást. Az U11., U12., U13., U14. és U19. típusú vízjelek esetében, zárójelben ismertetésre kerültek a filatéliai szakirodalomban meghatározott jelöléseik is, azonban ezek itt csak képi azonosságot jelölnek, mivel a papírok összetételei, vastagságai – a felhasználásaik szerint – esetenként eltérőek voltak.

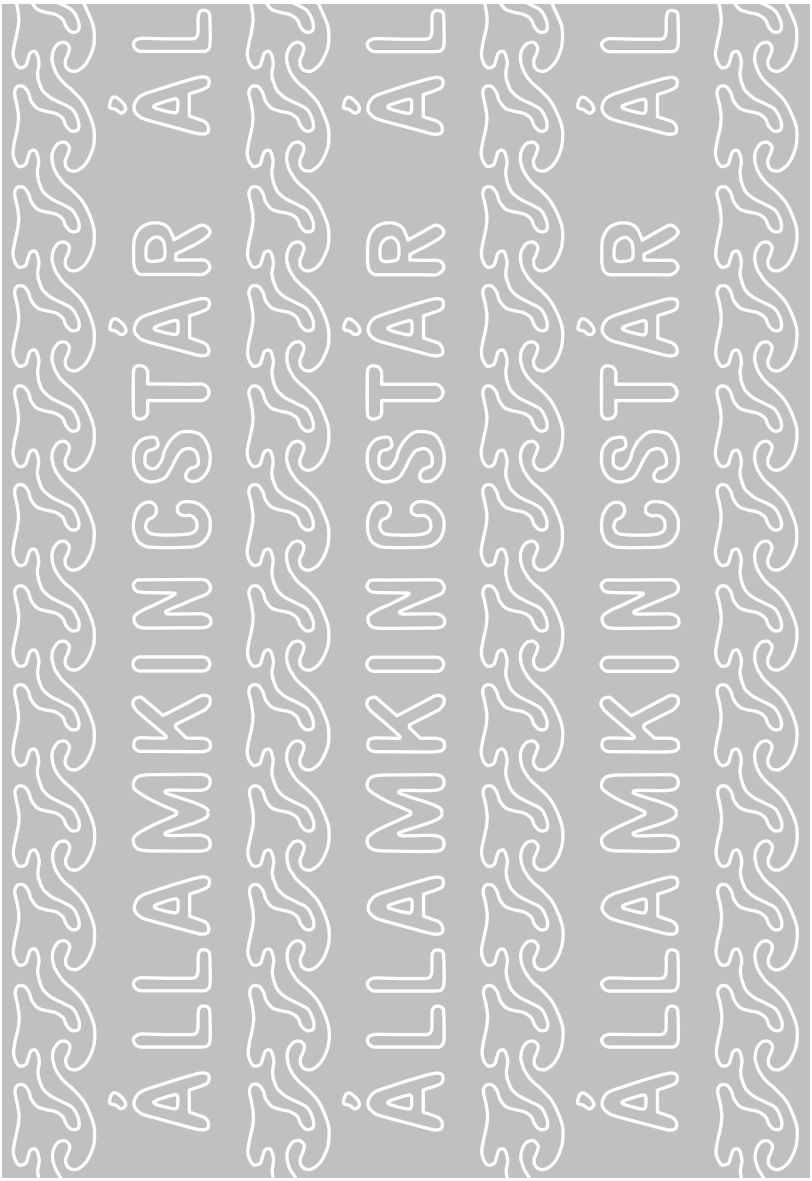
Az itt közölt ábrák világos részletei negatív vízjelet, a környezeténél sötétebbek a pozitív részleteket ábrázolja. Az árnyalt vízjelek (U21. és U28.) esetében csak a főbb vonalak kerültek bemutatásra, az árnyalatok nélkül. Az ábrák nem azonos méretarányúak, valamint számos esetben több lapnyi felület került bemutatásra. Az 1984 utáni vízjelek – mivel még napjainkban is érvényben lévő úti okmányok biztonsági elemei, ezért – képi ábrázolását mellőztem, akárcsak a személyi igazolványokét is. E mellékletben csak azon vízjelek találhatóak meg, amelyek a papírban védelmi elemként lettek kialakítva, így nem kerültek bemutatásra a gyári vízjelek, amelyek elsősorban a hordozóanyag gyártóját voltak hivatottak ismertetni.

U11. vízjel (11-es vízjel), úti okmányok gyártásához 1905-től 1914-ig alkalmazták

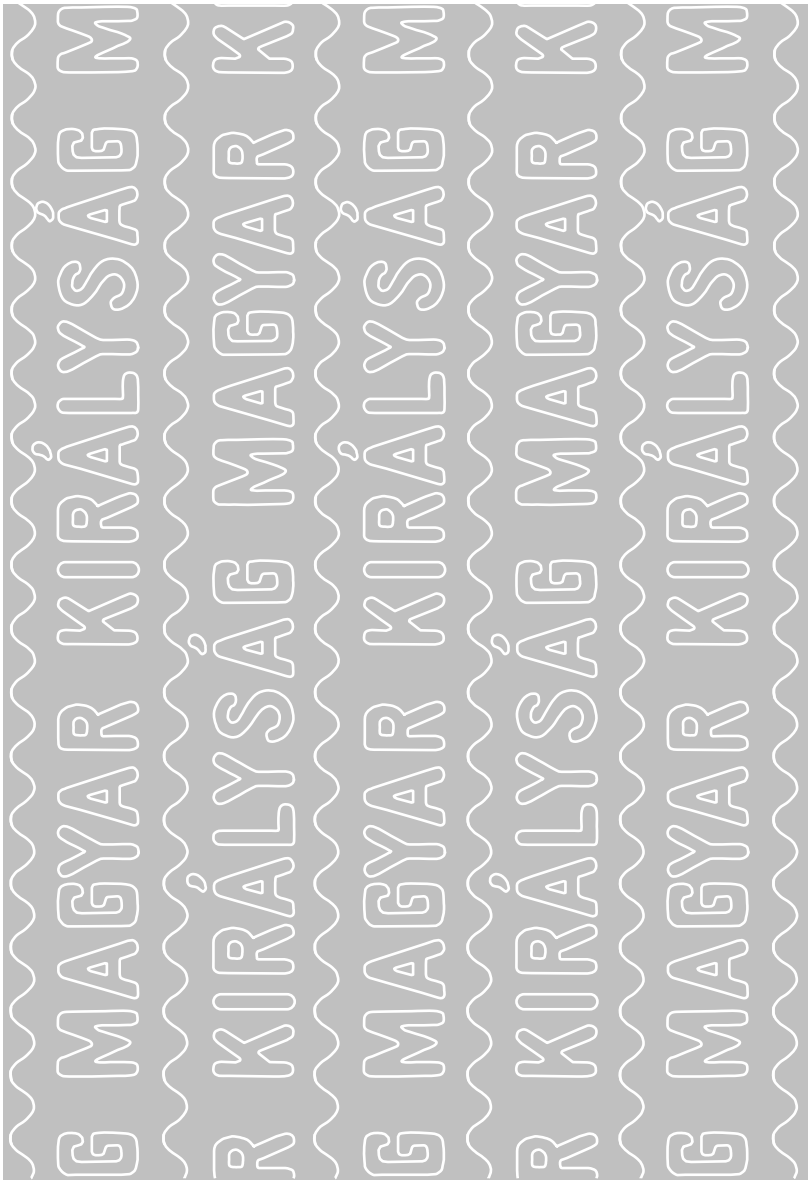
A vízjelkép háromszoros hullámvonalak által elválasztva, egymás alatti sorokban „ÁLLAM-KINCSTÁR” felirat. Egyes sorokban négyágú csillag minta, közepén „V” számjeggyel látható a feliratok elválasztásának helyén. E vízjel negatív kialakítású elemeket tartalmaz.

U12. vízjel (12-es vízjel), úti okmányok gyártásához 1915-től 1927-ig alkalmazták

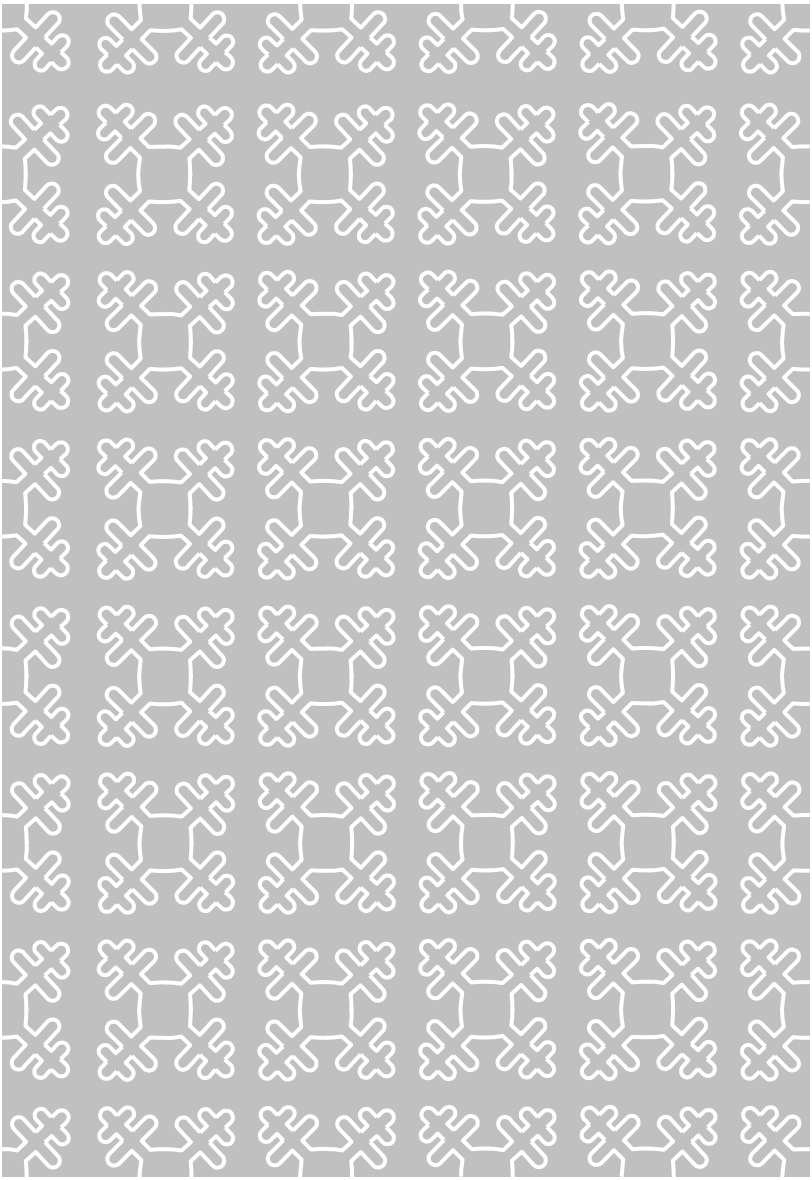
A vízjelkép kétszeres, levélmintázatot alkotó hullámvonalak által elválasztva, egymás alatti sorokban „ÁLLAMKINCSTÁR” felirat. E vízjel negatív kialakítású elemeket tartalmaz. Az okmányok lapjain véletlenszerűen helyezkednek el.

U13. vízjel (13-as vízjel), úti okmányok gyártásához 1927–1946-ig alkalmazták

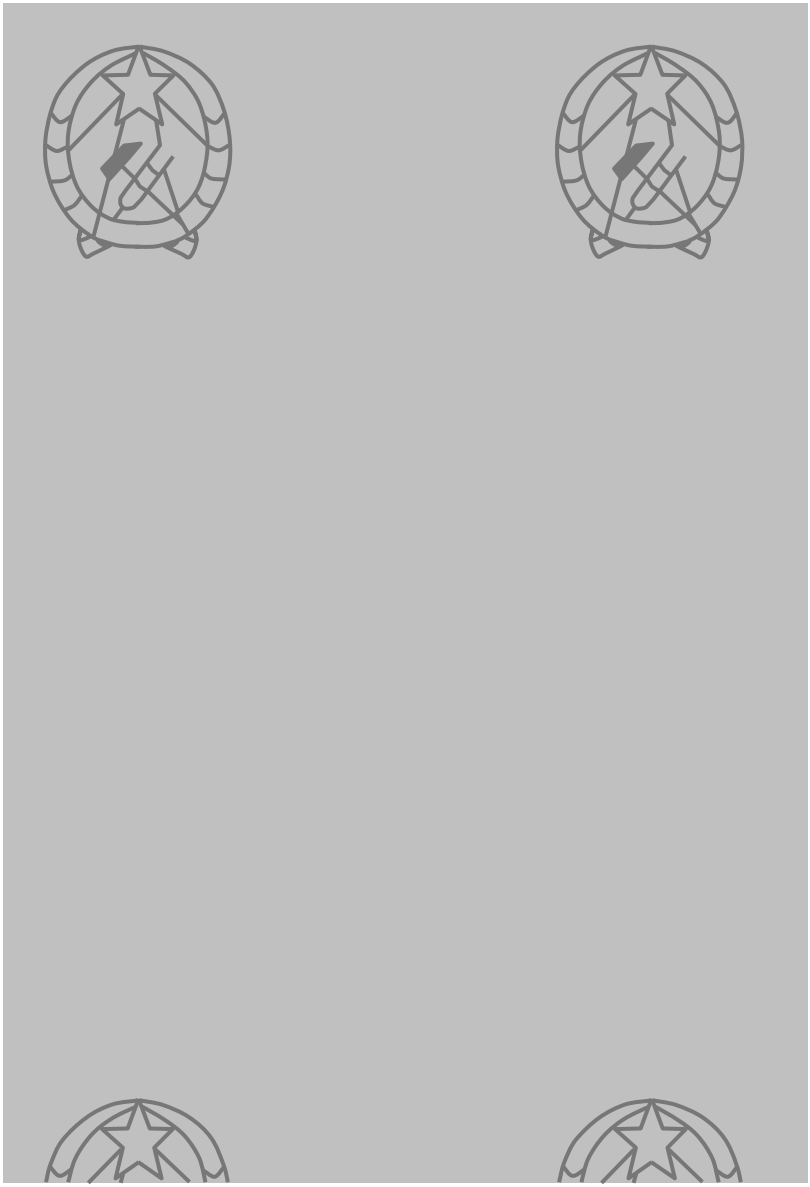
A vízjelkép egyszeres hullámvonalak által elválasztva, egymás alatti sorokban elcsúsztatva „MAGYAR KIRÁLYSÁG” felirat. E vízjel negatív kialakítású elemeket tartalmaz. Az okmányok lapjain véletlenszerűen helyezkednek el.

U14. vízjel (VIII. vízjel), úti okmányok gyártásához 1947-től 1950-ig alkalmazták

A vízjelkép négy, dombon álló kettős-kereszt, amelyek a „domboldalaik" által érintkeznek egymással (úgynevezett „négyszeres kettőskereszt") E vízjel negatív kialakítású képi elemeket tartalmaz. Az okmányok lapjain véletlenszerűen helyezkednek el.

U15. vízjel, úti okmányok gyártásához 1950–1954-ig alkalmazták

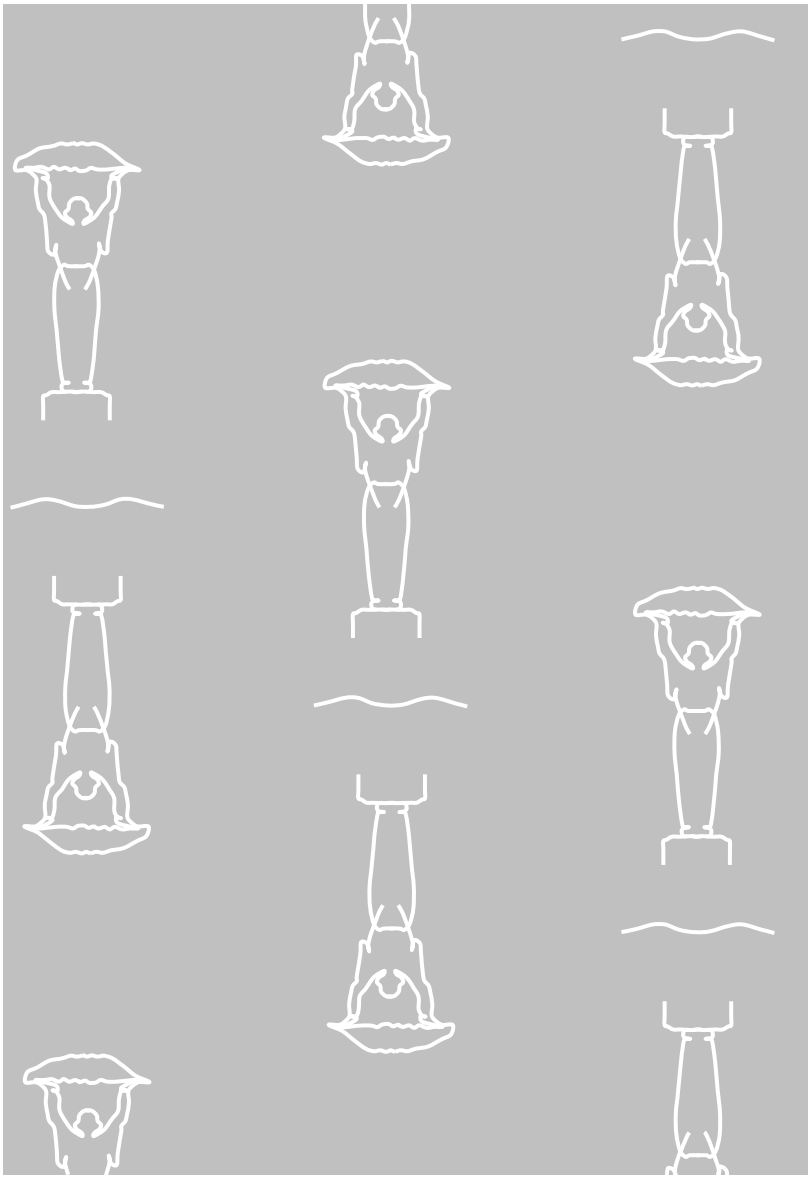
A vízjelkép az 1949. évi állami címer stilizált rajza. E vízjel pozitív kialakítású képi elemeket tartalmaz. Az okmányok lapjain véletlenszerűen helyezkednek el.

U16. vízjel, úti okmányok gyártásához 1955–1957-ig alkalmazták

A vízjelkép az 1949. évi állami címer. E vízjel negatív kialakítású képi elemeket tartalmaz. A könyvecske kialakítású okmányok esetében pozícionáltan látható. (Az útlevéllaphoz megközelítőleg arányos méret.)

U17. vízjel, úti okmányok gyártásához 1956-tól 1965-ig alkalmazták

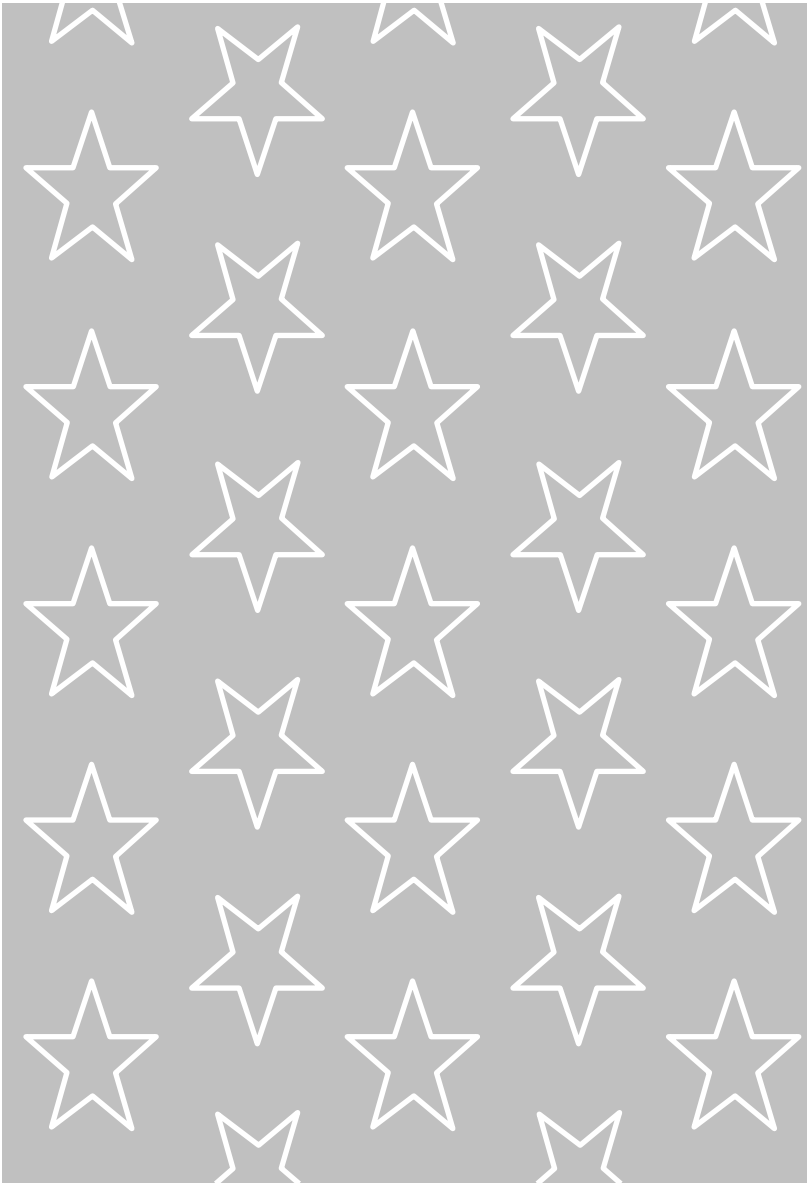
A vízjelkép a budapesti Szabadságszobor körvonala, amelynek párja az alatta látható hullámvonal középpontja segítségével elforgatva került kialakításra. E vízjel negatív kialakítású képi elemeket tartalmaz. Az okmányok lapjain véletlenszerűen helyezkednek el.

U18. vízjel, úti okmányok gyártásához 1958-tól 1962-ig alkalmazták

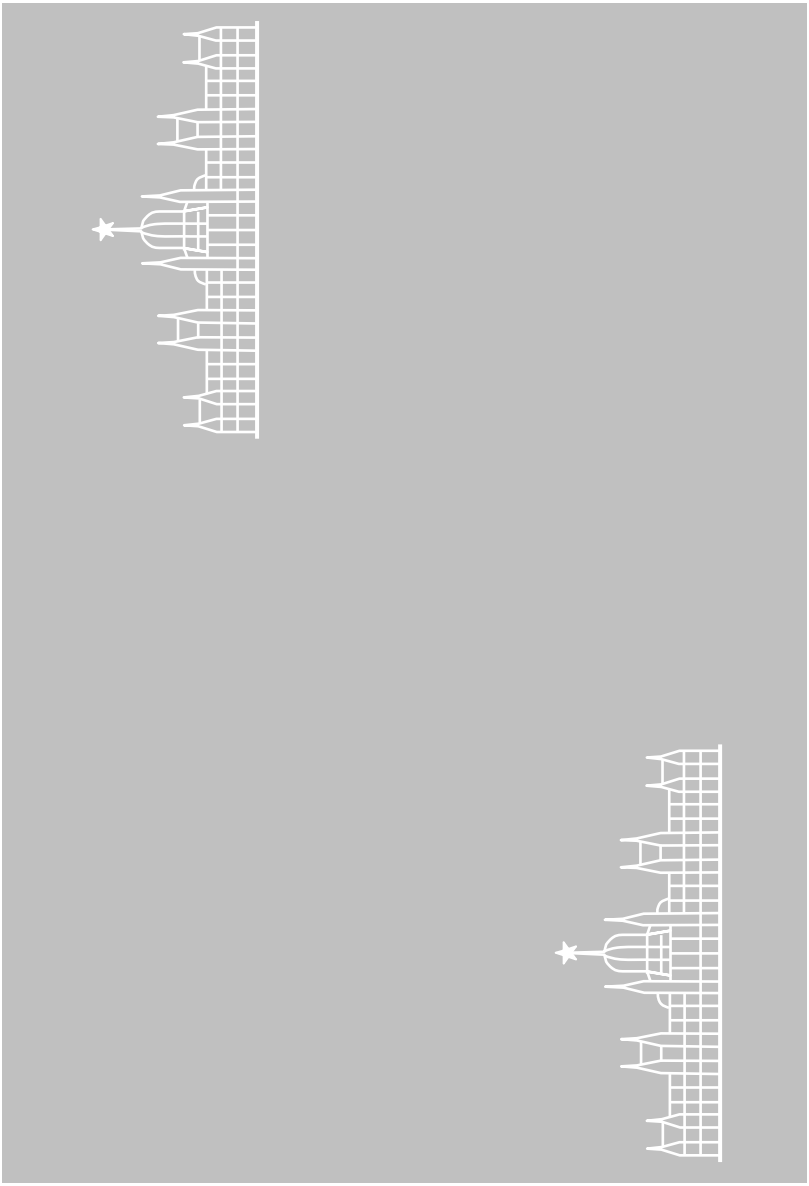
A vízjelkép ívelt „MNK” rövidítés alatt az 1957. évi állami címer (magasságában kissé nyújtott kivitelezésben). E két tónusú (árnyalatú) vízjel negatív és pozitív részeket is tartalmaz. A könyvecske kialakítású okmányok esetében pozícionáltan látható. (Az útlevéllaphoz megközelítőleg arányos méret.)

U19. vízjel (XIII. vízjel), úti okmányok gyártásához 1958-tól az 1960-as évekig alkalmazták

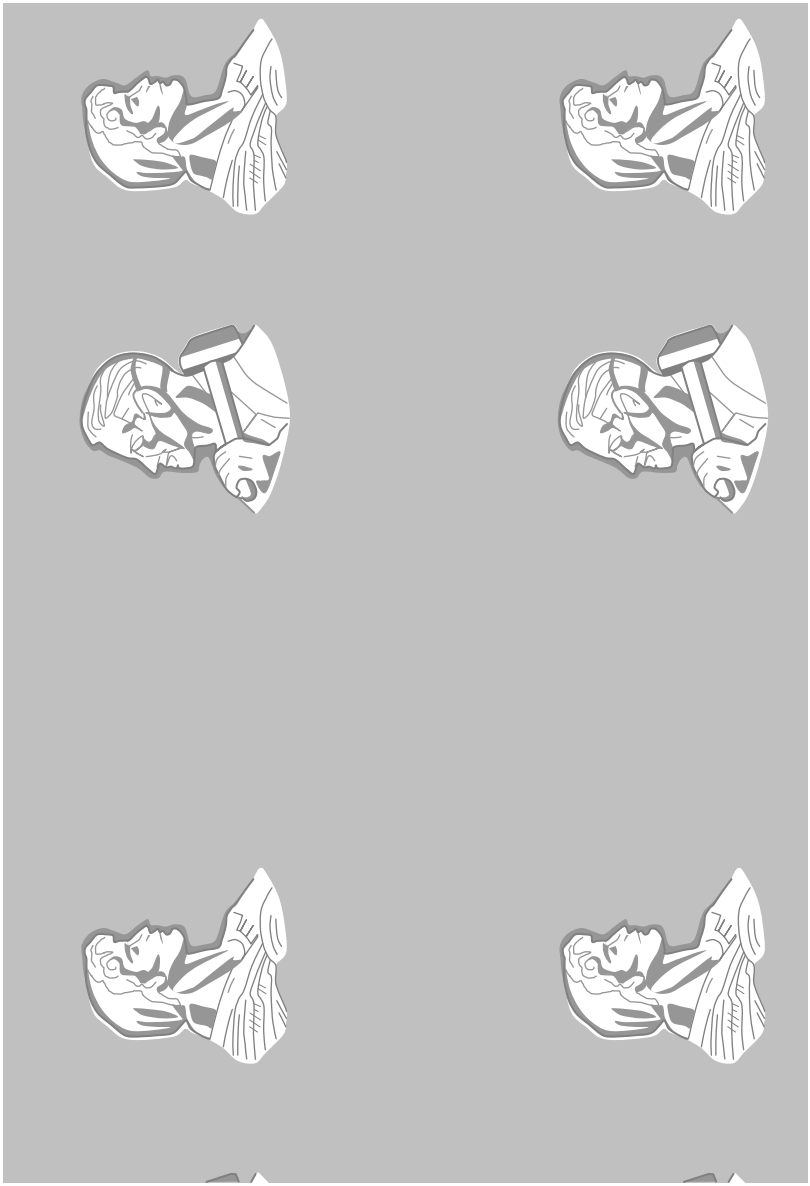
A vízjelkép ötágú csillag, oszloponként illetve soronként eltérő állásban (álló illetve fordított nézetben). E vízjel negatív kialakítású elemeket tartalmaz. Az okmányok lapjain véletlenszerűen helyezkednek el.

U20. vízjel, úti okmányok gyártásához az 1950-es évek végétől az 1960-as évekig alkalmazták

A vízjelkép az Országház Duna felöli látképe, az épület méretéhez képest arányában nagyobb ötágú csillaggal a kupolacsúcson. E vízjel negatív kialakítású rajzolatot tartalmaz. Az okmányok lapjain véletlenszerűen helyezkednek el.

U21. vízjel, úti okmányok gyártásához 1961-tól 1965-ig alkalmazták*

A vízjelkép nőt, vállán búzaköteggel, illetve férfit, vállára fektetett kalapáccsal ábrázoló mellképek. E vízjel árnyalt kialakítású: néhány részlete (például kalapács, fejkendő) határ nélküli árnyalat-átmenettel készült. (Az ábrán az árnyalat-átmenetek nem lettek kialakítva.)

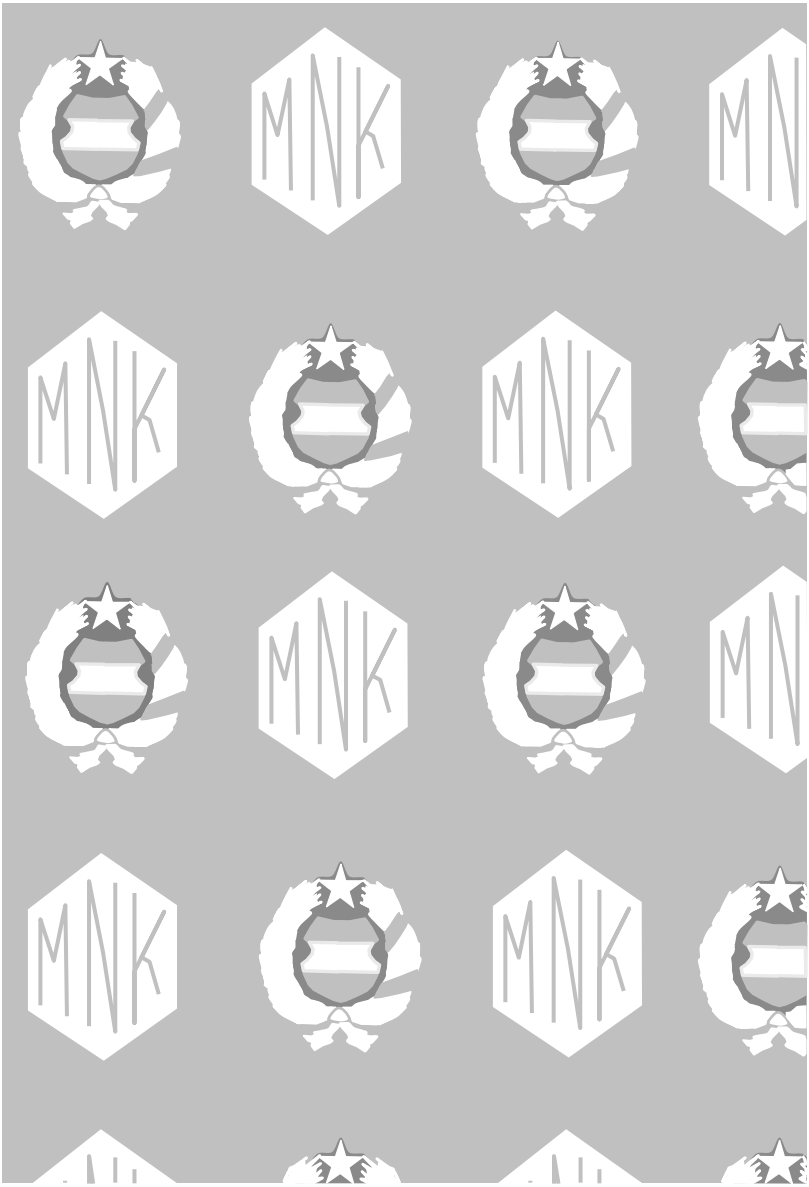
E kép 90 fokkal balra elforgatva látható; itt az U21/A altípus* került bemutatásra.

Az U21. vízjel női mellképének nagyítása (az útlevéllaphoz arányos méret)

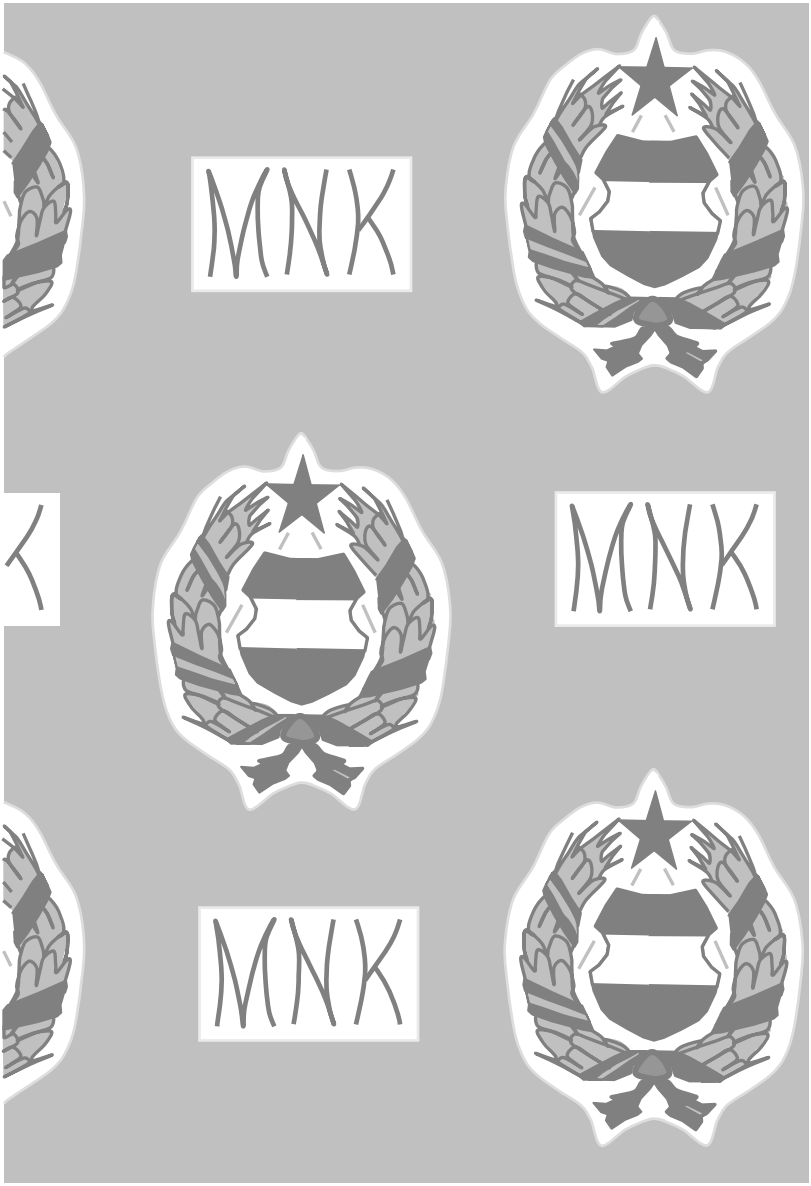
A könyvecske kialakítású okmányok esetében pozícionáltan látható. (Az ábrán az árnyalat-átmenetek nem lettek kialakítva.)

U22. vízjel, úti okmányok gyártásához 1963-tól 1967-ig alkalmazták

A vízjelképek a hatszögben „MNK” rövidítés és a kisméretű, 1957. évi állami címer, egymás mellett, soronként félig elcsúsztatva. E több tónusú vízjel negatív és pozitív részeket is tartalmaz. Az okmányok lapjain véletlenszerűen helyezkednek el.

U23. vízjel, úti okmányok gyártásához 1968-tól 1983-ig alkalmazták

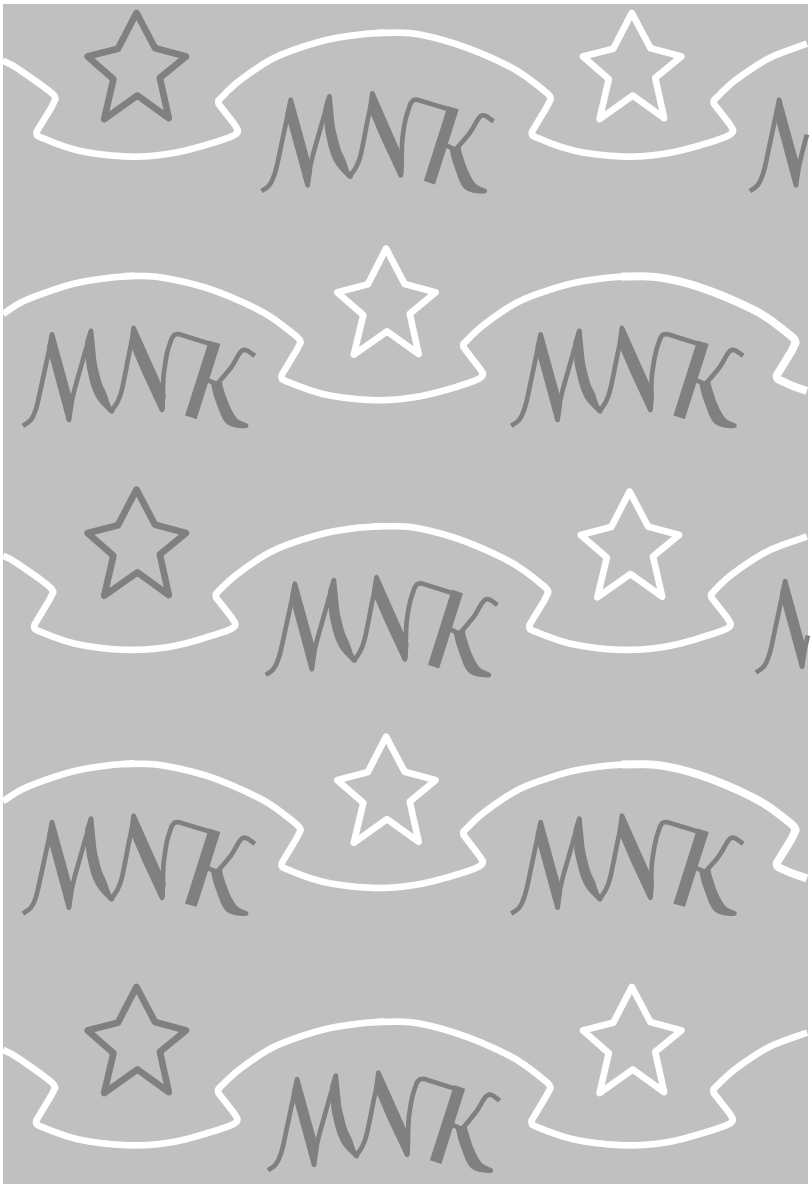
A vízjelképek az „MNK” rövidítés téglalap alakban és a nagyméretű, 1957. évi állami címer, egymás mellett, soronként félig elcsúsztatva. E több tónusú vízjel negatív és pozitív részeket is tartalmaz. Az okmányok lapjain véletlenszerűen helyezkednek el. (A vízjelet készítő henger illesztésénél a téglalapok és címerek a fentebb ábrázoltnál valamivel távolabb helyezkednek el)

U24. vízjel, úti okmányok gyártásához 1969-től megközelítőleg 1972-ig alkalmazták

A vízjelkép ötágú, árnyékolt csillagok által elválasztott, díszes, árnyékolt „MNK” rövidítések. Soronként 180 fokkal elforgatva ismétlődik a mintasor. E kéttónusú vízjel negatív és pozitív részeket tartalmaz. Az okmányok lapjain véletlenszerűen helyezkednek el.

U25. vízjel, „távolsági” úti okmányok gyártásához 1971-től 1983-ig alkalmazták

A vízjelkép a megtört hullámvonal felett negatív illetve pozitív ötágú csillag, és alatta „MNK” rövidítés. A mintázat soronként félig elcsúsztatva lett kialakítva. E kéttónusú vízjel negatív és pozitív részeket tartalmaz. Az okmányok lapjain véletlenszerűen helyezkednek el.

U26. vízjel, úti okmányok gyártásához 1983-tól napjainkig alkalmazzák

A vízjelkép tizenkét hullámcsúccsal rendelkező rozetta, eltérő árnyalatú és állású gyűrűkkel, egymás alatti sorokban, fél sorral elcsúsztatva. E többárnyalatú (ún. többtónusú) vízjel negatív és pozitív is részeket tartalmaz, a lapokon véletlenszerűen helyezkednek el.

U27. vízjel, úti okmányok gyártásához 1998-tól napjainkig alkalmazzák

Csak az adathordozó oldal hordozóanyagába került kialakításra. A vízjelkép három, egymás mellett elhelyezett, tizenkét hullámcsúccsal rendelkező rozetta, eltérő árnyalatú és állású gyűrűkkel, közepükön „H" betűvel. E többárnyalatú (ún. többtónusú) vízjel negatív és pozitív is részeket tartalmaz (pozícionáltan látható).

U28. vízjel, úti okmányok gyártásához 2006-tól napjainkig alkalmazzák

Csak útlevéllap hordozóanyagába került kialakításra. A vízjelkép szőlőfürtöt szőlőleveleken ábrázol árnyalt kivitelben, az ellentétes sarkokban az oldal negatív kialakítású száma olvasható, a megfelelő oldal felöl nézve. A füzet kialakítású okmányok esetében pozícionáltan látható.

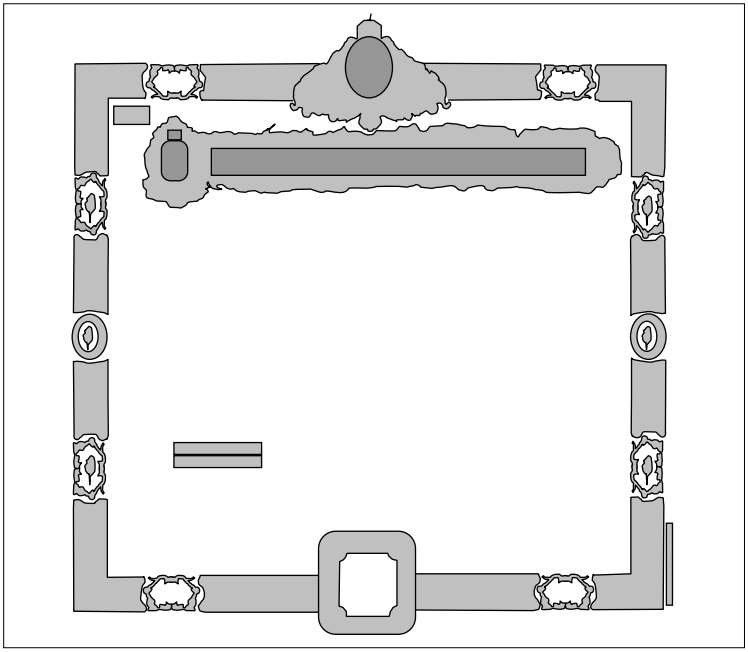
U29. vízjel, úti okmányok gyártásához 2006-tól napjainkig alkalmazzák

Csak az adathordozó oldal hordozóanyagába került kialakításra. A vízjelkép többször megtört, széltében nyújtott, eltérő árnyalatú gyűrűk alkotta hullámvonalon belül „HUN" rövidítés olvasható. E többárnyalatú (ún. többtónusú) vízjel negatív és pozitív is részeket tartalmaz (pozícionáltan látható).

* Az U21. vízjelnél négy altípust kell megkülönböztetni. A távolabb elhelyezett portrépárok egymás alatti sorokban ismétlődnek a következő két elrendezés szerint: a párban lévő portrék (a női és a férfi) egymásnak háttal láthatóak (U21/A; e mellékletben ez a változat lett ismertetve), illetve szembefordítva kerültek kialakításra (U21/B). Ezen elrendezést alkalmazták egyaránt a nagyalakú, az egylapos, többrét hajtott, valamint könyvecske kialakítású okmányokhoz készített papíroknál is.

III. sz. melléklet

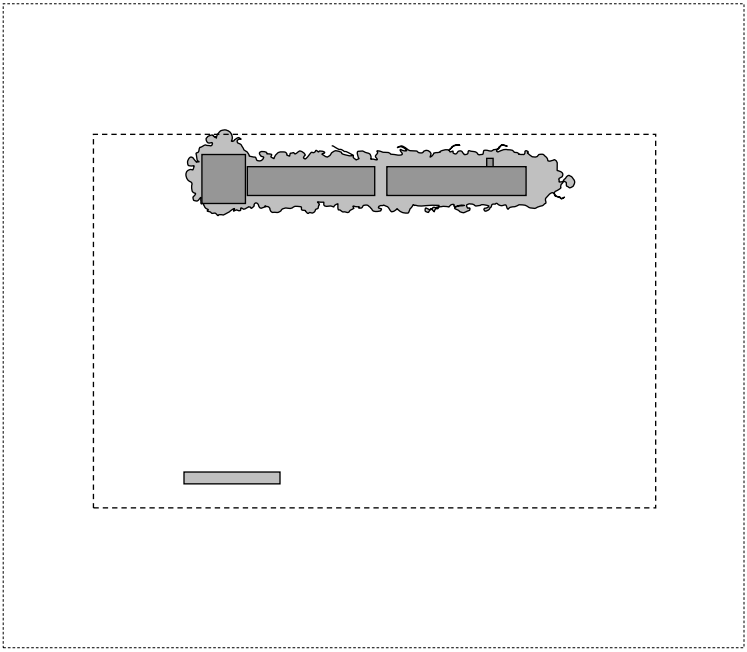
Az első, 1848. évi magyar útlevél díszítménnyel fedett felületeinek átnézeti rajza

A vázlat méretaránya 1:5 , s csak a jelentősebb mintázatok által lefedett részeket ábrázolja.

IV. sz. melléklet

Az 1848. évi Országos Honvédelmi Bizottmány útlevelének díszítménnyel fedett, ismert felületeinek átnézeti rajza

A vázlat méretaránya 1:5 , a külső szaggatott vonal az 1848 áprilisi útlevél méretét mutatja, a belső keretvonal az 1848 őszinek ismert felületének külső határa, ezen belül csak a jelentősebb mintázatok által lefedett részei kerülnek bemutatásra.

V. sz. melléklet

Személyleírás és arcképek összehasonlítása a XIX–XX. század fordulóján

Mind a két férfi útlevelében akár az alábbi személyleírás is olvasható lehetne: magas termetű, kerekded arcú, barna hajú, barna szemű, rendes szájú és orrú, különös ismertetőjel nélküli 28 éves férfi, aki Szegeden lakik, és kereskedősegéd foglalkozást űzi; ezen adatok 1905-től kiegészültek azzal, hogy borotvált szakállú, barna bajuszú az illető. Tehát a két személyleírás tökéletesen illik a fényképen ábrázolt két férfira, azonban a képek nem ugyanarról a személyről készültek! (Legszembetűnőbb eltérés az orraik hossza és a füleik alakja.)

Képek forrása:
- Ismeretlen férfi arcképe. HAUSER S. (Hauser S. Fényképészeti és Festészeti Műterme, Budapest) fényképfelvétele, 1914. SOM Krisztián gyűjteménye.
- Ismeretlen férfi arcképe. SZÉKELY Aladár (Fényképészeti Műintézet, Budapest) fényképfelvétele, 1907–1920 körül. SOM Krisztián gyűjteménye.

VI. sz. melléklet

Magyarország állami költségvetésében előirányzott, útlevél-kiállításhoz kapcsolható kiadások és bevételek, 1878 és 1904 között

év	Belügyminisztérium útlevél-kiállítás kapcsán előirányzott		Őfelsége Személye Körüli Min. bevételei
	kiadásai	bevételei	
1878	4.197 frt.	8.000 frt.	–
1879	4.197 frt.	10.000 frt.	–
1880	4.197 frt.	11.000 frt.	300 frt.
1881	4.197 frt.	10.000 frt.	300 frt.
1882	4.197 frt.	10.000 frt.	300 frt.
1883	4.197 frt.	10.000 frt.	300 frt.
1884	4.197 frt.	10.000 frt.	300 frt.
1885	4.197 frt.	10.000 frt.	300 frt.
1886	4.197 frt.	10.000 frt.	300 frt.
1887	4.197 frt.	10.000 frt.	300 frt.
1888	4.197 frt.	10.000 frt.	150 frt.
1889	4.197 frt.	10.000 frt.	200 frt.
1890	4.677 frt.	30.000 frt.	250 frt.
1891	5.160 frt.	30.000 frt.	600 frt.
1892	5.160 frt.	30.000 frt.	700 frt.
1893	5.600 frt.	31.000 frt.	800 frt.
1894	5.660 frt.	31.000 frt.	800 frt.
1895	5.660 frt.	31.000 frt.	800 frt.
1896	5.660 frt.	31.000 frt.	800 frt.
1897	5.660 frt.	31.000 frt.	800 frt.
1898	5.660 frt.	31.000 frt.	800 frt.
1899	5.660 frt.	31.000 frt.	1.000 frt.
1900*	11.320 kor.	62.000 kor.	2.000 kor.
1901	11.320 kor.	62.000 kor.	2.000 kor.
1902	11.320 kor.	62.000 kor.	2.000 kor.
1903	11.320 kor.	62.000 kor.	2.000 kor.
1904	5.660 kor.	31.000 kor.	2.500 kor.

* Az állami költségvetésben az 1900. év első napjától a koronát vették pénzegységként alapul, 1,00 úgynevezett osztrák értékű forint (frt.) egyenlő volt 2,00 koronával (kor.). Forrás: 1899/XXXVI. tc. a koronaértékben való közkötelező számítás behozataláról, az általános érmeforgalom rendezéséről és a koronaértéknek a jogviszonyra való alkalmazásáról. 5. §.

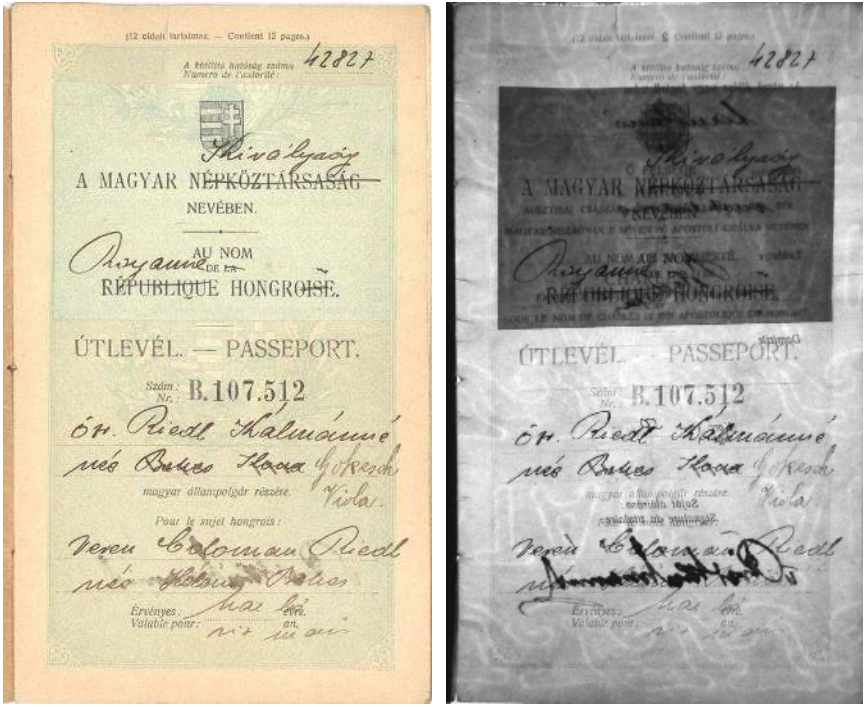
Forrás: 1878/XVII. tc. ; 1879/XII. tc. ; 1880/XXI. tc. ; 1880/LVII. tc. ; 1882/IV. tc. ; 1883/III. tc. ; 1884/I. tc. ; 1885/II. tc. ; 1886/VI. tc. ; 1887/XII. tc. ; 1888/VI. tc. ; 1889/XXI. tc. ; 1890/IV. tc. ; 1890/XXXIX. tc. ; 1892/XIV. tc. ; 1893/VII. tc. ; 1893/XXXI. tc. ; 1895/IV. tc. ; 1896/VI. tc. ; 1897/XI. tc. ; 1898/VI. tc. ; 1899/VIII. tc. ; 1900/VI. tc. ; 1901/IV. tc. ; 1902/XII. tc. ; 1904/V. tc. ; 1904/XXI. tc.

A magyar 1905 M útlevél első oldalának szövegváltozása IV. Károly trónra lépésével, illetve a fénykép csatolása és záradékolása azonos időszakban

A képeken az „1905/1917/magyar-francia” altípus került bemutatásra. SOM Krisztián gyűjteménye.

A magyar 1905 M útlevél felülragasztása

A képen látható az eltérő árnyalatú alnyomattal készült, utólag nyomtatott útlevéllap-részlet. A jobb oldali, átmenő fényben látható képen kivehető az „Ő Felsége I. Károly … nevében” szövegrészletek is.

A magyar 1905 M útlevél nemzeti színű sodort cérnával öltött ritka altípusa

A 7. oldalon eredetileg elhelyezett fénykép – jelentős alnyomatsérülés hátrahagyásával – eltávolításra került. SOM Krisztián gyűjteménye.

A magyar 1937 M útlevelek nyomdai jelzetei

gyártás éve	nyomdai jelzet	bélyegilleték	megjegyzés	legyártott darabszám*
1936	M. kir. állami nyomda. 4039/1936.	illetékmentes (bélyegkép nélkül)	útlevél	82.000
		50 f (I. kategória)	útlevél	
		5 P (II. kategória)	útlevél	
1937	M. kir. állami nyomda. 965/1937.	illetékmentes (bélyegkép nélkül)	útlevél	~88.000
		50 f (I. kategória)	útlevél	
		5 P (II. kategória)	útlevél	
	M. kir. állami nyomda. 2533/1937.	50 f (I. kategória)	útlevél	~65.000
		5 P (II. kategória)	útlevél	
1938	M. kir. állami nyomda. 4504/1938.	50 f (I. kategória)	útlevél; hosszú és rövid tartalommal	~120.000
		5 P (II. kategória)	útlevél; hosszú és rövid tartalommal	
	M. kir. állami nyomda. 4792/1938.	5 P (II. kategória)	útlevél; hosszú tartalommal	~10.000
1939	M. kir. állami nyomda. 1683/1939.	illetékmentes (bélyegkép nélkül)	útlevél	~200.000
		50 f (I. kategória)	útlevél; különböző borítóváltozattal	
		5 P (II. kategória)	útlevél; különböző borítóváltozattal	
1940	M. kir. állami nyomda 5185/1940.	50 f (I. kategória)	szolgálati útlevél	több ezer
1945	M. kir. Követseg Bern 563/1945	bélyegkép nélkül (I. kategória)	útlevél; a berni magyar királyi követség saját hasonmás gyártmánya	*nincs adat***
1951 körül	*nincs adat*	*nincs adat*	útlevél; a magyarországi kormányok által el nem ismert madridi magyar királyi követség saját hasonmás gyártmánya	*nincs adat***

* Az adatok az ismert gyári sorszámok elemzése alapján kerültek összeállításra; az 1937–1939 közötti gyári számúak esetében a darabszámok – újabb okmányok felbukkanásával – esetlegesen módosulhatnak. A visszaszámozások miatt kisebb eltérések előfordulhattak. A 4504/1938. nyomdai jelzetűek darabszámából kb. 55.000 db csökkentett (rövid) tartalommal bírt („1937/1938" altípus).

** Mindkét (a berni és a madridi) hasonmás okmány darabszáma feltehetően nem haladta meg a néhány száz darabot.

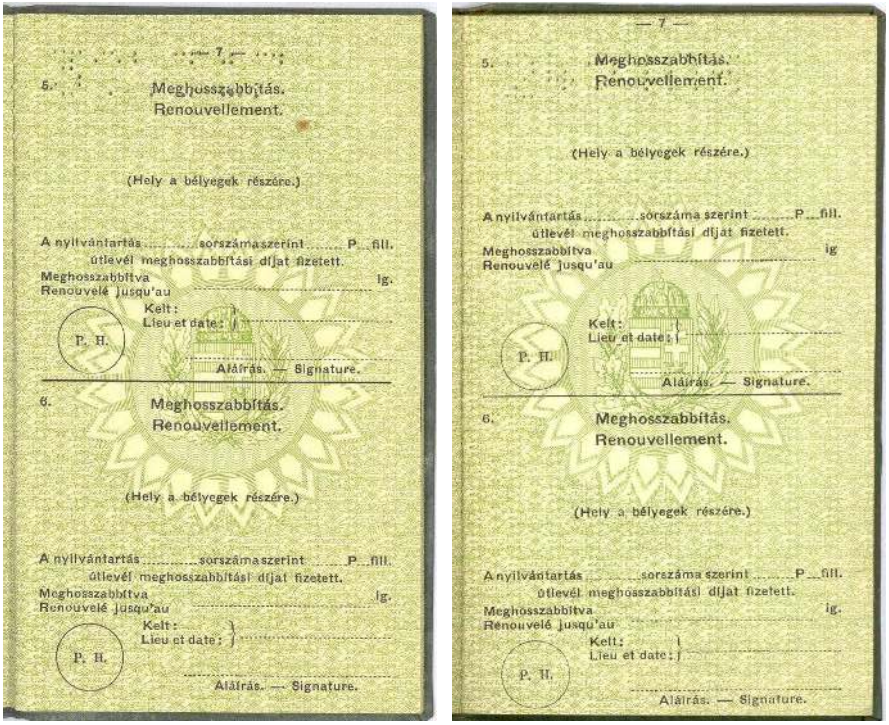
A melléklet az alábbi kéziratok és gyűjtemények anyagainak a feldolgozása során keletkezett adatokat tartalmazzák:
- BEDŐ József – HODOBAY Andor: *Az illetékdíjegyes ÚTLEVÉL-űrlapok és felhasználásuk 1905–1947 között*. Kézirat, Budapest, 1996/2000.
- HODOBAY Andor és SOM Krisztián sorszám-adatbázisa.

XI. sz. melléklet

A magyar 1937 M útlevél lapoldalának nagyítása

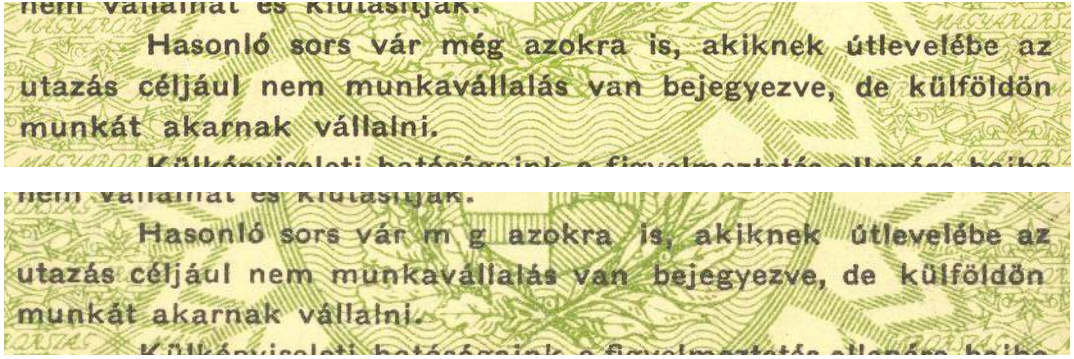

A magyar 1937 M útlevél 7. oldali meghosszabbításának előre nyomtatott szöveg általános és hibás szedésű változata

A szöveg általános (balra) és hibás (jobbra) szedésű változatai

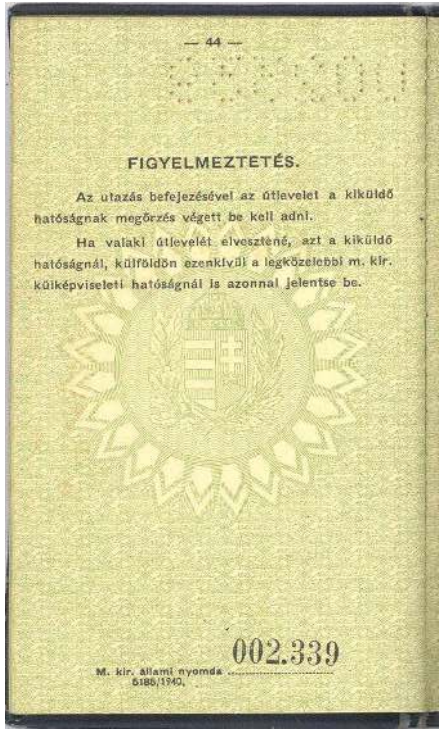
A magyar 1937 M útlevél 44. oldali figyelmeztetésének előre nyomtatott szövege és hibás szedésű változata

A figyelmeztetés előre nyomtatott általános szövege (felül) és hibás szedésű változata (alul).

Az „1937/szolgálati" altípus, magyar szolgálati útlevél

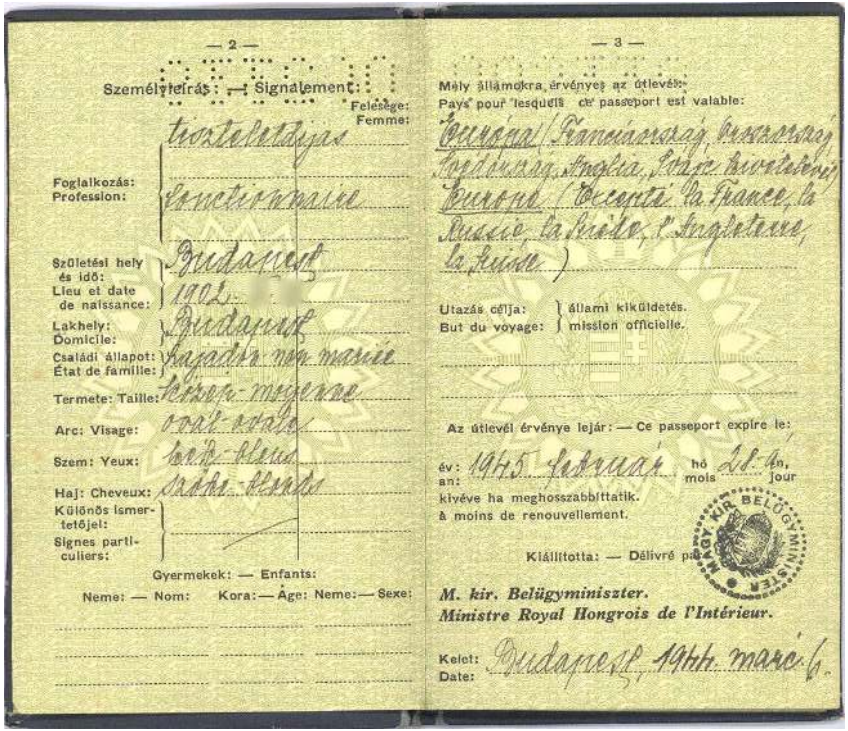

Az okmány borítója illetve a figyelmeztetés a nyomdai jelzettel (44 .oldal)

Az okmányra jogosult fényképének oldala (első belső előzék) illetve címoldala a jogosult és úti társainak megnevezésével (1. oldal).

— 2 —

Személyleírás: — Signalement:

Feleége: Femme:

Foglalkozás: Profession: tiszteletbeli jár / szentszéknélküli

Születési hely és idő: Lieu et date de naissance: Budapest 1902

Lakhely: Domicile: Budapest

Családi állapot: État de famille: házasságban nős

Termete: Taille: közép-magas

Arc: Visage: ovál-oválos

Szem: Yeux: barna-kék

Haj: Cheveux: szőke-kevés

Különös ismertetőjel: Signes particuliers:

Gyermekek: — Enfants:

Neme: — Nom: Kora: — Âge: Neme: — Sexe:

— 3 —

Mely államokra érvényes az útlevél: Pays pour lesquels ce passeport est valable:

Európa (Franciaország, Svájc, Hollandia, Belgium, Anglia, Spanyolország, Portugália) Europe (excepté la France, la Suisse, la Suède, l'Angleterre, la Russie)

Utazás célja: But du voyage: állami kiküldetés. mission officielle.

Az útlevél érvénye lejár: — Ce passeport expire le:

év: an: 1945 hó mois február jour 28-án, kivéve ha meghosszabbittatik. à moins de renouvellement.

Kiállította: — Délivré par:

M. kir. Belügyminiszter. Ministre Royal Hongrois de l'Intérieur.

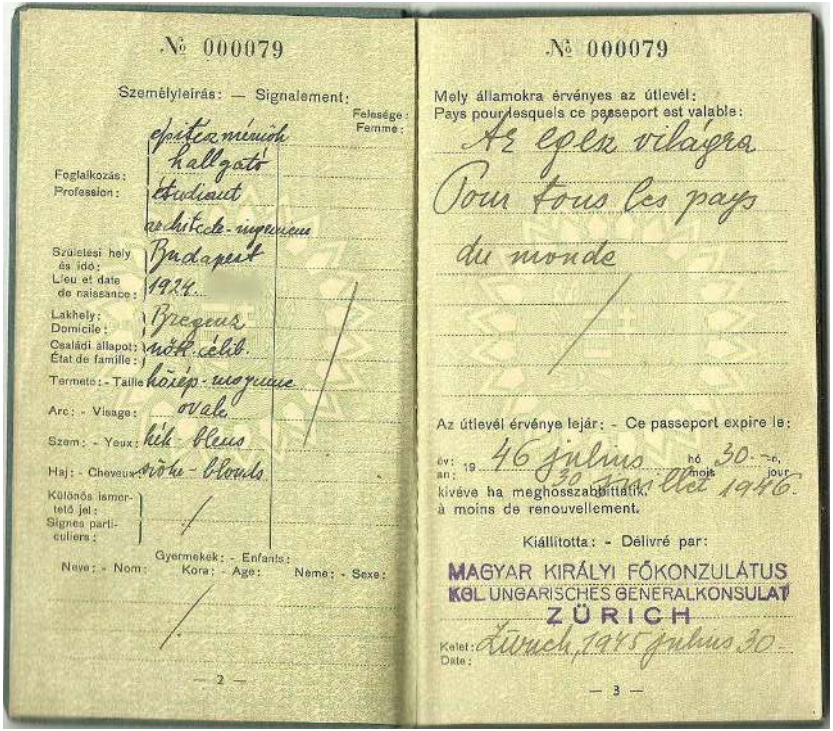
Kelet: Date: Budapest, 1944. március 6.

Az okmány személyleírás (2. oldal) illetve érvényességének és keltezésének oldala (3. oldal). SOM Krisztián gyűjteménye.

A magyar 1937 M útlevélnek a berni magyar királyi követség általi hasonmás gyártmánya

Az okmányra jogosult fényképének oldala illetve címoldala a jogosultak neveivel (1. oldal).

№ 000079

Személyleírás: — Signalement:

Felesége: Femme:

Foglalkozás: építészmérnök hallgató
Profession: építészet
építészmérnöki

Születési hely és idő: Budapest
Lieu et date de naissance: 1924

Lakhely: Breganz
Domicile:

Családi állapot: nőtl. célib.
État de famille:

Termete: - Taille: közép - magas

Arc: - Visage: ovál

Szem: - Yeux: kék - bleus

Haj: - Cheveux: szőke - blonds

Különös ismertető jel: /
Signes particuliers:

Gyermekek: - Enfants:
Neve: - Nom: Kora: - Age: Neme: - Sexe:

/

— 2 —

№ 000079

Mely államokra érvényes az útlevél:
Pays pour lesquels ce passeport est valable:

Az egész világra
Tous les pays du monde

/

Az útlevél érvénye lejár: - Ce passeport expire le:

év: an: 19 46 július hó mois 30. -a, jour

kivéve ha meghosszabbíttatik.
à moins de renouvellement.

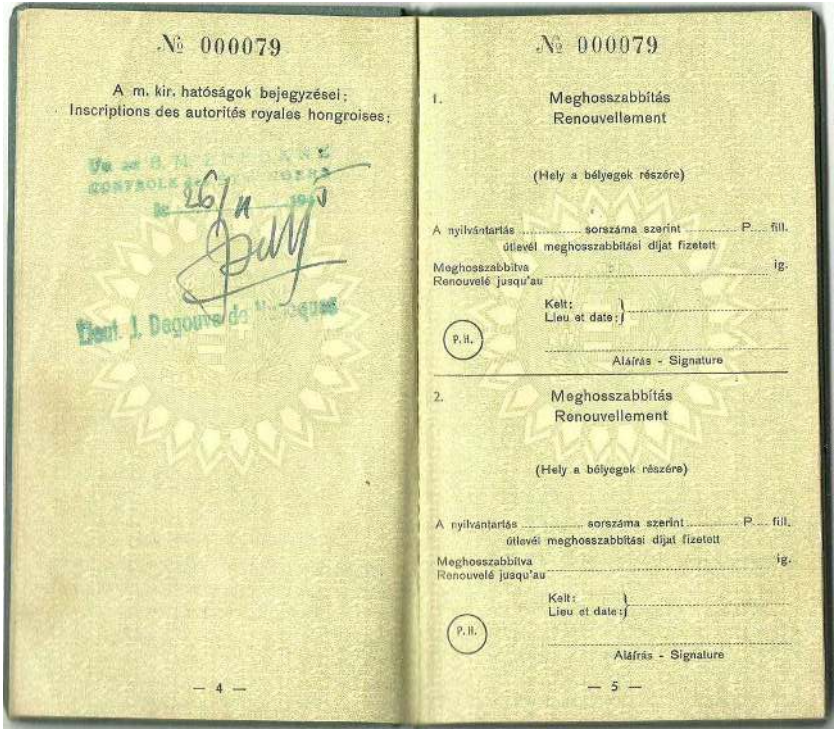
Kiállította: - Délivré par:

MAGYAR KIRÁLYI FŐKONZULÁTUS
KGL UNGARISCHES GENERALKONSULAT
ZÜRICH

Kelet: Zürich, 1945 július 30.
Date:

— 3 —

Az okmány személyleírás (2. oldal) illetve érvényességének és keltezésének oldala (3. oldal).

№ 000079

A m. kir. hatóságok bejegyzései:
Inscriptions des autorités royales hongroises:

— 4 —

№ 000079

1. Meghosszabbítás
Renouvellement

(Hely a bélyegek részére)

A nyilvántartás ..... sorszáma szerint ..... P.... fill.
útlevél meghosszabbítási díjat fizetett
Meghosszabbítva ..... ig.
Renouvelé jusqu'au
Kelt: }
Lieu et date: } .....
P. H.
.....
Aláírás - Signature

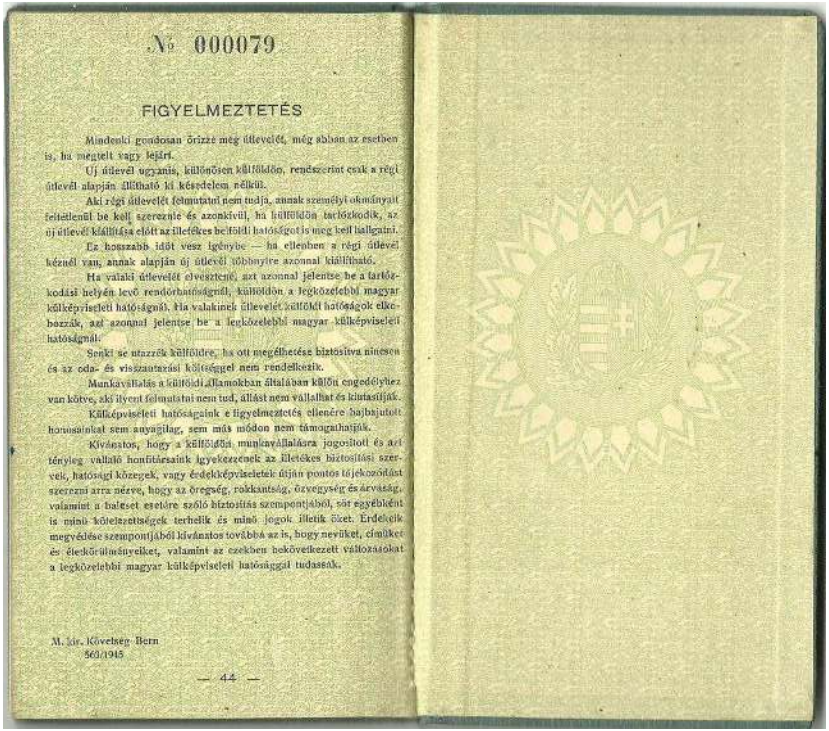
2. Meghosszabbítás
Renouvellement

(Hely a bélyegek részére)

A nyilvántartás ..... sorszáma szerint ..... P.... fill.
útlevél meghosszabbítási díjat fizetett
Meghosszabbítva ..... ig.
Renouvelé jusqu'au
Kelt: }
Lieu et date: } .....
P. H.
.....
Aláírás - Signature

— 5 —

Az okmány magyar hatóságok bejegyzéseinek oldala (4. oldal) illetve meghosszabbításainak oldala (5. oldal).

№ 000079

FIGYELMEZTETÉS

Mindenki gondosan őrizze még útlevelét, még abban az esetben is, ha megtelt vagy lejárt.

Új útlevél ugyanis, különösen külföldön, rendszerint csak a régi útlevél alapján állítható ki késedelem nélkül.

Aki régi útlevelét felmutatni nem tudja, annak személyi okmányait feltétlenül be kell szereznie és azonkívül, ha külföldön tartózkodik, az új útlevél kiállítása előtt az illetékes belföldi hatóságot is meg kell hallgatni.

Ez hosszabb időt vesz igénybe — ha ellenben a régi útlevél kéznél van, annak alapján új útlevél többnyire azonnal kiállítható.

Ha valaki útlevelét elvesztené, azt azonnal jelentse be a tartózkodási helyén levő rendőrhatóságnál, külföldön a legközelebbi magyar külképviseleti hatóságnál. Ha valakinek útlevelet külföldi hatóságok elkobozzák, azt azonnal jelentse be a legközelebbi magyar külképviseleti hatóságnál.

Senki se utazzék külföldre, ha oda megélhetése biztosítva nincsen és az oda- és visszautazási költséggel nem rendelkezik.

Munkavállalás a külföldi államokban általában külön engedélyhez van kötve, aki ilyent felmutatni nem tud, állást nem vállalhat és kiutasítják.

Külképviseleti hatóságaink e figyelmeztetés ellenére bajbajutott honosainkat sem anyagilag, sem más módon nem támogathatják.

Kívánatos, hogy a külföldön munkavállalásra jogosított és azt tényleg vállaló honfitársaink ügyeikezének az illetékes biztosítási szervek, hatósági közegek, vagy érdekképviseletek útján pontos lejelentését szerezni arra nézve, hogy az öregség, rokkantság, özvegység és árvaság, valamint a baleset esetére szóló biztosítás szempontjából, vár egyébként is minő kötelezettségek terhelik és minő jogok illetik őket. Érdekeik megvédése szempontjából kívánatos továbbá az is, hogy nevüket, címüket és életkörülményeiket, valamint az ezekben bekövetkezett változásokat a legközelebbi magyar külképviseleti hatósággal tudassák.

M. kir. Követség. Bern
563/1945

— 44 —

Az okmány figyelmeztetés oldala a nyomdai jelzettel (44 .oldal), illetve a hátsó belső előzék.
DÖME Márk gyűjteménye, email: marcosgtk@gmail.com

XVI. sz. melléklet

A magyar 1937 M útlevél fényképének rögzítésére szolgáló címer alakú műanyag alátét illetve a tízágú csillag alakú lapka

A magyar 1922 M és az 1937 M útlevelek kiállított darabszámai, 1930–1943

1922 M magyar útlevelek				1937 M magyar útlevelek			
év	**új kiállítás** darab		**meghosszabbítás** darab	**év**	**új kiállítás** darab		**meghosszabbítás** darab
	összesen	ebből a RBFK	összesen		összesen	ebből a RBFK	összesen
1930	101.515	57.405	112.152	1937*	143.690	86.692	8.476
1931	79.811	46.971	92.844	1938	81.197	44.227	48.208
1932	53.987	31.002	90.086	1939	73.165	30.721	47.802
1933	48.935	27.925	85.149	1940	16.058	6.810	21.075
1934	47.958	27.027	82.680	1941	27.310	n. a.	17.074
1935	41.187	21.983	78.557	1942	18.254	n. a.	14.394
1936	44.041	22.984	92.359	1943	13.384	n. a.	18.569

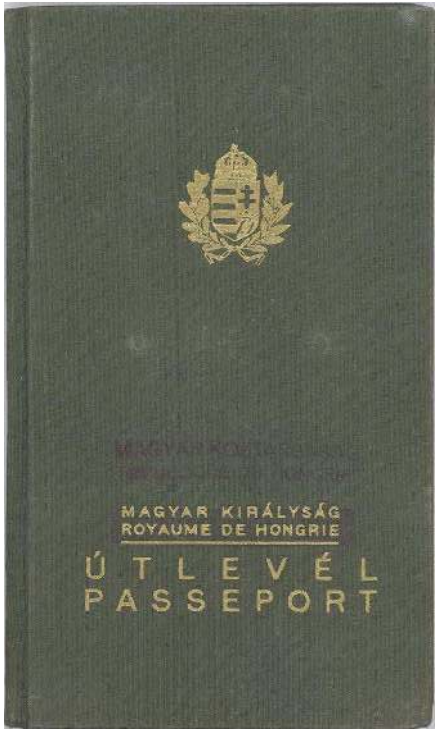
RBFK = Magyar Királyi Rendőrség Budapesti Főkapitányságának Útlevél Osztálya

* 1937. március 1-je előtt összesen 6–7 ezer 1922 M útlevél lett kiállítva, az ezt követőek mindegyike 1937 M-ak voltak Magyarországon; az azévi legtöbb meghosszabbítást 1937. február 28-ig hajtották végre – 1922 M útlevelek esetében –, mivel ezután már csak új útlevelet adtak ki és általában legalább egy évi érvényességgel.

Forrás:

- BENCSIK Péter: *A magyar úti okmányok története 1867-1945*. Budapest, 2003, Tipico Design Kft. 148. p. HU-ISBN 963-7623-33-7
- HETÉNYI Imre: *Amikor a rend őre voltam*. Budapest, 1941, Pantheon. 588. p.

A magyar 1937 M útlevél felülnyomatai 1945-től

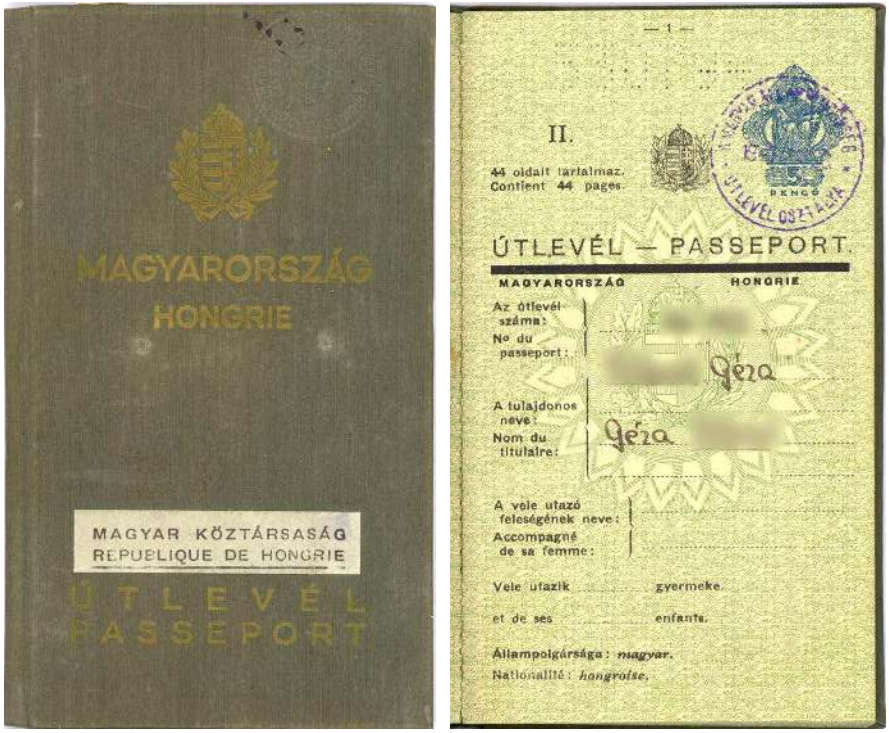

A korábban kiállított útlevelek meghosszabbítása során alkalmazott felülnyomat.

Az 1939-es jelzetű útlevélaltípus 1945-ös felülragasztott borítója, valamint kivágott és nyomtatott útlevélsávval történt nyomdai felülragasztása.
GÁSPÁR László gyűjteménye.

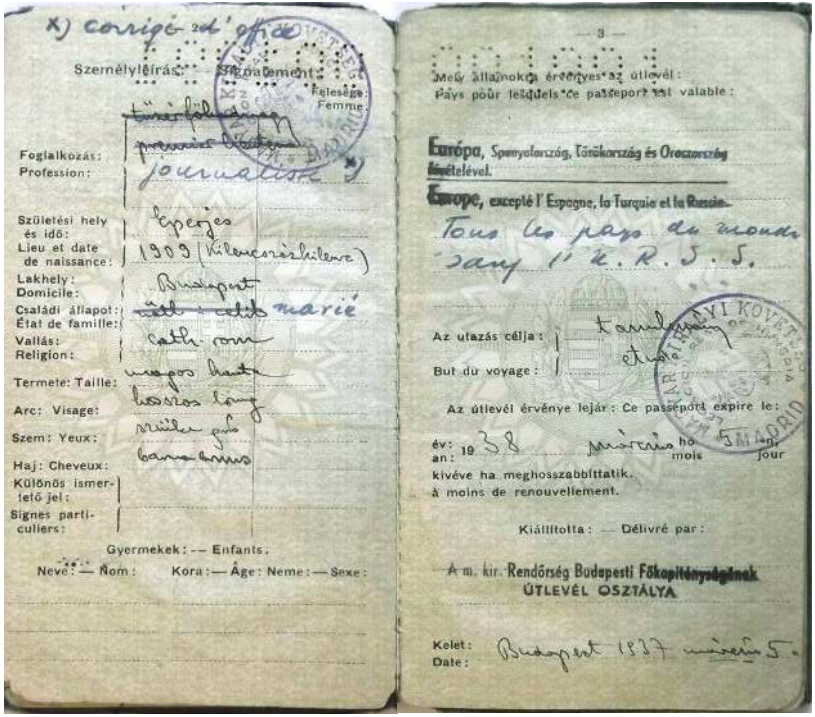

Az 1939-es útlevél-füzetek 1945-ös új borítója és nyomdai felülnyomata.

Az 1945 utáni madridi magyar királyi követség útlevél-hosszabbítása

Az okmányra jogosult fényképének oldala (első belső előzék) illetve címoldala a jogosult és úti társainak megnevezésével (1. oldal).

Az okmány személyleírás (2. oldal) illetve érvényességének és keltezésének oldala (3. oldal).

Az okmány magyar hatóságok bejegyzéseinek oldala (4. oldal) illetve meghosszabbításainak oldala (5. oldal).

Az okmány meghosszabbításainak oldalpárja (6–7. oldal).

A bemutatott, több szempontból is különleges 1937 M útlevél madridi vonatkozásai közül kiemelendő, hogy az 1953 nyarán végrehajtott (díjmentes!) hosszabbítás során az eredeti fényképet a „külképviselet” eltávolította és egy újat helyezett be tízágú szegecslapkával, száraz- és nedves-bélyegzőlenyomattal hitelesítve, és e módosítás francia nyelvű záradéka a 4. oldalon olvasható. A foglalkozás és a családi állapot hivatalosan javítva, a területi érvényesség „a Föld összes országába, kivéve a Szovjetuniót” szövegre módosítva és hitelesítve. A madridi bejegyzések mindegyike szürkéskék tintával és csak franciául lett írva. (A képek nem színhelyesek.)

HODOBAY Andor gyűjteménye, email: arveres@hodobay.hu

A magyar 1937 M útlevél altípusai, alcsoportjai és gyártási gyakorisága*

<table>
<tr><th>okmány altípusa (az előre nyomtatott szöveg alapján)</th><th>nyomdai jelzet évszáma</th><th>készre gyártás ideje</th><th>gyári szám (nyomdai jelzeten belül)</th><th>gyakorisága</th><th>jelzethez kötődő nyomdahibák</th><th>előfordulás gyakorisága</th></tr>
<tr><td rowspan="3">1937/1936</td><td>1936</td><td>1936</td><td>teljes</td><td>gyakori</td><td colspan="2" rowspan="2">n. a.</td></tr>
<tr><td>1937</td><td>1937</td><td>teljes</td><td>gyakori</td></tr>
<tr><td rowspan="3">1937/1938</td><td rowspan="2">1938</td><td rowspan="2">1938</td><td>alacsonyabb</td><td>gyakori</td><td rowspan="3">a 2. oldal / az 5. meghosszabbítás-rovat / a 44. oldal nyomdahibája</td><td rowspan="3">igen ritka</td></tr>
<tr><td rowspan="2">magasabb</td><td>ritka</td></tr>
<tr><td rowspan="2">1939</td><td>gyakori</td></tr>
<tr><td>1939</td><td>n. a.</td><td>gyakori</td><td>első előzéken: „passe- port”</td><td>ritka</td></tr>
<tr><td>1937/1945</td><td>1945 + 1946</td><td>n. a.</td><td>ritka</td><td colspan="2">n. a.</td></tr>
<tr><td>1937/1938/felülragasztott</td><td>1946 első fele</td><td>n. a.</td><td>ritka</td><td colspan="2">n. a.</td></tr>
<tr><td>1937/szolgálati</td><td>1940</td><td>1940</td><td>teljes</td><td>igen ritka</td><td colspan="2">n. a.</td></tr>
<tr><td>1937/berni</td><td>Bern, 1945</td><td>1945</td><td>teljes</td><td>rendkívül ritka</td><td colspan="2">n. a.</td></tr>
<tr><td>1937/madridi</td><td>n. a.</td><td>1951 körül</td><td>teljes</td><td>rendkívül ritka</td><td colspan="2">n. a.</td></tr>
</table>

* Az előfordulásuk gyakorisága a fennmaradt és ismert példányok alapján, egyéni értékelés szerint lettek összeállítva. Az útlevél gyakoriságát / ritkaságát a táblázatban ismertetett szempontokon túl csoportosítani lehet – többek között – a kiállítás körülménye (helye, rossz megszemélyesítési eljárás alkalmazása [például: fénykép külön szegecselése is 1937 vége után], stb.) szerint is.

Megjegyzés:
- „1937/1936” — alaptípusú borító; alaptípusú előre nyomtatott szöveg. (Az útlevelet 1937-ben vezették be, de a könyvecskéket már 1936-ban legyártották, illetve azt követően egyediségeit alkalmazták.)
- „1937/1938” — az előre nyomtatott szöveg változásai: „vallás”, „utazás célja” rovatok hiánya, módosult szöveg a 44. oldalon; 1938-as jelzetnél nyomdahiba: 2. oldalon „Lakhelye”, az 1939-es jelzet első belső előzékén a hitelesítő rovatának „le passeport” szavai egy sorban olvashatóak, ezen utóbbi alcsoport jelölése: „1937/1938 (1939)”.
- „1937/1938/felülragasztott” — a borító állammegnevezésének, szabvány, „Magyar Köztársaság” feliratú címkével történt felülragasztása; az „1937/1938” altípus előre nyomtatott szöveg „királyság”-ra utaló szövegének és rövidítésének nyomdai kitakarása, az 1. oldal állammegnevezésének lapoldal-csíkkal történő felülragasztása nyomdai úton.
- „1937/1945” — a borító „Magyarország” szóval történő kialakítása az állami címer alatt, szabvány, „Magyar Köztársaság” feliratú címkével történt felülragasztása; az „1937/1938 (1939)” előre nyomtatott szöveg „királyság”-ra utaló szövegének és rövidítésének nyomdai kitakarása, az 1. oldal „útlevél” szavai alatti vastag vonal kitakarás alatt „Magyarország” szavak felülnyomtatása.
- „1937/madridi” — a gyártást elrendelő 1949 utáni madridi magyar királyi követséget az akkori magyarországi kormányok nem ismerték el törvényesnek; az okmány gyártására az útlevél-típus kivonása után több mint két évvel került sor

A melléklet a gyűjtemények anyagainak feldolgozása során keletkezett adatokat tartalmazza.

Annotáció

A kötet a *„Segédtudományok a magyar rendvédelem-történet szolgálatában”* című könyvsorozat első kiadványa, amely a nemzeti rendvédelem-történetünk kutatását hivatásának tekintő Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság és a biztonsági okmányok szakterületét művelő Nemzetbiztonsági Szakszolgálat közös gondozásában jelent meg.

A magyar nemzet történetének több korszakán átívelő mű fejlődési folyamatában ismerteti a magyar útlevél-történetet. Nem jogtörténeti, hanem technikatörténeti könyvet írt a szerző, amelyből megismerhetők az útlevelek létrehozása során alkalmazott biztonsági eljárások, különböző korok eltérő technikai lehetőségei szerinti biztonsági jelek és rendszerek.

A kötet a XIX–XX. századi magyar útlevelek témájára kivetített papirológia, paleográfia és epigráfia, továbbá a szfragisztika sajátos alkalmazott felhasználása.

A szerző több mint egy évtizede kutatja a témát, gyűjti a tárgyi emlékeket, dolgozza fel a magyar és az idegen nyelvű szakirodalmat. Művében munkásságának eszenciáját osztja meg az olvasókkal. A szerző azonban nem csupán elméleti szakember. A gyakorlattól jutott el az elméletig. A határőrség, majd – a szervezet megszűntetése után – a rendőrség személyi állományának a kötelékében útlevélkezelői, okmányvizsgálói munkakört töltött, illetve tölt be.

A hivatása gyakorlása során felmerült nehézségekből fakadóan fordult a figyelme szakterületének története felé. Autodidakta módon képezte magát, melynek eredményeként tett szert arra a tiszteletre méltó tudásbázisra, amely könyve létrehozásának ismereti alapját képezte.

Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)
HU-ISSN 1216-6774

Alapítva 1990-ben, 2013. év végéig publikálva XXIII évfolyam 30 számában 394 tanulmány. A publikált tanulmányok összesített jegyzéke – a 18. számmal kezdődően – megtalálható a számok végén, az összesített tartalomjegyzékben.

A periodikában – amely általában évente kétszer jelenik meg – a nemzeti rendvédelem-történetünk témakörébe tartozó tartalmú és a tudományos közléssel szemben támasztott igényeknek megfelelő tanulmányok jelennek meg.

Az egyetlen magyar nyelvű folyóirat, amely a nemzeti rendvédelemtörténet témakörében készített tudományos alkotások publikálását tekinti hivatásának.

A XIII. évf. (2007) 16. számmal kezdődően a periodika – letölthető formában – elérhető a világhálón a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelemtörténeti Tudományos Társaság honlapján:

http://www.szbmrtt.atw.hu

vagy az Országos Széchenyi Könyvtár Elektronikus Dokumentum Központjának Elektronikus Periodika Adatbázis és Archívum honlapján:

http://www.epa.oszk.hu

A számok visszamenőleges digitalizálása elkezdődött.

A periodikát a Magyar Tudományos Akadémia szakbizottsága 2008-ban a szakterület mérvadó folyóiratává nyilvánította.

A Magyar Tudományos Akadémia által szerkesztett Magyar Tudományos Művek Tára a folyóiratot a törzsanyagába felvette.

A periodika a XV. évf. (2008) 18. számmal kezdődően 8 index-szel rendelkezik. Az indexek: Citációs index publikációk és kéziratok ; Citációs index periodikák ; Citációs index levél-, irat- és dokumentumtárak ; Citációs index jogszabályok ; Index nominum ; Index geographicus ; Index chronologicus ; Index organicus.

A periodikát a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság adja ki.

Szerkesztőség:
szbmrtt@gmail.hu
H-1037 Budapest, Haránt utca 12.
rtf@gmail.hu ; (+36/06-1) 250-6199

Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Preasidii Ordinis)
HU-ISSN 1785-3257

Alapítva 1995-ben, 2012 végéig XXI évfolyamban 38 száma publikálva. A periodika – amely évente két alkalommal, az utóbbi években összevont számok formájában jelenik meg – a magyar rendvédelem-történet művelése során létrejött operatív eseményekről (konferenciák, könyvbemutatók, tudományos- és oktatói fokozatvédések stb.) nyújt tájékoztatást.

A periodika 10 állandó – Társasági élet ; Figyelő ; Szemle ; Rendezvények ; Személyi hírek ; Műhely (amely kisebb tanulmányokat fogad be) ; Edukáció ; Scientia ; Dokumentumok és munkásságok ; Emlékhelyek és tárgyak –, és két ideiglenes – Pályázatok ; Fórum – rovattal rendelkezik.

A periodikát a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság adja ki.

Szerkesztőség:
szbmrtt@gmail.hu
H-1037 Budapest, Haránt utca 12.
rth@gmail.hu ; (+36/06-1) 250-6199

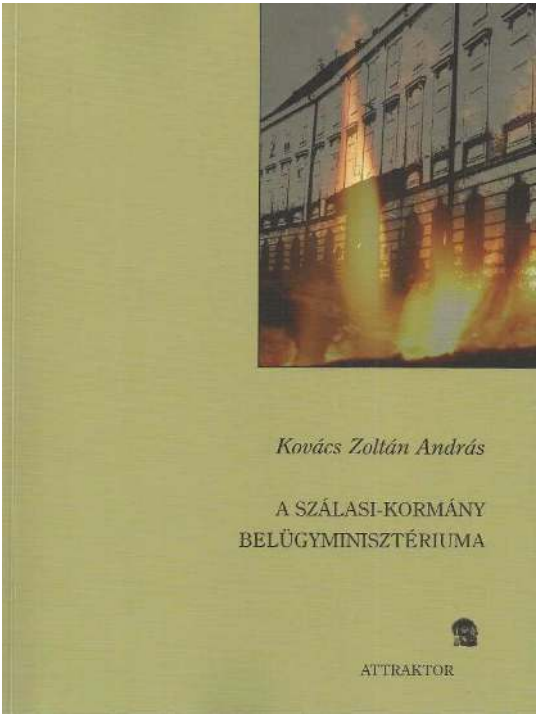

KOVÁCS Tamás:
Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb.
Dr. Sombor-Schweinitzer József rendőr-főkapitány helyettes feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról 1932–1943.

Budapest, 2009, Gondolat Kiadó.
HU ISBN 978-963-69-3167-4

/Pártok és politika./ HU ISSN 1589-911X

A mű a két világháború közötti magyar rendőrség politikai részlegének a szélsőjobboldali mozgalmakról készített összesítő elemzését és KOVÁCS Tamás kommentárját, valamint jegyzetapparátusát tartalmazza 157 oldalon.

KOVÁCS Zoltán András:
A Szálasi-kormány belügyminisztériuma. Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban.

Budapest, 2009, Attraktor.
HU ISBN 978-963-98-5733-9

/Studia Militaria Hungarica, 5./ HU ISSN 1787-6796

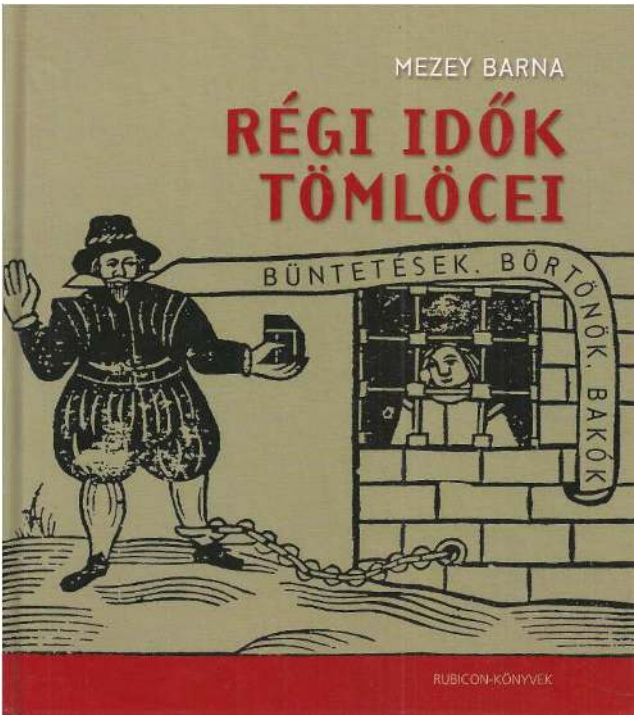
A mű a magyar belügyi tárca nyilas átalakítását
és működtetését mutatja be
374 oldalon.

LŐRINCZ József:
Büntetőpolitika és börtönügy.

Budapest, 2009, Rejtjel Kiadó.
HU ISBN 978-963-72-5559-5

A mű a XX. századi magyar büntetés-végrehajtás
történetét mutatja be
223 oldalon.

MEZEY Barna:
Régi idők tömlöcei.
Büntetések, börtönök, bakók.

Budapest, 2010, Rubicon-Ház Bt.
HU ISBN 978-963-98-3906-9

/Rubicon-könyvek./

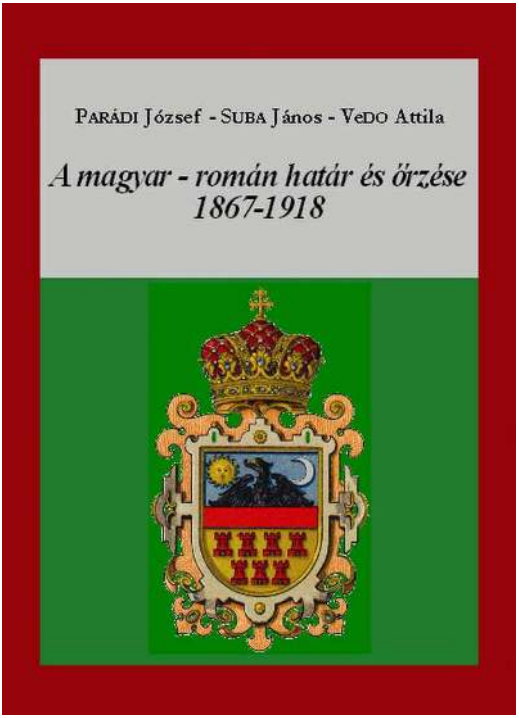
A mű a börtön-büntetés történetét mutatja be
175 oldalon.

SIPOS András:
A Magyar Királyi Csendőrség egyenruházata és felszerelései 1920–1945.

Budapest, 2010, Hermanos Kiadó.
HU ISBN 978-963-88-9591-2

A mű a két világháború közötti Magyar Királyi Csendőrség egyenruházatát és felszereléseit mutatja be
318 oldalon.

PARÁDI József – SUBA János – VEDÓ Attila:
A magyar-román határ és őrzése 1867–1918.

Budapest, 2011, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-
történeti Tudományos Társaság.
HU ISBN 978-963-08-1708-0

/A magyar rendvédelem-történet öröksége, 1./ HU ISSN 2062-8442

A mű a dualizmuskori magyar-román határ pontosításának
és őrzésének történetét mutatja be
138 oldalon.

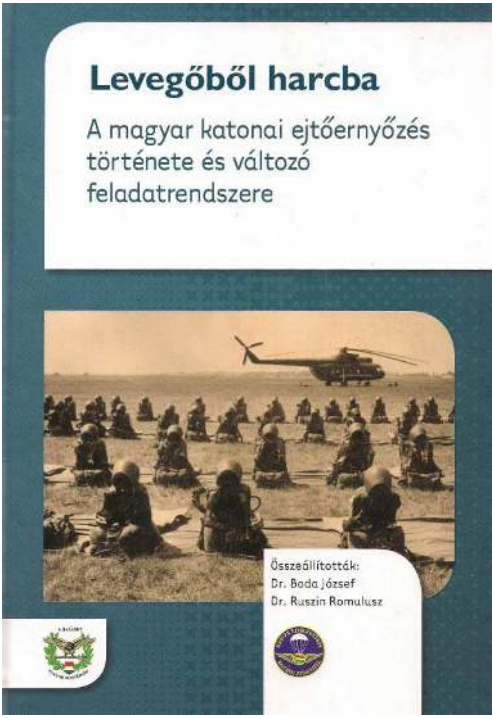

BODA József et al. (szerk.):
Legendák és titkok katonái.
A mélységi felderítés története.

Budapest, 2012, Zrínyi Kiadó.
HU ISBN 978-963-32-7537-5

/Katonák békében és misszióban, 2./ HU ISSN 2063-3106

A mű a magyar mélységi felderítés történetét ismerteti
a tevékenységben résztvevők szemszögéből
311 oldalon.

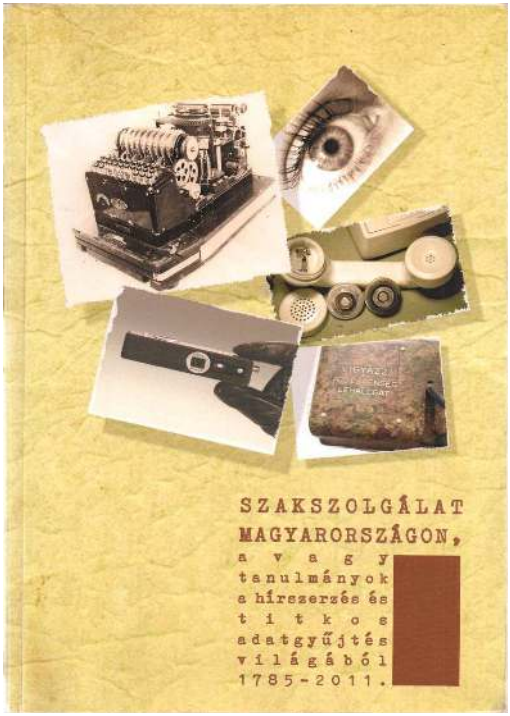

BODA József et al. (szerk.):
Levegőből harcba.
A magyar katonai ejtőernyőzés története
és változó feladatrendszere.

Budapest, 2012, Zrínyi.
HU ISBN 978-963-32-7636-8

/Katonák békében és misszióban, 3./ HU ISSN 2063-3106

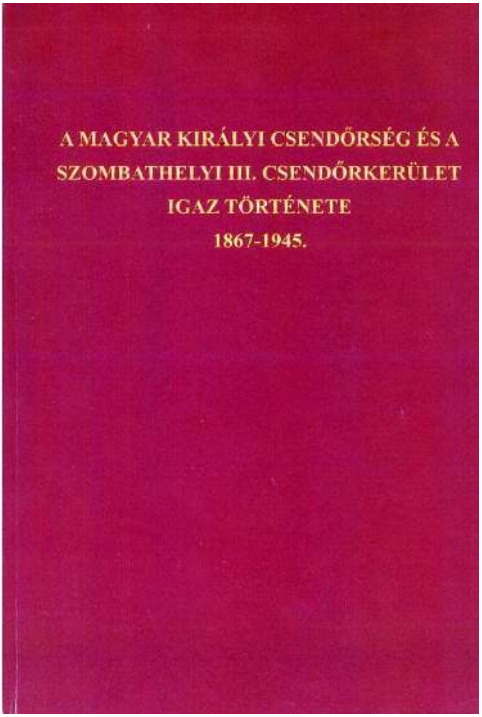
A mű a magyar katonai ejtőernyőzés történetét ismerteti 186 oldalon.

CSÓKA Ferenc (szerk.):
Szakszolgálat Magyarországon, avagy tanulmányok a hírszerzés és titkos adatgyűjtés világából 1785–2011.

Budapest, 2012, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat.
HU ISBN 978-963-08-6211-3

A mű három évszázad magyar hírszerzésének és titkos adatgyűjtésének történetébe nyújt betekintést 497 oldalon.

KOCSIS Tibor – ifj. KOCSIS Tibor Krisztián:
A magyar királyi csendőrség és a szombathelyi III. csendőrkerület igaz története 1867–1945.

Szombathely, 2012, DOC Hungary Kft.
HU ISBN 978-963-08-6046-8

A mű a Magyar Királyi Csendőrség szombathelyi kerületének történetét ismerteti
554 oldalon.

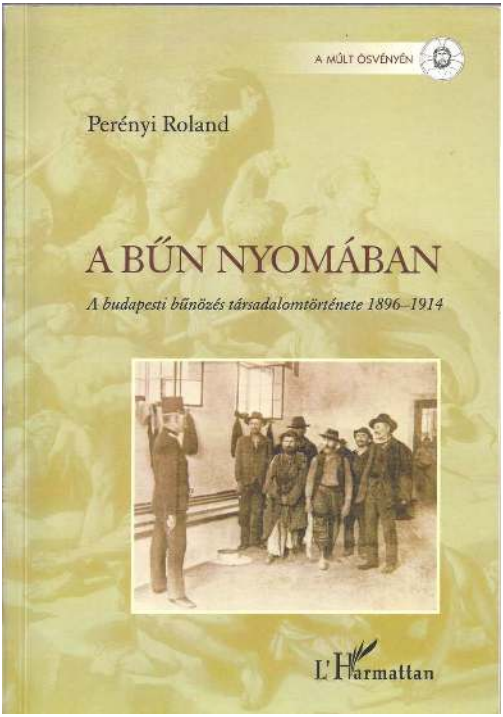

PARÁDI József:
A Magyar Királyi Csendőrség.
Az első magyar polgári, központosított,
közbiztonsági őrtestület 1881–1945.

Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-
történeti Tudományos Társaság.
HU ISBN 978-963-08-4794-0

/A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU ISSN 2062-8447

A mű a Magyar Királyi Csendőrség történetét mutatja be
281 oldalon.

PERÉNYI Roland:
A bűn nyomában.
A budapesti bűnözés társadalom-története 1896–1914.

Budapest, 2012, Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány – L'Harmattan.
HU ISBN 978-963-23-6554-1

/A múlt ősvényén, 20./ HU ISSN 1587-3153

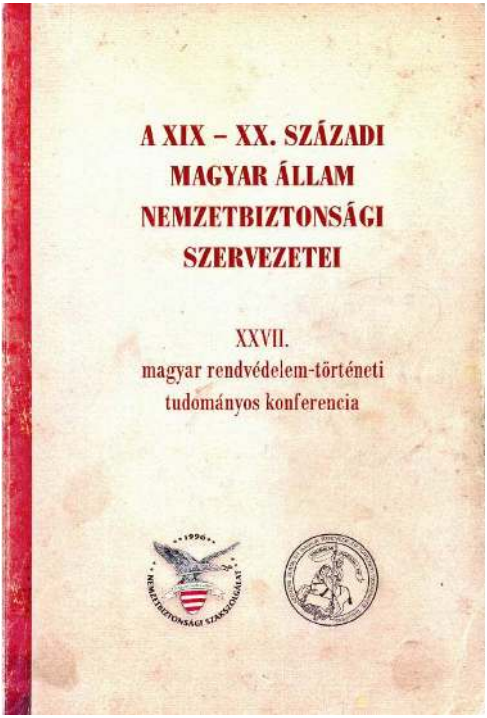
A mű a XIX–XX. század fordulóján Budapest nagyvárosi bűnözésének társadalom-történeti elemzését mutatja be 318 oldalon.

SALLAI János:
Egy idejét múlt korszak lenyomata.
A vasfüggöny története.

Budapest, 2012, Hanns Seidel Alapítvány.
HU ISBN 978-963-88-4843-7

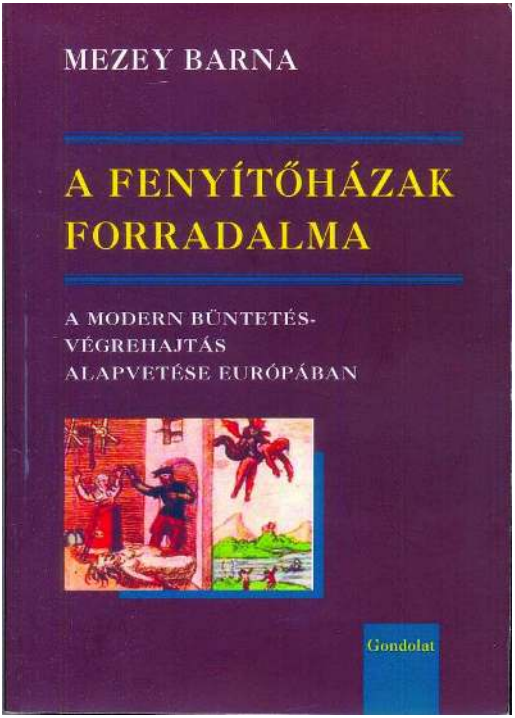
A mű a magyar pártállam úgynevezett puha diktatúrája nyugati határvonalának őrzését ismerteti 103 oldalon, egyben a könyv tartalmazza újabb kétszer 103 oldalon a magyar szöveg angol és német nyelvű fordítását, valamint 40 oldalon az illusztrációt.

BODA József – PARÁDI József – SIMON F. Nándor (szerk.):
A XIX–XX. századi magyar állam nemzetbiztonsági szervezetei.

Budapest, 2013, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat.
HU ISBN 978-963-08-5856-4

A mű bepillantást nyújt XIX-XX. századi magyar állam nemzetbiztonsági testületeinek szervezeteibe és működésébe
358 oldalon.

MEZEY Barna:
A fenyítőházak forradalma.
A modern büntetés-végrehajtás alapvetése Európában.

Budapest, 2013, Gondolat Kiadó.
HU ISBN 978-963-69-3438-5

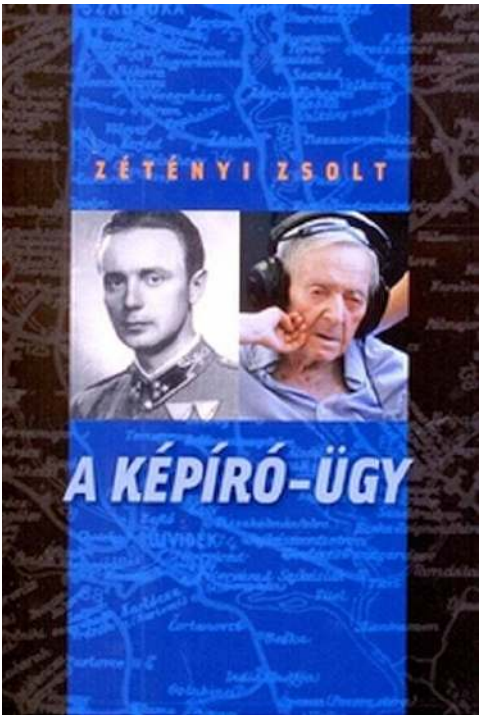
A mű a XVII–XIX. századig terjedő időszakban a nyugat-európai büntetés-végrehajtás fejlődéstörténetét mutatja be 540 oldalon.

SZAKÁLY Sándor:
Akik a Magyar Királyi Csendőrséget 1919 és 1945 között vezették. Történelmi-statisztikai áttekintés a Magyar Királyi Csendőrség felső vezetőiről.

Budapest, 2013, Magyar Napló Kiadó.
HU ISBN 978-963-99-6127-2

A mű a szerzőnek a két világháború közötti magyar katonai felső vezetés feltárására irányuló munkásságába illeszkedik. A szerző a Magyar Királyi Csendőrség 1919–1945 közötti vezetőinek az életútját mutatja be 200 oldalon.

ZÉTÉNYI Zsolt:
A Képíró-ügy.
Tanulmány és dokumentumközlés.

Budapest, 2013, Kairosz Kiadó.
HU ISBN 978-963-66-2499-6

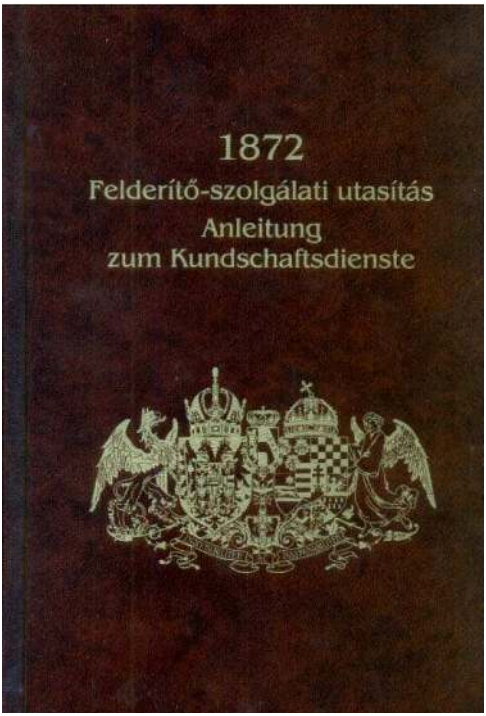
A szerző művében az ártatlanul megvádolt dr. KÉPÍRÓ Sándor szkv. cső. szds. ügyéről szól, akit a Fővárosi Bíróság 2011. VII. 18-án az ellene felhozott vádak alól felmentett. A 97 éves ember a vádakat és a média egy része által keltett tömeghisztériát már nem tudta elviselni, valószínűleg ennek a hatására vesztette el az életét. Az alkotó mondandóját 384 oldalon fejtette ki.

BODA József – PARÁDI József (szerk.):
A XIX–XX. századi magyar állam nemzetbiztonsági szervezetei.

Második javított, bővített és átdolgozott kiadás.
Budapest, 2014[2], Nemzetbiztonsági Szakszolgálat –
Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság.
HU ISBN 978-963-89-8280-3

A mű bepillantást nyújt XIX-XX. századi magyar állam nemzetbiztonsági testületeinek szervezeteibe és működésébe
399 oldalon.

BODA József – PARÁDI József – REGÉNYI Kund Miklós (szerk.):
1872 Felderítő-szolgálati utasítás. Anleitung zum Kundschaftsdienste.

Budapest, 2014, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat –
Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság.
HU ISBN 978-963-89-8284-1

/A magyar rendvédelem-történet hagyatéka, 1./ HU-ISSN 2064-4728

Az A/5 méretű kötet magyar és német nyelvű, amely két – a korabeli viszonyokat ás terminológiát értelmező – tanulmány társaságában az Evidenzbüro 1872-ben létrehozott szolgálati szabályzatát az eredeti gót betűs formában is tartalmazza, összeségében 441 oldalon.

Kiadja:
a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat és
a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság
Felelős kiadó: BODA József
Borítóterv: PARÁDI Józsefné és SOM Krisztián
Függelékek száma: 5
Mellékletek száma: 20
Kézirat lezárva: 2014. március 30-án
Készült: a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat nyomdájában
ISBN: 978-963-89-8283-4
ISSN: 2064-5333

SEGÉDTUDOMÁNYOK A MAGYAR RENDVÉDELEM-TÖRTÉNET SZOLGÁLATÁBAN

1

